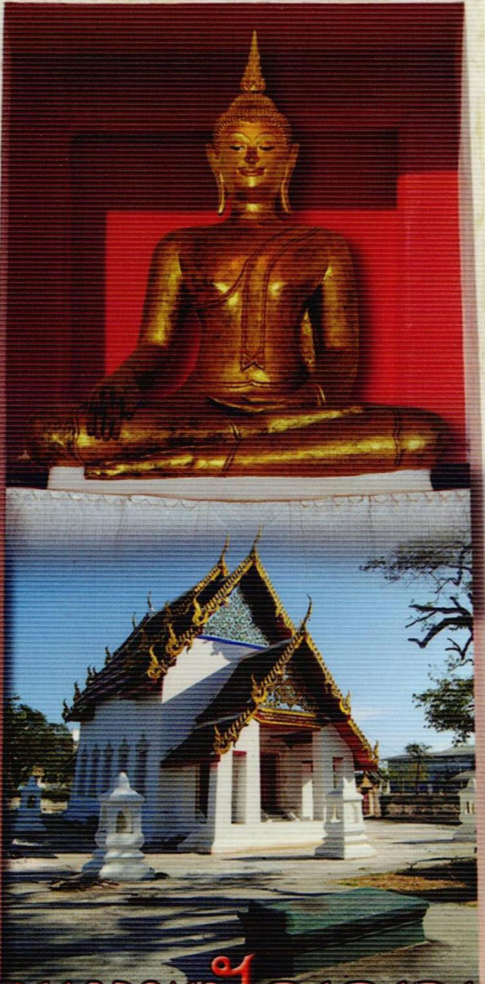

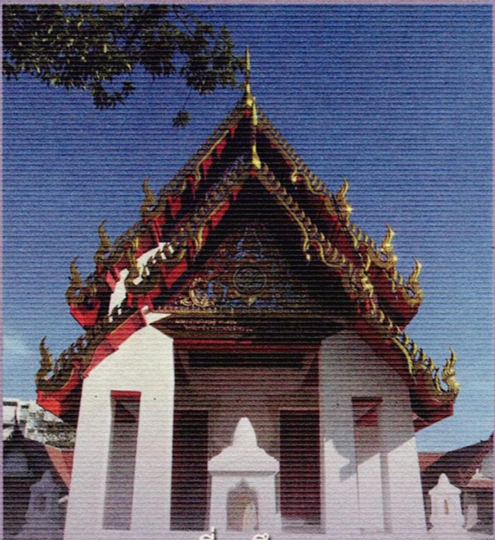
พระเทพปัญญาเมธี

(ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙)

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

พระเทพปัญญาเมธี (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙) วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

ที่ระลึก

ทำบุญอายุและฉลองสมณศักดิ์

พระเทพปัญญาเมธี

(ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙)

เจ้าอาวาสวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา

และ

พระราชเวที

(สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ. ๙)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สารบัญ

คำนำ

ในโอกาสครบรอบวันเกิดของข้าพเจ้าปีนี้ อายุครบ ๖๘ ปีบริบูรณ์ จะย่างเข้าสู่ปีที่ ๖๙ ได้บำเพ็ญกุศลฉลองอายุเป็นพิเศษกว่าปีก่อนๆ เนื่องจากในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๘ ที่ผ่านมา ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในราชทินนามที่ พระเทพปัญญาเมธี จึงถือโอกาสนี้ฉลองสัญญาบัตรพัดยศของข้าพเจ้า และพระราชเวที (สุรพล ป.ธ. ๙) ศิษย์รุ่นแรก ซึ่งได้รับพระราชทานเลื่อนเป็นชั้นราชในโอกาสเดียวกัน

หนังสือที่ระลึกนี้ รวมข้อเขียนต่างๆ ที่เคยพิมพ์แจกในงานทำบุญอายุ ๖๐ ปีบ้าง งานฉลองสมณศักดิ์ในโอกาสที่ผ่านมาบ้าง และการบรรยายธรรมตามโอกาสต่างๆ รวมถึงประวัติวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ ซึ่งได้ค้นคว้าหาหลักฐานปรับปรุงเพิ่มเติมขึ้นใหม่ให้สมบูรณ์ขึ้น เพื่อแจกเป็นธรรมบรรณาการให้ท่านที่มาร่วมงานได้สารประโยชน์จากหนังสือนี้มากที่สุด

ขออนุโมทนาในกุศลจิตของพระเถรานุเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ และญาติโยมสาธุชนพุทธบริษัททั้งหลายที่บริจาคจตุปัจจัยไทยธรรม และช่วยขวนขวายด้วยกำลังกายกำลังสติปัญญาทำให้การจัดงานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอให้ทุกท่านจงมีความสุขความเจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทั้ง ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญรุ่งเรืองงอกงามไพบูลย์ในพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั่วกันทุกท่านเทอญ

(พระเทพปัญญาเมธี)
เจ้าอาวาสวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์
เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา

ให้พระราชปริยัติกวี เป็นพระเทพปัญญาเมธี ศรีปริยัติธรรมดิลก ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะชั้นเทพ สถิต ณ วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๕ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูวินัยธร ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นปีที่ ๖๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

สมเด็จพระปรมินทรมหา

สยามินทราธิราช

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พันตำรวจโท

นายกรัฐมนตรี

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงประเคนสัญญาบัตร - พัดยศ แด่ พระเทพปัญญาเมธี
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

(ภาพพระราชทาน)

พระราชาคณะชาวแปดริ้ว (จากซ้ายไปขวา) พระเทพปัญญาเมธี พระราชเวที พระสิรินันทมุนี
ถ่ายวันรับพระราชทานสัญญาบัตร พัดยศ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระเทพปัญญาเมธีและพระราชเวที อาจารย์กับศิษย์ ถ่ายวันรับพระราชทานสัญญาบัตรพัดยศ
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง ๕ ธันวาคม ๒๕๔๘

PEPSI

พระเทพปัญญาเมธีเดินทางกลับถึง
วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

พระสงฆ์สมณศักดิ์เจริญชัยมงคลคาถา

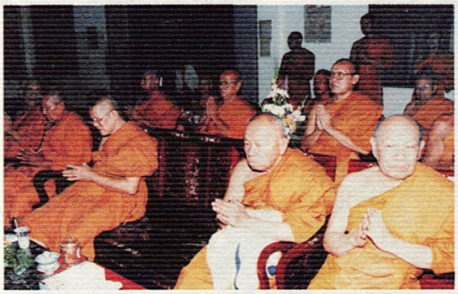

นายอานนท์ พรหมนารถ ผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา และภรรยา
พร้อมทั้งรองผู้ว่าและแขกผู้มีเกียรติที่มาร่วมแสดงมุทิตาสักการะ

พระสงฆ์สมณศักดิ์
เจริญชัยมงคลคาถา

ผู้ว่าราชการจังหวัดฉะเชิงเทรา อ่านสัญญาบัตร

แขกผู้มีเกียรติมาร่วมแสดง
มุทิตาสักการะ

ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม
แด่พระสงฆ์สมณศักดิ์
ที่เจริญชัยมงคลคาถา

กรวดน้ำ รับพร

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ และเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทร
นพระราชาคณะ ชั้น
ในราชทินนามที่

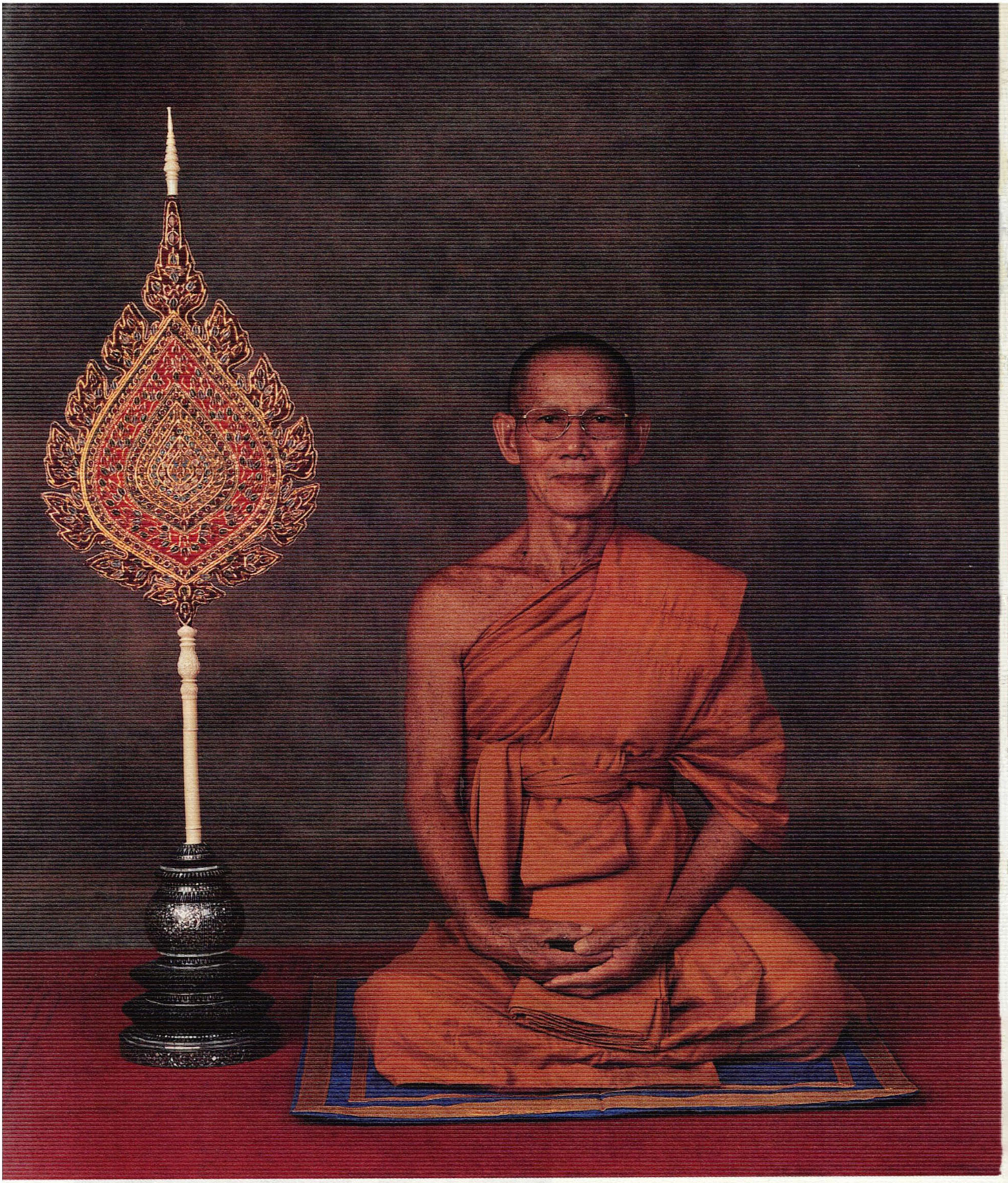

พระเถรานุเถระมาแสดงมุทิตาสักการะ
ในวันรับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์

ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ นำโดย
ผู้ว่าราชการจังหวัด ถวายสักการะ

พระเทพปัญญาเมธี

(ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙)

เจ้าอาวาสวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา

พักระหว่างทาง ๑ คืน โยมส่งขึ้นรถมาพิษณุโลก นมัสการพระพุทธชินราช แล้วออกเดินทางด้วยเท้าต่อไปถึงสถานีบึงพระ พัก ๑ คืน เดินทางด้วยเท้ามาถึงสถานีแม่เทียบ เขาส่งขึ้นรถมาลงปากน้ำโพ มืดพอดี พักปักกลดริมแม่น้ำ พัก ๑ คืน แล้วโยมส่งขึ้นรถมาลงลพบุรี ถึงลพบุรีบ่าย ๒ โมง ชมสถานที่ พัก ๑ คืน แล้วออกเดินทางด้วยเท้ามาถึงสถานีป่าหวาย พัก ๑ คืน เขาส่งมาลงอยุธยา แวะลงชมโบราณสถาน นมัสการพระมงคลบพิตร เข้าวัดพนัญเชิง ไหว้พระแล้วเดินทางมาปักกลดเลยสถานีสวนพลูมา ๑.๕ กม. ฉันเช้าแล้วเดินทางด้วยเท้าตามทางรถไฟตามลำดับ ผ่านสถานีบ้านโพ สถานีบางปะอิน สถานีคลองบางพุทรา สถานีคลองเชียงรากน้อย จังหวัดปทุมธานี พัก ๑ คืน

รุ่งเช้าเป็นวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๔ นับแต่วันออกจากวัดอุโมงค์เชียงใหม่ เมื่อวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๓ เป็นเวลา ๒๐ วัน ออกเดินทางเลยสถานีเชียงรากไปหน่อย โยมนิมนต์พักอีก ๑ คืน ฉันเช้าแล้วออกเดินทางผ่านสถานีคลองรังสิต ดอนเมือง หลักสี่ บางเขน แวะพักใกล้บางซื่อ ๑ คืน ฉันเช้าแล้วเดินทางมาพักที่ระหว่างสถานีหัวหมากกับทับช้าง ๑ คืน ในสมัยนั้นเป็นทุ่งนาทั้งนั้น บ้านคนมีน้อยหลัง ถิ่นนี้คนนับถืออิสลามเกือบทั้งสิ้น ปักกลดแล้วเขาตักน้ำมาให้สรงสรงแล้วเขาถวายน้ำหวาน น้ำชา ข้าพเจ้าฉันพลางคุยพลาง มีพวกอิสลามมานั่งคุยหลายคน พอจะมืดจึงกลับไป พอค่ำแล้วมาคุยอีก คุยกันถึงเรื่องศาสนา

เขาคุยเรื่องศาสนาของเขา เขาว่า *สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งต่างๆ ย่อมเป็นไปตามพระเจ้าสั่ง เขาว่าคนเกิดสองหนตายสองหน ตายในท้องแม่หนหนึ่ง และตายเมื่อออกจากท้องแม่อีกหนหนึ่ง เกิดจากท้องแม่ครั้งหนึ่ง และเกิดเมื่อวิญญาณทั้งหลายไปรวมกันเพื่อสารภาพความดีความชั่วที่ตนกระทำมาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าผู้ทำดีพระผู้เป็นเจ้าก็ให้ไปอยู่ในที่อันบรมสุข ผู้ที่ทำชั่วพระผู้เป็นเจ้าก็ลงโทษ*

เขาว่า*สัตว์ทั้งหลายพระผู้เป็นเจ้าสั่งว่า เลือกกินเป็นอาหารได้ แต่หมูพระผู้เป็นเจ้าเกลียดสั่งว่าไม่ให้กิน* ข้าพเจ้าถามเขาว่า *ฆ่าสัตว์ไม่เป็นบาปหรือ เขาตอบว่า ฆ่าเล่นสนุกไม่เป็นประโยชน์จึงบาป เขาเชื่อว่าคนตายแล้วไม่กลับมาเกิดอีก เพราะถ้ากลับมาเกิดต้องจำได้ว่าตายแล้วเป็นอย่างไร ต้องกลับมาเล่าได้*

เขาจึงไม่เชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิด ข้าพเจ้าจึงแย้งเขาว่า *ไหนว่าคนตายแล้ววิญญาณจะเกิดมารับสารภาพบาปยังไงเล่า* เขาแก้ว่า *วิญญาณเกิดได้เหมือนมะพร้าวที่งอกได้* ข้าพเจ้าแย้งว่า *ศีรษะคนไม่เหมือนลูกมะพร้าว ตายแล้วก็เน่าเปื่อยจะเกิดได้อย่างไร* เขาแย้งว่าต้องเกิดได้ จึงต้องยอมให้เขาเชื่อของเขาไป

คุยกันอยู่นานถึง ๒๓.๐๐ น. จึงกลับไป เมื่อ ๒๖ ปีก่อนนี้ ข้าพเจ้าเพียงเรียนนักธรรมโทเท่านั้น ถ้าเป็นขณะนี้คงได้ฟังดีๆ หลังจากนั้นอีก ๒ วัน ข้าพเจ้าก็เดินทางกลับถึงวัดหัวสวนเรียบร้อย รวมเวลาเดินทางจากวัดอุโมงค์ถึงวัดหัวสวนเป็นเวลา ๒๕ วัน ก่อนถึงอยุธยาขึ้นรถบ้างเดินบ้าง พอถึงอยุธยาแล้วเดินด้วยเท้าตามทางรถไฟจนถึงวัดหัวสวน

การเที่ยวจาริกนมัสการเจดีย์วัตถุในครั้งนี้ข้าพเจ้าไม่มีเงินทองติดตัวไปเลย เวลาเดินทางกลับเพื่อนพระภิกษุช่วยบ้าง โยมส่งบ้าง เวลากลับเดินทางผู้เดียวตลอด ไปครั้งนั้นแล้วมิได้ไปอีกเลย **พรรษา ๓ เรียนนักธรรมเอก** สอบได้แล้ว พรรษาที่ ๔ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สำนักวิปัสสนา วัดสาวชะโงก ๖ เดือน แล้วเรียนอภิธรรม พรรษาที่ ๕ จำพรรษาที่วัดหัวสวน ช่วยสอนนักธรรม พรรษาที่ ๖ เดินทางไปนมัสการเจดีย์สถาน ณ ภาคใต้ มีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่อำเภอไชยา และพระธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช แวะพักที่วัดถ้ำเขาพลู อำเภอประทิว จังหวัดชุมพร หลายวัน

เรียนบาลี

แล้วเริ่มเรียนบาลีไวยากรณ์ ที่สำนักเรียนวัดปากน้ำภาษีเจริญ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจำพรรษาที่วัดนก ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี อยู่วัดนก ๒ พรรษา แล้วย้ายไปอยู่วัดปากน้ำฝั่งใต้ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ สอบประโยค ๑ - ๒ และ ป.ธ. ๓ ได้ในปีนี้ สอบ ๒ ครั้ง สอบประโยค ๑ - ๒ เมื่อแรมเดือน ๑๒ สอบประโยค ๓ เมื่อแรมเดือน ๓ มาอยู่วัดปากน้ำฝั่งใต้เจ้าอาวาสรักมาก ต่อมาย้ายสำนักเรียนจากวัดปากน้ำ มาเรียนวัดนาคกลาง เพราะสะดวกเรือหางยาวผ่านวัด **เรียน ป.ธ. ๔ ป.ธ. ๕ ที่สำนักเรียนวัดนาคกลาง สอบได้ติดต่อกันไม่เคยตก**

ศิษย์วัด ๕ คน

๑๔. มีการทำอุโบสถสังฆกรรม สวดพระปาติโมกข์ตลอดปี มีพระภิกษุสวดพระปาติโมกข์ได้ จำนวน ๒ รูป

๑๕. มีการทำวัตรเช้า - เย็น ตลอดปี

๑๖. มีระเบียบการปกครองของวัด คือ

- มีระเบียบการปกครองวัดเป็นไปตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎมหาเถรสมาคม
- จัดทำทะเบียนพระภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดไว้เป็นหลักฐาน
- จัดพระภิกษุในวัดให้รับผิดชอบหน้าที่ต่างๆ ตามความรู้ความสามารถ และความถนัด
- พระภิกษุ สามเณรในวัดต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในขอบเขตพระธรรมวินัย และกฎระเบียบมหาเถรสมาคม เคารพเชื่อฟังตั้งอยู่ในโอวาทของผู้ปกครอง ไม่ทำความเสื่อมเสียมาสู่สำนักวัดที่ตนอาศัยอยู่ หากมีการฝ่าฝืนไม่เชื่อฟังหรือมีการทะเลาะวิวาทก่อให้เกิดความเสียหายจะถูกพิจารณาความผิด และลงโทษตามสมควรแก่กรณีจนถึงขั้นให้ลาสิกขาไป

๑๗. มีกติกาของวัดคือ

- พระภิกษุ สามเณรในวัดทุกรูปต้องลงทำวัตรเช้า - เย็น และออกบิณฑบาตเป็นกิจวัตรประจำวัน ยกเว้นอาพาธหรือมีกิจธุระจำเป็นต้องแจ้งเจ้าอาวาส หรือพระเถระที่เจ้าอาวาสมอบหมาย
- ผู้ที่บรรพชาอุปสมบทเข้ามาแล้วจะต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยโดยเฉพาะพระนวกะ เมื่อศึกษาเล่าเรียนแล้วจะต้องเข้าสอบธรรมนวกะภูมิประจำสนามสอบอำเภอทุกรูป
- พระภิกษุ สามเณรจะออกนอกวัดจะต้องบอกลาเจ้าอาวาสหรือพระเถระที่เจ้าอาวาสมอบหมาย และเมื่อกลับมาแล้วต้องแจ้งให้ทราบเช่นกัน
- ห้ามเล่นการพนันและห้ามเสพยาเสพติดทุกชนิดทุกประเภท และห้ามนำสุราเครื่องดองของมึนเมาทุกชนิดมาดื่ม หรือจำหน่ายใน

วัดโดยเด็ดขาด

- ห้ามยิงนกตกปลาหรือรังแกสัตว์ทุกชนิดในบริเวณวัดเพราะเป็นเขตอภัยทาน

๑๘. มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี

๑๙. จัดตั้งโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญ ของกรมการศาสนา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑

๒๐. เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง ปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ของกรมการศาสนา

๒๑. เป็นวัดพัฒนาที่มีผลงานดีเด่น ปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ ของกรมการศาสนา

๖. งานการศึกษา

๑. พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นครูสอนพระนวกะ วัดพระเชตุพน กรุงเทพมหานคร

๒. พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นผู้นำข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวงของภาค ๑๒ ไปเปิดสอบ ณ วัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา

๓. พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นผู้ริเริ่มเปิดการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ณ วัดจุกเฌอ จังหวัดฉะเชิงเทรา

๔. พ.ศ. ๒๕๒๖ - ปัจจุบัน เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ณ วัดจุกเฌอ

๕. พ.ศ. ๒๕๒๖ - ปัจจุบัน เป็นประธานมอบทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนที่สอบไล่ได้นักธรรมและบาลีสนามหลวง

๖. พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นประธานอำนวยการสอบธรรมนวกะภูมิ สนามสอบอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ณ วัดแหลมใต้

๗. พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นประธานในการสอบธรรมสนามหลวง สนามสอบอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ณ วัดโสธรวราราม

๘. พ.ศ. ๒๕๓๒ เป็นประธานในการสอบธรรมนวกะภูมิ สนามสอบอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ณ วัดโสธรวราราม

๙. พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นพระปริยัตินิเทศก์ ประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๐. พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง

๑๑. พ.ศ. ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน เป็นผู้จัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดจุกเฌอ

๑๒. พ.ศ. ๒๕๔๒ - ปัจจุบัน จัดอบรมนักธรรมก่อนสอบสนามหลวงในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ณ วัดจุกเฌอ เป็นเวลา ๑๐ วัน ทุกปี

๑๓. พ.ศ. ๒๕๔๓ - ปัจจุบัน เป็นประธานจัดสอบบาลีสนามหลวง คณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ณ วัดจุกเฌอ จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑๔. สถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม

พ.ศ. ๒๕๔๕ มีนักเรียนแผนกธรรม ดังนี้

น.ธ. ตรี	ส่งสอบ ๔๐ รูป	สอบได้ ๓๗ รูป	สอบตก ๓ รูป
น.ธ. โท	ส่งสอบ ๖ รูป	สอบได้ ๓ รูป	สอบตก ๓ รูป
น.ธ. เอก	ส่งสอบ ๑๕ รูป	สอบได้ ๑๒ รูป	สอบตก ๓ รูป

พ.ศ. ๒๕๔๖ มีนักเรียนแผนกธรรม ดังนี้

น.ธ. ตรี	ส่งสอบ ๓๓ รูป	สอบได้ ๒๑ รูป	สอบตก ๑๒ รูป
น.ธ. โท	ส่งสอบ ๔๘ รูป	สอบได้ ๓๘ รูป	สอบตก ๑๐ รูป
น.ธ. เอก	ส่งสอบ ๕ รูป	สอบได้ ๓ รูป	สอบตก ๒ รูป

พ.ศ. ๒๕๔๗ มีนักเรียนแผนกธรรม ดังนี้

น.ธ. ตรี	ส่งสอบ ๔๖ รูป	สอบได้ ๑๘ รูป	สอบตก ๒๘ รูป
น.ธ. โท	ส่งสอบ ๒๙ รูป	สอบได้ ๑๕ รูป	สอบตก ๑๔ รูป
น.ธ. เอก	ส่งสอบ ๒๕ รูป	สอบได้ ๒๕ รูป	สอบตก ๑๐ รูป

๑๕. สถิติการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๖ มีนักเรียนแผนกธรรมศึกษา ดังนี้

ธ.ศ. ตรี	ส่งสอบ ๑๐๐ คน	สอบได้ ๓๘ คน	สอบตก ๖๒ คน
ธ.ศ. โท	ส่งสอบ ๑๒ คน	สอบได้ ๕ คน	สอบตก ๗ คน

พ.ศ. ๒๕๔๗ มีนักเรียนแผนกธรรมศึกษา ดังนี้

ธ.ศ. ตรี	ส่งสอบ	๑๔๓	คน	สอบได้	๔๗	คน	สอบตก	๙๖	คน
ธ.ศ. โท	ส่งสอบ	๑๕	คน	สอบได้	๑๒	คน	สอบตก	๓	คน
ธ.ศ. เอก	ส่งสอบ	๖	คน	สอบได้	๕	คน	สอบตก	๑	คน

๑๕. สถิติการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

พ.ศ. ๒๕๔๖ มีนักเรียนแผนกบาลี ดังนี้

ป.ธ. ๑ - ๒	ส่งสอบ	๔๒	รูป	สอบได้	๖	รูป	สอบตก	๓๖	รูป
ป.ธ. ๓	ส่งสอบ	๒	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๑	รูป
ป.ธ. ๔	ส่งสอบ	๕	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๔	รูป

พ.ศ. ๒๕๔๗ มีนักเรียนแผนกบาลี ดังนี้

ป.ธ. ๑ - ๒	ส่งสอบ	๔๕	รูป	สอบได้	๘	รูป	สอบตก	๓๗	รูป
ป.ธ. ๓	ส่งสอบ	๑๑	รูป	สอบได้	๗	รูป	สอบตก	๔	รูป
ป.ธ. ๔	ส่งสอบ	๑	รูป	สอบได้	-	รูป	สอบตก	๑	รูป
ป.ธ. ๕	ส่งสอบ	๑	รูป	สอบได้	-	รูป	สอบตก	๑	รูป
ป.ธ. ๖	ส่งสอบ	๑	รูป	สอบได้	-	รูป	สอบตก	๑	รูป

พ.ศ. ๒๕๔๘ มีนักเรียนแผนกบาลี ดังนี้

ป.ธ. ๑ - ๒	ส่งสอบ	๖๐	รูป	สอบได้	๑๔	รูป	สอบตก	๔๖	รูป
ป.ธ. ๓	ส่งสอบ	๗	รูป	สอบได้	๓	รูป	สอบตก	๔	รูป
ป.ธ. ๔	ส่งสอบ	๒	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๑	รูป
ป.ธ. ๕	ส่งสอบ	-	รูป	สอบได้	-	รูป	สอบตก	-	รูป
ป.ธ. ๖	ส่งสอบ	๒	รูป	สอบได้	๑	รูป	สอบตก	๑	รูป

๑๖. วิธีส่งเสริมการศึกษาทั้ง ๓ แผนก คือ นักธรรม บาลี และสามัญศึกษา

๑. จัดหาตำราเรียนและอุปกรณ์การศึกษาให้ยืมเรียนฟรี ทั้งแผนกนักธรรม บาลี และสามัญศึกษา และจะมีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบดูแลเก็บหนังสือ ซ่อมหนังสือที่ชำรุด เพื่อนำมาให้นักเรียนยืมเรียน

๒. จัดการเรียนการสอนให้ฟรีทุกแผนก โดยไม่เก็บเงินใดๆ ทั้งสิ้น

๓. จัดหาเครื่องนุ่งห่ม เช่น ผ้าไตรจีวร ที่นอน ผ้าห่ม แจกแก่สามเณรทุกๆ รูป โดยเฉพาะจีวรถวายปีละ ๒ ชุดเป็นอย่างน้อย

๔. จัดอาหารถวาย มื้อเช้า มื้อเพล โดยตั้งโรงครัว มีเจ้าหน้าที่โรงครัว ๕ คน งบประมาณอาหารวันละ ๒,๐๐๐ บาท ทั้งนี้เพื่อสุขภาพพลานามัยของสามเณร ในกรณีที่รับบิณฑบาตไม่พอฉัน เพราะมีพระภิกษุ สามเณร เป็นจำนวนมาก

๕. จัดเลี้ยงน้ำปานะแก่พระภิกษุ สามเณร ทุกวันตลอดปีการศึกษา งบประมาณในการจัดเลี้ยงวันละ ๗๐๐ บาท

๖. จัดโครงการอบรมเข้มข้นก่อนสอบสนามหลวง ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี โดยจัดอบรมโครงการละ ๑๕ วัน เป็นอย่างน้อย งบประมาณอบรมนักธรรมปีละ ๓๐,๐๐๐ บาท อบรมบาลีปีละ ๕๐,๐๐๐ บาท

๗. ส่งเสริมให้กำลังใจแก่นักเรียนที่สอบนักธรรมสนามหลวงได้ โดยถวายรางวัลเป็นปัจจัย เช่น นักธรรมชั้นตรี ๓๐๐ บาท นักธรรมชั้นโท ๔๐๐ บาท นักธรรมชั้นเอก ๕๐๐ บาท

๘. ส่งเสริมให้กำลังใจแก่นักเรียนที่สอบบาลีสนามหลวงได้ โดยถวายผ้าไตร ๑ ชุด และปัจจัย ดังนี้

- ประโยค ๑ - ๒	รูปละ	๒,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๓	รูปละ	๓,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๔	รูปละ	๔,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๕	รูปละ	๕,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๖	รูปละ	๖,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๗	รูปละ	๗,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๘	รูปละ	๘,๐๐๐	บาท
- ประโยค ป.ธ. ๙	รูปละ	๑๐,๐๐๐	บาท

๙. แจกอุปกรณ์การเรียน คือ สมุด ปากกา ไม้บรรทัด เป็นต้น

จนเพียงพอในแต่ละปีการศึกษา

๑๐. จัดห้องสมุดประจำโรงเรียน รวบรวมหนังสือประเภทต่างๆ เพื่อให้นักเรียนได้ค้นคว้า

๑๑. จัดหาอุปกรณ์ที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาทั้งแผนกธรรม บาลี และสามัญศึกษา โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประกอบการเรียนการสอน เช่น
- เครื่องคอมพิวเตอร์
- วิทยุเทปคาสเซ็ท
- วิดีโอ โทรทัศน์ กล้องถ่ายรูป กล้องถ่ายวิดีโอ ฯลฯ

๑๒. จัดสรรกุฏิที่พักนักเรียนคณะต่างๆ ภายในวัดให้สามารถรองรับนักเรียนได้ทุกๆ รูปที่เข้าเรียนตามความเหมาะสม

๑๓. ชักชวนพุทธศาสนิกชนให้มีส่วนร่วมในการศึกษา โดยการอุปถัมภ์บำรุง จัดถวายภัตตาหารบ้าง น้ำปานะบ้าง รวมทั้งบริจาคปัจจัยไว้ใช้ในการรักษาพยาบาลนักเรียนที่ป่วยไข้

๑๔. จัดตั้งทุนการศึกษาพระปริยัติธรรม ประจำวัดจุกเฌอ ปัจจุบันมีเงินทุนทั้งสิ้น ๑,๔๕๔,๖๒๒ บาท (หนึ่งล้านสี่แสนห้าหมื่นสี่พันหกร้อยยี่สิบสองบาทถ้วน)

วิธีส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ในจังหวัดฉะเชิงเทรา

๑. จัดโครงการอบรมครูสอนพระปริยัติธรรม เพื่อแนะนำเทคนิค วิธีการสอนต่างๆ ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ครูสอน และเพื่อกระตุ้นให้เจ้าสำนักเรียนเห็นคุณค่าของการศึกษา สนใจด้านขวัญกำลังใจแก่ครูผู้สอน

๒. ให้ตำราเรียน อุปกรณ์การเรียนการสอนอื่นๆ แก่สำนักเรียนต่างๆ ที่ไม่เพียงพอที่มีความประสงค์แจ้งขอมา

๓. ส่งพระภิกษุที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรมไปสอนตามสำนักเรียนต่างๆ ที่แจ้งขอมา

๗. งานเผยแผ่

๑. พ.ศ. ๒๕๒๓ - ปัจจุบัน แสดงธรรมทุกวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา แก่อุบาสก อุบาสิกา ที่มารักษาอุโบสถศีลเป็นประจำตลอดปี

๒. พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นพระธรรมทูตสายที่ ๗ ได้อบรมสั่งสอนประชาชนตามโอกาส

๓. พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นพระวิปัสสนาจารย์สอนกรรมฐานแก่ประชาชนทั่วไป

๔. พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นประธานจัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนของคณะสงฆ์อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ณ วัดโสธรวราราม

๕. พ.ศ. ๒๕๓๔ - ปัจจุบัน เป็นประธานจัดบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนของคณะสงฆ์อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ณ วัดจุกเฌอ

๖. พ.ศ. ๒๕๓๔ เข้ารับการฝึกอบรมกรรมฐานที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี เป็นเวลา ๑ พรรษา

๗. พ.ศ. ๒๕๓๔ - ปัจจุบัน เป็นครูสอนบาลี ประจำวัดจุกเฌอ และวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

๘. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน จัดอบรมกัมมัฏฐานแก่คณะครู และนักเรียนในจังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดใกล้เคียง ปีละประมาณ ๓,๐๐๐ คน

๙. พ.ศ. ๒๕๔๕ จัดอบรมจริยธรรมแก่ข้าราชการครู จำนวน ๑๒๐ คน ณ วัดจุกเฌอ

๑๐. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน จัดอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมเป็นประจำทุกปี มีครูสอนเข้ารับการอบรม ปีละ ๔๐๐ กว่ารูป

๑๑. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๗ จัดอบรมกัมมัฏฐานแก่พระนวกะในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ที่วัดวิเวกอาคม และวัดจุกเฌอ มีพระนวกะเข้ารับการอบรม ปีละ ๑,๐๐๐ รูป โดยบริจาคปัจจัยจัดอาหาร และน้ำปานะถวาย ปีละ ๕๐,๐๐๐ บาท

๑๒. พ.ศ. ๒๕๔๖ จัดอบรมกัมมัฏฐานแก่พระสังฆาธิการ ในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา มีเจ้าอาวาสเข้ารับการอบรม จำนวน ๒๕๐ รูป

๑๓. พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นอาจารย์สอนกัมมัฏฐานแก่พระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๒ มีจังหวัดปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก สระแก้ว มีพระสังฆาธิการเข้ารับการอบรม จำนวน ๓ รุ่น รุ่นละ ๑๐๐ รูป ระยะเวลาอบรมรุ่นละ ๕ วัน รวม ๓๐๐ รูป

๑๔. มีการทำพิธีวิสาขบูชาเป็นประจำทุกปี มีผู้มาประชุมทำพิธี ภิกษุสามเณร ๑๒๐ รูป ประชาชน ๓๐๐ - ๕๐๐ คน

๑๕. มีการทำพิธีมาฆบูชาเป็นประจำทุกปี มีผู้มาประชุมทำพิธี ภิกษุสามเณร ๑๒๐ รูป ประชาชน ๓๐๐ - ๕๐๐ คน

๑๖. มีการทำพิธีอาสาฬหบูชาเป็นประจำทุกปี มีผู้มาประชุมทำพิธี ภิกษุสามเณร ๑๕๐ รูป ประชาชน ๓๐๐ - ๕๐๐ คน

๑๗. กระทรวงศึกษาธิการ แต่งตั้งให้วัดจุกเฌอเป็นศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติ ประจำจังหวัดฉะเชิงเทรา พ.ศ. ๒๕๔๒

๑๘. พ.ศ. ๒๕๒๖ - ปัจจุบัน จัดตั้งทุนค่าน้ำ - ไฟฟ้า ประจำวัดจุกเฌอ ปัจจุบันมีเงินทุน ๑,๗๖๖,๘๖๒ บาท (หนึ่งล้านเจ็ดแสนหกหมื่นหกพันแปดร้อยหกสิบสองบาทถ้วน)

๘. งานสาธารณูปการ ภายในวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑. พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัดเนื้อที่ประมาณ ๕

ไร่ ด้วยการถมดินลูกรัง จำนวน ๒,๕๐๐ คันรถ คันรถละ ๒,๐๐๐ บาท เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท (ห้าล้านบาทถ้วน)

๒. พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้ดำเนินการวางท่อระบายน้ำ (ท่อปูน) บริเวณหลังวัด ขนาด ๐.๓๐ x ๑ เมตร ยาว ๑๔๕ เมตร เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

๓. พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ดำเนินการวางท่อระบายน้ำ (ท่อปูน) บริเวณหน้าวัด ขนาด ๐.๓๐ x ๑ เมตร ยาว ๑๔๕ เมตร เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ บาท (ห้าหมื่นบาทถ้วน)

งานสาธารณูปการ ภายในวัดจุกเฌอ ตำบลจุกเฌอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา (รักษาการเจ้าอาวาส)

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๔๘ ได้ดำเนินการปรับปรุงพื้นที่บริเวณวัดริมแม่น้ำบางปะกง เนื้อที่ประมาณ ๑ ไร่ ด้วยการถมดินลูกรัง (ค่ารถตัก รถขน) เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๑๗๕,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนเจ็ดหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

รวมปัจจัยในงานสาธารณูปการ ๕,๒๕๕,๐๐๐ บาท (ห้าล้านสองแสนห้าหมื่นห้าพันบาทถ้วน)

๙. งานบูรณปฏิสังขรณ์ ภายในวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

๑. พ.ศ. ๒๕๔๗ - ๒๕๔๘ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ศาลาการเปรียญทรงไทย จากชั้นเดียวเป็น ๒ ชั้น กว้าง ๒๔ เมตร ยาว ๓๙ เมตร ลักษณะคอนกรีตเสริมเหล็ก ก่ออิฐถือปูน เพิ่มมุขด้านหน้า วงกบ ประตู หน้าต่างชั้นบนไม้เนื้อแข็ง ด้านล่างอะลูมิเนียม หน้าต่างกระจกเลื่อน ประตูม้วนเหล็กดัด หลังคามุงกระเบื้องเคลือบดินเผา พื้นชั้นบน

ไม้เนื้อแข็ง พื้นชั้นล่างปูกระเบื้อง ห้องน้ำห้องสุขาในตัว สิ้นค่าบูรณปฏิสังขรณ์ทั้งสิ้น ๓,๗๐๐,๐๐๐ บาท (สามล้านเจ็ดแสนบาทถ้วน)

๒. พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้บูรณปฏิสังขรณ์อุโบสถ ลักษณะคอนกรีตเสริมเหล็ก ก่ออิฐถือปูน กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๐ เมตร ด้วยการเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา ซ่อมแซมช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันลงรักปิดทองประดับกระจกใหม่ ลวดลายปูนปั้น บานประตู หน้าต่าง ผนังกระเทาะฉาบใหม่ ขัดผิวปูนตำ ติดกระจก ทาสีใหม่ทั้งด้านในและด้านนอก สิ้นค่าบูรณปฏิสังขรณ์ ทั้งสิ้น ๔,๕๐๐,๐๐๐ บาท (สี่ล้านห้าแสนบาทถ้วน)

รวมปัจจัยในงานบูรณปฏิสังขรณ์ ๘,๒๐๐,๐๐๐ บาท (แปดล้านสองแสนบาทถ้วน)

๑๐. งานเจ้าคณะ

พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ปฏิบัติงานในหน้าที่เพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ และการพระศาสนาตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเรียบร้อยทุกประการ โดยเฉพาะในหน้าที่หลักของเจ้าคณะผู้ปกครอง ๒ ประการ ดังนี้

๑. งานตรวจการคณะสงฆ์ในเขตปกครอง

พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๘ ได้ออกตรวจการคณะสงฆ์ ปีละ ๓ ครั้ง คือ

ได้ออกตรวจเยี่ยม เจ้าคณะอำเภอได้แนะนำชี้แจงแก่เจ้าคณะอำเภอ ทั้ง ๑๐ จำนวน ๘ เรื่อง คือ

๑. การปกครอง

๒. การเผยแผ่

๓. การศึกษา และการศึกษาสงเคราะห์

๔. การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์
๕. ปัญหายาเสพติด และแนวทางแก้ไข
๖. การจัดทำแผนผังวัด
๗. การจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายของวัด
๘. การพัฒนาวัด และการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน

๒. การจัดประชุมพระสังฆาธิการ

พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๘ ได้จัดประชุมพระสังฆาธิการ ในเขตปกครองทุกปี ปีละ ๒ ครั้ง

มีหัวข้อการประชุม ๗ เรื่อง ดังนี้
๑. ทบทวนมติที่ประชุมครั้งก่อน
๒. ชี้แจงอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่
๓. ประกาศผลการสอบธรรม ธรรมศึกษา และบาลีสนามหลวง
๔. ทำความเข้าใจกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์
๕. จริยาพระสังฆาธิการ
๖. หน้าที่ของเจ้าอาวาส
๗. การจัดการอบรมไวยาวัจกร

๑๑. งานศึกษาสงเคราะห์

๑. พ.ศ. ๒๕๓๔ ตั้งทุนสงเคราะห์นักเรียนยากจนวัดจุกเฌอ ปัจจุบันมีเงินฝากธนาคารกรุงไทย สาขาฉะเชิงเทรา ชื่อบัญชี "ทุนสงเคราะห์นักเรียนยากจนชั้นประถมศึกษาโรงเรียนวัดจุกเฌอ" บัญชีเลขที่ ๒๐๑-๒-๑๓๐๒-๙ จำนวน ๒๒,๒๑๔.๗๘ บาท (สองหมื่นสองพันสองร้อยยี่สิบบาทเจ็ดสิบแปดสตางค์) และธนาคารกรุงศรีอยุธยา สาขาฉะเชิงเทรา ชื่อบัญชี "โรงเรียนวัดจุกเฌอ (เพื่อทุนการศึกษานักเรียนโรงเรียน

วัดจุกเฌอ)" บัญชีเลขที่ ๐๖๑-๒-๐๘๙๐๓-๕ จำนวน ๗๗,๙๑๓.๘๐ บาท (เจ็ดหมื่นเจ็ดพันเก้าร้อยสิบสามบาทแปดสิบสตางค์)

๒. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน แจกทุนการศึกษาให้แก่นักเรียนโรงเรียนวัดจุกเฌอ (สมณราษฎร์วิทยา) รวม ๑๘๐ ทุน แยกได้ดังนี้

ระดับประถมศึกษา ปีละ ๒๔ ทุน ทุนละ ๓๐๐ บาท รวม ๑๒๐ ทุน เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น ๓๖,๐๐๐ บาท (สามหมื่นหกพันบาทถ้วน)

ระดับมัธยมศึกษา ปีละ ๑๒ ทุน ทุนละ ๕๐๐ บาท รวม ๖๐ ทุน เป็นเงินจำนวนทั้งสิ้น ๓๐,๐๐๐ บาท (สามหมื่นบาทถ้วน)

๓. พ.ศ. ๒๕๔๔ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้ประโยคบาลีสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

ประโยค ๑ - ๒ จำนวน ๑๓ ทุน ทุนละ ๒,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๒๖,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๓ จำนวน ๖ ทุน ทุนละ ๓,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๑๘,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๕ จำนวน ๒ ทุน ทุนละ ๕,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๔. พ.ศ. ๒๕๔๕ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้ประโยคบาลีสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

ประโยค ๑ - ๒ จำนวน ๑๐ ทุน ทุนละ ๒,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๓ จำนวน ๘ ทุน ทุนละ ๓,๐๐๐ บาท เป็นเงิน ๒๔,๐๐๐ บาท

๕. พ.ศ. ๒๕๔๖ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้ประโยคบาลีสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

ประโยค ๑ - ๒ จำนวน ๖ ทุน ทุนละ ๒,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๑๒,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๓ จำนวน ๑ ทุน ทุนละ ๓,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๓,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๔ จำนวน ๑ ทุน ทุนละ ๔,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๔,๐๐๐ บาท

๖. พ.ศ. ๒๕๔๗ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้ประโยคบาลีสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

ประโยค ๑ - ๒ จำนวน ๘ ทุน ทุนละ ๒,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๑๖,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๓ จำนวน ๗ ทุน ทุนละ ๓,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๒๑,๐๐๐ บาท

๗. พ.ศ. ๒๕๔๘ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้ประโยคบาลีสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ - วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฏิ์ ดังนี้

ประโยค ๑ - ๒ จำนวน ๑๔ ทุน ทุนละ ๒,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๒๘,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๓ จำนวน ๓ ทุน ทุนละ ๓,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๙,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๔ จำนวน ๑ ทุน ทุนละ ๔,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๔,๐๐๐ บาท

ประโยค ป.ธ. ๖ จำนวน ๑ ทุน ทุนละ ๖,๐๐๐ บาท
เป็นเงิน ๖,๐๐๐ บาท

๘. พ.ศ. ๒๕๔๔ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้นักธรรมสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

น.ธ. ตรี จำนวน ๓๖ ทุน ทุนละ ๓๐๐ บาท เป็นเงิน ๑๐,๘๐๐ บาท

น.ธ. โท จำนวน ๒๕ ทุน ทุนละ ๔๐๐ บาท เป็นเงิน

๑๐,๐๐๐ บาท

น.ธ. เอก จำนวน ๑๘ ทุน ทุนละ ๕๐๐ บาท เป็นเงิน ๙,๐๐๐ บาท

๙. พ.ศ. ๒๕๔๕ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้นักธรรมสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

น.ธ. ตรี จำนวน ๓๘ ทุน ทุนละ ๓๐๐ บาท เป็นเงิน ๑๑,๔๐๐ บาท

น.ธ. โท จำนวน ๔ ทุน ทุนละ ๔๐๐ บาท เป็นเงิน ๑,๖๐๐ บาท

น.ธ. เอก จำนวน ๑๓ ทุน ทุนละ ๕๐๐ บาท เป็นเงิน ๖,๕๐๐ บาท

๑๐. พ.ศ. ๒๕๔๖ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้นักธรรมสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ ดังนี้

น.ธ. ตรี จำนวน ๒๑ ทุน ทุนละ ๓๐๐ บาท เป็นเงิน ๖,๓๐๐ บาท

น.ธ. โท จำนวน ๓๘ ทุน ทุนละ ๔๐๐ บาท เป็นเงิน ๑๕,๒๐๐ บาท

น.ธ. เอก จำนวน ๓ ทุน ทุนละ ๕๐๐ บาท เป็นเงิน ๑,๕๐๐ บาท

๑๑. พ.ศ. ๒๕๔๗ มอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณร ที่สอบไล่ได้นักธรรมสนามหลวง สำนักเรียนวัดจุกเฌอ - วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ ดังนี้

น.ธ. ตรี จำนวน ๑๘ ทุน ทุนละ ๓๐๐ บาท เป็นเงิน ๕,๔๐๐ บาท

น.ธ. โท จำนวน ๑๕ ทุน ทุนละ ๔๐๐ บาท เป็นเงิน ๖,๐๐๐ บาท

น.ธ. เอก จำนวน ๑๕ ทุน ทุนละ ๕๐๐ บาท เป็นเงิน

๗,๕๐๐ บาท

รวมปัจจัยในงานศึกษาสงเคราะห์ ๓๗๐,๒๐๐ บาท (สามแสนเจ็ดหมื่นสองร้อยบาทถ้วน)

๑๒. งานสาธารณสงเคราะห์

๑. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน ได้ดำเนินการจัดเลี้ยงภัตตาหารมื้อเพลแก่พระภิกษุสามเณรโรงเรียนวัดจุกเฌอ (ปริยัติธรรมสายสามัญ) ตำบลจุกเฌอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ทุกวัน ค่าภัตตาหารวันละ ๑,๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๕๔๗,๕๐๐ บาท (ห้าแสนสี่หมื่นเจ็ดพันห้าร้อยบาทถ้วน)

๒. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน ได้ดำเนินการจัดเลี้ยงน้ำปานะแก่พระภิกษุสามเณรโรงเรียนวัดจุกเฌอ (ปริยัติธรรมสายสามัญ) ตำบลจุกเฌอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ทุกวัน ค่าน้ำปานะวันละ ๕๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๘๒,๕๐๐ บาท (หนึ่งแสนแปดหมื่นสองพันห้าร้อยบาทถ้วน)

๓. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน ได้ดำเนินการจัดเลี้ยงอาหาร - ค่าพาหนะรับส่ง นักเรียนที่มาเข้าค่ายอบรมศีลธรรมที่อาคารศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติวัดจุกเฌอ ตำบลจุกเฌอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ปีละ ๕๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๕๐,๐๐๐บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) (ปีละประมาณ ๒,๐๐๐ คน)

๔. พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน ได้ดำเนินการจัดเลี้ยงอาหารแก่พระภิกษุสามเณร ที่มาเข้ารับการอบรมนักธรรมโท - เอก ก่อนสอบ ที่อาคารศูนย์พัฒนาจิตเฉลิม-

พระเกียรติวัดจุกเฌอ ตำบลจุกเฌอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ปีละ ๕๐,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๒๕๐,๐๐๐ บาท (สองแสนห้าหมื่นบาทถ้วน) (ปีละประมาณ ๑๕๐ รูป)

๕. พ.ศ. ๒๕๔๖ - ๒๕๔๗ ได้บริจาคปัจจัยส่วนตัวช่วยเหลือภัยแล้ง (ทุนวัดช่วยวัด) ปีละ ๖,๐๐๐ บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๑๒,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นสองพันบาทถ้วน)

รวมปัจจัยในงานสาธารณสงเคราะห์ ๑,๒๔๒,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านสองแสนสี่หมื่นสองพันบาทถ้วน)

รวมปัจจัยทุกรายการ

ด้านสาธารณูปการ	**๕,๒๕๕,๐๐๐**	**บาท**
ด้านบูรณปฏิสังขรณ์	**๘,๒๐๐,๐๐๐**	**บาท**
ด้านศึกษาสงเคราะห์	**๓๗๐,๒๐๐**	**บาท**
ด้านสาธารณสงเคราะห์	**๑,๒๔๒,๐๐๐**	**บาท**
รวม	**๑๕,๐๖๗,๒๐๐**	**บาท**

(สิบห้าล้านหกหมื่นเจ็ดพันสองร้อยบาทถ้วน)

๑๓. งานพัฒนาวัด

๑. พ.ศ. ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน ได้ปรับปรุงบริเวณวัดให้เป็นสถานที่พักผ่อน โดยจัดปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ยืนต้น สร้างศาลาพักผ่อน และจัดทำบริเวณสถานที่ให้สะอาดร่มรื่นอยู่เสมอ

๒. พ.ศ. ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน ได้ปลูกพืชสมุนไพรบางชนิดไว้ในบริเวณวัด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาและการรักษาแก่ประชาชนทั่วไป

๑๔. งานพิเศษ

๑. พ.ศ. ๒๕๓๙	เข้ารับการอบรมตามโครงการพระสงฆ์เพื่อสังคมไทยจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่วัดโสธรวราราม อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา
๒. พ.ศ. ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน	เป็นคณะกรรมการศึกษา และจัดหาทุนให้โรงเรียนวัดจุกเฌอ (สมณราษฎร์วิทยา) ตำบลจุกเฌอ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา
๓. พ.ศ. ๒๕๔๒ - ปัจจุบัน	เข้าร่วมประชุมพระสังฆาธิการระดับ เจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด และเลขานุการที่เจ้าคณะภาค ๑๒ จัดประชุมที่วัดประสิทธิเวช วัดพราหมณี จังหวัดนครนายก ปีละ ๒ ครั้ง เป็นประจำมิเคยขาด

๑๕. สมณศักดิ์

๑. พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ **พระเมธีวรคณาจารย์**

๒. พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ **พระราชปริยัติกวี**

๓. พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ **พระเทพปัญญาเมธี**

✻ ✻ ✻

ชีวิตของข้าพเจ้า[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

ชาติภูมิ

โยมพ่อของข้าพเจ้าเล่าให้ฟังว่า *ข้าพเจ้าเกิดคือคลอดจากครรภ์มารดาในขณะที่โยมแม่กำลังนั่งห่อขนมเทียนอยู่* เกิดการเจ็บท้องในขณะนั้น ซึ่งตรงกับวัน **แรม ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ ปีฉลู ตรงกับวันเสาร์ที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐** เวลาหัวค่ำคือประมาณ ๑๙.๐๐ - ๒๐.๐๐ น.

ณ ที่ยุ้งข้าวของบ้านลุงจี๊ ชุมเกษียร ตั้งอยู่ ณ ตำบลคลองขุด อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เหตุที่เกิดที่นั่นเพราะโยมพ่อโยมแม่ยากจนไปอาศัยยุ้งข้าวต่อเพิงพักอาศัย ขณะที่คลอดออกมามือ แขนสั้น และต่อมาก่อนจะเดินได้ก็อ้วนและแขนสั้น โยมปู่จีนซึ่งเป็นพ่อของโยมพ่อได้ตั้งชื่อว่า *"อ้ายพระยาสมุทรมือเช็ดตูดไม่ถึง"* ขณะนั้นข้าพเจ้ายังไม่รู้เดียงสา ไม่มีอะไรที่จะจำได้ โยมพ่อของข้าพเจ้าชื่อ**ทองคำ ชุมเกษียร** เป็นลูกชายคนเดียวของปู่จีน ย่าจัน ส่วนแม่ของข้าพเจ้าชื่อ**ทองม้วน** เป็นบุตรสาวของโยมก๋งเชย ยายพลับ ชาวบ้านหัวสวน เพราะความยากจนของโยมพ่อโยมแม่ ข้าพเจ้าต้องย้ายที่อยู่หลายแห่ง ข้าพเจ้ามีพี่สาวคนหนึ่งชื่อสำเภา ได้สามีชื่อพินิจ ขู่เจริญ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น "แสงสุทธิวาส" แต่เพื่อนบ้านเรียกกันว่า "ทิดเบิ้ม" ส่วนข้าพเจ้าเป็นคนที่ ๒ ปู่ได้ตั้งชื่อว่า **"รถยนต์"** แต่ในทะเบียนทหารชื่อ "ประยนต์" เวลาอยู่ในโรงเรียนครูเรียกว่า "พยนต์" เวลาเป็นทหารชื่อ **"พลฯ ประยนต์"** เวลามาอุปสมบทก็ชื่อว่า **"พระประยนต์"** มาเรียนบาลีสอบ ป.ธ. ๓ ได้ เขาเรียกว่า **"พระมหาประยนต์"** มาจนบัดนี้

---

[๑] คัดจากหนังสือที่ระลึกฉลองปริญญาบัตร พัดยศ ป.ธ. ๙ วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

ชีวิตในวัยเด็ก

ข้าพเจ้ามาจำความได้เมื่อมาอยู่บ้านสะพานโค้ง ตำบลคลองขุด อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา สะพานโค้งเป็นย่านกลางของบ้านคันคลอง บ้านดอนทราย บ้านทางหลวง บ้านไผ่แถว บ้านหัวสวน บ้านสามหมู่ สะพานโค้งทอดข้ามคลองขุด ที่ขุดสมัย ร. ๕ เพื่อล่องซุงจากป่ามาลงแม่น้ำบางปะกงที่คลองบางไผ่ แต่เวลาที่ข้าพเจ้าจำความได้ไม่มีการล่องซุงแล้ว แต่เวลาน้ำหลากมีเรือเครื่องกลางลำรับจ้างส่งคนโดยสารจากหนองอีแก่นตลาดบางบ่อสู่ตลาดแปดริ้วอยู่ ๒ - ๓ ลำ มีเรือนายนาม เรือนายอี๋ ศรีสมบูรณ์ ซึ่งเป็นลุงของข้าพเจ้า

การศึกษา

เมื่ออายุประมาณ ๘ ขวบ ได้เข้าโรงเรียนประชาบาลวัดหัวสวน ตำบลเสม็ดใต้ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ในสมัยนั้นต้องเข้าเรียนชั้นมูลก่อนอ่านหนังสือได้แล้วทำเลขเป็นจึงได้ขึ้น ป. ๑ ชั้นมูลแบ่งเป็นมูล ก มูล ข ต้องอ่านหนังสือเล่มหนึ่งตอนต้น มีคำว่า *ป้ากะปู่ กู้อีจู้ ตากะปู่ อากะป้า อีกา ตาดี ปะปู* ว่าเท่าที่นึกได้ ตอนกลางมีเรื่องนายเสนอ เสียงเสนาะ ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเลตัดไม้แสมมาทำฟืน ให้รู้ถึงการอ่านอักษรมีเสียงคล้าย ห นำ ข้าพเจ้าเรียนอยู่ชั้นมูล ข ยังไม่ได้ขึ้นชั้น ป. ๑ ต้องย้ายไปเรียนโรงเรียนวัดสาวชะโงก เพราะโยมพ่อย้ายจากสะพานโค้งไปอยู่คลองสะเดา เช่าสวนนายไล้ เพ่งวณิชย์

สมัยนั้นสงครามเกิด ข้าพเจ้าอยู่ในสวน เห็นเครื่องบินไล่ยิงกันเป็นฝูงได้ยินเสียงทิ้งระเบิดที่จังหวัด ข้าพเจ้าจำได้ว่ากระดาษสมุดแพงมาก *เสื้อผ้าแพง น้ำมันก๊าดต้องเข้าคิวกันซื้อ ไม้ขีดไฟไม่มีใช้ ต้องตีหินเหล็กไฟ ใช้น้ำมันหมูจุดตะเกียง* ไปอยู่สวนได้หนึ่งปีต้องย้ายกลับสะพานโค้งเพราะเจ้าของสวนไปอยู่เองไข้จับสั่นระบาดมาก โยมพ่อเป็นไข้จับสั่น ใช้บอระเพ็ดตำแล้วให้ข้าพเจ้าปัสสาวะเอาผสมกันดื่มแก้ไข้ โรคตาแดงระบาด ข้าพเจ้าเป็นตาแดง ตื่นเช้าลืมตาไม่ได้ต้องใช้น้ำล้างจนสะอาด จึงลืมตาได้ ใช้ว่านหางจระเข้ฝนหยอดตา เมื่อย้ายมาอยู่สะพานโค้งต้องกลับมาเรียนโรงเรียนวัดหัวสวน เริ่มเรียนชั้น ป. ๒ เพราะลูกลุง

เรียนชั้น ป. ๒ ชวนให้ไปนั่งด้วยกัน และข้าพเจ้าอ่านหนังสือเก่งและทำเลขบวก ลบ คูณ หาร เป็น คุณครูก็อนุญาตให้เรียน ป. ๒ สมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียน ใช้ศาลาวัด วันโกนต้องเก็บโต๊ะเก้าอี้สวดมนต์พร้อมกัน วันพระหยุดเรียน พอขึ้นชั้น ป. ๓ ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ น้องชายคนสุดท้องเกิด

แท้จริงข้าพเจ้ามีน้อง ๓ - ๔ คน แต่เสียชีวิตตั้งแต่ยังเล็ก คนสุดท้องพอเกิดได้ ๕ เดือนเศษ โยมแม่ของข้าพเจ้ามาสิ้นชีวิตลงด้วยไข้รากสาดน้อย ข้าพเจ้าอายุย่างเข้า ๑๐ ขวบ ข้าพเจ้ากับพี่สาวช่วยกันเลี้ยงน้องคนเล็กซึ่งเป็นชายมีชื่อว่าประสาท โดยโยมพ่อเป็นผู้หาเลี้ยง โยมพ่อโศกเศร้ามากที่โยมแม่มาตายจากไป ทิ้งลูกเล็กไว้ แต่โยมพ่อรักลูกมาก ไม่ยอมมีภรรยาใหม่ แม้มีคนมาชักจูงแม่หม้ายสาวแก่ให้โยมพ่อ โยมพ่อก็ไม่ตกลงปลงใจด้วย ทำงานรับจ้างเลี้ยงลูกมาตลอด *ข้าพเจ้าต้องทำหน้าที่แม่บ้านหุงข้าวทำกับข้าวเลี้ยงน้อง เมื่อพี่สาวไปทำงานนอกบ้าน* อีก ๑ ปีต่อมาเรียนจบชั้น ป. ๔ แล้วก็รับจ้างดำนา รับจ้างเลี้ยงวัว และเลี้ยงแม่หมูเอาลูกขาย เลี้ยงไก่ หาปลาขายเพื่อหาเงินช่วยครอบครัว ถึงหน้าที่เกี่ยวข้าวก็เก็บข้าวตกตามท้องนาที่เก็บเกี่ยวแล้ว

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้ย้ายบ้านมาอยู่ที่โยมลุงโยมป้าซึ่งเป็นพี่ชายพี่สาวของโยมแม่แบ่งให้ ๒ ไร่ ๒ งาน ที่เป็นท้องนา เมื่อมาอยู่ก็ขุดทำสวน ปลูกผักผลไม้ และเช่านาทำเพิ่มขึ้น เริ่มมีควายเป็นของตนเอง หัดไถนา คราดนา ถอนกล้า และเกี่ยวข้าว ส่วนดำนาทำเป็นมาก่อน มีความคิดที่สร้างสรรค์ฐานะเสมอ เมื่อเสร็จจากทำนาก็ทำสวน เลี้ยงไก่เนื่องจากไม่มีทุนจึงทำได้นิดหน่อย

ชีวิตในวัยหนุ่ม

เมื่ออายุ ๒๐ ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ จะบวชแต่อายุไม่พอเพราะเกิดปลายปีฉลู โยมป้าเสงี่ยมชักชวนไปอยู่สวนที่บางโปง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นสวนที่โยมก๋งโยมยายเฉย ซึ่งเป็นน้องสาวของโยมก๋งเชย เตี่ยของโยมแม่เช่าเขาทำอยู่ เนื่องจากโยมก๋งสามีของยายเฉยสิ้นชีวิตลง โยมยายอยู่คนเดียว สวนไม่มีคนทำ มาขุดท้องร่องทำถนนเป็นสวนส้มโอ มีมะพร้าวริมนอก มีหมากอยู่ริมร่อง ตรงกลางร่องปลูกส้มโอ ส้มโอแก่ต้นลูกเล็ก หมากไม่งามเพราะสวนแถบนี้น้ำเค็ม

กักเก็บน้ำจืดไม่ได้ ขึ้นเต็มลงแห้ง ที่ประมาณ ๓ ไร่ อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนระหว่างคลองบางโปงกับคลองบางตาด้วง มีป่าจากริมแม่น้ำ โยมเสริมและครอบครัวมาเช่าปลูกบ้าน ทำร้านตากอวน อาชีพกางอวน จับกุ้งปลาขาย

เมื่อไม่มีงานสวน หน้าน้ำเค็มจึงไปรับจ้างกางอวน *ชีวิตเราไม่เคยน้ำเค็ม ต้องอยู่ในเรือกางอวนกลางแม่น้ำ ร้อนระอุด้วยไอน้ำเค็ม ตัวดำผมแดง ต้องลงน้ำดำน้ำคอยเปิดปากอวนปิดปากอวนเพื่อรอรับกุ้งเคยที่จะเข้ามา* เวลาเรือเดินทะเลลำใหญ่วิ่งผ่านต้องรีบลงจากเรือสาวเชือกไปเกาะเสากางอวนแล้วมุดน้ำลงไปเอาศีรษะลงเอาเท้าชี้ขึ้นรีบถีบไม้หูที่ผูกอวนขึ้นมาอย่างรีบร้อน อวนที่กางกินน้ำจะหนัก น้ำทำให้หูตึง ฝืด เวลาถีบขึ้นจะหนักแรงมาก น้ำก็เชี่ยวต้องยึดเสาไว้แน่นและเสานั้นลื่นมากเพราะถูกไม้ครูดอยู่เสมอ ส่วนด้านใต้น้ำไม่ถูกไม้ครูดเพรียงจะจับเกาะกันแน่น หนามของเพรียงคมเหมือนมีด เมื่อเท้าหรือมือไปถูกเข้าจะบาดเป็นแผล ที่มือและเท้าจึงมีแผลเป็นประจำ เมื่อเรือใหญ่ผ่านไปแล้วต้องถีบหูอวนลงกางรับกุ้งเคยอีก ต้องหมั่นลงดำน้ำดูสีน้ำโดยลืมตาดูในน้ำ ต้องกางอวนให้อยู่ใต้น้ำสีแดงเสมอ เพราะถ้ากางอวนอยู่น้ำใส สาคูทะเล เม็ดกลมเหมือนสาคูเม็ดใหญ่จะเข้าอวนเต็มทำให้อวนขาด ถ้ากางอวนลึกเกินไปผงสีดำจะเข้าอวนทำให้กุ้งเคยมีผงสกปรกหมดราคา คิดแล้วเสียวใจถ้าเราเกิดมืออ่อน น้ำพัดพาเข้าไปติดในอวน กว่าเพื่อนข้างบนจะรู้กู้ขึ้นมาได้เราก็ตายแล้ว เวลาดำน้ำลึกลงไปประมาณ ๓ - ๔ เมตร จะปวดแก้วหูมาก เวลาปวดแก้วหูเขาให้บีบจมูกแล้วเบ่งลมให้ออกทางหู ลมออกทางหูให้หูอื้อและปวดหู *ข้าพเจ้าปวดหูจนต้องร้องไห้เข้าโรงพยาบาล หยุดทำอวน มารำพึงว่าอาชีพนี้บาป ฆ่าสัตว์ตัวเล็กตัวใหญ่วันละเป็นแสนเป็นล้าน เราไม่ชำนาญทางน้ำพลาดพลั้งไปชีวิตของเราจะต้องตายอนาถ*จึงเลิก

เป็นทหารเกณฑ์

ประจวบกับถึงกำหนดคัดเลือกทหารจึงลาโยมยายเฉยกลับแปดริ้ว **คัดเลือกทหาร วันที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๐๑** ข้าพเจ้ามีความสมบูรณ์เต็มที่ น้ำหนักตัว ๖๐.๖ กก. นุ่งกางเกงขาสั้นใส่เสื้อคอกลม สูง ๑๖๒ ซม. หน้าอก ๘๓ - ๘๖ ซม.

จัดอยู่ในประเภท ๑ ดี ๑ พอถูกเรียกชื่อเข้าแถวจับเบอร์ นายทหารที่มาคัดเลือกเข้ามาลูบหลังชอบใจในความล่ำสันบึกบึน เมื่อจับเบอร์ขึ้นมาจากไหปรากฏว่าเป็น ท.บ. ผลัด ๑ ข้าพจ้าจึงถูกกักตัวไว้ เย็นรับข้าวห่อแล้วขึ้นรถไฟไปปราจีนบุรี ค่ายจักรพงษ์อยู่ที่ศูนย์ฝึก แล้วนายทหารจะไปคัดเลือกเข้าประจำกองร้อยกองพัน แล้วนำตัวมาที่กองร้อยเพื่อเบิกเสื้อผ้า รองเท้า มุ้ง ที่นอนต่อไป ข้าพเจ้าถูกเลือกมาอยู่*กองร้อยที่ ๒ กองพันทหารที่ ๑ กรมผสมที่ ๒ ค่ายจักรพงษ์ ปราจีนบุรี* มี ร.ท. บึง (จำนามสกุลไม่ได้) เป็นผู้บังคับกองร้อย มี ร.ต. สายหยุด เฟื่องฟุ้ง เป็นผู้บังคับหมวด

ที่ฝาไม้กระดานหน้ากองร้อยจะเขียนด้วยอักษรสีขาวเป็นอักษรตัวใหญ่ว่า **"สมัยศึกประชิดจะเห็นใจทหาร"** พอรับจ่ายเสื้อผ้าแล้วถูกส่งไปอยู่ที่ศูนย์ฝึกที่อยู่ข้างกองร้อย ค. หนัก ข้างกองร้อยบริการกองพันที่ ๒ กองพันที่ ๑ จะตั้งอยู่ฟากสนามบิน ระหว่างบ้านดงหัวไขดและบ้านโรงเกวียน เวลามาศูนย์ฝึกต้องลัดสนามบินซึ่งเต็มไปด้วยหญ้าเจ้าชู้มีดอกติดผ้าต้องมานั่งแกะ เอาไว้ก็ทิ่มตำเนื้อเจ็บคัน ระหว่างเป็นทหารใหม่อยู่รวมกันหลายร้อยคน แยกฝึกเป็นหมู่ๆ นุ่งกางเกงสีกากีขาสั้น หรือสีเขียวขี้ม้า ใส่เสื้อผ้าดิบคอกลมแขนสั้นใส่หมวกสีเขียว มีปีกปิดหน้าเท่าฝ่ามือ ตากแดดร้อนจัด เราดูเพื่อนๆ เหมือนเด็กนักเรียนเข้าแถว ต้องฝึกท่ามือเปล่า ซ้ายหัน ขวาหัน หน้าเดิน แถวหยุดอยู่หลายวัน บางคนฝึกไม่รู้เรื่อง ทำไม่ได้ต้องถูกลงโทษน่าสงสาร

เช้าตื่น ๕.๐๐ น. ออกวิ่ง ๗.๐๐ น. กินข้าวที่โรงเลี้ยง เป็นข้าวกล้องหุงด้วยกระทะ กับข้าวอย่างเดียว มีแกงเนื้อกับมะเขือบ้าง หมูต้มพะโล้ใส่ไข่บ้าง ตักข้าวใส่จานสังกะสี นั่งเก้าอี้ยาวโต๊ะยาวทีละ ๔ คน หันหน้าหากัน กับข้าวคนละถ้วย กินข้าวเช้าและเย็นเพลไม่เลี้ยงต้องหากินเอาเอง จ่ายเบี้ยเลี้ยงทุก ๑๐ วัน วันละ ๑.๗๐ บาท ถ้าเบี้ยเลี้ยงบุคคลวันละ ๕ บาท หักค่าข้าวแล้วเหลือ ๑.๗๐ บาท กลางวันมีคนทำอาหารมาขาย *ข้าพเจ้าชอบซื้อขนมบ้าบิ่นกิน เพราะอิ่มทนราคาถูก แผ่นกลมใหญ่ขนาดกว้าง ๕ นิ้ว แผ่นละ ๒ บาท เขาผ่า ๔ ชิ้น ชิ้นละ ๕๐ สตางค์ หนา ๑ นิ้วเศษ กินชิ้นเดียวอิ่ม*

พอฝึกท่ามือเปล่าแล้วมาฝึกใช้อาวุธ ทำความเคารพพร้อมอาวุธแทน วันทยาหัตถ์ หัดแทงปืน ฝึกเป็นทหารใหม่นุ่งกางเกงขาสั้นใส่เสื้อแขนสั้น ๒ เดือน แล้วไปยิงปืนที่เขาอีโต้ ยิงปืน ปลยบ ๘๘ และคาบิ้น แล้วมาฝึกเป็นทหารเก่าใส่เสื้อแขนยาว มีหมวกเหล็ก หมวกไฟเบอร์ มีถุงเป้สนาม ออกฝึกนอกบริเวณกองร้อยไปตามสนามบิน ป่าละเมาะฝึกเข้าตีข้าศึก ฝึกตั้งรับ ขุดสนามเพลาะลอดลวดหนาม หัดขว้างระเบิด ใช้อาวุธหนัก เรียนวิธีการรบต่างๆ อีก ๒ เดือน และไปปฏิบัติการซ้อมยิงปืนใหญ่ เช่น ปืน ป.ร.ส. ปืน ค. ๖๐ ค. ๘๐ ปืนกลเบา ปืนเล็กกล แต่ช่วงนี้ข้าพเจ้าป่วยออกหัดต้องเข้ารักษาตัวที่ร้อยเสนารักษ์เสียจึงไม่ได้ไปยิงปืนใหญ่ฝึกซ้อม

หลังจากนั้นก็ขึ้นประจำกองร้อยสังกัดเดิม พอขึ้นประจำกองได้เดือนเศษ ว่าที่ ร.ต. วรพิมพ์ ดิษยบุตร ท่านถูกสั่งมาปฏิบัติหน้าที่ ผ.บ. หมวด มาประจำการร้อย ๒ ที่ข้าพเจ้าสังกัดอยู่ **ข้าพเจ้าถูกคัดเลือกให้มาเป็นทหารรับใช้ของท่าน** โดยมีหน้าที่*จัดอาหาร ซักผ้า ทำความสะอาดบ้าน ตักน้ำใช้ หุงข้าว ไปรับปิ่นโตอาหาร ซักรีดเสื้อผ้า และหาบน้ำจากบ่อที่กรมทาง* ห่างตึกพักนายทหารประมาณ ๒ เส้นมาใส่ถังเพราะไม่มีน้ำประปา และรับใช้ซื้อของต่างๆ ให้ ท่านเป็นคนโสดจึงไม่มีงานมาก ทำให้ท่านเพียงคนเดียว เป็นทหารรับใช้คนอื่นที่นายทหารมีครอบครัว ต้องเลี้ยงลูกรับใช้ภรรยาด้วยยุ่งมิใช่น้อย ข้าพเจ้าเป็นทหารรับใช้ผู้หมวดวรพิมพ์ ดิษยบุตร จนครบอายุราชการ ๑ ปี ๖ เดือน จึงถูกพักรอการปลดปล่อย เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๒ เดินทางกลับบ้าน ขณะนั้นฤดูฝน ขณะเป็นทหารรับใช้ข้าพเจ้าได้เบี้ยเลี้ยงบุคคลวันละ ๕ บาท เดือนหนึ่งได้ ๓ ครั้ง รวม ๑๕๐ บาท เงินเดือน ๔๘ บาท รวมเป็น ๑๙๘ บาท ใช้จ่ายน้อยไม่เที่ยวเตร่ เวลาออกทหารมีเงินเหลือเก็บ ๒,๐๐๐ บาท ซื้อเสื้อผ้าและของใช้ที่จำเป็นกลับบ้านช่วยทางบ้านทำสวนต่อ

อุปสมบท

วันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๐๓ ได้เข้าอุปสมบท ณ พัทธสีมาวัดหัวสวน ตำบลเสม็ดใต้ อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นวัดใกล้บ้านซึ่งอยู่ต่าง

อำเภอกับบ้านที่ตั้งอยู่ เป็นตำบลบางไผ่ หมู่ที่ ๙ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อนบวช ๗ วัน โยมพ่อนำไปฝากวัดหัวสวน โดยมี *ท่านอาจารย์ใย อุตฺตโม* เป็นเจ้าอาวาส ท่านมีจิตเมตตาดีมาก พอเริ่มอยู่วัดก็หัดอดอาหารเย็น เตรียมตัวรับความเป็นพระ ท่องขานนาคและมนต์อื่นบ้าง ได้เรียบร้อย ก่อนบวช ๑ วัน ฝนตกใหญ่ ถึงวันงานน้ำเจิ่งท้องนา จัดงานเล็กๆ บวชเช้า ฉลองเพล โดย *หลวงพ่อพระครูประดิษฐ์สุตาคม* วัดสนามช้าง อำเภอบางคล้า เป็นพระอุปัชฌาย์ *พระอาจารย์ใย อุตฺตโม* เป็นพระกรรมวาจาจารย์ *พระอาจารย์สว่าง อคฺคจิตฺโต* เป็นพระอนุสาวนาจารย์ (ต่อมาเป็นพระครูสัญญาบัตร *ที่พระครูประภาตสมานคุณ*) เจ้าคณะตำบลเสม็ดใต้ พระอุปัชฌาย์ เป็นเจ้าอาวาสวัดสนามช้างแทนหลวงพ่อพระครูประดิษฐ์สุตาคม อุปสมบทแล้วจำพรรษาที่วัดหัวสวนนี้ ได้เรียนนักธรรมในพรรษานั้น ร่วมกัน ๕ - ๖ รูป *พระละม่อม วิธูโร* เป็นครูสอน (ต่อมาเป็นพระครูสัญญาบัตร *ที่พระครูวิธุรกิจโกศล*)

เรียนนักธรรม

ถึงวันแรม ๒ ค่ำ เดือนอ้าย ไปเข้า*สอบนักธรรมสนามหลวง*ที่วัดโพธิ์บางคล้า สมัยนั้นหลวงพ่อพระครูสุตาลงกต เป็นเจ้าคณะอำเภอบางคล้า สถานที่สอบเป็นศาลา (ต่วน) เซียนซือ คือเป็นศาลาโล่ง ที่คนจีนใช้เป็นที่ทำพิธีฝังศพ อยู่ด้านหลังวัด เวลาสอบต้องเดินทางมาแต่เช้าฉันเพลแล้วบ่าย ๑ โมง เข้าสอบ เวลา ๑๖.๐๐ น. กลับไม่ทันต้องค้าง สอบ ๔ วันจึงเสร็จ เวลาพักได้อาศัยหลวงก๋งเกิดให้ที่พัก เมื่อสอบนักธรรมแล้ว อยากได้พระปาฏิโมกข์ จึงไปบอกท่านอาจารย์ใย เจ้าอาวาส ท่านสงเคราะห์หาหนังสือปาฏิโมกข์ให้ ท่านคงดีใจจะได้พระช่วยท่าน เพราะท่านสวดได้และว่าเร็วมาก เริ่มท่องได้ไม่มากนัก

สวดปาฏิโมกข์

ถึงวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๓ พ.ศ. ๒๕๐๔ เมื่อฉันข้าวต้มเช้าแล้วพระละม่อม พระแป๊ะ และรูปอื่นกำลังไปนำศพเจ๊กหัวล้านออกจากโรงโกดัง *ข้าพเจ้ากำลังทำความสะอาดหอฉันอยู่ ได้ยินเสียงถ้วยน้ำชากระทบกัน จึงหันไปดู เห็นอาจารย์*

ใยกำลังขมำหน้า มือกำถ้วยน้ำชาชักกระตุกอยู่ จึงรีบเข้ามาประคองจะจับท่านหงายก็ยกไม่ขึ้น เพราะท่านตัวหนักมาก จึงเรียกพระแป๊ะและผู้อื่นให้มาช่วยกันประคองยกขึ้นไปวางไว้บนเตียงที่ท่านนอน ท่านมีอาการเงียบนิ่งเหลือแต่ลมหายใจน้อย ไม่นานก็หมดลม ลงความเห็นว่าเส้นเลือดในสมองแตก ต้องช่วยกันจัดการเรื่องศพอยู่ ๗ วัน ปาฏิโมกข์หยุดชะงักไว้ เสร็จแล้วได้ท่องต่อมาจนจบทวนคล่องดี ถึงวันกลางเดือนหกเวลาเย็นขอโอกาสพระละม่อม เจ้าอาวาสองค์ใหม่ซ้อมสวดปาฏิโมกข์ ที่หน้ากุฏิ พอเข้าพรรษา ได้แสดงพระปาฏิโมกข์แทนอาจารย์ใยที่มรณภาพไปแล้ว เรียน น.ธ. โท ด้วยตนเอง คู่กับพระมหาสุดใจ สิริปญฺโญ พรรษานี้พระภิกษุจำพรรษามากถึง ๒๒ รูป ออกพรรษาแล้วลาสิกขาไปเกือบหมด

ออกธุดงค์

ถึงเดือนอ้าย แรม ๒ ค่ำ เข้าสอบนักธรรมชั้นโทที่สถานที่สอบเดิม คือ ศาลาหลังวัดโพธิ์ คิดอยากธุดงค์จึงตระเตรียมกลด ย่าม และเครื่องใช้เดินธุดงค์ โดยขอปัจจัยโยมซื้อกลดคันละ ๑๕๐ บาท เดือนยี่ ขึ้น ๒ ค่ำ ไปปักกลดข้างโรงโกดังเก็บศพ ๑ คืน เพื่อทดสอบกำลังใจ เวลากลางคืนมีหนูมาแทะหัวแม่เท้า ตกใจแต่ไม่กลัว พอเช้าขึ้นออกบิณฑบาตบ้านโยม ฉันแล้วสะพายย่ามแบกกลดสะพายบาตรออกเดินเที่ยวจาริกไปตามถนนสายฉะเชิงเทรา - ปราจีนบุรี และพักข้างทางแวะนมัสการพระบาทจำลองที่เขาดงยาง พักอยู่ตามอัธยาศัยแล้วเดินผ่านจังหวัดปราจีนบุรี ผ่านจังหวัดนครนายก เข้าเขตสระบุรี แวะนมัสการพระพุทธฉาย ออกจากนี้ไปนมัสการรอยพระพุทธบาทที่สระบุรี

จากสมุดบันทึกเดินทางว่า ถึงบริเวณพระพุทธบาทเวลาประมาณเกือบ ๕ โมงเย็น มีพระมาปักกลดอยู่หลายองค์แต่ไม่ถึง ๒๐ องค์ ข้าพเจ้าปักกลดแล้วรู้สึกไม่สบายใจ เพราะปักในบริเวณกำแพงโบราณ ที่สกปรก มีต้นพุทราหลายต้น คืนนี้ลมพัดจัดมากแต่ไม่หนาวนัก จำวัดหลับสบายดี เช้าตื่น ๖ โมงเช้า สวดมนต์แล้วออกบิณฑบาต ได้ข้าว ๓ - ๔ ทัพพี ปลาแห้ง ๑ ชิ้น ไข่เค็ม ๑ ซีก แตงโม ๑ ชิ้น ไม่พอฉัน หลวงตาบุญมีแบ่งให้จึงพอฉัน ฉันเสร็จแล้วออกเที่ยวไปตามถ้ำขึ้นเขาแล้วกลับมาที่กลดจำวัด ตื่นขึ้นเวลาบ่าย ๒ โมงเศษ แล้วไปสรงน้ำที่ถ้ำประทุน

เป็นของคนจีน เขาทำเป็นอ่างปูนใส่น้ำเต็มน่าสรงดี กลับจากสรงน้ำแล้ว ขึ้นไปบนเขาพระพุทธบาทดูสถานที่ต่างๆ เย็นกลับลงมาที่กลด มีคนเอาโอวัลตินร้อนมาถวาย กลางคืนสวดมนต์แล้วจำวัดหลับสบายดี

เช้าตื่นขึ้น เวลา ๕ น. เศษ สวดมนต์แล้วออกบิณฑบาตได้ข้าวเหลือฉัน ฉันเสร็จแล้วไปเที่ยวถ้ำระฆัง เป็นหินย้อยระเกะระกะเป็นซอกเล็กซอกน้อย หน้าถ้ำมีรูปปั้นพระถังซำจั๋งใหญ่ ทางลงถ้ำมีบันไดลงไป ข้าพเจ้าลงไปประเดี๋ยวหนึ่งเห็นไม่สมควรจึงกลับมา แล้วเดินเลาะตามชายเขาสองข้างทางเป็นป่าและไร่ มีต้นไม้ไผ่รวก ขึ้นเป็นหย่อมๆ มีหินก้อนใหญ่ๆ ตั้งอยู่ระเกะระกะ เดินต่อทะลุเขาโป่งปราบ พบชาวบ้านกำลังทำหินอยู่พอดี

เดินตามทางรถไปออกถนนใหญ่ เดินตามถนนใหญ่ไปถึงเขาบรเพ็ด มีกุฏิสร้างใหม่ ๓ หลัง มีพระอยู่ ๓ - ๔ รูป ข้าพเจ้าดื่มน้ำและพักสักครู่แล้วลงไปเที่ยวในถ้ำบรเพ็ด เป็นถ้ำใหญ่กว้างขวาง มีปล่องตรงกลาง มีแสงสว่างส่องลงมาได้ บนเขากำลังสร้างพระพุทธรูป ขึ้นจากถ้ำมานอนบนกุฏิตื่นหนึ่ง แล้วขึ้นไปลาพระที่นั่น คุยอยู่ในเวลา ๔ โมงเย็นจึงกลับ แล้วเข้าไปเที่ยวในกำแพงพระพุทธบาทจนเวลาค่ำ คุยกับยามเฝ้า ได้รู้ว่าพระพุทธบาทจะเปิดทำความสะอาดในวันพรุ่งนี้

วันรุ่งขึ้นเมื่อเขาเปิดพระพุทธบาทแล้ว ข้าพเจ้าเข้าไปดูภายในพื้น*รอบรอยพระพุทธบาทด้วยเสื่อเงิน พระพุทธบาทเป็นรอยลึกลงไปเป็นรอยเรียบคล้ายสลัก ปลายพระบาทกว้างประมาณ ๑ ศอก ๑ คืบเศษ ยาวประมาณ ๓ ศอกเศษ พื้นพระบาทเสมอไม่มีลวดลายอะไร มีแต่รอยกะเทาะเป็นบางแห่ง* ที่ข้าพเจ้าดูนี้เป็นเวลาที่เขาเอาทองขึ้นหมดแล้วจึงดูถนัดมาก เขาเสริมจากหินขึ้นมาสูงเกือบศอก แล้วทำลูกกรงเตี้ยๆ ล้อมไว้ บริเวณมณฑปสวยงามมาก พื้นปูด้วยหินอ่อนสีดำ ต้นเสาทำลวดลายประดับกระจกสี ฝาผนังทำรูปเทพนมสีทอง ช่อฟ้าล้วนแต่ประดับกระจกสีทั้งนั้น ติดกระดิ่งรอบ เมื่อลมพัดฟังไพเราะ

เมื่อนมัสการรอยพระพุทธบาทแล้ว ออกเดินทางต่อไปลพบุรีขึ้นเขาวงพระจันทร์ เขาสนามแจง แวะเยี่ยมอาจารย์ประจวบ พัก ๑ คืน ปักกลดที่ข้างหมวดศิลาบ้านหมี่ ขึ้นรถไฟจากบ้านหมี่ไปลงที่ตาคลี ต่อไปชัยนาท ไปเขื่อนเจ้าพระยา ไปกำแพงเพชร ไปเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก ขณะนั้นกำลังก่อสร้าง

จากนั้นไปลำปาง ลำพูน เข้าชมวัดพระธาตุหริภุญไชย มีพระพุทธรูปสมัยเชียงแสน ลพบุรี อยุธยา มีปืนใหญ่ มะฮ๊อก ปืนคาบศิลา ง้าว หอก เป็นของโบราณ มีเงินตราต่างๆ พลอยแก้ว เครื่องโลหะทองเหลือง เครื่องลายคราม ตลอดจนพระพิมพ์ พระเครื่องมากมาย

วัดนี้บริเวณกว้างขวาง สิ่งก่อสร้างสวยงาม เป็นวัดที่เล่าว่าพระนางจามเทวีกษัตริย์สตรีเมืองหริภุญไชยสร้าง จากนั้นไปพระพุทธบาทตากผ้าตั้งอยู่บนเนินศิลาแลง มีน้ำบริบูรณ์ มีศาลาหลายหลัง มีกุฏิหลังเล็กๆ ก่อด้วยศิลาแลงปลูกเข้าแถวเป็นระเบียบ มีต้นไม้ร่มรื่น พระบาททำวิหารล้อมไว้ วิหารสวยงามมาก มี ๔ มุข ประดับกระจกสีแพรวพราว รอยพระพุทธบาทเสริมขึ้นทำลูกกรงล้อม *รอยพระพุทธบาทมี ๒ รอย เป็นรอยเบื้องซ้ายทั้ง ๒ รอย ใหญ่รอยหนึ่งสั้นรอยหนึ่ง*

นมัสการแล้ว เดินทางต่อไปเชียงใหม่ขึ้นดอยสุเทพ นมัสการพระธาตุดอยสุเทพแล้ว ไปพักที่วัดสวนดอก ๒ คืน แล้วไปวัดอุโมงค์ จากวัดเมื่อวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ มาถึงวัดอุโมงค์ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๓ เป็นเวลาเดือนเศษ พักอยู่วัดอุโมงค์จนถึงวันแรม ๑ ค่ำ หลังจากทำพิธีมาฆบูชาแล้ว จึงออกเดินทางด้วยเท้าตามทางรถไฟ มาพักตรงหลักกิโลเมตรที่ ๗๓๑ ปักกลด ๑ คืน ช่วงนี้เดินทางผู้เดียว จากนั้นมาพักข้างสถานีหนองหล่ม สองข้างทางเป็นป่าทึบส่วนมาก โยมจำรัส พยัคฆะ นิมนต์ขึ้นรถไฟจากเมืองหนองหล่มมาลงลำปาง มาพักที่ข้างสถานีแม่ทะ ๑ คืน เดินเท้าต่อไปถึงสถานี ศาลาผาลาด นายสถานีส่งขึ้นรถมาลงที่สถานีแม่เมาะ พัก ๑ คืน เขาส่งมาลงสถานีอุตรดิตถ์ เย็นพักที่อุตรดิตถ์ ๑ คืน แล้วเดินทางต่อไปพระแท่นศิลาอาสน์ นมัสการแล้วเดินทางไปพักบ้านหาดเสี้ยว โดยเขานิมนต์ขึ้นรถจากหาดเสี้ยว ไปพักวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ แล้วไปชมเมืองเก่า พักอีก ๑ คืน ชมโบราณสถานจนพอใจแล้วฉันเช้า พักที่คลองกระจง ๑ คืน แล้วเดินทางผ่านอำเภอศรีสำโรง โยมส่งขึ้นรถมาลงธานี เดินจากธานีมาเมืองเก่า พักที่วัดมหาธาตุ ฉันเช้าแล้วออกชมโบราณสถาน ชมวัดศรีสวาย วัดเชตุพน วัดเจดีย์สี่ห้อง วัดศรีชุม ชมเตาเผาถ้วยชามสมัยสุโขทัย บริเวณสมัยนั้นเป็นป่าไผ่ส่วนมาก ทางเดินแคบๆ พักอีก ๑ คืน แล้วเดินทางกลับธานี

พักระหว่างทาง ๑ คืน โยมส่งขึ้นรถมาพิษณุโลก นมัสการพระพุทธชินราช แล้วออกเดินทางด้วยเท้าต่อไปถึงสถานีบึงพระ พัก ๑ คืน เดินทางด้วยเท้ามาถึงสถานีแม่เทียบ เขาส่งขึ้นรถมาลงปากน้ำโพ มืดพอดี พักปักกลดริมแม่น้ำ พัก ๑ คืน แล้วโยมส่งขึ้นรถมาลงลพบุรี ถึงลพบุรีบ่าย ๒ โมง ชมสถานที่ พัก ๑ คืน แล้วออกเดินทางด้วยเท้ามาถึงสถานีป่าหวาย พัก ๑ คืน เขาส่งมาลงอยุธยา แวะลงชมโบราณสถาน นมัสการพระมงคลบพิตร เข้าวัดพนัญเชิง ไหว้พระแล้วเดินทางมาปักกลดเลยสถานีสวนพลูมา ๑.๕ กม. ฉันเช้าแล้วเดินทางด้วยเท้าตามทางรถไฟตามลำดับ ผ่านสถานีบ้านโพ สถานีบางปะอิน สถานีคลองบางพุทรา สถานีคลองเชียงรากน้อย จังหวัดปทุมธานี พัก ๑ คืน

รุ่งเช้าเป็นวันขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๔ นับแต่วันออกจากวัดอุโมงค์เชียงใหม่เมื่อวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๓ เป็นเวลา ๒๐ วัน ออกเดินทางเลยสถานีเชียงรากไปหน่อย โยมนิมนต์พักอีก ๑ คืน ฉันเช้าแล้วออกเดินทางผ่านสถานีคลองรังสิต ดอนเมือง หลักสี่ บางเขน แวะพักใกล้บางซื่อ ๑ คืน ฉันเช้าแล้วเดินทางมาพักที่ระหว่างสถานีหัวหมากกับทับช้าง ๑ คืน ในสมัยนั้นเป็นทุ่งนาทั้งนั้น บ้านคนมีน้อยหลัง ถิ่นนี้คนนับถืออิสลามเกือบทั้งสิ้น ปักกลดแล้วเขาตักน้ำมาให้สรง สรงแล้วเขาถวายน้ำหวาน น้ำชา ข้าพเจ้าฉันพลางคุยพลาง มีพวกอิสลามมานั่งคุยหลายคน พอจะมืดจึงกลับไป พอค่ำแล้วมาคุยอีก คุยกันถึงเรื่องศาสนา

เขาคุยเรื่องศาสนาของเขา เขาว่า *สิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในโลกนี้พระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งต่างๆ ย่อมเป็นไปตามพระเจ้าสั่ง เขาว่าคนเกิดสองหนตายสองหน ตายในท้องแม่หนหนึ่ง และตายเมื่อออกจากท้องแม่อีกหนหนึ่ง เกิดจากท้องแม่ครั้งหนึ่ง และเกิดเมื่อวิญญาณทั้งหลายไปรวมกันเพื่อสารภาพความดีความชั่วที่ตนกระทำมาอีกครั้งหนึ่ง ถ้าผู้ทำดีพระผู้เป็นเจ้าก็ให้ไปอยู่ในที่อันบรมสุข ผู้ที่ทำชั่วพระผู้เป็นเจ้าก็ลงโทษ*

เขาว่าสัตว์ทั้งหลายพระผู้เป็นเจ้าสั่งว่า เลือกกินเป็นอาหารได้ แต่หมูพระผู้เป็นเจ้าเกลียดสั่งว่าไม่ให้กิน ข้าพเจ้าถามเขาว่า ฆ่าสัตว์ไม่เป็นบาปหรือ เขาตอบว่า ฆ่าเล่นสนุกไม่เป็นประโยชน์จึงบาป เขาเชื่อว่าคนตายแล้วไม่กลับมาเกิดอีก เพราะถ้ากลับมาเกิดต้องจำได้ว่าตายแล้วเป็นอย่างไร ต้องกลับมาเล่าได้

เขาจึงไม่เชื่อเรื่องเวียนว่ายตายเกิด ข้าพเจ้าจึงแย้งเขาว่า *ไหนว่าคนตายแล้ววิญญาณจะเกิดมารับสารภาพบาปยังไงเล่า* เขาแก้ว่า *วิญญาณเกิดได้เหมือนมะพร้าวที่งอกได้* ข้าพเจ้าแย้งว่า *ศีรษะคนไม่เหมือนลูกมะพร้าว ตายแล้วก็เน่าเปื่อยจะเกิดได้อย่างไร* เขาแย้งว่าต้องเกิดได้ จึงต้องยอมให้เขาเชื่อของเขาไป

คุยกันอยู่นานถึง ๒๓.๐๐ น. จึงกลับไป เมื่อ ๒๖ ปีก่อนนี้ ข้าพเจ้าเพียงเรียนนักธรรมโทเท่านั้น ถ้าเป็นขณะนี้คงได้ฟังดีๆ หลังจากนั้นอีก ๒ วัน ข้าพเจ้าก็เดินทางกลับถึงวัดหัวสวนเรียบร้อย รวมเวลาเดินทางจากวัดอุโมงค์ถึงวัดหัวสวนเป็นเวลา ๒๕ วัน ก่อนถึงอยุธยาขึ้นรถบ้างเดินบ้าง พอถึงอยุธยาแล้วเดินด้วยเท้าตามทางรถไฟจนถึงวัดหัวสวน

การเที่ยวจาริกนมัสการเจดีย์วัตถุในครั้งนี้ข้าพเจ้าไม่มีเงินทองติดตัวไปเลย เวลาเดินทางกลับเพื่อนพระภิกษุช่วยบ้าง โยมส่งบ้าง เวลากลับเดินทางผู้เดียวตลอดไปครั้งนั้นแล้วมิได้ไปอีกเลย **พรรษา ๓ เรียนนักธรรมเอก** สอบได้แล้ว พรรษาที่ ๔ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่สำนักวิปัสสนา วัดสาวชะโงก ๖ เดือน แล้วเรียนอภิธรรม พรรษาที่ ๕ จำพรรษาที่วัดหัวสวน ช่วยสอนนักธรรม พรรษาที่ ๖ เดินทางไปนมัสการเจดีย์สถาน ณ ภาคใต้ มีจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่อำเภอไชยา และพระธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช แวะพักที่วัดถ้ำเขาพลู อำเภอประทิว จังหวัดชุมพร หลายวัน

เรียนบาลี

แล้วเริ่มเรียนบาลีไวยากรณ์ ที่สำนักเรียนวัดปากน้ำภาษีเจริญ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๘ โดยจำพรรษาที่วัดนก ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอภาษีเจริญ จังหวัดธนบุรี อยู่วัดนก ๒ พรรษา แล้วย้ายไปอยู่วัดปากน้ำฝั่งใต้ ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ สอบประโยค ๑ - ๒ และ ป.ธ. ๓ ได้ในปีนี้ สอบ ๒ ครั้ง สอบประโยค ๑ - ๒ เมื่อแรมเดือน ๑๒ สอบประโยค ๓ เมื่อแรมเดือน ๓ มาอยู่วัดปากน้ำฝั่งใต้เจ้าอาวาสรักมาก ต่อมาย้ายสำนักเรียนจากวัดปากน้ำ มาเรียนวัดนาคกลาง เพราะสะดวกเรือหางยาวผ่านวัด **เรียน ป.ธ. ๔ ป.ธ. ๕ ที่สำนักเรียนวัดนาคกลาง สอบได้ติดต่อกันไม่เคยตก**

พ.ศ. ๒๕๑๒ เจ้าอาวาสมอบงานก่อสร้างให้ เริ่มสร้างถังเก็บน้ำฝน ปรับปรุงศาลาการเปรียญ ซ่อมกำแพงโบสถ์ สร้างกำแพงวัด สร้างเขื่อน สร้างเมรุ ทำถนนเข้าวัด เทศน์สอนประชาชนที่มาทำบุญ จัดการปกครองพระเณรที่มาอยู่อาศัย ท่านขอตำแหน่งรองเจ้าอาวาสให้ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ทำบัญชีรับจ่ายเงินวัด รับผิดชอบการเงินในการก่อสร้าง งานยุ่งไปหมด ดีไปอย่างเก่งงานขึ้น เมื่อก่อนบวช งานปูนงานเหล็กไม่เคยทำ มาเป็นที่วัดนี้ **การเรียนบาลียังไม่ทิ้ง สอบทุกปีประโยค ๖ สอบตก ๔ ปี ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ จึงสอบได้**

อยู่วัดพระเชตุพน

เมื่อสอบได้แล้วจึงคิดจะไปเรียนปริญญาตรีที่อินเดีย แต่เนื่องจากพื้นความรู้เดิม ป. ๔ ภาษาไม่รู้จึงขัดข้อง ประจวบกับ*เจ้าอาวาสวัดโพธิ์*มานั่งอุปัชฌาย์บวชหลานผู้พิพากษา สอบถามทราบว่าได้เปรียญ ๖ ประโยค จึงพูดว่าเปรียญ ๖ ประโยคมาอยู่เช่นนี้ก็อับ ประกอบกับงานพันตัว จึงคิดปลีกตนเองออกพอดีโยมสมจิตร ญาติเจ้าอาวาสวัดปากน้ำมาเยี่ยมวัด คุ้นเคยกับ*ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล) อดีตเจ้าคณะภาค ๑๒ เจ้าอาวาสวัดโพธิ์รูปก่อน อยู่ น. ๑๕* ให้ช่วยพามาฝาก ท่านเคยพบมาแล้วที่วัดปากน้ำฝั่งใต้ จึงเมตตารับได้โดยง่าย

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ย้ายจากวัดปากน้ำฝั่งใต้มาอยู่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม หรือวัดโพธิ์ท่าเตียน โดยอยู่ น. ๑๕ ห้องเจ้าคุณทักษิณคณาธิกร (มหาสิงห์ทนต์) อยู่ก่อน ไปเรียนบาลี ป.ธ. ๗ ที่วัดสามพระยาเวลาสามเดือนเศษ **สอบ ป.ธ. ๗ ได้ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ สอบ ป.ธ. ๘** ได้ วันที่ ๑๓ สิงหาคม *ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์* ผู้อุปการะมรณภาพลง ก็ยังอยู่ น. ๑๕ พยายามเรียน ป.ธ. ๙ สอบอยู่ ๒ ปี ไม่ได้ ดาบกาญจน์ได้ไปติดต่อขอให้มาช่วยบำรุงวัดจุกเฌอ เพราะว่างเจ้าอาวาส หวังบำเพ็ญประโยชน์จึงรับคำ

มาอยู่วัดจุกเฌอ

ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ หลังไปสร้างเมรุที่วัดปากน้ำฝั่งใต้แล้ว วันที่ ๑๓ มิถุนายน จึงย้ายสังกัดมาวัดจุกเฌอ โดยเจ้าอาวาสเห็นว่าไปเพื่อพัฒนาวัด มาเริ่มทำฝาถังส้วมในวันรุ่งขึ้นที่มาอยู่ นับแต่ปี ๒๕๒๓ มาจนปัจจุบันนี้ ๘ ปีล่วงแล้ว ได้ทุ่มเทกำลังกาย กำลังความคิด พัฒนาวัดมาโดยลำดับจากวัดที่ไม่มีนักธรรมสอบได้จนเป็นวัดที่มีมหาเปรียญสอบไล่ได้ ลูกศิษย์รูปแรก[๑] ของสำนักเรียนสอบได้ ป.ธ. ๖ ในปีนี้ พร้อมกับข้าพเจ้าสอบได้ ป.ธ. ๙ นับว่าได้สร้างสถานะของวัด จนมีชื่อเสียงโด่งดังไปไกล ภิกษุสามเณรเดินทางจากถิ่นไกลมาอยู่ศึกษา วัดได้รับทุนการศึกษาจากวัดปากน้ำหนึ่งแสนบาทตั้งเป็นมูลนิธิ เพื่อใช้ดอกผลบำรุงการศึกษา มีการประพฤติปฏิบัติธรรมตลอดปี

ชีวิตของข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอ เพื่อชาวจุกเฌอ แต่ชาวจุกเฌอจะได้อะไรดีจากข้าพเจ้า ข้าพเจ้าหารู้ไม่ ชีวิตของข้าพเจ้าจะเป็นเช่นไรต่อไปใครจะรู้

ขอพักชีวิตของข้าพเจ้าไว้เพียงเท่านี้ก่อน โอกาสหน้าจะนำมาเล่าให้ฟังใหม่

สวัสดี

---

[๑] ศิษย์รูปแรกของสำนักวัดจุกเฌอ คือ พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ (สิงคิรัตน์) ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศษ.บ., อ.ม.) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

ชีวิตของข้าพเจ้า ภาค ๒[๑]

พระเมธีวรคณาจารย์

ข้าพเจ้าจากวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์ ท่าเตียน) เมื่อ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๓ มาอยู่วัดจุกเฌอเป็นเวลาย่างเข้า ๑๗ ปี ในปี ๒๕๔๐ นี้ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดจุกเฌอ เมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๒๓ ในปี ๒๕๒๕ พระครูศาสนกิจบริหาร (จ้อย จุลฺลปาโล) วัดแหลมบน มรณภาพลง ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะตำบลบางขวัญ เขต ๒ ต่อมาในปี ๒๕๒๗ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมือง เดือนกุมภาพันธ์ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ทำหน้าที่ให้การบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรทั้งหลาย ได้รับความสลดใจและรู้สึกเบื่อหน่ายต่อการให้การบวชสามเณรในงานศพที่บวชบ่ายและสึกวันรุ่ง หรือบวชเช้าสึกเย็นกว่าจะได้ บางคนต้องนั่งสอนการถึงไตรสรณคมน์ถึง ๒ - ๓ ชั่วโมง เรื่องคำขอบวชและศีล ต้องให้ว่าตามทีละคำสองคำ แต่รู้สึกเห็นใจในความกตัญญูกตเวทีของเด็กที่เสียสละผม ต้องศีรษะโล้นไปหลายวัน จึงพยายามสอนสรณคมน์ให้ว่าได้ถูกต้องเพื่อเป็นสามเณร เพราะการบวชเณรต้องถึงไตรสรณคมน์ คือเปล่งวาจาว่า พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ถึง ตติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิฯ จึงเป็นสามเณร ส่วนศีล ๑๐ ก็สอนให้ว่าตามได้และสอนให้รู้จักกราบเบญจางคประดิษฐ์ ส่วนการให้อุปสมบทพบปัญหาในการกล่าวคำขอบรรพชาอุปสมบทน้อย เพราะส่วนมากเจ้าอาวาสผู้รับคนบวชจะฝึกซ้อมไว้พอใช้ได้ มีบางคนที่ติดการงานไม่มีเวลาท่องจำและไม่มาฝึกซ้อมก็ต้องสอนให้บ้าง พอบวชได้ไม่ให้เสียความตั้งใจ บางครั้งยุ่งงานก่อสร้างต้องควบคุมดูแลการก่อสร้าง รับนั่งอุปัชฌาย์ไว้ต่างวัด ถึงเวลาบวชแห่นาคเข้าโบสถ์แล้ว อุปัชฌาย์ยังทำงานก่อสร้างอยู่ เขาต้องมาตามบอกว่านาคเข้าโบสถ์แล้ว ตกใจมากเสียใจในความ

---

[๑] คัดจากหนังสือ **ธรรมสาระ** ที่ระลึกครบ ๕ รอบ พระเมธีวรคณาจารย์ (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙) ๓๐ มกราคม ๒๕๔๐

หลงลืมของตัวเอง ต้องรีบร้อนเตรียมตัวเดินทางไปบวชให้ บวชเสร็จพอทันฉลองเพลพอรอดตัวไป

ชีวิตของข้าพเจ้าต้องยุ่งยากในภารกิจก่อสร้างถาวรวัตถุภายในวัด บวชพระเณรตามที่เขานิมนต์ ไปเจริญพุทธมนต์ฉันเช้าฉันเพลในงานขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน ทำบุญวันตาย ทำบุญงานศพ บรรยายธรรมในโอกาสต่างๆ เช่น บวชชีพราหมณ์ งานปริวาสกรรม โครงการอบรมข้าราชการหน่วยต่างๆ ต้องต้อนรับผู้คนที่ไปมาหาสู่ติดต่ออะไรต่างๆ ไม่มีเวลาว่างเหมือนเมื่ออยู่วัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ ทั้งกังวลอยู่ด้วยการเรียนบาลีเพื่อสอบ ป.ธ. ๙ **คงเป็นบุญบารมีของข้าพเจ้าที่ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ สอบ ป.ธ. ๙ ได้** การเป็นผู้ปกครองพระเณรในวัดต้องนำทำวัตรสวดมนต์เช้า - เย็น ต้องตัดสินอธิกรณ์เมื่อมีการทะเลาะวิวาทเกิดขึ้นระหว่างพระกับพระ พระกับเณร เณรกับเณร ต้องใช้ความอดทนใช้สติปัญญาแก้ไขปัญหาให้หมดไป ต้องนำทำงานพัฒนาวัด ต้องสอนบาลีและนักธรรม เหนื่อยแสนเหนื่อย ง่วงแสนง่วง ก็ต้องอดทนเพื่องาน เพื่อคนที่มาติดต่อ มาธุระ หรือมาเยี่ยมเยียน

ต่อมาปี ๒๕๒๗ เมื่อได้รับการแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะอำเภอเมือง ต้องช่วยงานด้านการศึกษาโดยเจ้าคณะอำเภอมอบให้จัดการสอบธรรมชั้นนวกะภูมิในเขตตำบลบางขวัญ เขต ๑ เขต ๒ ตำบลหน้าเมือง โดยสอบที่วัดแหลมใต้ ทำให้รู้จักคุ้นเคยกับพระสังฆาธิการและครูสอนปริยัติธรรม เมื่อปี ๒๕๓๒ เจ้าคุณพระ-พุทธิรังษี ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองเจ้าคณะจังหวัด ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเมืองว่างลง จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา เมื่อดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแล้วจึงปรึกษาเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รวมสอบธรรมชั้นนวกะภูมิเป็นสนามเดียวกัน เพราะการสอบก่อนนี้แบ่งสอบเป็น ๒ สนาม คือ ที่วัดบ้านนา ๑ แห่ง มี ๓ ตำบล คือ ตำบลนครเนื่องเขต ตำบลบางเตย ตำบลบางพระ และที่วัดแหลมใต้ดังกล่าวแล้ว เมื่อรวมทั้งอำเภอเมืองมี ๖ ตำบล มีพระนวกะประมาณ ๔๐๐ - ๕๐๐ รูป โดยเริ่มที่วัดจุกเฌอเป็นปีแรก ต้องกางเต็นท์เพิ่มหลายหลังเพราะศาลาอเนกประสงค์ไม่พอ จัดเลี้ยงอาหารเพลที่ศาลาการเปรียญ สอบ ๒ วัน ทั้งเช้าและบ่าย จึงต้องจัดทำอาหารเลี้ยงมื้อเพล

ภาคบ่ายเลี้ยงน้ำปานะ ต้องร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำทั้งอำเภอ พระสังฆาธิการคือ เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส ช่วยกันสละทรัพย์ตามกำลัง รูปละ ๒,๐๐๐ บาทบ้าง ๑,๐๐๐ บาทบ้าง ๕๐๐ บาทบ้าง ได้เงิน ๒๕,๐๐๐ - ๓๐,๐๐๐ บาท จัดการสอบธรรมชั้นนวกะภูมิทั้งอำเภอ ตั้งรางวัลให้นักเรียนสอบได้คะแนนดี เป็นที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ และรางวัลชมเชยอีก ๒ รางวัล การสอบธรรมชั้นนวกะภูมิจัดทำก่อนออกพรรษาประมาณ ขึ้น ๑๑ - ๑๒ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีแรกจัดสอบที่วัดจุกเฌอ มีฝนตกลงมากไม่สะดวก ปีต่อมาจึงตกลงกันมาสอบที่โรงเรียนพุทธโสธรและสอบที่โรงเรียนพุทธโสธรเป็นประจำทุกปีมา ได้รับการสงเคราะห์จากทางโรงเรียนพุทธโสธรเป็นอย่างดี สอบธรรมชั้นนวกะออกข้อสอบโดยเจ้าคณะภาค ๑๒ เป็นผู้ดำเนินการ สอบพร้อมกันทั้งภาค ๑๒ สามจังหวัดคือ ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี นครนายก ต่อมาอำเภอสระแก้วยกเป็นจังหวัดจึงเป็น ๔ จังหวัด การสอบธรรมชั้นนวกะต้องนำการตรวจข้อสอบและประกาศผลแจกวุฒิบัตรภายใน ๒ วันเสร็จ เป็นงานที่ต้องร่วมแรงร่วมใจกันอย่างมาก ต้องวางแผนจัดการทำงานแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ การตรวจข้อสอบจัดตรวจเป็น ๔ กอง กองละ ๘ รูป วิชาธรรม พุทธ วินัย มีวิชาละ ๗ ข้อ ตรวจรูปละ ๑ ข้อ นั่งเรียงกันไปรูปที่ ๘ รวมคะแนน พอรวมเสร็จส่งกองเลขาฯ กรอกคะแนนตามช่องวิชา ส่วนวิชากระทู้ธรรมตรวจรูปละ ๑ ฉบับ จึงทำให้งานรวดเร็วและสะดวกมาก ส่วนวุฒิบัตรเขียนไว้ก่อน เซ็นรับรอง ประทับตราเจ้าคณะอำเภอไว้เสร็จตามรายชื่อผู้สมัครสอบ รูปใดสอบตกคัดออก จึงทำให้แจกได้ทันในวันสุดท้ายของการสอบ ทำให้เกิดความยินดีทั่วกันเพราะรู้ผลสอบทันใจ เมื่อสอบธรรมชั้นนวกะภูมิผ่านไปประมาณ ๑ เดือนเศษ ถึงแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ต้องจัดสอบนักธรรมสนามหลวงและธรรมศึกษา ในเขตอำเภอเมืองมีนักเรียนมาก บางปีถึง ๔๐๐ เศษ นักธรรมชั้นตรีมีมาก ชั้นโทและชั้นเอกมีน้อย ส่วนธรรมศึกษามีประมาณ ๑๐๐ เศษบ้าง บางปี ๗๐ - ๘๐ คน ต้องจัดพระกรรมการส่งข้อสอบไปเปิดสอบที่เรือนจำจังหวัด อีกส่วนหนึ่งให้นักโทษผู้ที่เรียนธรรมศึกษาได้สอบ การสอบนักธรรมและธรรมศึกษามีกำหนด ๔ วัน สอบเวลา ๑๓.๐๐ น. หมดเวลา ๑๖.๐๐ น. ใช้เวลาสอบ ๓ ชั่วโมง สอบเสร็จจัดใบตอบของนักเรียนเข้าห่อผูกตีตราธรรมจักรบนครั่ง ส่งให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นเสร็จธุระในการสอบ ส่วนการตรวจข้อสอบนักธรรมชั้นตรี ธรรมศึกษาตรี

เจ้าคณะภาคเป็นผู้ดำเนินการตรวจแต่ละภาค ส่วนนักธรรมชั้นโทและธรรมศึกษาโท นักธรรมชั้นเอกและธรรมศึกษาเอกแม่กองธรรมสนามหลวงรวมตรวจที่ส่วนกลางทั้งประเทศ โดยชั้นโทตรวจที่วัดสุทัศนเทพวราราม และชั้นเอกตรวจที่วัดสามพระยา เมื่อสอบนักธรรมผ่านไปประมาณ ๒ เดือนเศษ ถึงเดือน ๓ แรม ๑๐ ค่ำ ต้องร่วมกับเจ้าคณะจังหวัดจัดสอบบาลีสนามหลวง โดยแม่กองบาลีจัดส่งข้อสอบมาทำการเปิดสอบที่วัดเจ้าคณะจังหวัด เริ่มสอบเวลา ๑๓.๐๐ น. หมดเวลา ๑๗.๑๕ น. วิชาแปลมคธเป็นไทยใช้เวลา ๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที ส่วนวิชาบาลีไวยากรณ์ให้เวลา ๓ ชั่วโมง สอบเฉพาะประโยค ๑ - ๒ ป.ธ. ๓ ป.ธ. ๔ ส่วนป.ธ. ๕ ต้องเข้าไปสอบที่ส่วนกลางในกรุงเทพฯ ประโยค ๑ - ๒ และป.ธ. ๔ สอบ ๒ วันเสร็จ ส่วน ป.ธ. ๓ ต้องสอบ ๓ วัน เพราะมีวิชาสัมพันธ์ไทยอีกหนึ่งวิชา ป.ธ. ๔ แปลไทยเป็นมคธใช้ธรรมบท ภาค ๑ เป็นหลักสูตรและแปลมคธเป็นไทยใช้มงคลทีปนี ภาค ๑ เป็นหลักสูตร ประโยค ๑ - ๒ แปลธรรมบท ภาค ๑ - ๔ เป็นไทย และสอบบาลีไวยากรณ์ ป.ธ. ๓ แปลธรรมบท ภาค ๕ - ๘ เป็นไทย สัมพันธ์ไทยและสอบบุรพภาคต่อด้วยบาลีไวยากรณ์ใช้เวลาต่อกัน ๔ ชั่วโมง ๑๕ นาที ไวยากรณ์ ๓ ชั่วโมง เมื่อสอบบาลีเสร็จ ภาระเรื่องการศึกษาเป็นเสร็จธุระไป ๑ ปี เดือนพฤษภาคมเริ่มใหม่

วัดจุกเฌอตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง เดือนมกราคมต้นเดือนน้ำเริ่มเค็มก่อนถึงเดือนมกราคมของทุกปีต้องตระเตรียมน้ำจืดไว้ใช้หน้าแล้ง ต้องจัดหาเครื่องมาดันน้ำเข้าท่อ โดยเอาใบพัดน้ำใส่เข้าปากท่อแล้วเดินเครื่องปั่นน้ำให้เข้าท่อเก็บไว้ในสวน เมื่อน้ำเข้าไปมากแล้วต้องปิดปากท่อ หยุดเครื่องต้องดำน้ำลงไปปิดปากท่อต้องระวังมือมิให้ถูกหนีบติดปากท่อเพราะน้ำดูดแรงมากเมื่อปิดฝาท่อต้องดำน้ำลึก เมื่อมือถูกหนีบติดปากท่อโผล่ขึ้นไม่ได้ต้องขาดใจตายในน้ำแน่แท้ เคยใช้สามเณรรูปหนึ่งให้ลงปิดท่อ เวลาดันน้ำเข้าเก็บถูกฝาท่อกับปากท่อหนีบเนื้อที่ปลายนิ้วขาดเลือดไหลอาบเป็นที่น่าสงสารยิ่งนัก เกิดใจหายเมื่อหวนคิดว่าถ้าสามเณรถูกฝาท่อหนีบมือติดมรณภาพอยู่ที่ปากท่อจะเอาลูกที่ไหนใช้เขา จึงคิดแก้ไขต่อมาทำฝาท่อให้ปิดเปิดได้โดยมิต้องดำน้ำลงไปปิด จึงหมดห่วงเก็บน้ำจืดไว้ได้ แล้วต้องดูแลน้ำรั่วหนี ต้องใช้ดินเหนียวกลบปากท่ออีกชั้นจึงมั่นใจและต้อง

อุดท่อด้านนอกกันน้ำเค็มที่ขึ้นมาดันเข้าบ่อเก็บเมื่อน้ำในบ่อ เหลือน้อย บางปีปิดท่อไม่ดีน้ำเค็มเข้าไปทำให้น้ำกร่อยมีรสใกล้เค็ม ชีวิตของข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอต้องมาผจญกับน้ำเค็ม ต้องเตรียมน้ำจืดไว้ใช้หน้าฤดูแล้ง เดือนมกราคมราววันที่ ๕ - ๑๕ น้ำเริ่มเค็มมีสีใสเขียวจะเค็มไปถึงเดือนมิถุนายนกลางเดือน บางปีถึงต้นเดือนกรกฎาคมน้ำจึงจะจืด ที่น้ำจืดเพราะฝนตกมากน้ำฝนไหลลงแม่น้ำไล่น้ำเค็มถอยลงไป เมื่อฝนหยุดตกน้ำเค็มก็ไหลรุกขึ้นไปเรื่อยจากอำเภอบ้านโพธิ์มาอำเภอเมือง จากอำเภอเมืองไปอำเภอบางคล้า จากบางคล้าไปอำเภอพนม จากอำเภอพนมไปอำเภอบางน้ำเปรี้ยว ไปอำเภอบ้านสร้างปราจีนบุรี เพราะเหตุนี้จึงมีโครงการสร้างเขื่อนปิดกั้นน้ำเค็ม โดยทำแม่น้ำให้มีประตูปิดเปิดที่แหลมหน้าวัดจุกเฌอ แล้วทดแม่น้ำเดิมเหนือวัดจุกเฌอขึ้นไปประมาณ ๔๐๐ เมตร ต่อไปรถยนต์จะวิ่งบนสันคันกั้นแม่น้ำ เดินไปมาหากันได้ แต่ถึงอย่างไรน้ำหน้าวัดจุกเฌอคงจะเค็มตามเดิมหรือเค็มยิ่งขึ้นเพราะวัดอยู่ใต้สันคันกั้นน้ำเค็ม ก่อนน้ำเค็มปี ๒๕๓๓ วันที่ ๕ ธันวาคม ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานตั้งสมณศักดิ์ เป็นเจ้าคุณตามที่ทราบกันแล้ว

เล่าเรื่องการจัดการน้ำเค็มเตรียมน้ำจืดไว้ใช้ในฤดูแล้งแล้ว ต่อไปนี้จะเล่าเรื่องการจัดการก่อสร้างซ่อมแซมเสนาสนะให้เห็นความยุ่งยากและหนักหนาในการจัดการทำ วัดจุกเฌอได้ย้ายจากบริเวณสนามหน้าวัดเข้ามาตั้งอยู่ในที่ปัจจุบันนี้เมื่อปี ๒๕๐๔ - ๒๕๐๖ โดยพระครูช่วง วณฺณวฑฺฒโก อดีตเจ้าอาวาสวัดจุกเฌอเป็นเวลา ๓๐ ปีเศษแล้ว วัสดุก่อสร้างเริ่มชำรุดทรุดโทรม เสาปูนคอนกรีตเสริมเหล็กเริ่มเบ่งตัวแตกออก กระเบื้องปูนมุงหลังคาหมดอายุแตกหักง่าย ไม้ชายกระเบื้องผุกร่อน ลูกกรงปูนแตกร้าว ถึงเวลาต้องบูรณปฏิสังขรณ์ ศาลาสร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๑ โบสถ์สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ ผูกพัทธสีมาเมื่อ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๘๐ ข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๓ มีความคิดว่าต้องพัฒนาคนควบคู่กันไปกับวัตถุ จึงพยายามให้การศึกษาแก่ผู้เข้ามาอุปสมบท โดยพยายามให้มีการสอบนักธรรม พร้อมกันนั้นก็จัดการพัฒนาวัตถุไปด้วย โดยชักชวนพระภิกษุและชาวบ้านช่วยกันจัดงานการกุศลเป็นครั้งคราว จัดการทอดผ้าป่าเพื่อหาทุนก่อสร้าง จัดตั้งทุนมูลนิธิค่ากระแสไฟฟ้าโดยใช้เงินติด

กัณฑ์เทศน์จากอุบาสกอุบาสิกาประจำวันพระ โดยเก็บฝากธนาคารตั้งเป็นทุนมูลนิธิค่ากระแสไฟฟ้า ปัจจุบันมีเงินมูลนิธิฝากอยู่ที่ธนาคาร ๓๐๐,๐๐๐ บาทเศษ เมื่อมาอยู่วัดจุกเฌอปีแรกค่ากระแสไฟฟ้าเก็บตามมิเตอร์ เขาตั้งมิเตอร์ประจำทุกกุฏิ ถึงเดือนเก็บตามยูนิตที่ใช้ พระบางรูปประหยัดใช้น้อยเสียน้อย รูปที่ใช้มากก็เสียมากก็ดี แต่มีบางรูปแอบต่อสายจากกุฏิเจ้าอาวาสเอาไฟไปใช้ที่กุฏิของตน จึงคิดว่าเราควรรับผิดชอบการจ่ายค่าไฟฟ้าทั้งหมดเสียเองคงจะดี จึงเลิกเก็บจากพระตามมิเตอร์ที่ติดไว้ โดยรับบริจาคค่ากระแสไฟฟ้าจากผู้มาจัดงานในวัด เช่น งานศพ งานบวชนาค และผู้มาทำบุญ ก็เป็นที่น่ายินดีค่ากระแสไฟฟ้าก็มีพอจ่ายทุกเดือนไม่เดือดร้อน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เริ่มเปิดสอนบาลี เริ่มมีพระเณรมาอยู่เพิ่มมากขึ้น ค่ากระแสไฟฟ้าเสียมากขึ้นจึงประชุมปรึกษาพระภิกษุในวัดได้ความรู้ว่าวัดสุวรรณประสิทธิ์ คลองกุ่ม บางกะปิ ได้เก็บเปอร์เซ็นต์จากปัจจัยที่ได้จากกิจนิมนต์ จึงตกลงกันว่าเก็บ ๑๐% จากปัจจัยที่ได้จากกิจนิมนต์ ถ้าได้ต่ำกว่า ๑๐๐ บาทไม่เก็บ เพื่อช่วยค่ากระแสไฟฟ้าให้สามเณรด้วย เพราะสามเณรไม่มีกิจนิมนต์ไปฉันนอกวัดเหมือนพระภิกษุ มีเพียงเจ้าภาพมาจัดงานศพหรืองานบวชในวัดนิมนต์พระเณรหมดวัดฉันบนศาลา แล้วถวายปัจจัยให้สามเณรบ้าง ข้าพเจ้าสงสารสามเณรที่มาอยู่ศึกษาเล่าเรียนนักธรรมบาลีตั้งนิตยภัตให้รูปละ ๑๐๐ บาทต่อเดือน สามเณรมาอยู่กันมาก ๔๐ - ๕๐ รูป เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๑ ต้องจ่ายค่านิตยภัตให้สามเณรเดือนละ ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท รู้สึกเป็นสุขใจที่เห็นพระภิกษุสามเณรเดินแถวขึ้นศาลาทำกิจฉลองศรัทธาประชาชนที่มาจัดงานในวัด แต่มีบ้างเหมือนกันที่บางรายมีศรัทธาน้อยมีทุนทรัพย์น้อย กลัวหมดเปลืองเพราะต้องเลี้ยงสามเณร บางรายของดมิให้สามเณรขึ้นศาลา นำมาเลี้ยงที่หอฉันเพราะมิต้องถวายปัจจัย อยากจะชี้ให้เห็นว่าสามเณรที่มาอยู่ได้ช่วยเป็นกำลังพัฒนาวัด ข้าพเจ้าได้อาศัยแรงงานของสามเณรหนุ่มและน้อยช่วยขนหิน ขนทราย หิ้วปูน ขุดดิน ดายหญ้า ขนไม้ ขุดลอกบ่อ ซ่อมถนน ชาวบ้านจุกเฌอคงยังจำกันได้สมัยถนนยังเป็นลูกรัง เมื่อเกิดหลุมบ่อข้าพเจ้าก็ชักชวนพระภิกษุสามเณรไปช่วยกันจัดทำ เป็นที่น่ายินดีชาวบ้านมาจัดงานในวัดส่วนมากมีใจศรัทธา ช่วยบริจาคค่ากระแสไฟฟ้าให้พอใช้เรื่อยมาไม่เดือดร้อน เงินทุนมูลนิธิตั้งไว้ยังไม่เคยใช้ดอกผลดอกทบต้นจนมียอดเงิน ๓๐๐,๐๐๐ กว่าบาทใกล้ ๔๐๐,๐๐๐ บาท แล้วเป็นบุญ

บารมีโชคดีของวัดที่นางถนอม ฐานปนานนท์ มีจิตศรัทธาบริจาคทรัพย์ตั้งเป็นกองทุนมูลนิธิให้วัด ๑,๓๘๐,๐๐๐ บาท ข้าพเจ้าเห็นว่าการเก็บเปอร์เซ็นต์จากพระภิกษุจากปัจจัยที่ได้จากกิจนิมนต์ควรงดเว้นได้แล้ว เพราะบางรูปท่านมิพอใจที่ต้องถูกเก็บเปอร์เซ็นต์ เป็นคำบอกเล่าจากผู้ทำหน้าที่เก็บเงิน เงินทุนมูลนิธิของนางถนอมให้ดอกผลปี ๒๕๓๙ เป็นเงิน ๑๕๐,๐๐๐ บาทเศษ จึงเป็นที่น่าอนุโมทนา เงินทุนนี้จะออกดอกผลไปชั่วกาลนานทุกๆ ปี จะไม่มีการใช้เงินต้นเด็ดขาด ต้องขออนุโมทนาชื่นชมในผลงานของคุณประเสริฐ เกษมรัต ที่มาเที่ยววัดจุกเฌอ เห็นกระต๊อบที่ข้าพเจ้าสร้างให้สามเณรอยู่แล้วเกิดศรัทธาไปบอกบุญใส่บาตรปัจจัยประจำเดือนแก่สมาชิกหนังสือพิมพ์ริ้วไทยชาวตลาดแปดริ้ว ทำให้เกิดการใส่บาตรปัจจัยบำรุงการศึกษาพระปริยัติธรรมวัดจุกเฌอขึ้น และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนที่รับหนังสือพิมพ์ริ้วไทยได้ทราบถึงการศึกษาบาลีนักธรรมของภิกษุสามเณรวัดจุกเฌอ และมีผู้มีจิตศรัทธาสละทรัพย์ตั้งทุนมูลนิธิการศึกษาปริยัติธรรมเพิ่มขึ้นทุกปี บัดนี้เงินทุนมูลนิธิเติบโตถึง ๑,๐๑๐,๐๐๐ บาทเศษแล้ว ชีวิตของข้าพเจ้าได้ใช้ไปในทางที่ถูกแล้วเป็นแน่ โดยพัฒนาวัตถุปรับปรุงสร้างเสริมเสนาสนะ สร้างสิ่งที่ไม่มีให้มีขึ้น เช่น ศาลาอเนกประสงค์ กำแพงล้อมกุฏิ กำแพงโบสถ์ สร้างศาลาเสริมศาลาการเปรียญให้กว้างออกไปสะดวกในการบำเพ็ญกุศล สร้างโรงครัวใหม่ในที่เดิม สร้างห้องสุขาเพิ่มจนพอใช้ ขุดลอกขยายบ่อน้ำใช้จนบรรเทาความเดือดร้อนในฤดูแล้งไปได้มาก ซ่อมศาลาการเปรียญ โดยเปลี่ยนกระเบื้องจากปูนสีดำเป็นมุงกระเบื้องเคลือบสีเหลืองงามตา ตีฝ้าทาสีเพดานดูงามตาขึ้น ซ่อมโบสถ์โดยเปลี่ยนกระเบื้องปูนสีดำเป็นกระเบื้องเคลือบสีเหลืองเข้มเจือแดง ปิดกระจกปิดทองช่อฟ้าใบระกาหน้าบันทาสีใหม่หมด ปิดทองพระประธานใหม่ เป็นบุญของวัดจุกเฌอหรือของใครไม่ทราบ หมอเจิม โลหารชุน ได้ถวายที่ดินที่ติดวัดจุกเฌอทางด้านทิศใต้ เนื้อที่ ๕ ไร่ ๕๐ ตารางวา ให้เป็นสมบัติของวัดจุกเฌอโดยทำพินัยกรรมว่า เมื่อตายแล้วให้ภรรยาหรือบุตรโอนกรรมสิทธิ์ให้วัดและให้ข้าพเจ้ามาพักอยู่ และอยู่จำพรรษาที่ตึก ๓ ชั้นที่สร้างไว้พักผ่อน หมอเจิม โลหารชุน เป็นชาวจุกเฌอโดยกำเนิด มีความสามารถรักษาโรคริดสีดวงทวารโดยไม่ต้องทำการผ่าตัด ใช้ยาทากำจัดหัวและรากโรคริดสีดวงทวารให้หายได้เด็ดขาดและเป็นปกติ จึงมีชื่อเสียงโด่งดังตั้งคลินิกอยู่ที่ตึกแถว

อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ ต่อมาอายุมากขึ้นเลิกกิจการไปสร้างบ้านอยู่ที่ถนนลาดพร้าว ซอย ๓ มีจิตคิดถึงบรรพบุรุษจะสร้างที่สำหรับตั้งอัฐิบรรพบุรุษจึงมาจัดซื้อที่แห่งนี้และสร้างตึก ๓ ชั้น จัดทำสวนปลูกไม้ดอกไม้ผลงดงาม มีดอกเฟื่องฟ้าออกดอกหลากสีงามตา ขุดสระภายในเนื้อที่ล้อมรอบเกาะกลาง มีสะพานคอนกรีตข้ามไปสู่เกาะกลาง ที่เกาะกลางสร้างตึก ๓ ชั้น รูปตัวที [T] สร้างศาลาทรงไทยหลังเล็กในบ่อน้ำ ทำบันไดขึ้นลงทางด้านทิศใต้ของตัวตึก เป็นสถานที่เหมาะสมสวยงาม เสียอย่างเดียวมาตั้งอยู่ติดเล้าหมูใหญ่ทางทิศตะวันออก เมื่อลมพัดมาทางทิศตะวันออกจะนำเอากลิ่นเศรษฐกิจอันเหม็นร้ายกาจมาระคายเคืองนาสิกทำให้หมดสุขไปบ้าง

ชาวบ้านที่มาจัดงานในวัด พระภิกษุสามเณรและชาวบ้านที่อยู่ในที่ตั้งวัดได้อาศัยน้ำจากบ่อในสวนนี้ ซึ่งข้าพเจ้าได้ฝังท่อเอสล่อนขนาด ๒ นิ้ว ให้น้ำเดินได้ถึงกัน น้ำในสวนจะไหลไปสู่บ่อหน้าโบสถ์ ใช้สูบขึ้นถังเก็บแจกจ่ายไปตามท่อส่งตลอดทั้งปี เมื่อฤดูน้ำเค็มก็ได้อาศัยน้ำในบ่อที่สวนนี้ที่กักเก็บไว้ดังที่เล่าไว้ตอนเกี่ยวกับน้ำเค็ม ถ้ามิเช่นนั้นแล้วจะได้น้ำจืดที่ไหนมาใช้คงจะต้องจัดซื้อน้ำจืดจากรถส่งเป็นแน่ เพราะบางปีน้ำบ่อแห้งเคยจัดซื้อมาแล้ว คุณหมอเจิม โลหารชุน ทำพินัยกรรมโดยเขียนด้วยลายมือตนเองทั้งฉบับ ยกที่ดินทั้งหมดพร้อมตึก ๓ ชั้น ตลอดจนเครื่องใช้สอยทุกอย่างให้วัด เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ซึ่งยังเป็นอนาคตไม่แน่นอนอาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ข้าพเจ้าสอบ ป.ธ. ๙ ได้ คุณหมอเจิมเกิดศรัทธาจึงโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินพร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดให้วัด วัดจึงมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินของวัดโดยสมบูรณ์แต่นั้นมา ก่อนหน้านี้คุณหมอเจิมได้นำอัฐิบรรพบุรุษมาเก็บไว้ที่ตึกชั้นบนโดยทำห้องกระจกและสร้างตู้ใส่โกศบรรจุอัฐิ บั้นปลายชีวิตของหมอเจิมน่าสงสาร เกิดเป็นฝีตะมอยที่หัวแม่เท้ารักษาไม่หายต้องถูกตัดขาใต้เข่าทั้งสองข้าง กลายเป็นผู้พิการและเสียชีวิตที่บ้านถนนลาดพร้าวซอย ๓ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ขอบุญกุศลที่คุณหมอเจิม โลหารชุน และคุณหมอปราณีผู้เป็นภรรยาที่สละที่ดินพร้อมทั้งสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดเป็นสมบัติของวัดจุกเฌอ จงมีความสุขความเจริญในโลกใหม่ตามกำลังแห่งบุญปัจจัยเทอญ

คุณหมอเจิมมีความประสงค์ให้ข้าพเจ้าเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐานแก่ประชาชนโดยทำป้ายสำนักวิปัสสนากรรมฐาน เจิม - ปราณี มาติดไว้ที่ผนังห้องกระจกชั้น ๓ ซึ่งเป็นที่เก็บอัฐิบรรพบุรุษ จนบัดนี้ปี ๒๕๔๐ ข้าพเจ้ายังไม่สามารถเปิดสอนวิปัสสนากรรมฐาน ณ ที่นี้ได้ เพราะกลิ่นเศรษฐกิจที่ว่าอย่างหนึ่งและเสนาสนะยังไม่พร้อมอย่างหนึ่ง แต่ตั้งใจไว้ว่าเมื่อจัดสร้างกุฏิสงฆ์ ๔๐ ห้องเสร็จแล้ว ปรับปรุงหอฉัน หอสวดมนต์เรียบร้อยแล้ว หลังจากทำการฉลองอายุครบ ๕ รอบแล้ว ถ้ามีปัจจัยเหลือจากการใช้จ่ายจะดำเนินการสร้างเสนาสนะสำหรับรับผู้ปฏิบัติประจำต่อไป เพราะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานต้องมีเสนาสนะอยู่ประจำ ต้องปฏิบัติติดต่อกันอย่างน้อย ๗ วัน จึงจะเห็นผลชัดเจน ข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอได้รับการถวายที่ดินซึ่งติดวัดทำให้มีโอกาสขยายกุฏิสงฆ์มาสร้างใหม่จะทำให้พระภิกษุสามเณรอยู่สงบสงัดกว่าแต่ก่อน เพราะชาวบ้านมักจัดมหรสพ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก หรือดนตรีมาสมโภชงานศพบ้าง งานบวชนาคบ้าง เครื่องขยายเสียงโดยเฉพาะภาพยนตร์เปิดดังจนกระจกที่ข้างฝาและหน้าต่างเกิดเสียงดังกระพือซ่าๆ แสบหูยิ่งนัก ได้รับที่ดินมรดกจากพระบุญนอง เอเตียวเจริญ อีก ๑๓ ไร่เศษ ซึ่งอยู่ติดกับที่ธรณีสงฆ์ของวัดที่นางหยาได้ถวายไว้ก่อนแล้วประมาณ ๒๑ ไร่ แต่เมื่อตัดถนนผ่านที่วัดจึงเหลือประมาณ ๑๙ ไร่เศษ ได้จัดผลประโยชน์ไปแล้วประมาณ ๔ ไร่เศษ ต่อไปภายหน้าถนนสายนี้จะเชื่อมต่อไปยังฝั่งแม่น้ำตรงข้ามซึ่งมีสันเขื่อนปิดแม่น้ำกันน้ำเค็มเป็นเหตุให้ที่ดินของวัดบริเวณนี้คงจะเกิดประโยชน์มาก

ข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอได้ยกระดับฐานะของวัดให้สูงขึ้นด้วยการศึกษา มีพระเณรมาอยู่ศึกษามาก มีพระภิกษุสามเณรสอบได้เป็นมหาเปรียญถึง ๑๐๐ กว่ารูป จากวัดที่ไม่เคยมีพระอุปัชฌาย์ ไม่เป็นเจ้าคณะตำบล มามีพระอุปัชฌาย์ เป็นวัดมีเจ้าคณะอำเภอเป็นเจ้าคุณ มีพระราชาคณะ พระมหาเปรียญประดับวัดหลายรูป เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ แต่ชาวบ้านจุกเฌอจะภาคภูมิใจหรือไม่ข้าพเจ้ามิทราบ แต่ข้าพเจ้ารู้สึกภาคภูมิใจมากที่นำสิ่งที่ไม่เคยมีที่วัดนี้ให้มีขึ้นได้

แต่คำเรียกขานของชาวบ้านส่วนมากจะเรียกข้าพเจ้าว่า**หลวงพ่อ** ถ้าคนสนิทจะเรียก**มหา** ที่จะเรียกว่า**เจ้าคุณ** มีน้อยเกือบนับได้ บางครั้งคนมีอายุมาก

มาเรียกข้าพเจ้าว่าหลวงพ่อรู้สึกเขินตัวเอง ข้าพเจ้าเคยสังเกตในเวลาไปเจริญพุทธมนต์ฉันเช้าฉันเพลตามบ้านที่นิมนต์ ข้าพเจ้ามักได้รับการถวายปัจจัยมากเป็นพิเศษเสมอ มักมีการพูดบอกกันว่าซองนั้นของหลวงพ่อ สิ่งนี้กระมังที่ชาวบ้านแสดงออกให้รู้ว่าภาคภูมิใจในตัวข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๓ อายุ ๔๓ ปี ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ วันที่ ๓๐ มกราคม ข้าพเจ้าอายุครบ ๖๐ ปี เป็นเวลา ๑๗ ปีที่ข้าพเจ้ามาอยู่วัดจุกเฌอได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจพัฒนาวัดจุกเฌอมาตลอด เหนื่อยยากตรากตรำก็อดทนทำตลอดมา เงินบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาจะมีหยาดเหงื่อแรงงานของข้าพเจ้าเข้าไปสมทบด้วยเสมอ คนที่ไปมาหาสู่มักพบข้าพเจ้ากำลังทำงานเกี่ยวกับก่อสร้าง เพราะเป็นนิสัยชอบลงมือทำเอง จะหยุดทำเมื่อเกิดเจ็บไข้ได้ป่วยทำไม่ไหว ข้าพเจ้าทำงานให้วัดจุกเฌอตลอดระยะเวลา ๑๗ ปี ไม่มีค่าจ้างตอบแทนให้ตัวเองแม้ ๑ บาท แต่ได้ให้รางวัลค่าเหนื่อยตอบแทนพระเณรที่ช่วยทำงานไปมากมาย และน้ำปานะที่จัดเลี้ยงเวลาพระเณรช่วยทำงานนั้นเป็นเงินส่วนตัวของข้าพเจ้าเกือบทั้งสิ้น บุญบารมีอันนี้ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าข้าพเจ้าไม่บวชเป็นพระภิกษุคงทำไม่ได้ ข้าพเจ้าทำให้วัดจุกเฌอที่ไม่เคยมีเงินทุนมูลนิธิฝากธนาคารเป็นแสนบาทให้มีเป็นจำนวนเกือบ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท มีเงินทุนสำหรับการก่อสร้างอีกเกือบ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท คิดถึงดอกเบี้ยจากเงิน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาทเศษ ถ้าคิดว่า ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ๑ ปี ได้ดอกเบี้ย ๙๐,๐๐๐ บาท ถ้าเงิน ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาทคงได้ดอกเบี้ย ๔๕๐,๐๐๐ บาท ๑๒ เดือน หาร ๔๕๐,๐๐๐ คงได้เดือนละ ๓๗,๐๐๐ กว่าบาท ๓๐ วัน หาร ๓๗,๐๐๐ กว่าบาท คงได้วันละ ๑,๒๐๐ กว่าบาท ถ้าสามารถรักษาการเงินของวัดไว้ได้ระดับนี้คงไม่เดือดร้อนในการแสวงหาเงินต่อไป ผู้ใดคิดว่าวัดจุกเฌอรวยแล้วจะไม่ทำบุญก็ตามศรัทธา แต่ข้าพเจ้ากลับคิดว่าเมื่อวัดร่ำรวยมีทุนมูลนิธิได้ดอกผลมากกลับทำประโยชน์ได้มาก จะจัดจะทำอะไรมีทุนสำรองไม่ต้องเป็นหนี้สินสบายใจแท้ สิ่งนี้เป็นความภาคภูมิใจของข้าพเจ้าอย่างหนึ่ง

คนบางคนหรือคนส่วนมากมักกลัวว่าข้าพเจ้าจะไปอยู่วัดโสธรเพราะตำแหน่งหน้าที่ ข้าพเจ้าตอบว่ายังไม่ไปหรอก วัดโสธรเป็นวัดพระอารามหลวง การแต่งตั้ง

เจ้าอาวาสเจ้าคณะจังหวัดต้องเป็นพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชตามความเสนอของมหาเถรสมาคม และมีรองเจ้าคณะจังหวัดอยู่แล้วท่านเป็นผู้เหมาะสมที่จะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดและเป็นเจ้าอาวาสต่อไป และเหตุการณ์ก็เป็นเช่นนั้น

ข้าพเจ้าได้เขียนเล่าชีวิตของข้าพเจ้าตามคำเรียกร้องของท่านพระมหาสุรพล ป.ธ. ๙ ศิษย์เอกของข้าพเจ้าที่ได้อ่านเรื่องชีวิตของข้าพเจ้าที่เขียนลงหนังสือแจกเมื่อทำบุญฉลองพัดเปรียญธรรม ๙ ประโยค ปี ๒๕๓๑ แล้วอยากให้เขียนต่อเพื่อลงในหนังสือแจกงานทำบุญฉลองอายุครบ ๕ รอบในครั้งนี้ จึงเขียนมาตามคำเรียกร้อง ขอจบลงเพียงเท่านี้ จากนี้ต่อไปภายหน้าชีวิตของข้าพเจ้าจะเป็นฉันใด ถ้ามีโอกาสจะเขียนมาให้อ่านกันอีก

พระเมธีวรคณาจารย์
(ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙)

ชีวิตของข้าพเจ้า ภาค ๓

พระเทพปัญญาเมธี

ข้าพเจ้าอายุครบ ๕ รอบ ๖๐ ปี เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม ๒๕๔๐ ได้จัดพิมพ์หนังสือธรรมสาระแจกเป็นที่ระลึก ได้เล่าชีวิตของข้าพเจ้าภาค ๒ ไว้ ได้กล่าวไว้ตอนท้ายว่าถ้ามีโอกาสจะเล่าชีวิตของข้าพเจ้าภาค ๓ มาสู่ผู้อ่านอีก โอกาสมาถึงแล้วเนื่องด้วยเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๘ ข้าพเจ้าได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์จากชั้นราชเป็นชั้นเทพ จะทำบุญคล้ายวันเกิดและฉลองสมณศักดิ์ในวันอาทิตย์ที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙ จะจัดพิมพ์หนังสือเพื่อแจกเป็นที่ระลึกแก่ผู้มาร่วมทำบุญ จึงเขียนชีวิตของข้าพเจ้าภาค ๓ เพื่อลงในหนังสือที่ระลึกต่อไป

อายุครบ ๕ รอบ ๖๐ ปีของข้าพเจ้า ผ่านไปแล้ว ๘ ปี ชีวิตของข้าพเจ้าเปลี่ยนแปลงไป จากตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอเป็นรองเจ้าคณะจังหวัด เมื่อต้นปี ๒๕๔๐ เป็นเจ้าคณะจังหวัดเมื่อ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๔๒ งานปกครองขยายออกไปทั่วจังหวัด มีเขตปกครอง ๑๐ อำเภอ ๕๐ ตำบล มีวัด ๒๙๙ วัด สำนักสงฆ์ ๕ แห่ง ที่พักสงฆ์ ๓๔ แห่ง มีอำนาจแต่งตั้งเจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ครูสอนปริยัติธรรม พระคู่สวด พร้อมกันนี้ย่อมมีอำนาจถอดถอน ปลด หรือให้ออก หรืออนุญาตให้ขอลาออกจึงพ้นจากหน้าที่ได้ นับว่ามีส่วนรับผิดชอบต่อคณะสงฆ์ทั้งจังหวัด เทียบได้กับผู้ว่าราชการจังหวัด

ได้วางนโยบายการปกครอง โดยให้เจ้าอาวาสพิจารณาพระภิกษุในวัดที่เหมาะสมเสนอขอแต่งตั้งเป็นรองหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส เพื่อช่วยสนองงานของเจ้าอาวาส และเป็นทายาทที่จะสืบต่อตำแหน่งเจ้าอาวาสที่ว่างลงต่อไป

ได้พิจารณาถึงการที่จะให้พระภิกษุที่เข้ามาบวชจำพรรษา ได้เกิดศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา จึงจัดอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่พระนวกะทั้งจังหวัดเป็นรุ่นโดยรวม ๒ - ๓ อำเภอเป็น ๑ รุ่น รุ่นละ ๕ วัน ทำให้พระนวกะได้เรียนรู้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นธุระสำคัญคู่กับคันถะธุระ ผู้มีอุปนิสัยย่อม

เกิดศรัทธา เมื่อปฏิบัติได้ย่อมอยู่ได้ และเป็นกำลังในการที่จะสืบต่ออายุพระ-พุทธศาสนาเป็นศาสนทายาทต่อไป

ออกคำสั่งห้ามเล่นการพนันในบริเวณวัดทุกวัด ให้เจ้าอาวาสทุกวัดจัดทำบัญชีรับ - จ่ายของวัด จัดตั้งคณะกรรมการตรวจสอบบัญชีรับจ่ายที่สั่งให้จัดทำ ให้ทุกวัดทำทะเบียนวัสดุครุภัณฑ์ของวัดไว้เป็นหลักฐาน ถ้ายังไม่มีโฉนดที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของวัดให้ดำเนินการออกโฉนดให้เรียบร้อย จัดฝึกซ้อมเจ้าอาวาสหรือรอง หรือพระภิกษุที่พระอุปัชฌาย์เสนอแต่งตั้งเป็นพระกรรมวาจาจารย์ เพื่อให้เกิดความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่พระกรรมวาจาจารย์ และแต่งตั้งให้เป็นพระ-กรรมวาจาจารย์ต่อไป

จัดอบรมนักธรรมก่อนสอบ เฉพาะนักธรรมชั้นโท - เอก ซึ่งมีอยู่ในวัดทั้งหลายที่เรียนด้วยตนเองไม่มีชั้นเรียน เป็นเวลา ๑๐ วัน เพื่อเพิ่มเติมเสริมความรู้ให้พร้อมที่จะสอบได้ จัดสร้างศาลาโถงกว้าง ๑๘ เมตร ยาว ๓๖ เมตร จึงเป็นสถานที่สอบบาลีสนามหลวง ประโยค ๑ - ๒ ป.ธ. ๓ ป.ธ. ๔ ตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ เป็นต้นมา จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๑ เริ่มแต่ ม. ๑ ตามลำดับปีละชั้น ปัจจุบันเปิดสอนถึง ม. ๕ มีนักเรียนคือสามเณรเป็นส่วนมาก ๑๒๑ รูป

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับแต่งตั้งจากกระทรวงศึกษาธิการให้เป็นศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติประจำจังหวัด เนื่องในวโรกาสที่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ ๗๒ พรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้จัดสร้างอาคาร ๓ ชั้น กว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๓๒ เมตร เป็นสถานที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ แก่นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการครู ทหาร ตำรวจ พยาบาล และประชาชนที่สนใจใคร่ปฏิบัติ มีจำนวนผู้ที่ผ่านการอบรมวิปัสสนาไปแล้วเป็นจำนวนมากกว่า ๓๐,๐๐๐ คน พระภิกษุนวกะ สามเณร ทั้งพระเถระ พระสังฆาธิการทั้งจังหวัดได้มาเข้าอบรมตามหลักสูตร ๓ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ตามสมัครใจ จัดอบรมครูพระเพื่อสอนศีลธรรมจริยธรรมในสถานศึกษา ประสานกับสถานศึกษาเพื่อจัดส่งพระภิกษุเข้าไปสอนวิชาศีลธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาต่างๆ ได้ร่วมงานจัดอบรมพระวิปัสสนาจารย์โครงการ

นำร่องคณะสงฆ์ภาค ๑๒ มีจังหวัดฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี นครนายก และจังหวัดสระแก้ว ทั้ง ๔ จังหวัด ๓ รุ่น จำนวนรุ่นละ ๑๐๐ รูปเศษ เวลาฝึกอบรมรุ่นละ ๕ วัน ที่วัดบางกระเบา อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี โดยเป็นวิทยากรถวายการอบรมทั้ง ๓ รุ่น จำนวน ๓๐๐ รูปเศษ

ชีวิตของข้าพเจ้าได้บำเพ็ญประโยชน์ต่อชาติและพระศาสนา เป็นการทำชีวิตให้มีค่า เป็นความสุขใจอย่างหนึ่ง มีแนวคิดในการทำว่าต้องได้ประโยชน์คุ้มค่าและทำโดยประหยัด จึงทำให้ทุกสิ่งที่จัดทำเป็นของดีราคาถูก

ข้าพเจ้าตัดสินใจมาอยู่วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์เพราะปรารถนาจะพัฒนาวัดให้พร้อมที่จะได้รับการยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงในโอกาสอันใกล้นี้ เพราะวัดปิตุลาฯ เป็นวัดที่กรมหลวงรักษ์รณเรศ (พระองค์เจ้าไกรสร) พระราชโอรสพระองค์ที่ ๓๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ ได้ทรงสร้างพร้อมกับสร้างกำแพงเมืองฉะเชิงเทรา ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๗๗ มีเนื้อที่ตั้งวัดตามสำเนาโฉนดเก่า เมื่อปี ร.ศ. ๑๒๑ จำนวน ๕๙ ไร่ ๒๔ วา ต่อมาปี ร.ศ. ๑๒๘ แยกออกเป็น ๒ แปลง แปลงติดแม่น้ำบางปะกงถูกถนนตัดผ่านหน้าวัดมีเนื้อที่ ๖ ไร่ ๒ งาน ส่วนแปลงเดิมเหลือเนื้อที่ ๕๒ ไร่ ๓ งาน ๒๔ วา แต่ปัจจุบันเนื้อที่ตามโฉนดที่ออกแทนของเดิมเหลือ ๓๕ ไร่ ๓ งาน ๑๐ วา ทำให้สงสัยว่าที่วัดหายไปจาก ๕๒ ไร่ ๓ งาน ๒๔ วา เหลือ ๓๕ ไร่ ๓ งาน ๑๐ วา ได้อย่างไร คงต้องดำเนินการสืบสาวหาความจริงต่อไป

ได้จัดงานเทศน์มหาชาติเรื่องพระเวสสันดรในวันที่ ๒๓ ตุลาคม เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระปิยมหาราชของพสกนิกรชาวไทยเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๔๖ ได้เงินบูชากัณฑ์เทศน์ ๔๐๐,๐๐๐ บาทเศษ จึงตกลงยกศาลาการเปรียญให้สูงขึ้นจากเดิม ๑๖๐ เซนติเมตร เทเสาเทคานปรับพื้นปูกระเบื้องติดประตูม้วนต่อระเบียงรอบศาลาเดิมออกไปกว้าง ๓ เมตร ต่อมุขหน้าออกอีก ๘ เมตร กว้าง ๑๒ เมตร มีระเบียงรอบทำให้ศาลาการเปรียญเปลี่ยนรูปจากเตี้ยชั้นเดียวเป็นสูง ๒ ชั้น ใช้เป็นสถานที่อบรมศีลธรรมแก่เยาวชน ใช้ตั้งศพบำเพ็ญกุศล และเป็นที่ต้อนรับแขกในพิธีพระราชทานเพลิงศพ หรือฌาปนกิจศพได้อีกด้วย ทำให้สะดวกในการ

ทำกิจกรรมต่างๆ มากขึ้นกว่าเดิม ก่อนยกศาลาการเปรียญขึ้นเป็น ๒ ชั้น คิดจะย้ายเมรุเผาศพไปตั้งในที่ใหม่ใกล้บ่อน้ำหรือด้านหลังเมรุปัจจุบัน แต่ยกศาลาการเปรียญขึ้นแล้วพร้อมต่อมุขด้านหน้าศาลาการเปรียญไปอีก ๘ เมตร พร้อมระเบียงอีก ๓ เมตร รวมเป็น ๑๑ เมตร จากศาลาเดิมทำให้แนวศาลาการเปรียญขนานกับแนวกำแพงโบสถ์ ถ้าสร้างศาลาหน้าเมรุให้ขนานกับแนวหน้าศาลาจะทำให้เกิดความสวยงาม และประหยัดที่ไม่ต้องสร้างเมรุใหม่และปรับปรุงเมรุเก่าให้ปลอดมลภาวะจะประหยัดและเป็นประโยชน์สูงสุด เพราะใช้ชั้นล่างของศาลารับแขกที่มางานศพได้ ไม่ต้องกางเต็นท์และใกล้เมรุปัจจุบัน

แต่ทางเทศบาลเมืองฉะเชิงเทราโดยนายกเทศมนตรีคุณกลยุทธ์ ฉายแสง ประสงค์จะให้ ดร. รุจิโรจน์ อาจารย์คณะสถาปัตย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วางแผนผังวัดให้ก่อน ดร. รุจิโรจน์ได้เขียนแผนผังมาแล้ว ๕ ครั้ง แต่ไม่ครบสิ่งที่ควรจะมีจะเป็น เช่น จัดผังการสร้างศาลาบำเพ็ญกุศล และโรงครัวตามแนวทางทิศใต้ริมถนน ซอยที่การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเดิมซึ่งปัจจุบันจัดเป็นที่จอดรถของโรงพยาบาลเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งทางวัดจะจัดให้ทางโรงเรียนอนุบาลวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ขยายอาคารเรียนออกไป และรื้ออาคารเรียนหน้าอุโบสถซึ่งปิดบังทัศนียภาพหน้าของอุโบสถให้เสียไป เมื่อทางโรงเรียนสร้างอาคารตามแนวถนนที่อยู่ติดโรงเรียน จะทำให้โรงเรียนมีอาคารเรียนอยู่ติดถนนเดียวกัน ซึ่งปัจจุบันนักเรียนชั้น ป. ๔ และ ป. ๖ ต้องไปเรียนที่อาคารหน้าอุโบสถซึ่งเดินผ่านบริเวณหน้าวัดไป ทำให้ไม่สะดวกในการดูแลควบคุม ถ้าทำตามผังที่คุณรุจิโรจน์เขียนให้คงหมดโอกาสที่จะปรับปรุงบริเวณหน้าอุโบสถได้ เนื่องจากทางโรงเรียนไม่มีอาคารเรียนเพียงพอ คงต้องใช้อาคารหน้าอุโบสถเป็นที่เรียนต่อไป

คุณกลยุทธ นายกเทศมนตรี จะตั้งงบประมาณในการก่อสร้างให้แต่ต้องรอให้ ดร. รุจิโรจน์เขียนผังแม่บทให้ก่อน เขียนมาให้ ๕ ครั้งแล้วก็ติดขัดด้วยที่ข้างถนนที่กันไว้ให้โรงเรียนขยายสร้างอาคารเรียนทดแทนอาคารเรียนหน้าอุโบสถทุกครั้ง ข้าพเจ้าจึงไม่เห็นด้วยทุกครั้ง จนถึงปัจจุบันยังไม่ได้ผังที่สมบูรณ์ที่จะดำเนินการก่อสร้าง จึงทำให้ลำบากใจมากที่จะต้องรอผังที่ ดร. รุจิโรจน์เขียนให้ในครั้งต่อไป ซึ่งยังคาดคิดไม่ได้ว่าเป็นไปในรูปใด เป็นเวลา ๓ ปีแล้วที่เฝ้ารอมา

แต่ได้ตัดสินใจสร้างกุฏิไปบ้างแล้ว เพราะครั้งหลังสุด ดร. รุจิโรจน์ได้เขียนแผนผังเฉพาะเมรุกับศาลาบำเพ็ญกุศลรอบเมรุโดยยึดบ่อน้ำเป็นหลักศูนย์กลาง สร้างเมรุไว้ด้านเหนือของบ่อน้ำ สร้างศาลาไว้รอบบ่อน้ำ ซึ่งติดถนนด้านข้างโรงเรียน ซึ่งเป็นที่ที่กั้นไว้ให้โรงเรียนสร้างอาคารเรียนทดแทนอาคารหน้าอุโบสถต่อไป ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าขัดกับเจตนาที่ตั้งไว้ว่าจะปรับปรุงทัศนียภาพของวัดโดยเฉพาะอุโบสถให้เหมาะสมสวยงาม จึงไม่เห็นด้วยกับการจัดผังครั้งหลังสุดนี้ จึงคิดว่าจะรอต่อไปจนกว่านายกลยุทธ ฉายแสง จะเห็นสมควร แต่จะปรับปรุงส่วนที่พอทำไปได้ก่อนเท่าที่จะทำได้ เช่น กุฏิและอาคารปฏิบัติธรรม คิดจะย้ายสามเณรมาอยู่วัดปิตุลาฯ มาจัดเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญที่วัดนี้ แต่ติดเรื่องอาคารเรียนยังไม่มี จึงทำไม่ได้ต้องรอจนกว่าจะสร้างอาคารเรียนให้สำเร็จก่อน เมื่อไรจะเสร็จยังรู้ไม่ได้ เงินค่าก่อสร้างยังไม่มี สิ่งที่จะทำก็มากอย่างแต่ยังมั่นใจว่าทำไปเถิด คงสำเร็จเป็นอย่างๆ เช่น ยกศาลาขยายระเบียงกว้าง ๓ เมตร โดยต่อมุขด้านหน้า ย้ายหอระฆังซ่อมเสร็จ ได้งบจากกองพุทธสถาน สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยคุณนพรัตน์จัดสรรมาให้ซ่อมอุโบสถสี่ล้านห้าแสนบาท อุโบสถซ่อมเรียบร้อย กำลังดำเนินการซ่อมพื้นลานภายในกำแพงแก้ว โดยจัดทำรางระบายน้ำชิดกำแพงด้านใน ปรับพื้นที่ให้เอียงลาด หารางน้ำ ฝังท่อระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำท่วมพื้นลานภายในกำแพงอุโบสถ และจัดทำพื้นลานให้เหมาะสมสวยงาม และสะดวกในการดูแลรักษาต่อไป

เขียนเรื่องการสร้างวัตถุมามากแล้ว ต่อไปนี้จะเขียนเรื่องการสร้างคนบ้าง สำหรับปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้ออกคำสั่งให้เจ้าคณะอำเภอทั้ง ๑๐ อำเภอ ในเขตปกครองจัดอบรมวิปัสสนากรรมฐานแก่พระนวกะภายในพรรษาด้วยหลักสูตรระยะ ๕ วัน ๕ คืน ตามที่เคยอบรมด้วยตนเองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ เพื่อให้เจ้าคณะอำเภอแบ่งเบาภาระในการฝึกของเจ้าคณะจังหวัด และประสงค์ให้เจ้าคณะอำเภอมีผลงานเป็นการกระจายอำนาจการบริหารออกไป เจ้าคณะอำเภอส่วนมากรับภาระธุระด้วยความยินดี มีบางอำเภอที่ทำเฉพาะเวลากลางวันไปเช้าเย็นกลับซึ่งผิดกับที่เคยทำมา จึงคิดว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นเรื่องยาก เจ้าคณะอำเภอที่ไม่เคยปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมาก่อน และพระสังฆาธิการระดับตำบล

และเจ้าอาวาสไม่สนับสนุนคงเป็นเรื่องยากที่จะทำได้ เพื่อเป็นการทดสอบศรัทธาในพระศาสนาด้านวิปัสสนาธุระจึงจัดทำดังกล่าวแล้ว แต่ดูผลจากการรายงานที่ส่งมาส่วนใหญ่ทำกันได้ตามระยะเวลาที่เคยทำมา คือ ๕ วัน ๕ คืน ปี พ.ศ. ๒๕๔๙ คงปฏิบัติเหมือนปีที่ผ่านมา แต่ต้องไปตรวจเยี่ยมให้ทั่วถึง

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมประสบปัญหานักเรียนขาดสอบเป็นจำนวนมาก เพราะส่งชื่อเข้าสอบแล้วเมื่อออกพรรษาแล้วลาสิกขาไปเสียเป็นจำนวนมาก ทำให้มีชื่อขาดสอบมาก โดยเฉพาะนักธรรมชั้นตรี จึงให้แนวทางปฏิบัติโดยแยกบัญชีส่งเข้าสอบเป็น ๒ บัญชี คือ บัญชีสอบชั้นนวกภูมิส่วนหนึ่ง บัญชีสอบนักธรรมชั้นตรีส่วนหนึ่ง โดยให้นักเรียนเขียนใบสมัครด้วยตนเอง บอกให้ทราบว่าเมื่อลงชื่อสมัครแล้วต้องอยู่สอบนักธรรมสนามหลวง คือ วันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๑๒ ถึงวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ รวม ๔ วัน คงจะลดปัญหานักเรียนนักธรรมชั้นตรีขาดสอบลงได้มาก

ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๔๘ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จัดโครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนแก่เด็กนักเรียน โดยรับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลตั้งนิตยภัตถวายรูปละ ๒,๐๐๐ บาท ต่อ ๑ เดือน เฉพาะจังหวัดฉะเชิงเทราจัดเป็น ๒ รุ่น รุ่นแรกจำนวน ๔๙ รูป รุ่นที่ ๒ จำนวน ๗๑ รูป สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดฉะเชิงเทราได้จัดประชุมปฐมนิเทศครูพระรุ่นที่ ๒ และหัวหน้าเขตพื้นที่การศึกษาเขต ๑ และเขต ๒ ตลอดจนผู้อำนวยการโรงเรียนและครูใหญ่ของโรงเรียนทั้งหลายเพื่อทำความรู้จักและประสานงานด้านการเรียนต่อไป นับว่าเป็นก้าวใหม่ของการจัดการศึกษาแก่เยาวชนของชาติที่ให้ครูพระได้มีโอกาสเข้าไปสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๑๙.๐๐ - ๒๑.๐๐ น. เชิญชวนผู้มีศรัทธามาสวดมนต์ทำวัตรแปล สวดพระสูตร ๒ สูตร คือ มงคลสูตร และกรณียเมตตสูตร กรวดน้ำอิมินาแปล และนำเดินจงกรมนั่งสมาธิ แผ่เมตตาอุทิศส่วนกุศลจบแล้วทุกคนกลับบ้าน ต่อมามีผู้เสนอว่า ๑๙.๐๐ น. ช้าไปควรเริ่ม ๑๘.๐๐ น. เห็นว่าจะเร็วไปจึงเสนอว่า ๑๘.๓๐ - ๒๐.๓๐ น. ตกลงเห็นชอบร่วมกันเริ่มสวดมนต์ทำวัตรแปล ๑๘.๓๐ น. จบกิจปฏิบัติ ๒๐.๓๐ น. ตั้งแต่นั้นมา ต่อมาประมาณเดือนกันยายน

๒๕๔๘ ได้เชิญชวนผู้สนใจมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เริ่ม ๑๔.๐๐ - ๑๗.๐๐ น. ทุกวันอาทิตย์ วันแรกมีคนมาประมาณ ๓๐ คนเศษ ต่อมาลดลงตามลำดับ สุดท้ายเหลือ ๖ คน ทุกวันพระขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๔ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ จะมีประชาชนมาทำบุญประมาณ ๒๐ - ๓๐ คน เริ่มเวลา ๐๙.๐๐ - ๑๐.๐๐ น. แสดงธรรมบนธรรมาสน์ ในเวลาที่พระฉันภัตตาหารประมาณ ๒๐ นาที พระฉันเสร็จลงจากธรรมาสน์ให้พรพร้อมกัน อาหารที่เหลือจากพระฉันผู้ที่มาทำบุญรับประทานเก็บล้างภาชนะเรียบร้อย สิ้นภารกิจในวันพระ ถ้าเป็นวันพระกลางเดือน สิ้นเดือน เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์ทุกรูปต้องลงอุโบสถฟังสวดพระปาติโมกข์ เป็นเวลาประมาณ ๔๕ นาที จากนั้นสวดมนต์เล็กน้อย และแจ้งการที่ควรทำต่อไป

ตั้งใจไว้ว่าจะพัฒนาวัดและบุคลากรในวัดตลอดจนนักเรียนนักศึกษา และประชาชนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เท่าที่สามารถจะทำได้ ขอพักชีวิตของข้าพเจ้าภาค ๓ ไว้เพียงเท่านี้ โอกาสหน้ามีจะมาเขียนให้อ่านต่อไป

ขอความสุขกายสบายใจจงมีแก่ทุกท่านเทอญ

ให้พระศรีวิสุทธิวงศ์ เป็นพระราชเวที ศรีปัญญาบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี พระราชาคณะชั้นราช สถิต ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๔ รูป คือ พระครูปลัด ๑ พระครูสังฆรักษ์ ๑ พระครูสมุห์ ๑ พระครูใบฎีกา ๑ ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์ และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณรในพระอารามโดยสมควร จงเจริญสุขสวัสดิ์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ตั้งแต่วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๘ เป็นปีที่ ๖๐ ในรัชกาลปัจจุบัน

สยามินทราธิราช

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พันตำรวจโท

นายกรัฐมนตรี

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
ทรงประเคนสัญญาบัตร - พัดยศ แด่ พระราชเวที
ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง
เมื่อวันจันทร์ที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

(ภาพพระราชทาน)

พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
นำพระราชเวที มายัง ร.ร.สุขุมาลธัมมุทิส
สถานที่รับแสดงมุทิตาจิต

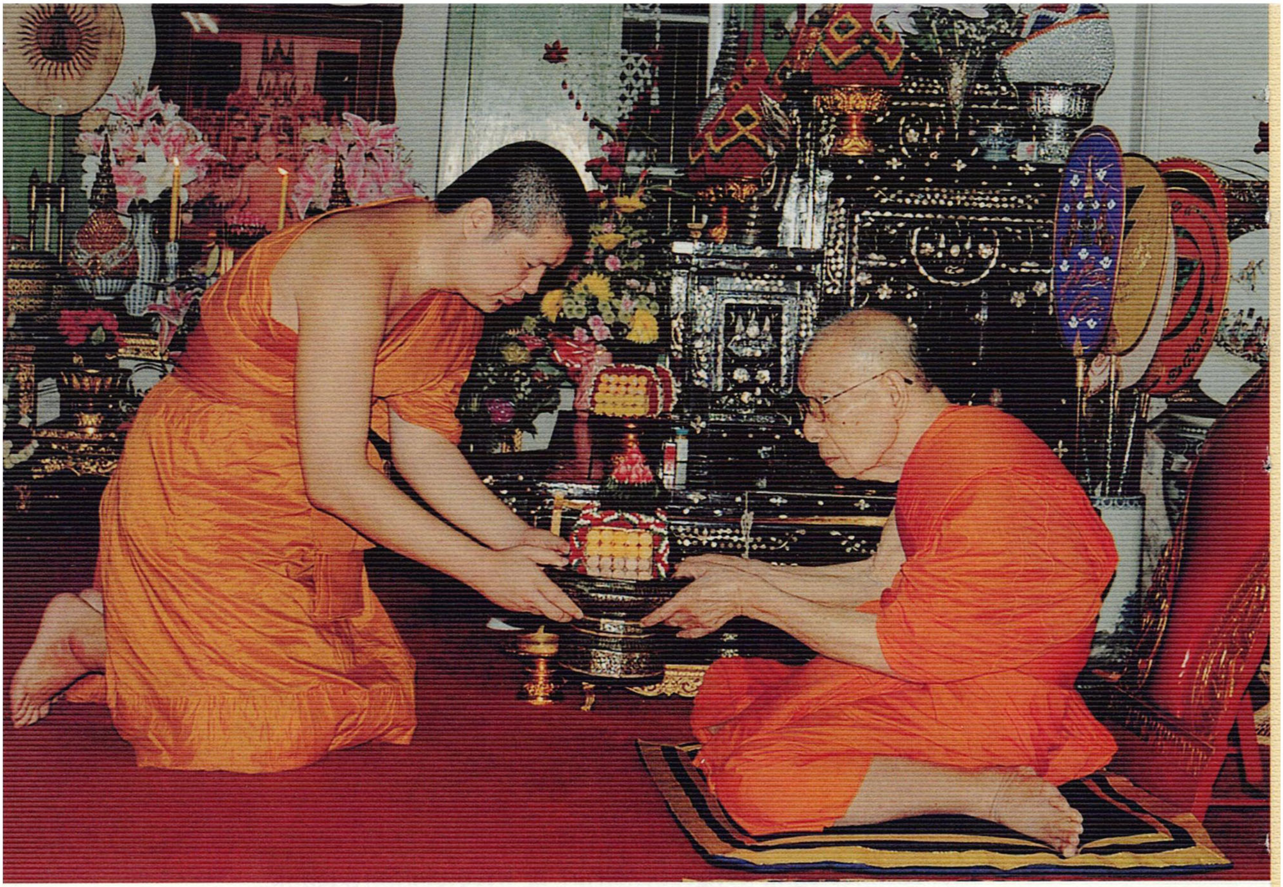
พระราชเวที ถวาย
สักการะพระอัฐิ สมเด็จ
พระมหาสมณเจ้า กรม
พระปรมานุชิตชิโนรส
ณ ตำหนักวาสุกรี

พระสงฆ์วัดพระเชตุพน เจริญชัยมงคลคาถา ณ พระอุโบสถวัดพระเชตุพน

พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ถ่ายภาพร่วมกับศิษย์

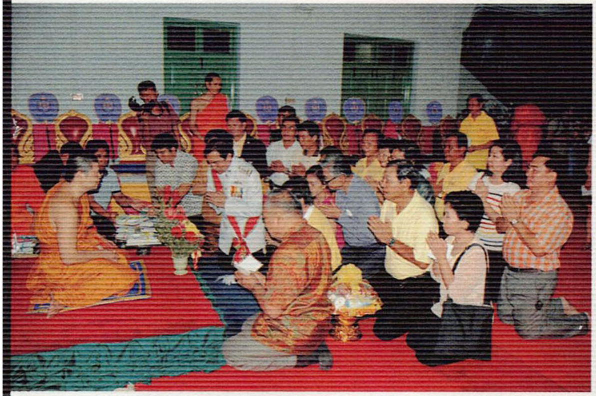

พระราชเวที ถวายสักการะแด่พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

พระราชเวที ถ่ายภาพร่วมกับคณะศิษยานุศิษย์

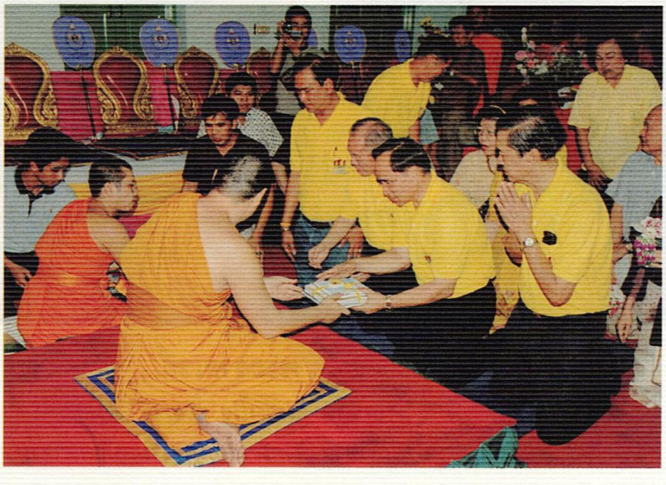

คณะกรรมการบริหารชมรมศิษย์
วัดพระเชตุพน ถวายมุทิตาสักการะ

คุณไพศาล คุนผลิน ถวายมุทิตาสักการะ

นายกสมาคมทวีสหมิตร
ท่าเตียนและคณะ
ถวายมุทิตาสักการะ

พระราชเวที

(สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ. ๙, อ.ม.)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

พระราชเวที
(สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ. ๙, อ.ม.)
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ชื่อ **พระราชเวที ฉายา ชิตญาโณ อายุ ๓๙ พรรษา ๑๙ วิทยฐานะ ป.ธ. ๙, พธ.บ., ศษ.บ., อ.ม.** วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

สถานะเดิม ชื่อ สุรพล นามสกุล สิงคิรัตน์ เกิดวัน ๓ ฯ[๘] ๖ ค่ำ ปีมะแม วันอังคารที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ บิดา นายวิบูลย์ สิงคิรัตน์ มารดา นางองุ่น สืบสมาน บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ที่ ๔ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

บรรพชา วัน ๖ ฯ[๑๕] ๔ ค่ำ ปีระกา วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๔ ณ วัดสามกอ ตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

พระอุปัชฌาย์ พระครูอาจารสัมบัน (ชม) วัดสามกอ ตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

อุปสมบท วัน ๗ ฯ[๕] ๖ ค่ำ ปีเถาะ วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๓๐ ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระอุปัชฌาย์ พระวิสุทธาธิบดี (สง่า ปภสฺสโร ป.ธ. ๘) วัดพระเชตุพน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

พระกรรมวาจาจารย์ พระวิเชียรธรรมคุณาธาร (อมรวุฒิ อมโร ป.ธ. ๓) วัดพระเชตุพน แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ปัจจุบันเป็น พระราชธรรมวิเทศ

พระอนุสาวนาจารย์ พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙ วัดจุกเฌอ ตำบลคลองจุกเฌอ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบันเป็น พระเทพปัญญาเมธี วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

วิทยฐานะ

พ.ศ. ๒๕๒๓ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎิ์ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

พ.ศ. ๒๕๒๖ สอบได้ น.ธ. เอก วัดจุกเฌอ สำนักเรียนคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา

พ.ศ. ๒๕๓๕ สอบได้ ป.ธ. ๙ วัดพระเชตุพน สำนักเรียนวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๕๓๗ สำเร็จปริญญาตรี ศึกษาศาสตรบัณฑิต วิชาเอกบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

พ.ศ. ๒๕๓๘ สำเร็จปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต วิชาเอกศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุหาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๔๒ สำเร็จปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาบาลีและสันสกฤต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งานปกครอง

พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นเลขานุการเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ฝ่ายสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นหัวหน้าฝ่ายงานกลาง ตามระเบียบวัดพระเชตุพนว่าด้วยการบริหารวัดพระเชตุพน พ.ศ. ๒๕๔๕

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการบริหารวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นผู้ช่วยเจ้าคณะใต้ วัดพระเชตุพน

งานการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการตรวจธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ปัจจุบัน เป็นกรรมการสอบธรรมสนามหลวงและบาลีสนาม-

	หลวง ชั้นประโยค ป.ธ. ๕ และ ป.ธ. ๖ ในสนามสอบวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๔๓	เป็นครูสอนปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำสำนักเรียนวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๓๒ - ปัจจุบัน	เป็นกรรมการตรวจบาลีสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๓๗ - ปัจจุบัน	เป็นกรรมการและเลขานุการคณะกรรมการบริหารทุนสงเคราะห์นักเรียนวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๓๘	เป็นผู้นำประโยคบาลีสนามหลวงของภาค ๑๒ คณะจังหวัดฉะเชิงเทรา ไปเปิดสอบ ณ วัดโสธรวราราม จังหวัดฉะเชิงเทรา
พ.ศ. ๒๕๔๓ - ปัจจุบัน	เป็นครูสอนนวกภูมิ ประจำสำนักเรียนวัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๔๔	เป็นกรรมการแผนกวิชาการ ประจำสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๔๔	เป็นหัวหน้าคณะทำงานพิจารณาตรวจและปรับปรุงข้อสอบธรรมศึกษา สนามหลวง วิชาพุทธ
พ.ศ. ๒๕๔๕	เป็นหัวหน้างานสอนธรรม ฝ่ายวิชาการ ประจำสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๔๕	เป็นหัวหน้าแผนกทุนศาสนศึกษาและศึกษาสงเคราะห์วัดพระเชตุพน
พ.ศ. ๒๕๔๖	เป็นผู้นำประโยคบาลีสนามหลวงของภาค ๑ คณะจังหวัดนนทบุรี ไปเปิดสอบ ณ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๔๗	เป็นผู้นำประโยคบาลีสนามหลวงของภาค ๑ คณะจังหวัดสมุทรปราการ ไปเปิดสอบ ณ วัดพิชัยสงคราม จังหวัดสมุทรปราการ
พ.ศ. ๒๕๔๗	เป็นผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวงไปเปิดสอบธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๓/๒๕๔๖ ณ ประเทศมาเลเซีย วันที่ ๒๐ - ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ ณ วัดอริยะคีรี

	เมืองโกตาบารู รัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซีย
พ.ศ. ๒๕๔๗	เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายวิชาการบริหารงานสาธารณูปการ หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ซึ่งคณะสงฆ์ภาค ๑ ร่วมกับภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปิดสอน ณ วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๘	เป็นผู้นำประโยคบาลีสนามหลวงของภาค ๑ คณะจังหวัดนนทบุรี ไปเปิดสอบ ณ วัดเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนนทบุรี
พ.ศ. ๒๕๔๘	เป็นผู้แทนแม่กองธรรมสนามหลวง ไปเปิดสอบธรรมสนามหลวง ครั้งที่ ๔/๒๕๔๗ ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๑๙ มิถุนายน ๒๕๔๘ ณ วัดไทยลอสแองเจลิส นครลอสแองเจลิส มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ประเทศสหรัฐอเมริกา
พ.ศ. ๒๕๔๘	เป็นอาจารย์พิเศษบรรยายวิชาการบริหารงานสาธารณูปการ หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) ของคณะสงฆ์ภาค ๒ ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดกษัตราธิราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๔๒	เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ในราชทินนามที่ **พระศรีวิสุทธิวงศ์** ในวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. ๒๕๔๘	เป็นพระราชาคณะชั้นราช ในราชทินนามที่ **พระราชเวที ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี**

พระคุณอาจารย์

พระราชเวที

ย้อนอดีตไปเมื่อปี ๒๕๒๔ ผู้เขียนเป็นเด็ก มีบ้านเกิดอยู่ที่ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ขณะนั้นอายุประมาณ ๑๓ ปี กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์ ฉะเชิงเทรา หลังจากสอบภาคปลายเสร็จ โยมแม่องุ่น สืบสมาน โยมยายประคอง สืบสมาน และโยมน้ามาลี สืบสมาน มีความประสงค์จะให้บวชเป็นสามเณรภาคฤดูร้อน จึงพาไปฝากกับท่านพระอาจารย์บุญเลิศ เหมโก (ต่อมาเป็นพระครูประสิทธิ์เขมคุณ) ที่วัดพนมพนาวาส และได้บวชเป็นสามเณรที่วัดสามกอ อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีพระครูอาจารสัมบัน (ชม) เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๒๔ หลังจากบวชแล้วได้มาอยู่ที่วัดพนมพนาวาส เมื่อถึงกำหนดโรงเรียนเปิดเทอมก็ไม่ได้ลาสิกขา คงอยู่ต่อมา ได้เล่าเรียนนักธรรมตรี และโท อยู่ที่วัดพนมพนาวาสเป็นเวลา ๒ ปี

ต่อมาในปี ๒๕๒๖ ที่วัดจุกเฌอ มีโครงการจะเปิดสอนบาลีโดยการริเริ่มของท่านเจ้าคุณอาจารย์พระเทพปัญญาเมธี ในขณะนั้นยังเป็นพระเปรียญ ๘ ประโยค เมื่อครั้งได้รับนิมนต์ไปบรรยายธรรมที่วัดพนมพนาวาส ได้ปรารภว่าจะเปิดสอนบาลี ต้องการจะหานักเรียนสัก ๔ - ๕ รูป รวมกับที่วัดจุกเฌออีก ๓ - ๔ รูป พอเปิดสอนชั้นไวยากรณ์ได้ จึงได้ชักชวนกันมาสมัครเรียนที่วัดจุกเฌอ ผู้ที่มาพร้อมกันมีอยู่ ๕ รูป เป็นพระภิกษุ ๒ รูป สามเณร ๓ รูป คือ พระสำราญ ญาณวุฑฺโฒ[๑] พระประสาท โชติธมฺโม[๒] สามเณรสุนันท์ วงศ์ซิ้ม[๓] สามเณรวิศิษฐ์[๔] และผู้เขียน

---

[๑] พระมหาสำราญ ญาณวุฑฺโฒ ป.ธ. ๔, พธ.บ. สำเร็จปริญญาเอก จากประเทศอินเดีย

[๒] ลาสิกขา

[๓] พระมหาสุนันท์ ขนฺตยานนฺโท ป.ธ. ๖ ลาสิกขา

[๔] ลาสิกขา

เมื่อมาอยู่ที่วัดจุกเฌอซึ่งเป็นวัดเล็กๆ ในขณะนั้นมีพระอยู่ ๙ รูป ส่วนมากเป็นพระมีอายุพรรษามากๆ มีพระหนุ่มเพียง ๒ รูป และสามเณร ๑ รูป เริ่มเปิดการเรียนการสอนบาลีครั้งแรกมีนักเรียนทั้งหมด ๘ รูป เจ้าคุณอาจารย์ทำหน้าที่เป็นครูสอนด้วยตนเอง มีเป้าหมายจะให้เรียนแล้วสอบประโยค ๑ - ๒ ให้ได้ภายในเวลาปีเดียว ซึ่งตามปกติชั้นนี้จะต้องใช้เวลาเรียนถึง ๒ ปี จึงจะส่งเข้าสอบ เริ่มสอนไวยากรณ์ได้ ๒ เดือน จบนาม อาขยาต กิตก์แล้ว ให้เริ่มแปลธรรมบท ควบคู่ไปกับการเรียนไวยากรณ์ที่เหลือ นับเป็นเรื่องที่ยากและหนักเอาการสำหรับนักเรียนใหม่ เมื่อนักเรียนเกิดความท้อแท้หมดหวัง เจ้าคุณอาจารย์ก็พยายามให้กำลังใจ กระตุ้นให้เกิดวิริยะอุตสาหะ โดยเฉพาะกับผู้เขียนซึ่งท่านมองเห็นแววว่าพอจะไปได้ ทำให้ผู้เขียนมีกำลังใจและมุ่งมั่นพยายามศึกษาเล่าเรียนเพื่อสอบให้ได้ เมื่อถึงเวลาส่งเข้าสอบมีผู้สมัครสอบ ๔ รูป จากนักเรียนทั้งหมด ๘ รูป ในวันสอบมีไปสอบ ๒ รูป ผลสอบปรากฏว่าผู้เขียนสอบได้เพียงรูปเดียว

เข้าปีที่ ๒ ของการเปิดสอนบาลีมีพระภิกษุสามเณรมาสมัครเรียนเพิ่มขึ้น เปิดสอน ๒ ชั้น ประโยค ป.ธ. ๓ สอนตอนเช้า มีนักเรียน ๒ รูป คือผู้เขียนกับพระที่สอบได้จากที่อื่นมาสมทบอีก ๑ รูป ส่วนประโยค ๑ - ๒ เปิดสอนตอนบ่าย เจ้าคุณอาจารย์ต้องรับหน้าที่สอนทั้ง ๒ ชั้น ทั้งยังมีภาระหน้าที่อื่นๆ อีกมากหนักเอาการ เมื่อถึงเวลาสอบผลปรากฏออกมาเป็นที่น่าพอใจ เพราะประโยค ป.ธ. ๓ มีนักเรียน ๒ รูป สอบได้ยกชั้น ประโยค ๑ - ๒ สอบได้ ๖ รูป ปีต่อมา เปิดสอนประโยค ๔ เพิ่มขึ้น เจ้าคุณอาจารย์มีภารกิจและตำแหน่งหน้าที่ทางคณะสงฆ์สูงขึ้น จึงสอนประโยค ป.ธ. ๔ เพียงชั้นเดียว โดยมีผู้เขียนเป็นนักเรียน ป.ธ. ๔ เพียงรูปเดียว และได้จัดหาครูมาช่วยสอน ชั้น ป.ธ. ๓ และประโยค ๑ - ๒ ผู้เขียนก็ช่วยสอนชั้นไวยากรณ์ด้วย

เจ้าคุณอาจารย์เป็นผู้ที่รับผิดชอบและเอาใจใส่ในการสอนหนังสือมาก แม้จะมีภาระด้านอื่นๆ มากมายก็ไม่ทอดทิ้งการสอนหนังสือ ไม่มีกิจจำเป็นที่สุดวิสัยจริงๆ จะไม่ยอมขาดสอนเด็ดขาด แม้จะทำหน้าที่สอนบาลีทั้งเช้าและบ่าย ในช่วงเข้าพรรษายังจะต้องสอนนักธรรมสอนพระนวกะอีกเป็นครั้งคราวด้วย นอกจากจะสั่งสอนในด้านวิชาความรู้แล้ว ยังได้แนะนำพร่ำสอนในเรื่องความประพฤติให้ศิษย์

มีคุณธรรมความดีอีกด้วย นับเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณของครูโดยแท้

ในด้านปฏิปทาจริยาวัตร ท่านเจ้าคุณอาจารย์เป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ปฏิบัติกิจวัตรของสงฆ์ ทำวัตรสวดมนต์เช้าเย็นเป็นประจำ เป็นคนซื่อตรง เมื่อเห็นสิ่งใดไม่ถูกต้องไม่เป็นธรรมจะไม่ยินยอมเด็ดขาด เป็นคนรู้จักประหยัด จะใช้จ่ายใช้สอยสิ่งใดมักจะคำนึงถึงประโยชน์และความคุ้มค่า ไม่ปล่อยให้สูญเสียอะไรโดยเปล่าประโยชน์ ทั้งยังเป็นนักเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ ทำงานไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ไม่ย่อท้อ มีความอดทนอดกลั้นสูง จริยาวัตรเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้เขียนได้เห็นประจักษ์ด้วยตนเองและถือเอาเป็นแบบอย่าง แต่ก็ยังไม่อาจปฏิบัติได้เท่าเทียม

กล่าวถึงความผูกพันโดยส่วนตัว เจ้าคุณอาจารย์เป็นปฐมาจารย์ผู้ปลูกฝังความรู้ด้านภาษาบาลีจนผู้เขียนสามารถสอบได้เปรียญ ๔ ประโยค และเมื่อปี ๒๕๒๙ ได้นำผู้เขียนมาฝากให้อยู่ในปกครองของพระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี[๑] (ถาวร ติสฺสานุกโร ป.ธ. ๔) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เมื่อส่งมาอยู่วัดพระเชตุพนแล้วก็มิได้ทอดทิ้ง มีโอกาสเข้ามาในกรุงเทพฯ ก็แวะมาเยี่ยมเยียนเป็นบางครั้ง ได้ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และเป็นกำลังใจในการเรียนอยู่เสมอ มาคราวหนึ่งพบผู้เขียนย้ายไปอยู่กุฏิที่เก่าชำรุดทรุดโทรมมาก ก็ดำริที่จะเป็นธุระซ่อมแซมให้โดยนำเรื่องปรึกษากับพระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดี ผู้ปกครองทั้งสองรูปได้ร่วมกันดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์กุฏิคณะ ต. ๒๓ เจ้าคุณอาจารย์ได้เป็นธุระในการจัดหาช่างและออกค่าแรงทั้งหมด ส่วนพระเดชพระคุณพระธรรมปัญญาบดีเป็นผู้รับภาระค่าวัสดุอุปกรณ์ทั้งหมด นับเป็นพระคุณของทั้งสองรูปที่ผู้เขียนไม่อาจลืม นอกจากนี้เมื่อผู้เขียนได้รับการอุปสมบทที่วัดพระเชตุพน เจ้าคุณอาจารย์ก็ได้ทำหน้าที่เป็นพระอนุสาวนาจารย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ เจ้าคุณอาจารย์สอบได้ ป.ธ. ๙ ผู้เขียนสอบได้ ป.ธ. ๖ ได้รับพระราชทานพัดเปรียญและทำการฉลองพร้อมกัน และในคราวที่ผู้เขียนสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค

---

[๑] ขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์ ที่พระราชปัญญาสุธี ยังเป็นรองเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

เจ้าคุณอาจารย์ก็ได้ทำบุญฉลองให้ ในมหามงคลวโรกาสพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๔๘ ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระเทพปัญญาเมธี และผู้เขียนได้รับพระราชทานเลื่อนเป็นพระราชาคณะชั้นราชที่ พระราชเวที ท่านเจ้าคุณอาจารย์ได้มีเมตตาจิตให้ผู้เขียนมาร่วมฉลองด้วยกัน ที่วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ นับเป็นพระคุณอย่างยิ่ง

ข้อความข้างต้นที่ผู้เขียนได้พรรณนามานี้ ก็เพื่อเป็นการน้อมระลึกถึงพระคุณของท่านเจ้าคุณอาจารย์ที่มีต่อผู้เขียนซึ่งไม่อาจลืมเลือน การที่ผู้เขียนได้ประสบความสำเร็จในการศึกษาสอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค มีโอกาสศึกษาจนจบปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิตจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้เจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญและชั้นราชตามลำดับ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นพื้นฐานมาจากการสั่งสอนอบรมของท่านเจ้าคุณอาจารย์ทั้งสิ้น ซึ่งผู้เขียนระลึกถึงอยู่มิรู้ลืม

ด้วยกตัญญุตา

พระราชเวที

การประหยัดขจัดจน[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

มีคำของพระมหาเถระรูปหนึ่งกล่าวไว้ว่า **"เสียเกินได้ ใช้เกินมี = จน" "มีเกินใช้ ได้เกินเสีย = รวย"** ดังนี้ เป็นคำที่คมกริบทั้งสองทาง คือจะอ่านจากซ้ายไปขวา หรือจากขวามาซ้ายก็ยังคงคมอยู่เช่นเดิม ได้ความเท่าเดิม เมื่อจะถือเอาสาระของถ้อยคำก็จะได้ความว่า หลักเศรษฐกิจนั้น *รายได้น้อย รายจ่ายมากก็ทรงตัวอยู่ไม่ได้* ต้องทรุดหนักล่มจมยากจนลง *ถ้ารายได้มาก รายจ่ายน้อย ก็จะเจริญมั่นคงร่ำรวยขึ้น* ฐานะของบุคคลตลอดถึงประเทศชาติ ย่อมอยู่ในหลักนี้ ทางได้และทางเสียจึงเป็นปัจจัยสำคัญของความเสื่อมและความเจริญของเศรษฐกิจ *สำหรับผู้มีไม่พอใช้หรือใช้เกินมีนั้น* เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องแก้ไข ถ้าการใช้เกินกว่าที่มี ต้องขอยืมเขาเอามาใช้ ก็ต้องเป็นทุกข์ เพราะหนี้สิน ถ้าแก้ตัวไม่ตก ฐานะทางเศรษฐกิจต้องทรุดหนักล่มจมถึงล้มละลาย การใช้จ่ายจึงเป็นเรื่องสำคัญไม่น้อยกว่าการหารายได้ ในที่นี้จะไม่พูดถึงการหารายได้ จะพูดเฉพาะการใช้จ่ายเท่านั้น

การใช้จ่ายคือการซื้อหรือการแลกเปลี่ยนเอาสิ่งของที่ต้องประสงค์มาบำรุงเลี้ยงตัวเอง และผู้ที่เกี่ยวข้องกับตัวให้มีความสุข *ความต้องการและความประสงค์ของคนทั้งหลายนั้น หาขอบเขตจำกัดมิได้* ถ้าใช้จ่ายตามความต้องการแล้วเห็นทีจะหาไม่พอจ่ายเป็นแน่ ถ้าจ่ายตามความจำเป็นก็คงจะพอหามาจ่าย คำว่า **"ความจำเป็น"** นั้น ก็มีความหมายกว้างเกี่ยวกับข้ออ้างของแต่ละบุคคล **ของบางอย่างจำเป็นสำหรับบุคคลหนึ่งแต่หาจำเป็นแก่อีกบุคคลหนึ่งไม่** เช่น บุหรี่จำเป็นสำหรับบุคคลผู้ติดบุหรี่ แต่หาจำเป็นสำหรับผู้ไม่สูบบุหรี่ไม่ ถ้าจะอ้างเอาความจำเป็นของแต่ละบุคคลเข้ามาอ้างแล้ว คงจะหาข้อยุติมิได้จำต้องยึดหลักของปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีวิตไว้เป็นสำคัญ

---

[๑] คัดจากหนังสือที่ระลึก ป.ธ. ๙ พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร วันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑

ชีวิตของคนเรานั้น มีสิ่งที่จำเป็น ๔ ประการ ซึ่งจะขาดเสียมิได้ คือ

๑. อาหารสำหรับบำรุงเลี้ยงร่างกาย

๒. เครื่องนุ่งห่มสำหรับปกปิดความละอายและบรรเทาความหนาวร้อน

๓. ที่อยู่อาศัยสำหรับขจัดอันตรายต่างๆ มีแดดและฝน เป็นต้น

๔. ยาสำหรับรักษาความเจ็บไข้ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

ปัจจัยทั้ง ๔ นี้เป็นสิ่งจำเป็น จะขาดเสียมิได้ จำต้องหามาให้พอแก่ความต้องการ แต่ใน*ปัจจัยทั้ง ๔ อย่างที่กล่าวมา ย่อมมีความดี เลว หยาบ ละเอียด ถูกแพง ตามชนิดของสิ่งของ* อาหารมื้อหนึ่งของบุคคลผู้หนึ่งกับอีกผู้หนึ่ง ย่อมมีราคาต่างกันหลายเท่า หรือหลายสิบเท่าก็ได้ เครื่องนุ่งห่มก็เช่นกัน ชุดหนึ่งย่อมมีราคาผิดกันเป็นสิบเท่าหรือหลายสิบเท่าก็ได้ ปัจจัยอีก ๒ อย่างก็เช่นกัน เหตุนั้นการใช้จ่ายปัจจัยที่จำเป็นสำหรับเลี้ยงชีวิต ก็มิใช่เป็นเรื่องที่ง่าย **ผู้จ่ายจะต้องคำนึงถึงฐานะและความจำเป็นของตนให้สำคัญ** คือจะต้องใช้ปัญญาพิจารณาถึงสิ่งของที่จะต้องซื้อหา ว่ามีราคาถูกแพงอย่างไร ดีเลวเพียงไร เหมาะสมพอดีหรือไม่ เมื่อจ่ายแล้วควรให้สมกับเงินที่ต้องเสียไป

อนึ่ง ของส่วนมากย่อมมีราคาแพง เมื่อมีน้อยหายาก เมื่อมีมากเกินความต้องการของท้องตลาด ราคาย่อมลดลง **ผู้ฉลาดย่อมเลือกหาสิ่งของที่หาง่ายราคาถูกและคุณภาพดี** เช่น ผลไม้ตามฤดูกาลย่อมมีมากราคาย่อมถูก เมื่อออกใหม่มีน้อย ราคาย่อมแพง อนึ่งของที่ซื้อปลีกเล็กน้อย ย่อมจะมีราคาแพงกว่าของที่ซื้อเป็นจำนวนมาก **ผู้มีความฉลาดรอบคอบในการจ่ายย่อมจะประหยัดทรัพย์ได้มาก** การประหยัดจึงจำเป็นในการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของบุคคลและประเทศชาติ

ผู้มีรายได้น้อย ถ้าไม่รู้จักประหยัด ย่อมจะได้ชื่อว่า *"เสียเกินได้"* และ *"ใช้เกินมี"* ย่อมจะเป็นคนยากจนตลอดไป ส่วนผู้มีรายได้มาก ถ้ารู้จักประหยัดก็ได้ชื่อว่า **"มีเกินใช้" "ได้เกินเสีย"** ฐานะย่อมจะมั่งคั่งร่ำรวยขึ้นโดยลำดับ

ดังมีเรื่องเล่าว่า ชายสองคนยากจนเป็นเพื่อนกัน คนหนึ่งมีความคิดว่า *เราจะต้องประหยัด ตัดสิ่งไม่จำเป็นออกให้หมด ใช้จ่ายแต่สิ่งที่จำเป็นเพื่อการสะสมทรัพย์ให้เป็นกลุ่มก้อน* ถึงจะลำบากก็อดทนไม่ย่อท้อ สั่งสมทรัพย์ไว้ทีละ

น้อยจนพอกพูนขึ้นโดยลำดับ พอจะซื้อที่ดินทำสวนได้แห่งหนึ่ง แล้วเขาก็ปลูกผักผลไม้ต่างชนิดไว้เต็มสวน เวลาผ่านไปหลายปี ฐานะของเขาก็มั่งคั่งขึ้นตามลำดับ ขยายเขตสวนออกไปเรื่อยๆ จนนับได้ว่าเป็นชาวสวนผู้มั่งคั่งได้ผู้หนึ่ง

ส่วนเพื่อนอีกคนหนึ่งนั้นมิได้คิดถึงกาลข้างหน้า คิดแต่ว่า*เราทำมาหาได้ก็ต้องใช้ให้เป็นสุข* เมื่อรับจ้างทำงานได้เงินมาก ก็ใช้จ่ายเที่ยวเตร่หาความสำราญจนหมดสิ้น มิได้เก็บสั่งสมไว้ หลายปีผ่านไป เขาก็ยังไม่มีหลักทรัพย์ที่มั่นคง ได้มาใช้หมด ซ้ำยังต้องเป็นหนี้สินเพื่อนฝูงรุงรังในบางคราวอีกด้วย เขาเร่ร่อนไปหาที่ต่างๆ เพื่อรับจ้างทำงาน เมื่อลำบากมากเข้าจึงคิดถึงเพื่อนแล้วไปหา เล่าถึงความลำบากให้ฟัง เพื่อนของเขามีใจสงสารจึงให้อยู่อาศัยด้วย เพื่อจะสอนเพื่อนโดยทางอ้อม จึงนำเม็ดมะขามมาให้กะลาหนึ่ง แล้วกล่าวว่า *เพื่อนจงหว่านเม็ดมะขามนี้ไว้รอบลานหน้าบ้าน เมื่อมีใบแล้วจงรูดใบมาต้มหัวปลาแห้งกิน* เพื่อนก็ได้ทำอย่างนั้น เมื่อมะขามเป็นต้นๆ ขึ้นมา เขาก็รูดใบมาต้มหัวปลาแห้งกินทุกๆ วัน เมื่อเป็นเช่นนั้นใบมะขามก็งอกไม่ทันกินเขาจึงบอกเพื่อน เพื่อนจึงบอกว่าไปรูดใบมะขามต้นใหญ่หลังบ้านซิ เขาก็ไปรูดทุกวัน มะขามต้นใหญ่รูดใบมาต้มหัวปลาแห้งกินมิรู้จักหมด รูดไปก็แตกออกตามหลัง กินไม่ทัน เขากินเสียจนเบื่อจึงบอกเพื่อนว่าเบื่อเสียแล้ว กินทุกวันมิรู้จักหมด

เพื่อนของเขาจึงสอนว่า **เพื่อนไม่คิดตั้งตัวเสียแต่แรก ไม่รู้จักสะสมทรัพย์ให้มาก ทำมาหาได้เท่าไรใช้เสียหมดสิ้น บัดนี้จึงยากจน เปรียบเหมือนมะขามต้นเล็กๆ เพื่อนรูดใบเสียทุกวันมันยังมีน้อยก็แตกไม่ทันกิน ส่วนเรานั้นเริ่มสั่งสมทรัพย์มาตั้งแต่ต้น บัดนี้ฐานะมั่นคงแล้ว ถึงมิต้องทำงานก็มีกินมิรู้จักหมด เปรียบเหมือนมะขามต้นใหญ่รูดใบกินมิรู้หมดฉะนั้น เพราะฉะนั้นเพื่อนจงอย่าประมาท เริ่มประหยัดเสียแต่บัดนี้ อีกไม่กี่ปีคงเห็นผล** เขาปฏิบัติตามอีกสิบปีให้หลังเขาก็ตั้งตัวได้

การประหยัดตัดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป เก็บหอมรอมริบทรัพย์สมบัติทีละน้อย นานเข้าก็มีมากพอจะดำเนินกิจการค้าหรือทำไร่ทำสวนได้ ต้องด้วยหลักของการดำเนินชีวิต ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสอนสิงคาลมาณพไว้ใน**สิงคาลสูตร ปาฏิกวรรค ทีฆนิกาย** ว่า

ปณฺฑิโต สีลสมฺปนฺโน ชลํ อคฺคีว ภาสติ
โภเค สํหรมานสฺส ภมรสฺเสว วิรียโต
โภคา สนฺนิจยํ ยนฺติ วมฺมิโกวุปจียติ
เอวํ โภเค สมาหริตฺวา อลมตฺโต กุเล คิหิ
จตุธา วิภเช โภเค สเว มิตฺตานิ คนฺถติ
เอเกน โภเค ภุญฺเชยฺย ทฺวีหิ กมฺมํ ปโยชเย
จตุตฺถญฺจ นิธาเปยฺย อาปทาสุ ภวิสฺสตีติ

แปลความว่า บุคคลผู้เป็นบัณฑิต ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมรุ่งเรืองเหมือนกองไฟที่ลุกโพลง เมื่อบุคคลรวบรวมโภคะทั้งหลาย เป็นไปอยู่อย่างแมลงผึ้ง โภคะทั้งหลายย่อมถึงความสั่งสมพอกพูน เหมือนจอมปลวกที่พวกปลวกก่อขึ้นฉะนั้น คฤหัสถ์ในตระกูลที่สามารถ ครั้นรวบรวมโภคะไว้ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโภคะออกเป็น ๔ ส่วน เขาย่อมผูกมิตรไว้ได้ พึงบริโภคโภคะส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยโภคะสองส่วน พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ ด้วยคิดว่า จักมีไว้ใช้จ่ายในคราวมีอันตราย ดังนี้

พอจะถือเอาใจความของพุทธภาษิตนี้ได้ว่า **คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเป็นผู้ฉลาด มีความประพฤติเรียบร้อย มีปัญญารุ่งเรือง รวบรวมสั่งสมทรัพย์อยู่ด้วยความขยันหมั่นเพียร เหมือนแมลงผึ้งและตัวปลวกเป็นผู้สามารถสั่งสมทรัพย์ไว้ได้มากพอสมควรแล้ว แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คบหามิตรที่ดี กระทำประโยชน์เกื้อกูลกับตน ใช้จ่ายทรัพย์เลี้ยงตัวและครอบครัวเป็นการประจำด้วยทรัพย์ส่วนหนึ่ง ใช้ทรัพย์ส่วนที่สองและสามลงทุนประกอบเกษตรกรรมหรือพาณิชยกรรม เป็นต้น เพื่อเพิ่มพูนรายได้ เก็บทรัพย์ส่วนที่ ๔ ไว้ใช้สอยยามมีเหตุฉุกเฉิน** เมื่อทำได้ตามพุทธภาษิตนี้ ความเดือดร้อนเพราะความยากจนคงหมดไป ความมั่งคั่งสมบูรณ์คงจะตามมาโดยลำดับ

รวมความว่า **คนฉลาด มีความประพฤติเรียบร้อย ขยันขันแข็ง รู้จักประหยัด เก็บหอมรอมริบ จึงจะสะสมทรัพย์ได้ เมื่อสั่งสมทรัพย์ได้แล้วจึงดำเนินการใช้จ่ายทรัพย์ตามพุทธวิธีได้** แต่ถ้าหากว่าบุคคลไม่รู้จักประหยัดแล้วไซร้ได้เท่าไรใช้หมดสิ้นไป จะสั่งสมทรัพย์ให้เพิ่มพูนมากขึ้นได้อย่างไร ซ้ำร้ายเมื่อคราว

ทำไม่ได้หรือมีอันตรายเกิดขึ้นย่อมไม่มีทรัพย์มาใช้จ่าย จำเป็นต้องกู้ยืมเป็นหนี้สินผู้อื่น ดอกเบี้ยย่อมเพิ่มพูน เพิ่มภาระในการปลดเปลื้องยิ่งขึ้นตามลำดับ เหมือนคนเดินทางไกล เหนื่อยล้าแล้ว ซ้ำยังต้องแบกของหนัก การเดินทางย่อมจะล่าช้าลงอีก ส่วนคนเกียจคร้าน ทั้งไม่รู้จักประหยัด ก็ไม่จำต้องพูดถึงละว่าจะตั้งตัวได้ เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดปรารถนาจะสร้างฐานะของตน จึงต้องรู้จักประหยัด ดังคำที่กล่าวไว้ว่า

การประหยัดเป็นการสร้างอนาคต
คนที่สร้างอนาคตได้ต้องรู้จักประหยัด

* * *

(พิมพ์ครั้งแรกใน “แถลงการณ์สมาคมสำนักเชตุพน” ฉบับปีที่ ๔๒ วิสาขบูชา ๒๕๒๑)

เมาประจำ[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

ความเมาเป็นอาการชนิดหนึ่งทำให้ผู้เมาหน้ามืดตาลายขาดสติสัมปชัญญะ เช่น *เมาเหล้า เมากัญชา เมาเฮโรอีน หรือวัตถุอื่นๆ* ที่จะทำให้ผู้ดื่มกินเกิดอาการเมาขึ้น แม้การนั่งรถ ลงเรือเดินทาง บางคนก็มีอาการ*เมารถ เมาคลื่น* มีอาการน่าสงสาร บางคนถึงอาเจียนทำความเปรอะเปื้อนสถานที่ เป็นที่รังเกียจของคนข้างเคียงบางคน คนเมาเป็นคนที่หมดสมรรถภาพของตนเองไปมาก **เจ้าความเมานี้เป็นตัวทำลายสมรรถภาพของคนให้หมดไป คนเมาจึงไม่เป็นตัวของตัวเอง ทำสิ่งซึ่งยามปกติทำไม่ได้** คนเมาจึงก่อเรื่องเสียหายอยู่เสมอ คนดื่มเหล้าถ้าเมามากแล้วมักจะมีฤทธิ์เดชมากกว่าเมาอย่างอื่น เกิดความกล้าจนบ้าบิ่นท้าทายไม่เลือกหน้า ก่อการทะเลาะวิวาทมิเกรงกลัว จึงปรากฏว่าคนเมาเหล้าแล้วฆ่ากันตายอยู่เสมอ ความเมาที่กล่าวมานี้ไม่เกิดแก่คนทุกคนและไม่เกิดเป็นประจำ มีวันห่างหาย แต่**เมาใจ** สุนทรภู่กล่าวไว้ว่า **เมาประจำ** เช่นคำกลอนของท่านว่า

"ถึงเมาเหล้าเช้าสายก็หายไป แต่เมาใจนี้ประจำทุกค่ำคืน"

คิดดูแล้วก็จริงของท่าน เช่นเวลาเย็นกินเหล้าเมา นอนตื่นเช้าความเมาก็สร่างหาย แต่ส่วนเมาใจนี้มีเป็นประจำ เช่น **เมาในความเป็นหนุ่มสาว เมาในความไม่มีโรค เมาในชีวิต เมาในของรักของใคร่ว่าจะไม่พลัดพรากจากไป เมาในการทำชั่วทุจริต** อันเมาใจนี้มีไม่เลือกหน้ามิว่าหญิงหรือชาย คฤหัสถ์หรือบรรพชิต เมื่อคิดแล้วน่ากลัวเพราะความเมาเป็นเหตุให้คนทำชั่วมีประการต่างๆ เป็นเหตุก่อทุกข์เดือดร้อนให้แก่ตนและคนอื่น เช่น คนหนุ่มสาว**มัวเมาในวัย**ว่าอายุน้อยอีกหลายสิบปีจึงจะตาย ควรหาความสุขกันเข้าไว้ อะไรที่เขาว่าสนุกน่ายินดี น่าลิ้มชิมลองเป็นต้องเข้าไปรับไปรู้ แม้การกระทำอันนั้นจะเป็นความผิด

---

[๑] คัดจากหนังสือสามเดือนในเชตวัน อนุสรณ์พระนวกะวัดพระเชตุพน ปี ๒๕๒๑

เสียหายก็หาได้คำนึงถึงไม่ ถืออารมณ์ตนเป็นใหญ่ มิได้เห็นใจพ่อแม่และผู้ปกครองที่ต้องร่ำร้องเสียใจ **เมาในความสุขสำราญกายไม่มีโรค**ก็ใช่ย่อยปล่อยตามใจตัว ย่อมทำผิดทำชั่วเสียหายได้ อย่างน้อยก็ละเลยอนามัย มิสนใจรักษาตัว ก็เป็นทางให้โรคภัยคุกคามทำลายอวัยวะร่างกายได้ คนที่ไม่คำนึงถึงโรคภัย มิสนใจรักษาตัว ใช้ร่างกายตรากตรำเกินไปต้องเสียใจกันมามากแล้ว

ความเมาในชีวิตความเป็นอยู่ คิดว่า *ยังไม่ตาย* ก็เป็นเหตุให้ทำบาปทำชั่วได้หลายอย่าง ทั้งความดีมักผิดเพี้ยนมิยอมทำ เมื่อความตายมาถึงเข้าก็ต้องเศร้าเสียใจ **เมาในของรักของใคร่** เป็นเหตุให้ลุ่มหลงทะยานอยากในสิ่งที่ยังมิได้หวงแหนสิ่งที่ได้แล้ว เมื่อมิได้ดั่งใจหรือต้องสูญเสียของรักที่มีอยู่ไป ย่อมขัดเคืองหรือเสียใจโศกเศร้าเป็นเหตุให้ทำสิ่งที่เป็นบาปมีประการต่างๆ ได้ บางคนฆ่ากันตายเพราะผลประโยชน์ขัดกัน บางคนทำลายตนเอง เพราะทนทุกข์ไม่ได้ **เมาในการทำกรรมชั่ว**นับเป็น**ยอดของความเมา** สำคัญไปว่า *"ผลของบาปหามีไม่ ทำชั่วแต่มั่งมี ทำดีแต่เข็ญใจ เรื่องอะไรจะมานั่งจน ทำชั่วได้ทรัพย์ร่ำรวยก็สบาย ทั้งยังได้รับความนับถือ มีคนพินอเอาใจ"* ก็ยิ่งทำความชั่วมากยิ่งขึ้นไป เมื่อผลกรรมตามทันเข้าก็สายเกินแก้ บ่นแต่คร่ำครวญมีตัวอย่างให้เห็นมากมาย เพื่อกำจัดหรือบรรเทา**ความเมาทั้ง ๕ นี้ มีเมาในวัยว่ายังหนุ่มสาว เมาในสุขสำราญว่าไม่มีโรค เมาในความเป็นอยู่ว่ายังไม่ตาย เมาในของรักของใคร่ว่าจะยั่งยืนจีรัง เมาในกรรมชั่วว่าจะไม่ให้ผล** ซึ่งเป็นต้นเหตุให้ทำชั่วมีประการต่างๆ จึงขอชี้ชวนวิธีแก้ความเมาดังกล่าวมาให้สร่างจางหรือหายไป จึงได้นำเอาธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน **ฐานสูตร ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย** มาแก้กัน แต่จะนำมาเฉพาะที่เป็นหลักสำหรับบริกรรมกระทำไว้ในใจให้เนืองนิตย์ให้ฝังจิตติดใจมาแสดงไว้ในที่นี้ พร้อมทั้งบทบาลีและคำแปลดังต่อไปนี้

ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโตติ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ

ควรพิจารณาทุกๆ วันว่า **"เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้"**

พยาธิธมฺโมมฺหิ พยาธึ อนตีโตติ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ

ควรพิจารณาทุกๆ วันว่า **“เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้”**

มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโตติ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ

ควรพิจารณาทุกๆ วันว่า **“เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นจากความตายไปได้”**

สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโวติ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ

ควรพิจารณาทุกๆ วันว่า **“เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น”**

กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาโท ภวิสฺสามีติ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ

ควรพิจารณาทุกๆ วันว่า **“เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง จักทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น”** ดังนี้

ในพระสูตรนี้ตรัสถึงสิ่งที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์และบรรพชิต ควรพิจารณา จึงเห็นว่า **ความเมานี้เกิดได้ทุกคนแม้บรรพชิตที่ยังมิสิ้นกิเลสก็เกิดเมาได้** จึงตรัสสอนให้พิจารณาทุกๆ วัน เหมือนอาหารที่ต้องรับประทานทุกๆ วัน ถ้าขาดบริโภควันใด ความหิวย่อมครอบงำ ธรรมเหล่านี้ก็เช่นกัน ขาดการพิจารณาในวันใด ความเมาก็เข้าครอบงำใจได้ฉะนั้น

แต่คนชอบเมาเขาคงว่าดี มิสนใจเอาไปคิด เหมือนคนติดเหล้าชอบเมาทุกวัน ว่ามันสบาย เป็นความสุข เมาแล้วหายกลุ้ม เหล้าจึงขายดี ถ้ามีคนบอกเขาให้เลิกดื่มเลิกเมาคงจะยาก ก็คงจะเหมือนกับธรรมที่นำมาแก้เมานี้ เพราะคนยังหนุ่มสาวคงมิอยากคิดถึงความแก่ คนสบายดีไม่มีโรคคงมิอยากคิดถึงความเจ็บไข้ คนมีชีวิตคงมิอยากคิดถึงความตาย คนมีของรักคงมิอยากคิดถึงสิ่งที่จะต้องพลัด-พราก คนทำกรรมชั่วไว้คงมิอยากคิดถึงผลของกรรมที่ตนจะต้องได้รับ เมื่อเป็นเช่นนี้เห็นทีจะมีแต่คนเมาใจและเมาเป็นประจำทุกค่ำคืนเหมือนกลอนของท่านสุนทรภู่ว่า

สิ่งที่น่ารังเกียจน่าละอายคงยังจะต้องระบาดไปในหมู่คนเมาใจทั้งหลายกันอีกนานแสนนาน เหมือนคนเมาเหล้าแล้วทำสิ่งที่น่ารังเกียจน่าละอายฉะนั้นแหละ

แต่ว่าคนที่มิชอบเมาก็คงมีมิใช่น้อย เห็นว่าคงจะนำไปพิจารณากันบ้าง เพื่อบรรเทาความเมาให้สร่าง หรือสูญสิ้นไปจากใจ คนดีเห็นคนเมาเหล้าทำสิ่งมิดีน่าละอาย เพราะความเมาแล้วเกิดความสงสารและปลงสังเวชฉันใด พระพุทธองค์ทรงเห็นหมู่มนุษย์ผู้เมาใจแล้วทำบาปทำชั่ว ก็คงทรงพระมหากรุณาและสังเวชพระทัยฉันนั้นเหมือนกัน จึงได้ตรัสสอนพระธรรมสำหรับบรรเทาความเมาไว้ให้พิจารณาฯ

* * *

(พิมพ์ครั้งแรกใน "สามเดือนในเชตวัน ปี ๒๕๒๑")

เรื่องที่ควรรู้[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

ณ ดินแดนชมพูทวีป ภายในปัญจคีรีปราการอันเป็นที่ตั้งของราชคฤห์มหานคร อันเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธ ซึ่งมี *พระเจ้าพิมพิสาร* บรมกษัตริย์เป็นผู้ปกครองโดยทศพิธราชธรรม แคว้นมคธคราคร่ำไปด้วยนักบวชนิกายต่างๆ ตั้งนิวาสสถานบำเพ็ญตบะและสอนลัทธิของตนๆ ยามเช้า จะมีนักบวชที่มีอาชีพภิกขาจารเที่ยวแสวงหาอาหารจากผู้มีจิตศรัทธาภายในพระนคร เมื่อได้แล้วก็จะออกไปหาสถานที่อันเหมาะสมสะดวกด้วยน้ำดื่มน้ำใช้ นั่งฉันอาหารตามมีตามได้เพื่อยังอัตภาพให้เป็นไป แล้วก็บำเพ็ญกิจของสมณะผู้สละโลกามิสมุ่งสันติสุขในทางธรรม

เช้าวันหนึ่งเป็นวันเหมันตฤดูละอองหมอกยังโปรยปรายอยู่ทั่วไป ความหนาวเย็นของอากาศยังแผ่คลุมทั่วบริเวณ สมณะทั้งหลายที่มีอาชีพภิกขาจารก็นุ่งผ้าตามสมณวัตรของตน ถือภาชนะอันเป็นบริขารเที่ยวภิกขาจารไปตามตรอกซอกซอยต่างๆ ซึ่งสองข้างทางมีบ้านเรือนตั้งอยู่หนาแน่น **ในบรรดาสมณะเหล่านั้นมีสมณะรูปหนึ่ง ซึ่งเป็นที่สนใจของอุปติสสะปริพาชกซึ่งเป็นศิษย์ของสัญชัยปริพาชกเป็นพิเศษ เพราะประกอบไปด้วยกิริยาอาการที่น่าเลื่อมใส การก้าวไปแลถอยกลับ แลเหลียว คู้แขน เหยียดแขน ดูละมุนละม่อม ถึงพร้อมด้วยอาการสำรวม ผิวพรรณก็เปล่งปลั่งท่าทางก็สุภาพ** ดูทีท่าจะทราบชัดถึงปัญหาชีวิตที่เราขบคิดเป็นอันดี จึงติดตามสมณะรูปนั้นไปห่างๆ ด้วยความสนใจ

เมื่อเห็นท่านได้อาหารจากผู้มีจิตศรัทธาถวายให้พอแก่การที่จะฉันเพื่อให้ร่างกายเป็นไปได้แล้ว มุ่งหน้าออกจากพระนครเพื่อแสวงหาที่ฉันอาหาร เมื่อพบที่อันเหมาะสมแล้วก็แสดงทีท่าว่าจะนั่งฉันอาหาร อุปติสสะปริพาชกทราบอาการ

---

[๑] คัดจากหนังสือสามเดือนในเชตวัน อนุสรณ์พระนวกะวัดพระเชตุพน ปี ๒๕๒๒

ด้วยปัญญา จึงจัดอาสนะของตนให้ท่านนั่งแล้วถวายน้ำจากคนโฑให้ท่านดื่ม เฝ้าดูอยู่ใกล้ๆ

เมื่อสมณะรูปนั้นฉันอาหารเสร็จแล้ว จึงเรียนถามด้วยความเคารพว่า *ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ท่านบวชจำเพาะใคร ใครเป็นศาสดาผู้สอนของท่าน ท่านชอบใจธรรมของใคร* สมณะรูปนั้นตอบโดยอาการอันสำรวมว่า **ผู้มีอายุ เราบวชเฉพาะพระมหาสมณะผู้เป็นโอรสของเจ้าศากยะ ออกบวชจากศากยะสกุล ท่านเป็นศาสดาของเรา เราชอบใจธรรมของท่าน** อุปติสสะ-ปริพาชกได้ฟังจึงเกิดความสนใจถามต่อไปว่า *ศาสดาของท่านสั่งสอนอย่างไร* สมณะรูปนั้นตอบอย่างถ่อมตนว่า **ผู้มีอายุ เราเป็นคนใหม่ บวชยังไม่นานเพิ่งมายังพระธรรมวินัยนี้ ไม่อาจแสดงธรรมแก่ท่านโดยกว้างขวาง เราจะกล่าวความแก่ท่านโดยย่อพอรู้ความ**

อุปติสสะปริพาชกกล่าวว่า *ผู้มีอายุ ช่างเถิด ท่านจะกล่าวน้อยก็ตามมากก็ตาม จงกล่าวแต่เนื้อความเถิด ข้าพเจ้าต้องการด้วยเนื้อความ ท่านจะกล่าวให้มากเพื่อประโยชน์อะไร* สมณะรูปนั้นแสดงพอเป็นเค้าความว่า **"ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระศาสดาทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระศาสดาทรงสั่งสอนอย่างนี้"**

อุปติสสะปริพาชกฟังแล้วทราบชัดด้วยปัญญาว่า คำสอนในศาสดานี้เป็นคำสอนที่มีเหตุผล *ทุกข์เป็นผลมาแต่สาเหตุ เมื่อดับเหตุเสียได้ ทุกข์อันเป็นผลย่อมดับไปเพราะดับปัจจัยอันเป็นตัวให้เกิดเสีย* ได้ความแจ่มแจ้งว่า **สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา** จึงถามสมณะรูปนั้นว่า พระศาสดาของท่านอยู่ที่ไหน ท่านตอบว่า อยู่ที่เวฬุวัน

เมื่ออุปติสสะปริพาชกส่งพระเถระรูปนั้นไปแล้ว กลับไปบอกสหายโกลิตะตามกติกาที่ตกลงกันไว้ แล้วพากันไปลาสัญชัยปริพาชกผู้อาจารย์ ไปขอบวชเป็นภิกษุตามแบบอย่างของพระศาสดา ภายหลังมีชื่อว่า **สารีบุตร** เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระศาสดา ส่วนโกลิตะผู้สหายมีชื่อว่า **โมคคัลลานะ** เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา

อันคำตอบปัญหาของสมณะรูปนั้น เป็นการประกาศ*ความจริงอันประเสริฐแห่งหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าว่า* **เป็นคำสอนในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น เป็นคำสอนที่มีเหตุมีผล ที่ผู้มีปัญญาสามารถพิจารณาตริตรองให้เห็นตามจริงได้** เป็นคำสอนที่สำเร็จผลแก่ผู้ปฏิบัติอย่างแน่นอนโดยสมควรแก่ความสามารถของผู้ปฏิบัติไม่จำกัดกาลเวลา ท้าทายการพิสูจน์ของวิญญูชนและคงทนต่อการพิสูจน์ เพราะเป็นสัจจธรรม

เช่น ทรงตรัสไว้ว่า **กมฺมุนา วตฺตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม** และว่า ***กมฺมุนา วสโล โหติ กมฺมุนา โหติ พฺราหฺมโณ คนจะชั่วถ่อยก็เพราะกรรม จะเป็นผู้ประเสริฐก็เพราะกรรม*** และว่า **ยํ กมฺมํ กริสฺสนฺติ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺส ทายาทา ภวิสฺสนฺติ ชนทั้งหลายจักทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม พวกเขาจักเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น**

ตามพระดำรัสนี้ทรงยก*กรรม*เป็นเหตุ ส่วน*วิบาก*เป็นตัวผล เมื่อทำกรรมไว้แล้วก็ต้องได้รับผล ตามกฎของธรรมชาติ คนมีปัญญาหยั่งรู้กฎของธรรมชาติอย่างนี้แล้ว ย่อมมี*ทัสสนะ*เป็น*ยถาภูตะ* คือ **เห็นตามความเป็นจริง** ย่อมได้ความมั่นคงในความเชื่อถือ เพราะเขาเห็นจริงตามธรรมชาติแล้ว ย่อมไม่คล้อยตามเมื่อถูกให้ฝืนธรรมชาติ เพราะรู้สึกฝืนภาวะปรกติของจิตใจ เหมือนคนที่เห็นสีสันของธรรมชาติว่า สีขาว สีดำ เป็นสีที่ต่างกัน ถ้ามีใครมาบอก สีขาวเป็นสีดำ จะไม่ยอมเชื่อแน่นอน ความยึดผิดถือผิดในกฎของธรรมชาติจะไม่เกิดขึ้นแก่**ผู้รู้กฎของกรรม จึงสามารถใช้กรรมละกรรม ใช้กรรมตัดกรรม ใช้กรรมล้างกรรม และถึงการหลุดพ้นจากกระแสของกรรมได้**

คำว่า **"กรรม"** ก็คือ ความจงใจ ที่เรียกว่า **"เจตนา"** ในการทำการพูดการคิดนั่นเอง เมื่อจงใจทำสิ่งใดด้วยกาย จัดเป็น*กายกรรม* จงใจพูดด้วยวาจาจัดเป็น*วจีกรรม* จงใจคิดด้วยใจ จัดเป็น*มโนกรรม* ก็หมายความว่า กรรมมี ๓ ตามทวารที่เกิด คือ *กายทวาร วจีทวาร* และ*มโนทวาร* อันกรรมทั้ง ๓ นี้ ย่อมเป็นไปตามอำนาจของมูลเหตุให้เกิด ถ้าเกิดด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธความหลงเป็นมูล ย่อมเป็นกรรมชนิดอกุศล ให้ผลเป็นความทุกข์เดือดร้อน ถ้าเกิดด้วยอำนาจของความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ย่อมจัดเป็นกรรมชนิดกุศล ให้

ผลเป็นความสุขความเจริญ **มูลเหตุฝ่ายอกุศลกรรม** คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ย่อมมีทิฏฐิ*ความเห็นผิด*เป็นตัวชักนำ ส่วน**มูลเหตุฝ่ายกุศลกรรม** คือ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง *ย่อมมีศรัทธาอันประกอบด้วยปัญญาเป็นตัวนำ*

ทิฏฐิความเห็นผิดเป็นตัวชักนำให้ทำอกุศลกรรมอย่างไร? คือ บุคคลเมื่อเห็นผิดว่า คนทั้งหลายเกิดมาเองตามธรรมชาติ ตายแล้วสูญชีวิต สิ้นสุดกันแค่ตาย ไม่ต้องเสวยสุขและทุกข์กันอีกในภพต่อไป **เมื่อมีชีวิตอยู่ก็ควรหาความสุขความสบายให้เต็มที่** ทางใดจะเป็นทางให้ได้มาซึ่งความสำราญ ก็ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขความสำราญนั้นทำไปตามอำนาจความพอใจของตนเองบ้างของผู้อื่นบ้าง สิ่งใดเป็นความลำบากยาก ขัดกับความสุขความสำราญของตน ก็ไม่ยอมทำสิ่งนั้น *ถ้าเป็นคนมีอำนาจเป็นที่เกรงกลัวของผู้อื่น ย่อมหาความสุขสำราญบนกองทุกข์และหยาดน้ำตาของผู้อื่น ถ้าเป็นคนมีอำนาจวาสนาน้อยย่อมตกเป็นเครื่องมือของผู้อื่นที่ใช้อำนาจมิชอบเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน เพื่อแลกกับความสุขสำราญของตน*

ทิฏฐิ ความเห็นผิดว่า คนตายแล้วสูญ ไม่ต้องรับผลของกรรมชั่วที่ตัวทำไว้เมื่อปัจจุบัน ผู้รักษาตัวบทกฎหมายเอาโทษไม่ได้ หลบหลีกพ้นอาชญาของแผ่นดินไปได้ ก็สิ้นทุกข์ ดังนี้ จึงเป็นตัวนำให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงหนาแน่นขึ้น กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ของผู้มีความเห็นผิด จึงเป็นชนิดอกุศลกรรม เมื่อเขาจะเห็นว่าตายแล้ว ก็เป็นอันแล้วกันไป ไม่ต้องชดใช้หรือเสวยผลของกรรมที่ตนเองกระทำไว้ก็ตาม กรรมที่เขากระทำไว้นั้น มิสูญหายไปไหนย่อมติดตามจิตวิญญาณของเขาตลอดไป

เพราะว่าธรรมชาติที่เป็นโครงสร้างชีวิตนั้น พระพุทธเจ้าผู้ทรงค้นพบความจริงอันประเสริฐ ทรงแยกไว้เป็น ๕ ชนิดด้วยกัน เรียกว่า **ขันธ์ห้า คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์** ส่วนที่ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ มี ดิน น้ำ ลม ไฟ อันมีลักษณะเข้มแข็ง เหลวไหล เคลื่อนไหวและเย็นร้อน ที่ประชุมกันเป็นร่างกาย เป็นชายเป็นหญิงนี้ เรียกว่า **รูปขันธ์** เป็นที่อยู่และเป็นที่ทำงานของจิตหรือวิญญาณ ประกอบทวารหรืออายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นทางหลั่งไหลมาของอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส

โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เรียกอีกอย่างว่า อายตนะภายนอก คู่กับอายตนะภายใน อันเป็นที่ต่อก่อให้เกิดเวทนา คือ การเสวยอารมณ์เป็นสุขบ้าง ทุกข์บ้าง บางครั้งเฉยๆ เรียก อุเบกขา รวมสุข ทุกข์ และอุเบกขานี้ เรียกว่า **เวทนาขันธ์** กองหรือหมวดเวทนา ความจำได้หมายรู้ในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เรียก **สัญญาขันธ์** เมื่ออายตนะภายนอก กับอายตนะภายในกระทบกัน หรือถูกต้องกันเรียกว่า ผัสสะ อันเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนาและสัญญา เวทนาก็เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาเป็นสัญญาขันธ์ เจตนา ความจงคิด มนสิการ ความใส่ใจ วิตก ความตรึก วิจาร ความตรอง ที่เกิดร่วมกับเวทนาและสัญญา และยังมีธรรมชาติอื่นๆ รวม ๕๐ ชนิด ย่อมปรุงแต่งจิตให้เป็นไป ธรรมชาติเครื่องปรุงแต่งจิตทั้ง ๕๐ ชนิดนี้ เรียกว่า **สังขารขันธ์** เพราะปรุงแต่งจิตหรือวิญญาณให้เป็นไปต่างๆ กัน

ถ้าจะแบ่งโดยประเภทหรือพวกแล้ว ย่อมมี ๓ ประเภทตามพวกคือ พวกที่เป็นกลางเข้าไหนเข้าได้ เรียกชื่อว่า *อัญญสมานะ* พวกหนึ่ง ประเภทที่ปรุงแต่งจิตให้เห็นผิดคิดร้ายวุ่นวายมัวเมา ที่เรียกว่า *อกุศล* พวกหนึ่ง ประเภทที่ปรุงแต่งส่งเสริมแต่สิ่งที่ดีงาม นำความสุขความเจริญมาให้ เรียกชื่อ *โสภณะ* พวกหนึ่ง ทั้ง ๓ พวกนี้ เวลาเกิดกับจิตปรุงแต่งจิต ย่อมไม่เกิดพร้อมกันทั้งหมด พวกอกุศลจะไม่เกิดร่วมกับพวกโสภณะ พวกโสภณะก็เช่นกัน ย่อมไม่เกิดร่วมกับพวกอกุศล แต่ทั้งพวกอกุศลและพวกโสภณะย่อมเกิดร่วมกับอัญญสมานะได้ พวก*อัญญสมานะ* จึงเป็น*พวกกลางเข้าไหนเข้าได้*

พวกอกุศลมี**โมหะ - ธรรมชาติที่ลุ่มหลงมัวเมา**เป็นหัวแถว มีลูกแถวอีก ๓ คือ **อหิริกะ - ธรรมชาติที่ไม่รู้จักละอาย** **อโนตตัปปะ - ธรรมชาติที่ไม่สะดุ้งกลัวบาป** และ**อุทธัจจะ - ธรรมชาติที่ฟุ้งซ่าน** และยังมี **โลภะ** กับ **โทสะ** เป็นเพื่อนคู่หูอีก ๒ เจ้าโลภะอันเป็นตัวทำให้โลภะอยากได้นั้นมี*ทิฏฐิ*และ*มานะ*เป็นลูกแถว ส่วนเจ้าโทสะมี*อิสสา* - ความริษยา *มัจฉริยะ* - ความตระหนี่ และ *กุกกุจจะ* - ความรำคาญใจ เป็นลูกแถว ทั้งยังมี*ถีนะ* - ความท้อแท้ *มิทธะ* - ความง่วง เป็นตัวสนับสนุนเข้าอีก พร้อมด้วยวิจิกิจฉาธรรมชาติลังเลสงสัย อันเป็นตัวปลุกปั่นให้วุ่นวาย

พวกอกุศลสังขารทั้ง ๑๔ ชนิดนี้ มีโมหะ ความหลงเป็นประธานในการปรุงแต่งจิตให้เป็นอกุศลได้ ๑๒ ดวง แบ่งอำนาจให้เจ้าโลภะปรุงซ้ำอีก ๘ ดวง เจ้าโลภะแบ่งอำนาจให้เจ้าทิฏฐิปรุงเสีย ๔ ดวง ให้เจ้ามานะปรุงเสีย ๔ ดวง เจ้าทิฏฐินี้ร้ายมาก ปรุงให้อยากมิรู้พอก่อให้เกิดวิปริตให้เห็นผิดความจริง ละทิ้งศีลธรรม บาปกรรมมิคำนึง ส่วนเจ้ามานะพอทำเนา ไม่โลภเอาของผู้อื่นมาเป็นของตัว แต่ยังติดยศติดศักดิ์ ทึกทักว่าตนดีกว่าผู้อื่น หรือสำคัญผู้อื่นว่าดีกว่าของตน ส่งผลให้ถือตัว เจ้าโมหะผู้ประธานแบ่งงานให้เจ้าโลภะไป ๘ แล้ว ก็แบ่งให้เจ้าโทสะตัวร้ายกาจปรุงอีก ๓ เจ้าโทสะรับแบ่งมาแล้วจากโมหะ ก็มาแบ่งให้บริวารอีก ๓ คือ เจ้าอิสสา มัจฉริยะและกุกกุจจะ เจ้าทั้ง ๓ นี้ก็ผลัดกันปรุงตามวาระ แล้วเจ้าโมหะก็มาแบ่งให้เจ้าวิจิกิจฉากับอุทธัจจะอย่างละ ๑ แต่แบ่งให้แล้วตนก็ยังมีส่วนเป็นเจ้าของคุมกิจการอยู่เบื้องหลังในฐานะประธาน ส่วนเจ้าถีนะและมิทธะเป็นฝ่ายตรวจงานและช่วยเหลือ เมื่อที่ใดซบเซาเขาก็เข้าไปช่วยอกุศลสังขาร ๑๔ ชนิด ปรุงแต่ง ๑๒ ดวง ให้โลภ ให้โกรธ ให้หลง สงสัย และฟุ้งซ่าน ให้บิ่นบ้าและหน้าด้าน ประพฤติการทุจริตต่างๆ

ส่วนพวกกุศลสังขารมี ๒๕ ชนิด จัดประเภทได้ ๔ พวก พวกหนึ่งมี ๑๙ มีศรัทธาเป็นตัวนำ ทำให้เกิดเลื่อมใสในวัตถุอันดีมีคุณ ตามด้วยสติ ความระลึกชอบ หิริ ความละอายชั่ว โอตตัปปะ สะดุ้งกลัวผลของบาป อโลภะ ไม่อยากได้ผิดธรรม อโทสะ ไม่ประทุษร้าย คือ เมตตาในปวงสัตว์ มัชฌัตตัตตา คือ อุเบกขาเพ่งกรรม ไม่เติมซ้ำเมื่อเขาเซ ปัสสัทธิ ๑ คู่ สงบระงับกายจิต ลหุตา ๑ คู่ ทำกายและจิตให้เบาสบาย มุทุตา ๑ คู่ ปรุงให้อ่อนสลวยสวยงามทั้งกายและจิต กัมมัญญตา ๑ คู่ ทำกายและจิตให้ควรแก่การงาน ปาคุญญตา ๑ คู่ ปรุงกายและจิตให้คล่องแคล่ว อุชุกตา ๑ คู่ ทำกายและจิตซื่อตรงต่อกุศลและหน้าที่ ทั้ง ๑๙ ชนิดนี้ ปรุงแต่งจิตมากมาย ทั้งกุศล วิบาก และกิริยาให้มีชื่อ เรียกว่า โสภณะจิตเช่นกัน ส่วนอีก ๓ พวกนั้น มีดังนี้ คือ วิรตี ๓ ชนิด ควบคุมกาย วาจา และอาชีพ มิให้ผิดศีลผิดธรรม คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ วิรตีมีคุณความดีประหารบาปทางกายและวาจา อันเป็นวิติกกมะโทษ กับทั้งอัปปมัญญา พวกหนึ่งมี ๒ คือ กรุณา ความสงสาร และมุทิตา ความยินดี พวกที่ ๔ คือ ปัญญินทรีย์

๑ เดียว แต่ชาญเชี่ยวรอบรู้สรรพสิ่งสารพัด ขจัดความเขลาโง่งมงาย คือโมหะ รวมพวกโสภณะทั้ง ๒๕ ชนิดนี้ เป็นกุศลสังขาร มีพนักงานปรุงแต่งจิต ๓ ให้ดีงาม รวมความว่า กามาวจรจิตฝ่ายกุศล ทั้งผลและกิริยา ๒๔ ดวง ทั้งรูปาวจร อรูปาวจรจิต ทั้ง ๓ ชนิด คือ กุศล วิบาก และกิริยา รวมทั้งโลกุตตรจิต ย่อมถูกสังขารฝ่ายกุศลโสภณนี้เข้าปรุงจึงเรืองรุ่งสวยสด ให้ประโยชน์มากมาย

ส่วน**พวกอัญญสมานะมี ๑๓ ชนิด** แต่ยกเอาไปเป็นเวทนาขันธ์และสัญญาขันธ์เสีย ๒ เหลือ ๑๑ ย่อมปรุงแต่งจิตมากมาย ทั้ง ๔ ชาติ คือ อกุศลชาติ กุศลชาติ วิบากชาติ และกิริยาชาติ ซึ่งมีจำนวนตามชนิดถึง ๘๙ หรือ ๑๒๑ ดวง แยกเป็นชั้นมี ๔ คือ กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร และโลกุตตรภูมิ รวมสังขารธรรมเครื่องปรุงแต่งจิต ทั้ง ๓ พวก ๕๐ ชนิดนี้เรียกว่า สังขารขันธ์ ซึ่งปรุงแต่งจัดสรรจิตให้เป็นไปต่างๆ กัน จิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ ที่ถูกสังขารปรุงแต่ง เรียก วิญญาณขันธ์ถึงจะมีมากดังกล่าวมา แต่ว่าโดยลักษณะมีอย่างเดียว คือ รู้แจ้งอารมณ์ เป็นลักษณะ อันขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ เหล่านี้ เมื่อว่าโดยปรมัตถะย่อมมี ๓ คือ รูป ๒๘ เจตสิก ๕๒ และจิต ๘๙ หรือ ๑๒๑ เมื่อย่นย่อเข้ากันแล้วก็คือ **กาย**กับ**ใจ** หรือ **รูป**กับ**นาม**ที่สมมติกันว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน หญิง ชาย เมื่อกายกับใจยังดำเนินไปตามปกติ ยังไม่แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด ก็เรียกว่ายังเป็นอยู่คือ **มีชีวิต** เมื่อใดใจพรากไปจากกายโดยเด็ดขาด เมื่อนั้นคนและสัตว์จะเรียกกันว่า **ตาย** กายก็จะเน่าเปื่อยผุพังไป ส่วนใจหรือวิญญาณขันธ์ จะถูกสังขารปรุงแต่งให้เกิดรูปนาม คือ กายกับใจขึ้นมาอีก เมื่อหมดกำหนดระยะกาลช่วงหนึ่งแล้ว ก็แตกดับไป แล้วก็ถูกปรุงแต่งขึ้นมาใหม่ *เมื่อยังมีสังขารเครื่องปรุงแต่งจิตอยู่ตราบใด กายกับใจก็ยังเกิดขึ้นได้ตราบนั้น* เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดับไปในที่สุดไม่มีอะไรจะไปยั้งหยุดไว้ได้เหมือนดวงตะวัน เมื่ออุทัยไขแสงแล้วก็มีแต่จะรุดหน้าไปสู่ความอัสดงในปัจฉิมทิศ ชีวิตของคนและสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น **เมื่อยังถูกสังขารทั้ง ๓ พวกนั้นปรุงแต่งอยู่ตราบใด ที่จะพ้นเกิด พ้นตายเป็นไม่มี เหมือนดวงตะวันเวียนขึ้นเวียนลงตกอยู่ฉะนั้น**

คนผู้ไม่ได้ฟังคำสั่งสอนของนักปราชญ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมไม่รู้แยบยลแห่งโครงสร้างของชีวิต ถูกสังขารฝ่ายอกุศลเข้าปรุงแต่งจิตใจ จงใจในการทำ การพูด และคิดที่จะประกอบด้วยมูลเหตุแห่งทุจริตเข้าชักทำ กายกรรม วจีกรรม และมโนกรรม ย่อมเป็นอกุศล อันจะส่งผลสะท้อนย้อนกลับมาหาผู้ทำตามวาระของกรรมจะอำนวยให้ต้องประสบทุกข์แสนเข็ญตามชนิดของเวรที่ทำไว้ สถานที่เสวยทุกข์แสนลำเค็ญนั้น ก็ย่อมมีอยู่โดยธรรมดาด้วยอำนาจของกรรมบันดาลเพราะแรงงานอะไรก็ไม่ยิ่งด้วยแรงกรรมและความยุติธรรมของกรรมนั้นแน่นอน แต่มีความยอกย้อนรู้ยาก เพราะเป็นของมากด้วยกัน ทั้ง*กรรมชั่ว กรรมดี กรรมหนัก กรรมเบา กรรมอดีตและปัจจุบัน* ย่อมผลัดกันมาให้ผลเปรียบเหมือนคนบริโภคอาหารที่เขาจัดไว้มากมาย จะบริโภคคำเดียวให้หมดทุกอย่างหาได้ไม่ ก็หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปตามที่คิดและตามชนิดของอาหารคราวละคำๆ ตามลำดับไป สิ่งไหนอยู่ใกล้ ทั้งใจก็ชอบ ย่อมจะหยิบสิ่งนั้นบริโภคก่อน **กรรมก็เช่นกัน กรรมใดอยู่ใกล้ทั้งใจก็คิดถึงบ่อย กรรมนั้นมักจะให้ผลก่อน** เหมือนเวลาใกล้จะตาย กรรมใดหนักหนาคอยรอท่าให้ผลอยู่ใกล้ๆ จิตใจก็คำนึงถึงกรรมนั้นก็จะนำจิตไปปรุงแต่งให้เกิดรูปนามขึ้นมาใหม่ แล้วให้เสวยผลกรรมที่ทำไว้ต่อไป เมื่อจิตใจถูกปรุงแต่งด้วยอำนาจของผลกรรมที่เสวยย่อมทำกรรมต่อไป เมื่อทำกรรมก็เสวยผลแล้วก็วนมาหากิเลสอันเป็นเหตุให้ทำกรรมอีก เวียนกันไปมิรู้สิ้นสุด ก็ด้วยอำนาจของสังขารเป็นปัจจัยให้เกิดกรรม

แต่ผู้มีปัญญาใช้สังขารฝ่ายดีไปโจมตีฝ่ายชั่ว เมื่อขจัดสังขารฝ่ายชั่วได้แล้ว ทั้งไม่ติดในสังขารฝ่ายดี กับสังขารเครื่องปรุงแต่งสิ้นเชิงแล้ว ก็สิ้นกรรม เมื่อสิ้นกรรมก็สิ้นผล เมื่อผลสิ้นแล้วก็ไม่วนมาหาสังขารอีก จิตถึงวิสังขารหมดเครื่องปรุงแต่ง ไม่มีเกิดไม่มีตายไม่มีไปและมา ถึงสภาวะคงที่มิแปรผัน เป็นอนันตกาล ไม่มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณที่ต้องแตกดับอีกต่อไป เหมือนเปลวประทีป สิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

❋ ❋ ❋

(พิมพ์ครั้งแรกใน "สามเดือนในเชตวัน ปี ๒๕๒๒")

เสริมศรัทธา[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

ศรัทธาความเชื่อเป็นธรรมสำคัญของจิตใจ ที่จะชักจูงบุคคลให้มีความเพียรในอันทำประโยชน์และป้องกันมิให้เป็นผู้เลื่อนลอยไร้หลักเหตุผล อันจะเป็นเหตุให้ถูกปลุกปั่นชักพาให้เหหันไปนอกทางของความดีงาม ผู้ที่มีศรัทธาความเชื่อประกอบด้วยเหตุผล ย่อมเป็นคนไม่หลงงมงาย ไม่หลงผิดเป็นชอบ และไม่ถูกชักจูงให้ไปสู่ทางแห่งความเสื่อมเสียได้ แต่ความเชื่อต้องประกอบด้วยปัญญาพิจารณาเหตุและผลจนประจักษ์ชัดแล้ว จึงจัดว่าเป็นศรัทธา แต่บางสิ่งเป็นของความลึกล้ำและลี้ลับ ไม่สามารถจะพิจารณาให้เห็นชัดด้วยปัญญาของตนได้ ก็ควรน้อมใจเชื่อไว้ก่อน ท่านกำหนดสิ่งที่ควรเชื่อไว้ ๔ ประการ คือ เชื่อกรรม ที่เรียกว่า กัมมสัทธา ๑ เชื่อผลของกรรม ที่เรียกว่า วิปากสัทธา ๑ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เรียก กัมมัสสกตาสัทธา ๑ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคต เรียกว่า ตถาคตโพธิสัทธา ๑ ทั้ง ๔ อย่างนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อ ย่นลงเป็น ๒ คือ เชื่อกฎของกรรม ๑ เชื่อผู้รู้แจ้งกฎของกรรม ๑ กฎของกรรมเป็นสิ่งที่เราควรศึกษา เพราะกรรมเป็นสิ่งบันดาลพัดผันให้สัตว์โลกเป็นไปต่างๆ กัน กฎของกรรมนี้ไม่มีผู้ใดจะฝ่าฝืนได้ ทุกๆ ชีวิตย่อมตกอยู่ภายใต้กฎของกรรม แต่กฎของกรรมเป็นของลึกซึ้ง ยากแก่การรู้แจ้งชัด จึงต้องอาศัยผู้รู้กฎของกรรมโดยแจ้งชัดเป็นผู้นำชี้บอก ผู้ที่รู้แจ้งชัดถึงกฎของกรรมแห่งสรรพสัตว์ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงควรน้อมใจเชื่อต่อพระดำรัสของพระองค์ ว่าพระองค์เป็นผู้บริสุทธิ์ ตรัสรู้จริง มีพระมหากรุณาแก่สรรพสัตว์อย่างใหญ่หลวง หวังความสุขแก่สัตว์โลกอย่างแท้จริง พระองค์ตรัสสิ่งใดว่าเป็นประโยชน์ สิ่งนั้นย่อมเป็นประโยชน์จริง ตรัสสิ่งใดว่าเป็นโทษ สิ่งนั้นย่อมเป็นโทษจริง เพราะฉะนั้น การเชื่อต่อพระปัญญาตรัสรู้ของ

---

[๑] คัดจากหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทองคำ ชุมเกษียร ณ เมรุวัดหัวสวน ๔ มีนาคม ๒๕๑๕

พระองค์ จึงเป็นกำลังอันสำคัญที่จะชักนำบุคคลให้พ้นจากทุกข์และประสบสุขได้อย่างแท้จริง จึงควรที่เราจะศึกษาถึงพระพุทธพจน์ของพระองค์ เพื่อเป็นแนวทางแห่งความเชื่ออันถูกต้อง ด้วยเหตุนี้จึงขออัญเชิญพระพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในจูฬกัมมวิภังคสูตร คัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์มาไว้ ณ ที่นี้ เพื่อเป็นแนวทางแห่งความเชื่อและเลื่อมใส ใจความแห่งพระสูตรนั้นมีดังต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี สมัยนั้นแล สุภมาณพโตเทยยบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แล้วได้ทักทายปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านคำทักทายปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

สุภมาณพโตเทยยบุตร พอนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พวกมนุษย์ที่เกิดเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและประณีต คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏมีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พวกมนุษย์ที่เกิดมาเป็นมนุษย์อยู่ ปรากฏความเลวและประณีต

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีตได้

ส. ข้าพระองค์ย่อมไม่ทราบเนื้อความโดยพิสดารของอุเทศที่พระโคดมผู้เจริญตรัสแต่โดยย่อ มิได้จำแนกเนื้อความโดยพิสดารนี้ได้ ขอพระโคดมผู้เจริญได้โปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ โดยประการที่ข้าพระองค์จะพึงทราบเนื้อความแห่งอุเทศนี้โดยพิสดารเถิด

พ. ดูกรมาณพ ถ้าอย่างนั้นท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจะกล่าวต่อไป สุภมาณพโตเทยยบุตร ทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า ชอบแล้วพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสดังนี้ว่า ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีอายุสั้นนี้ คือเป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นในการประหัตประหาร ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต

ดูกรมาณพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศัสตราไว้ มีความละอาย ถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่ เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีอายุยืนนี้ คือ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศัสตราได้ มีความละอายถึงความเอ็นดูอนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เขาตายไปจะเข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบายทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีโรคมาก ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเมื่อมีโรคมากนี้ คือเป็นผู้มีปกติเบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ใน

ภายหลังจะเป็นคนมีโรคน้อย ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโรคน้อยนี้ คือเป็นผู้มีปกติ ไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศัสตรา

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนมักโกรธมากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาทมาดร้าย ทำความโกรธความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีผิวพรรณทราม ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทรามนี้ คือเป็นคนมักโกรธมากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท มาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธความร้าย และความขึ้งเคียดให้ปรากฏ เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนน่าเลื่อมใส ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเป็นผู้น่าเลื่อมใสนี้ คือเป็นคนไม่มักโกรธ ไม่มาดร้าย ไม่มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่ามากก็ไม่ขัดใจ ไม่โกรธเคือง ไม่พยาบาท ไม่มาดร้าย ไม่ทำความโกรธ ความร้าย ความขึ้งเคียดให้ปรากฏ

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม มีใจริษยา ย่อมริษยา มุ่งร้าย ผูกใจอิจฉาในลาภ สักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของคนอื่น เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดาน้อย ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อยนี้ คือมีใจริษยา ย่อมริษยา ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของคนอื่น

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มีใจไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักดามาก ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีศักดามากนี้ คือมีใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่ผูกใจอิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้ และการบูชาของคนอื่น

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะน้อย ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคะน้อยนี้ คือ ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโภคะมาก ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคะมากนี้ คือให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย แก่สมณะหรือพราหมณ์

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนกระด้างเย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่สมควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชา

คนที่เขาควรบูชา เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้นอันเขาให้พรั่งพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำนี้คือ เป็นคนกระด้างเย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีสกุลสูงนี้คือ เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ลุกรับคนที่ควรลุกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่สมควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้ไม่เข้าไปหาสมณะ หรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรสมควรเสพ อะไรไม่สมควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญาทราม ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีปัญญาทรามนี้ คือเป็นผู้ไม่เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่าอะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล

อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

ดูกรมาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่สมควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรั่งพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใดๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญามาก ดูกรมาณพ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีปัญญามาก นี้คือเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์ แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน

ดูกรมาณพ ด้วยประการฉะนี้แล ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีอายุสั้น ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุสั้น ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีอายุยืน ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีอายุยืน ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโรคมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคมาก ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโรคน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโรคน้อย ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีผิวพรรณทราม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีผิวพรรณทราม ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเป็นผู้น่าเลื่อมใส ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนน่าเลื่อมใส ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีศักดาน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดาน้อย ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีศักดามาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีศักดามาก ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคะน้อย ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโภคะน้อย ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีโภคะมาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีโภคะมาก ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลต่ำ ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ ปฏิปทาเป็นไปเพื่อเกิดในสกุลสูง ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนเกิดในสกุลสูง ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีปัญญาทราม ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็น

คนมีปัญญาทราม ปฏิปทาเป็นไปเพื่อมีปัญญามาก ย่อมนำเข้าไปสู่ความเป็นคนมีปัญญามาก ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสแล้วอย่างนี้ สุภมาณพโตเทยยบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า แจ่มแจ้งแล้วพระเจ้าข้า พระโคดมผู้เจริญทรงประกาศธรรมโดยปริยายมิใช่น้อย เปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำ หรือเปิดของที่ปิด หรือบอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่าผู้มีตาดีจักเห็นรูปได้ ฉะนั้น ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระโคดมผู้เจริญ พระธรรมและภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะขอพระโคดมผู้เจริญ จงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตลอดชีวิตตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ตามเนื้อความของพระพุทธพจน์ในสูตรนี้ เราพอจะทราบกฎของกรรมที่บันดาล และจำแนกแจกสรรค์ให้มนุษย์ทั้งหลายเป็นไปต่างๆ กัน เช่น ทำให้เป็นคนมีอายุสั้น อายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณงาม มีผิวพรรณทราม มีศักดาน้อย มีศักดามาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในสกุลต่ำ เกิดในสกุลสูง ไร้ปัญญา มีปัญญา นี้เป็นผลของกรรม ส่วนตัวเหตุนั้นย่อมมีคู่กับผลดังนี้

มีอายุสั้น	เพราะ	ฆ่าสัตว์
มีอายุยืน	เพราะ	เว้นจากการฆ่าสัตว์
มีโรคมาก	เพราะ	เบียดเบียนสัตว์
มีโรคน้อย	เพราะ	ไม่เบียดเบียนสัตว์
มีผิวพรรณทราม	เพราะ	เป็นคนมักโกรธ
มีผิวพรรณงาม	เพราะ	เป็นคนไม่มักโกรธ
มีศักดาน้อย	เพราะ	มักริษยา
มีศักดามาก	เพราะ	ไม่ริษยา
มีโภคะน้อย	เพราะ	ไม่บริจาคทาน
มีโภคะมาก	เพราะ	บริจาคทาน
เกิดในสกุลสูง	เพราะ	เคารพอ่อนน้อม

เกิดในสกุลต่ำ	เพราะ	ไม่เคารพอ่อนน้อม
ไร้ปัญญา	เพราะ	ไม่เข้าหาถามท่านผู้รู้
มีปัญญา	เพราะ	เข้าหาถามท่านผู้รู้

เหตุและผลดังพรรณนามานี้ ก็พอเป็นแนวทางแห่งการประพฤติปฏิบัติที่เราควรน้อมใจเชื่อได้ และพิจารณาดูชีวิตของคนทั้งหลาย ที่มีความผิดแผกแตกต่างกันเป็นเครื่องประกอบ จนเกิดความแน่ใจ แล้วหลีกเลี่ยงเหตุฝ่ายเสีย ถือเอาเหตุฝ่ายดีนำไปประพฤติปฏิบัติ จะได้เป็นผู้ชื่อว่ามีศรัทธา และศรัทธานั้นท่านจัดว่าเป็นเพื่อนสองของคน เป็นทรัพย์อันประเสริฐในโลกนี้ เป็นเหตุนำสุขมาเป็นเครื่องรวบรวมเสบียงคือ บุญกุศล เป็นเหตุให้สำเร็จประโยชน์

ต้นไม้ที่รากบริบูรณ์ ลำต้น กิ่ง ใบ ดอก และผล ย่อมงอกงาม คนมีศรัทธาบริบูรณ์ ทาน ศีล ภาวนาของเขาย่อมงอกงามเช่นกัน

✻ ✻ ✻

ธรรมนี้มีประโยชน์[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

เจริญสุข ท่านสาธุชน (ผู้รับฟัง) ทั้งหลาย ทุกๆ วัน ของวันนี้ในเวลาเดียวกันนี้ และทางสถานีวิทยุแห่งนี้ ชุมนุมส่งเสริมการศาสนศึกษาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะได้นำธรรมบรรยายมาเสนอท่านสาธุชนผู้สนใจเพื่อความรอบรู้ และเพื่อความสงบสุขทางใจของท่านสาธุชนทั้งหลาย สำหรับวันนี้จะได้เสนอธรรมบรรยายในหัวข้อเรื่องว่า **ธรรมนี้มีประโยชน์** จึงขอเชิญท่านสาธุชนผู้สนใจรับฟังได้ ณ บัดนี้

ก่อนอื่นใคร่จะขอทำความเข้าใจกับท่านผู้ฟังเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องเสียก่อน ทั้งนี้เพื่อตัดปัญหายุ่งยากใจ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นกับท่านผู้ฟังบางท่าน ฉะนั้น จะขอแยกหัวเรื่องเพื่อให้ท่านผู้ฟังกำหนดไว้ ๓ ประการ คือ ๑. ธรรมคืออะไร ๒. ธรรมนี้ได้แก่ธรรมอะไร ๓. ธรรมจะเกิดได้อย่างไร จะได้บรรยายตามลำดับไป

คำว่า **"ธรรม"** ในที่นี้หมายเอาความถูกความดีอันเป็นข้อปฏิบัติ เพื่อจะทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์ และจะคุ้มครองผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว นี้เป็นความหมายของธรรมในที่นี้

ธรรมที่จะกล่าวถึงนี้ ได้แก่ธรรมเครื่องคุ้มครองโลก ทำให้โลกคือหมู่สัตว์ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน อยู่กันอย่างสันติสุข ถ้าชาวโลกขาดธรรมนี้จะอยู่กันอย่างเดือดร้อน เพราะต่างจะเบียดเบียนกัน แย่งชิงกันประหัตประหารกัน จะหาสันติสุขไม่ได้ เพราะความที่ชาวโลกมีความเหลื่อมล้ำกันทางรูปร่าง กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา ย่อมเป็นเหตุที่จะข่มเหงเบียดเบียนกันได้ง่าย ผู้มีกำลังมากกว่าย่อมข่มเหงเบียดเบียนผู้มีกำลังน้อยกว่า เมื่อเป็นเช่นนี้ไซร้ สันติสุข

---

[๑] คัดจากหนังสืออนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทองคำ ชุมเกษียร ณ เมรุวัดหัวสวน ๔ มีนาคม ๒๕๑๕

จะเกิดกับชาวโลกไม่ได้เลย ถ้าโลกขาดธรรมเครื่องคุ้มครอง ธรรมที่ว่านี้คืออะไร คือหิริ ความละอายแก่ใจของตนในการทำความชั่ว และโอตตัปปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป ความละอายแก่ใจของตนเองแล้วไม่กล้าทำความชั่วลงไป ท่านเรียกว่าหิริ แต่ไม่ใช่หมายความว่า ต่อหน้าคนมีคนรู้เห็นไม่กล้าทำเพราะละอาย แต่พอลับหลังไม่มีคนรู้เห็นแล้วไม่ละอาย กล้าทำความชั่วได้ ส่วนโอตตัปปะ ความสะดุ้งกลัวต่อบาป คือกลัวต่อผลของบาปที่จะกระทำลงไปว่าจะทำให้เราผู้ทำประสบทุกข์แล้วไม่กล้าทำลงไป หิริมีลักษณะเกิดขึ้นแก่ใจ ทำให้บุคคลเกลียดชังความชั่วขึ้นชื่อว่าความชั่วแล้ว ไม่ปรารถนาให้มาถูกต้อง เหมือนบุคคลที่แต่งกายสวยงามเกลียดชังของเปรอะเปื้อน ไม่อยากให้มาถูกต้องตนฉะนั้น ส่วนโอตตัปปะมีลักษณะเกิดขึ้นแก่ใจ ทำให้สะดุ้งกลัวต่อผลของบาป เหมือนคนที่ขลาดหวาดกลัวต่ออสรพิษตัวน้อยนิด ซึ่งมีพิษทำให้เจ็บปวดได้ฉะนั้น

คำว่าความชั่ว หรือบาป ก็เป็นที่เข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นของที่ไม่ดี กระทำแล้วได้รับความติเตียน มีความเดือดร้อน แต่จะกำหนดลงไปให้แน่นอนนั้น ไม่ใช่ของง่ายนัก การทำบางอย่างเป็นที่ถกเถียงกันว่า บาปบ้าง ไม่บาปบ้าง เช่น การฆ่าสัตว์ บางคนว่าบาป บางคนว่าไม่บาป หรือการผิดประเวณี บางคนพูดว่าถ้าฝ่ายหญิงยินยอมพร้อมใจ ถึงแม้จะเป็นหญิงที่ต้องห้ามก็ไม่บาป หรือดื่มสุรา บางคนพูดว่า ถ้าดื่มพอประมาณ พอรับประทานอาหารได้ ก็ไม่เป็นเป็นบาป ดังนี้เป็นต้น จึงอาจทำให้เข้าใจกันไปต่างๆ ได้ เราจะทราบได้ว่าเป็นบาปหรือไม่เป็นบาปนั้น จะตัดสินเอาเองโดยไม่ศึกษาถามท่านผู้รู้นั้นหาได้ไม่ เพราะปุถุชนคนหนาแน่นด้วยกิเลส ถูกกิเลส คือ โลภะ โทสะ โมหะ ปิดบังปัญญา จักษุไม่เห็นสภาพตามความเป็นจริงได้ เปรียบเหมือนคนใส่แว่นตาสีดำ ย่อมทำให้มองเห็นสิ่งอื่นมีสีผิดจากความเป็นจริงไปได้ เราจึงต้องอาศัยผู้รู้จริงเห็นแจ้งบอกเล่าไว้แล้วถอดแว่นสีดำ คือกิเลสออกเสียบ้าง ดูให้รู้ว่าสิ่งนั้นที่แท้มันคืออย่างไร อีกประการหนึ่ง ผู้บอกเล่าเราจะควรเชื่อได้นั้น ต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีความโลภโกรธหลงในจิตใจ ไม่ต้องการอามิสสินจ้างใดๆ ไม่หวาดหวั่นต่อสิ่งใด รู้อย่างไรบอกอย่างนั้น ไม่ปิดบังอำพราง บอกไปแล้วไม่มีใครคัดค้านได้ เราจึงควรเชื่อได้ ผู้ที่เป็นเช่นนี้ก็คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เทวดา อินทร์ พรหม

ยมยักษ์ และมนุษย์ทุกหมู่เหล่านับถือแล้วว่าเป็นบรมครูผู้จอมปราชญ์ พระองค์ทรงจำแนกความชั่วที่เป็นบาปไว้ให้พุทธศาสนิกละเว้นไว้ ๑๐ ประการ คือ

จัดเป็น**กายกรรม** คือเป็นกรรมที่ทำทางกายทวาร มี ๓ ประการ คือ

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ตกล่วงไป ได้แก่ ฆ่าสัตว์

๒. อทินนาทาน การถือสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ให้ ได้แก่ การลักขโมยฉ้อโกง

๓. กาเมสุมิจฉาจาร การประพฤติผิดในกาม

จัดเป็น**วจีกรรม** คือกรรมที่จะพึงทำทางวาจา มี ๔ ประการ คือ

๑. มุสาวาท พูดคำเท็จ

๒. ปิสุณาวาจา พูดคำส่อเสียด

๓. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ

๔. สัมผัปปลาป พูดคำเพ้อเจ้อ

จัดเป็น**มโนกรรม** คือกรรมที่เป็นไปทางใจ มี ๓ ประการ คือ

๑. อภิชฌา เพ่งเล็งอยากได้ของของผู้อื่น

๒. พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น

๓. มิจฉาทิฏฐิ เห็นผิดจากครองธรรม

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นเครื่องตัดสินว่าเป็นความชั่ว พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนงดเว้น เพราะการฆ่าเป็นสิ่งที่จะนำโทษมาให้การประหัตประหารชีวิตของกันและกัน เป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ ความวิปโยคและเคียดแค้นชิงชัง เพราะชีวิตเป็นสิ่งที่สุดรักและหวงแหน ทุกๆ คน และสัตว์ต่างมีชีวิตกันคนละชีวิต เมื่อชีวิตขาดดิ้นสิ้นลงไปแล้ว จะมีทดแทนชีวิตที่ขาดสูญไปก็หาไม่ คนและสัตว์มีแต่ทำให้ชีวิตขาดสิ้นไปเท่านั้น ที่จะชุบชีวิตให้ฟื้นคืนสู่ร่างเก่าได้ไม่มีเลย เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ไฉนจะทำชีวิตเขาให้แตกดับไปเล่า เพราะทำชีวิตของเขาแตกดับไปแล้ว ไม่สามารถที่จะหาชีวิตใหม่มาใส่แทนให้เขาได้

คนและสัตว์โดยมากรักตนและพวกพ้องของตน ถ้าผู้อื่นมาทำร้ายตนและพวกพ้องของตน ก็จะมีใจเจ็บแค้นหาทางที่จะทำตอบแทน ผู้ทำร้ายเขาก่อน

จึงเป็นเหตุสร้างเวรภัยให้แก่ตนและพวกพ้องของตน เพื่อระงับเวรภัย เพื่อความอยู่สุขสำราญ ทุกคนจึงควรเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียนซึ่งกันและกันเสีย มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีสติปัญญาความสามารถล้ำสัตว์ทั้งหลาย สัตว์อื่นต้องตาย เพราะการกระทำของมนุษย์นั้น วันหนึ่งๆ มีประมาณมากเหลือเกิน โดยมนุษย์เราอ้างว่า สัตว์เหล่านี้เกิดมาเพื่อเป็นอาหาร จึงถูกมนุษย์ฆ่าเพื่อเอาเลือดเนื้อเป็นอาหาร น่าสงสารสัตว์เหล่านี้ที่ต้องมาตายเพราะเลือดเนื้อ เขาและหนังของตนเอง ทั้งๆ ที่ไม่มีความผิดอะไรเลย ก็มาถูกฆ่าตาย นั่นแหละท่านว่า เป็นกฎของกรรมหมุนเวียนกันไป เราเคยฆ่าเขาไว้ เราก็ต้องถูกเขาฆ่า ถ้าประสงค์ไม่ให้มีเวรภัยแก่กัน ก็ควรเว้นการเบียดเบียนล้างผลาญชีวิตและร่างกายผู้อื่นเสีย

การเป็นอยู่ของมนุษยชาติ เป็นการเป็นอยู่อย่างล้ำหน้าสัตว์เหล่าอื่น มีปัจจัยเครื่องบำรุงความสุข ความสะดวกสบายหลายอย่าง ตามสติปัญญาที่จะคิดสร้างสรรค์ขึ้นได้ ทุกๆ คนจึงมีวัตถุอันเป็นปัจจัยเครื่องดำรงชีพของตนๆ ตามฐานะ เมื่อต่างคนก็มีสิ่งของและทรัพย์สมบัติเป็นของตนๆ ดังนี้ จำเป็นที่ทุกคนจะต้องเคารพสิทธิของกันและกัน เมื่อมีความต้องการของของผู้อื่น ก็ต้องได้รับความยินยอมอนุญาตจากเจ้าของเสียก่อน ไม่ใช่ถือโดยที่เจ้าของไม่ได้ให้ การถือเอาสิ่งของของผู้อื่นโดยไม่ชอบธรรม พระพุทธองค์จึงตรัสว่าความชั่วเป็นบาป ซึ่งก็เป็นความประสงค์ของทุกคนอยู่แล้วที่มีความหวงแหนและรักสิทธิของตน ไม่ชอบให้ผู้อื่นมาล่วงสิทธิของตน ในข้อนี้สังคมมนุษย์ลงความเห็นว่า ร่วมกันออกกฎข้อบังคับ ลงโทษผู้กระทำการล่วงละเมิดสิทธิของกันและกัน แต่ก็ไม่เป็นที่หวาดกลัวของผู้มีความโลภอันเป็นไปกล้า จึงปรากฏมีการปล้นสะดมภ์ ฉกชิงวิ่งราว คดโกงฉ้อฉลกันอยู่มิได้ขาด

มวลมนุษย์มีความรักชาติเชื้อเผ่าพันธุ์ หวงแหนชาติเชื้อพงศ์พันธุ์ของตน การสืบเชื้อสายจึงเลือกสรรผู้ที่จะร่วมสกุลวงศ์ ถ้าเห็นไม่เหมาะไม่สมก็ไม่ยินยอมให้มาร่วมสกุลวงศ์ เพราะกลัวจะเสียพงศ์พันธุ์ จึงเป็นธรรมดาของมนุษยชาติที่จะต้องมีประเพณีของการสืบเชื้อสาย คือผู้รักษาวงศ์สกุลทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง จะเป็นผู้คัดเลือกผู้ที่สมควรจะสืบสกุลวงศ์ของตนต่อไป จึงมีประเพณีแต่งงานเพื่อป้องกันการร่วมสกุลกันตามอำเภอใจ ไม่ได้รับการ

ยินยอมของผู้ใหญ่ในสกุล เมื่อแต่งงานกันแล้วก็จำเป็นที่จะต้องซื่อสัตย์ต่อกัน ไม่ประพฤตินอกใจกันและกัน จึงจะอยู่ร่วมกันได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทางศาสนาต่างๆ จึงบัญญัติการสืบสกุลวงศ์ไว้ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาห้ามชายล่วงละเมิดหญิงที่ผู้ปกครองยังไม่ยินยอมยกให้ตามประเพณี แม้หญิงนั้นจะยินยอมพร้อมใจด้วยก็ตาม ถือว่าเป็นการผิดศีล ส่วนฝ่ายหญิงนั้นถ้ายังไม่มีชายเป็นเจ้าของ โดยความเป็นสามีหรือหมั้นกันไว้ เมื่อประพฤติล่วงอำนาจของผู้ปกครอง มีมารดาบิดา เป็นต้น ไม่เป็นการผิดศีล ผิดแต่ฝ่ายชายฝ่ายเดียว ถ้ามีชายใดเป็นเจ้าของแล้วก็ผิดศีลที่นอกใจ และฝ่ายชายก็ผิดศีลด้วย ในฐานะล่วงละเมิดในภรรยาของชายอื่น แม้ทางศาสนาจะบัญญัติข้อปฏิบัติไว้ ทั้งมีกฎหมายลงโทษ แต่ความรักความใคร่มีอำนาจเหนือจิตใจของคน จึงปรากฏว่าข้อปฏิบัติทางศาสนาก็ดี บทกฎหมายก็ดี ไม่สามารถจะคุ้มครองคนไม่ให้ทำผิดได้ ยังมีคนล่วงละเมิดและฝ่าฝืนกันอยู่ วาจาจะเป็นเครื่องแสดงออกของใจ เมื่อมีความประสงค์สิ่งใด ก็ใช้วาจาเป็นเครื่องบอกกล่าว ฉะนั้นคำสัตย์คำจริง จึงพึงประสงค์กันในหมู่มนุษย์ การกล่าวคำเท็จหลอกลวงให้หลงเชื่อนั้น จึงควรงดเว้นเสีย เพราะเป็นทางทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนได้ คนเป็นจำนวนมากประสบความเดือดร้อน เพราะถูกหลอกลวง การใส่ร้ายป้ายสี การทำให้ผู้อื่นประสบความเดือดร้อนเป็นบาป แม้ทางกฎหมายบ้านเมืองจะลงโทษคนที่แกล้งกล่าวเท็จทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน และทางศาสนาก็บัญญัติข้อห้ามและแสดงผลของการกล่าวเท็จไว้ก็มาก แต่ก็ไม่สามารถที่จะป้องกันคนกล่าวเท็จหลอกลวงกันได้ ความสามัคคีของหมู่มีความสำคัญมาก ทำให้อยู่กันอย่างมีความสุข และทำสิ่งต่างๆ ที่ต้องการกำลังของคนมาก อันเป็นงานยากให้สำเร็จ และเป็นกำลังที่จะทำให้ข้าศึกศัตรูเกรงขาม มีคำพูดอยู่ชนิดหนึ่งที่เป็นเครื่องทำลายความสามัคคี คือคำพูดส่อเสียดยุยงให้มีความเข้าใจผิดกัน ฟังข้างนี้แล้วไปบอกข้างโน้น ฟังข้างโน้นแล้วมาบอกข้างนี้ เพื่อให้เขารักตัวหรือมุ่งให้เขาแตกกัน การทำเช่นนี้เป็นความชั่วเป็นบาป ถ้ายุยงสงฆ์ให้แตกกันหรือร้าวรานท่านว่าเป็นการทำกรรมหนัก คำหยาบคายอันกระทบถึงชื่อ ชาติ โคตร การงาน รูปร่าง อาพาธ เพศ กิเลส อาบัติ โดยกล่าวยกให้สูงที่เรียกว่า ประชด และกดให้ต่ำที่เรียกว่า กระแทกแดกดัน ซึ่งรวมเป็นคำด่าให้ผู้ฟังได้รับความเจ็บใจ ท่านว่าเป็นบาป ไม่ควรกล่าว การพูดถ้อยคำที่ไม่มีประโยชน์เสียเวลา และรำคาญหูของ

บัณฑิต เรียกว่าพูดเพ้อเจ้อ การโลภอยากได้ของคนอื่น เป็นเหตุให้ถือเอาของของเขาโดยไม่ชอบธรรม คนมักเพ่งเล็งของของผู้อื่น มักเป็นเหตุให้ทำทุจริตผิดศีลธรรม จิตใจย่อมผูกความโลภครอบงำ ทำให้มีความกระหายใคร่จะได้อยู่เสมอ ถึงแม้จะร่ำรวยอย่างเหลือล้น ก็ยังบ่นว่าจนอยู่เสมอ สมบัติที่มีอยู่ไม่ทำให้อิ่มได้ ชาวโลกต้องประสบความเดือดร้อน เพราะความละโมบกันเป็นอย่างมาก ความพยาบาทปองร้าย หมายพิฆาตล้างผลาญชีวิต ตลอดจนทรัพย์สินของผู้อื่นให้พินาศฉิบหายไป เป็นสิ่งที่น่าหวาดหวั่น คนที่ถูกไฟพยาบาทแผดเผาใจ จะหาความสุขมิได้เลย เปรียบเหมือนไฟสุมขอนไม้ หาความดับเย็นได้ยาก ย่อมคุกรุ่นอยู่ภายในคอยคิดแต่ช่องทางที่จะทำร้ายตอบแทนแก้แค้นเขา ความพยาบาทนี้มีโทษทันตาเห็น เมื่อคนถูกไฟพยาบาทแผดเผา ความเร่าร้อนภายในจะเกิดขึ้น ถ้าลงมือประหารเขา และผู้ที่ถูกประหารตายไป เพราะการประหารนั้น ตนก็ชื่อว่าทำผิดกฎหมายบ้านเมือง จะต้องรับโทษ ถูกจับกุมคุมขัง ถ้าหลบหนีไปได้ ก็ต้องคอยหวาดระแวงต่อเจ้าหน้าที่ผู้รักษากฎหมาย ต้องคอยหลบหลีกอยู่เสมอ ย่อมเป็นเหตุให้ได้รับความลำบากในการเป็นอยู่ และเป็นเหตุให้ทำความชั่วยิ่งๆ ขึ้นไป

โจรชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่หวาดหวั่นของคนทั้งหลาย โดยมากก็มาจากคนที่มีความพยาบาทรุนแรง เมื่อถูกข่มเหงรังแกก่อนแล้ว ถูกความพยาบาทครอบงำ เมื่อทำการฆ่าเขาสมแค้นแล้ว ก็หลบหนีเงื้อมมือของกฎหมายกลายเป็นโจรไป คนมีความเห็นผิด เช่นว่า พ่อแม่ไม่มีคุณ บาปบุญไม่มี คนทำชั่วได้ดี คนทำดีต้องได้รับทุกข์ ตายแล้วดับสูญ เรื่องนรกสวรรค์ เป็นเรื่องหลอกลวง ผีสางเทวดาไม่มี คนที่ปฏิบัติดีแล้วรู้แจ้งเห็นจริง ซึ่งโลกนี้และโลกหน้าไม่มีดังนี้เป็นต้น ย่อมเป็นเหตุให้ทำกรรมชั่ว ไม่รู้จักเลิกละ และซ้ำยังชักชวนผู้อื่นให้ทำตามความเห็นของตนอีกด้วย ซึ่งเป็นเหตุทำให้ชาวโลกปั่นป่วนวุ่นวาย การทำร้ายฆ่าฟันกัน การละเมิดกรรมสิทธิ์ของกันและกัน การประพฤตินอกใจกันและกัน การกล่าวคำเท็จหลอกลวงกัน และพูดยุยงให้แตกความสามัคคีกัน กล่าวคำหยาบคายให้เจ็บใจแก่ผู้อื่น พูดคำเพ้อเจ้อหาประโยชน์มิได้ อยากได้ในทางผิด คิดร้ายต่อผู้อื่น เห็นผิดจากความจริง เหล่านี้เป็นเหตุทำให้ชาวโลกเดือดร้อน ความสันติสุขจะมีไม่ได้ เมื่อสิ่งอันเป็นบาปตามที่กล่าวมานี้ยังมีอยู่หนาแน่น ทำไฉนหนอบาปกรรมความชั่วเหล่านี้ จึงจะลดน้อยเบาบางและหมดไปจากโลกนี้ได้ เฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศ

ไทยเป็นเมืองพระเหลืองอร่ามด้วยผ้ากาสาวพัสตร์ อันเป็นเครื่องหมายของผู้ใฝ่สันติสุข ยอดแหลมของช่อฟ้าหลังคาโบสถ์ที่ปิดกระจกและปิดทองส่องแสงสะท้อนเป็นประกาย และความมันเลื่อมของกระเบื้องเคลือบมุงบัง อันเป็นแดนแห่งความสามัคคีของภิกษุสงฆ์ ที่ใช้เป็นสถานทำกิจตามวินัยกรรม อันเป็นที่น่ายินดีตื่นตาเจริญใจของผู้พบเห็น น่าจะเป็นประเทศที่มีสันติสุขที่สุดในโลก ผู้สืบตระกูลของชาติโดยเฉพาะผู้ชายชาวไทย ส่วนมากจะได้มีโอกาสมาใช้ชีวิตในใต้ร่มกาสาวพัสตร์อันเป็นเครื่องแบบของท่านผู้บริสุทธิ์จากบาปธรรมทั้งหลายแล้ว ได้มีโอกาสมาศึกษาและปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างของผู้บริสุทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งจะเป็นทางทำให้พ่อบ้านทั้งหลายของชาวไทย เป็นพ่อบ้านที่ดี เป็นเยี่ยงอย่างของอนุชนทั้งหลาย และทั้งเมืองไทยเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าว น้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ อันจะเป็นเหตุให้ชาวไทยอยู่ดีกินดี ซึ่งน่ายินดีและภูมิใจที่เกิดมาเป็นชาวไทย เป็นเจ้าของประเทศที่อุดมสมบูรณ์ทั้งอาหารกายและอาหารใจ แต่ทุกวันนี้บาปธรรมทั้งหลายยังมีอยู่มาก ชาวไทยต้องได้รับความเดือดร้อนจากคนที่ถูกบาปธรรมเข้าสิง แต่พระท่านว่า ธรรมย่อมชนะอธรรม ที่คนถูกบาปธรรมเข้าสิงอยู่ เพราะขาดความคุ้มครองจากธรรม ๒ ประการ คือ หิริ และโอตตัปปะ หิริและโอตตัปปะ ไปอยู่เสียที่ไหน ทำไมไม่มาคุ้มครองจิตใจของชาวไทยจากบาปธรรม หิริโอตตัปปะไม่หายไปไหน แต่ขาดผู้เชื้อเชิญก็ยังทำเฉยเมยอยู่ เมื่อใดมีผู้เชื้อเชิญก็จะมาช่วยป้องกันมิให้บาปธรรมครอบงำได้ ใครจะเป็นผู้เชื้อเชิญหิริโอตตัปปะได้ ก็มีสตินั่นแหละที่จะเชื้อเชิญได้ เมื่อมีสติระลึกอยู่เสมอว่า เราเกิดในตระกูลที่สูงส่ง ตระกูลของเราไม่มีคนทำความชั่ว ถ้าเราทำความชั่วลงไปก็จะเสื่อมเสียตระกูล การทำความชั่วไม่สมควรแก่เรา หรือระลึกว่าเรามีวัยถึงปูนนี้แล้ว การที่จะทำความชั่วนั้น ไม่ควรแก่เรา หรือระลึกว่า ธรรมดาคนแข็งแรงย่อมไม่เบียดเบียนข่มเหงรังแกคนอ่อนแอกว่า เป็นชายก็ไม่ข่มเหงรังแกหญิง และเป็นหญิงก็ไม่ควรอวดเก่งกับผู้ชาย เป็นผู้ใหญ่ก็ไม่ควรข่มเหงรังแกผู้น้อย เป็นผู้น้อยก็อย่าไปอวดเก่งกับผู้ใหญ่ หรือระลึกว่าเราเรียนรู้มาแล้ว เคยบวชเคยเรียนมาแล้ว มีประกาศนียบัตรรับรองวิทยฐานะ มีปริญญาพ่วงท้ายยาวเหยียด เป็นครูเป็นอาจารย์เขา การที่จะทำความชั่วนั้น ไม่สมควรแก่เรา หรือระลึกถึงผลของการกระทำที่เราจะได้รับ จะทำให้เราประสบความทุกข์ยากคับแค้น เมื่อมีสติ

ระลึกถึงสิ่งตามที่กล่าวมานี้อยู่เสมอ หิริและโอตตัปปะจะมาคุ้มครองผู้นั้น ทำให้เกิดความละอายแก่ใจของตนเอง และหวาดกลัวต่อผลของความชั่วที่จะได้รับ ทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพ คนที่ทำความชั่วลงไป เพราะไม่มีสติระลึกถึงสิ่งเหล่านี้ บาปธรรมจึงเข้าสิงให้ทำความชั่วได้ ความเมานั่นแหละสำคัญที่มาทำให้สติหนีหาย เมาสุราบ้าง เมาเล่นการพนันบ้าง เมานารีบ้าง เมาคบคนชั่วบ้าง คนเมาสุรามักไม่มีสติ ก่อเรื่องทะเลาะวิวาทได้ง่าย ฆ่ากันตายเพราะเมาสุราก็มีมาก คนเมาเล่นการพนันไม่คำนึงถึงทางเสีย คิดแต่จะได้ เป็นคนโง่รู้ไม่เท่าทันเขา ถูกเขาหลอกเขาโกงเสียย่อยยับ ทุนทรัพย์ต้องหมดไปเพราะเมาการพนัน เมื่อหมดทุนทรัพย์เข้าไม่มีเล่นก็หยิบยืมญาติและพวกพ้อง เมื่อยืมแล้วไม่มีใช้ ต่อไปก็ขอยืมเขาไม่ได้ เมื่อยืมใครๆ ไม่ได้ ก็เลยหยิบเอาตอนเขาเผลอ กลายเป็นขโมยไปเพราะเมาการพนันเสียมาก คนเมาเล่นการพนัน เมื่อเลี้ยงตัวเองไม่ได้แล้ว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับตัวไม่ต้องพูดถึงละ

คนเมานารีสตรีเพศ ต้องบ้านแตกเหมือนสาแหรกขาด พ่อพลัดลูก ลูกพลัดพ่อ ผัวพลัดเมีย และเมียพลัดผัวกันมามากแล้ว คนมีอำนาจราชศักดิ์ เมื่อหลงสตรีเพศ เชื่อคำยุยงของหญิงใจร้าย ทำให้เสื่อมเสียยศศักดิ์อำนาจวาสนาก็เคยมีมาแล้ว คนชั้นกรรมาชีพชอบเที่ยวหาผู้หญิงตามซ่อง ต้องติดโรคร้าย ซ้ำยังฝากให้ภรรยาของตัวเสียอีกซึ่งน่าสงสาร นี่ก็เพราะความเมา คนมัวเมาหลงคบคนชั่ว ถูกเขาชักนำทำให้เสียคนก็มีมาก และยังมีเมาในวัยว่ายังเด็กหนุ่มสาวไม่คิดถึงความแก่ เมาในชีวิตไม่คิดถึงความตาย เมาในความสุขสำราญว่าไม่มีโรค เมาในทรัพย์ศฤงคารว่าร่ำรวย ความเมาเหล่านี้ย่อมทำสติหนีหาย ระลึกไม่ได้ถึงความดี สติไม่มีหิริโอตตัปปะก็ไม่มา เมื่อขาดหิริโอตตัปปะ บาปธรรมก็เข้าชักนำจิตใจให้ทำความชั่ว โลกจึงต้องเดือดร้อนวุ่นวาย โทษกันไปโทษกันมาต่างๆ ชาวบ้านโทษวัด ชาวราษฎร์โทษรัฐบาล อย่าโทษอื่นโทษใครกันเลย เรามาโทษตัวของเราทุกคนดีกว่า ว่าเรามามัวเมากันละทิ้งหิริโอตตัปปะธรรม จึงได้เป็นเช่นนี้ ทุกคนอย่ามีรังเกียจเดียดฉันท์ สมัครสมานสามัคคีกันไว้ เพื่อเป็นกำลังต่อต้านอริราชศัตรู และเพื่อความก้าวหน้าของชาวไทยทั้งประเทศ ความสามัคคีนี้มีกำลังมหาศาลที่จะบันดาลความเจริญให้สำเร็จ ดูแต่ปลวกตัวน้อยๆ ด้วยความ

สามัคคีกัน คาบดินตัวละนิดมาก่อรังได้ใหญ่โต หรือดูแมลงผึ้งมีความสามัคคีกันหาละอองเกสรและน้ำหวานของดอกไม้ แม้ในที่ไกลมาทำรังและน้ำหวานได้ใหญ่โต ความสามัคคีนี้ต้องมีเหตุเกิด เหมือนอย่างรถยนต์หลายชนิด ทั้งเล็กใหญ่วิ่งฝักใฝ่บนท้องถนนนั้น ต้องมีน็อตมีลิ่มสลักยึดกันไว้ จึงวิ่งไปมาได้ ถ้าไม่มีลิ่มสลักยึดไว้แล้ว ส่วนประกอบก็จะหลุดจากกัน รถก็จะวิ่งไปมาไม่ได้ ความสามัคคีก็ต้องมีเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันไว้เช่นกัน อะไรเล่าจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นไว้ได้ เขาว่าผูกวัวผูกควาย ผูกเรือผูกแพ ใช้เชือกและโซ่ผูก ส่วนผูกใจคนนั้นต้องผูกด้วยความดี คือต้องมีการเผื่อแผ่แบ่งปัน ที่เรียก **ทาน** อย่างหนึ่ง ต้องเจรจาถ้อยคำไพเราะเสนาะหู ที่เรียกว่า **ปิยวาจา** อย่างหนึ่ง ช่วยเหลือกันในกิจการงานที่ทำ ไม่ใจจืดใจดำนิ่งดูดาย ที่เรียกว่า **อัตถะจริยา** ประพฤติเป็นประโยชน์ต่อกันอย่างหนึ่ง และวางตนเสมอต้นเสมอปลาย แรกเคยทำอย่างไรนานไปก็ทำอย่างนั้น หรือต่อหน้าอย่างไร ลับหลังก็อย่างนั้น และวางตนสมควรตามฐานะนั้นๆ เรียกว่า **สมานัตตา** อย่างหนึ่ง ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ จะเป็นเครื่องสมานสามัคคีให้มีความรักสนิทสนมไม่จืดจาง

คนทุกคนรักสุข เกลียดทุกข์ ความสุขเป็นยอดปรารถนาของปวงชน ถ้าคำนี้เป็นความจริงแล้วไซร้ ขอให้ชาวโลกจงบรรเทาความมัวเมาประมาท ระลึกถึงความดี มีความละอายต่อบาป เกรงกลัวต่อบาป ขับไล่บาปธรรมเสียให้พ้นจากใจ สันติสุขอันเป็นยอดปรารถนาของชาวโลกคงเกิดมีเป็นแน่แท้

✻ ✻ ✻

วิธีเจริญกรรมฐาน[๑]

พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร

ผู้มีจิตศรัทธาปรารถนาจะเจริญจิตภาวนาอบรมสมาธิจิต เมื่อบูชาไหว้พระรัตนตรัยแล้ว กล่าวคำถวายตัวต่อพระรัตนตรัยว่า

อิมาหัง ภะคะวา อัตตะภาวัง ตุมหากัง ปะริจจะชามิ

ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าขอสละอัตตภาพนี้แด่พระองค์ (อันนี้ควรทำต่อหน้าพระพุทธรูปซึ่งเป็นองค์แทนของพระพุทธเจ้า) เมื่อมอบกายถวายตัวเพื่อตัดความรักตัวกลัวตายแล้วกล่าวคำสมาทานกรรมฐานว่า

อะหัง วิปัสสนากัมมัฏฐานัง สะมาทิยามิ
สัพพะทุกขะนิสสะระณะ นิพพานะสัจฉิกะระณัตถายะ

ข้าพเจ้าขอสมาทานวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้งเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์ทั้งปวง (๓ ครั้ง)

แล้วกล่าวคำอธิษฐานขอบุญญาบารมีมาเป็นกำลังในการปฏิบัติว่า ข้าพเจ้าขออานุภาพแห่งพระพุทธเจ้า คุณพระธรรมเจ้า คุณพระสงฆเจ้า คุณทานบารมี คุณศีลบารมี คุณเนกขัมมบารมี คุณปัญญาบารมี คุณวิริยบารมี คุณขันติบารมี คุณสัจจบารมี คุณอธิษฐานบารมี คุณเมตตาบารมี คุณอุเบกขาบารมี ที่ข้าพเจ้าได้สั่งสมอบรมมาในชาติก่อนๆ ก็ดี ขอจงเป็นพลวปัจจัยส่งเสริมให้อินทรีย์ทั้ง ๕ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มีกำลังสม่ำเสมอขึ้นโดยลำดับ จนสามารถได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรค ผล นิพพานในปัจจุบันนี้เทอญ

---

[๑] คัดจากหนังสือที่ระลึกฉลองครบ ๒๐๐ ปี วัดจุกเฌอ ๑๑ - ๑๒ มีนาคม ๒๕๓๒

แล้วกล่าวคำเคารพเทพยดาผู้รักษาสถานที่ ก่อนนั่งกรรมฐานว่า **อิติ สุคโต อะระหัง พุทโธ นะโม พุทธายะ ปฐวีคงคา ภูมิเทวา ขมามิหัง** นั่งสมาธิเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง หลับตาเบาๆ แล้วเหลือบลูกตาขึ้นเบื้องบนเล็กน้อย รวมความรู้สึกไว้เฉพาะหน้า พยายามสำรวมจิตโดยตัดกระแสความคิดเรื่องต่างๆ ให้ขาดลง ตั้งสติระลึกรู้อยู่ที่ลมหายใจ หายใจเข้ารู้ชัด หายใจออกรู้ชัด ยาวหรือสั้นก็รู้ชัด จิตผูกพันกับลมหายใจด้วยสติแนบแน่นเป็นอันเดียวกัน นิ่งสนิทเหมือนเปลวเทียนปราศจากลมพัด สว่างนวลไม่วูบวาบหวั่นไหว แล้วน้อมมาเพ่งพิจารณาดูกายที่นั่งอยู่ ปัญญาก็จะเข้าไปรู้ความจริง ทำให้เกิดญาณรู้แจ้ง สังขารร่างกาย เป็นอุบายให้ละกิเลสตัณหาอุปาทานได้ หรือจะส่งจิตที่มีแสงสว่างไปดูสิ่งนอกกาย ก็สามารถจะเห็นสิ่งที่ถูกปิดบังด้วยวัตถุได้ เมื่อนั่งสมาธิภาวนาพอสมควรแล้ว แผ่ส่วนกุศลว่า ข้าพเจ้าขอแผ่ส่วนกุศลผลบุญอันเกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้ ให้แก่เทพยดาอารักษ์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย แก่เจ้ากรรมนายเวรทั้งหลาย แก่มารทั้งหลาย แก่ผู้มีพระคุณทั้งหลาย มีมารดาบิดา อุปัชฌาย์อาจารย์เป็นต้น ตลอดจนสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ขอจงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญนี้ มีความสุขทุกท่าน เทอญ

อารมณ์ที่เป็นอุปสรรคควรรู้จักไว้เพื่อป้องกัน คือ อารมณ์กำหนัด อารมณ์ขัดเคือง อารมณ์ลุ่มหลง อารมณ์มัวเมา เมื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น ต้องรีบกำหนดจิตรับรู้แล้วรีบตั้งสติกำหนดลมหายใจทันทีให้แนบแน่น คอยจดจ้องระมัดระวัง จิตจะแว่บไปคิดอารมณ์นั้นเข้าอีก ประคองจิตไว้ให้แนบสนิทกับลมหายใจ ผูกพันให้แนบแน่นด้วยสติ ทำฉันทะความพอใจในความสงบจิตให้เกิดขึ้น มีความอาจหาญร่าเริงในการนั่งสมาธิ จิตเพ่งจดจ่ออยู่ในอารมณ์เดียว เพ่งพิจารณาให้เห็นชัด อารมณ์ทั้ง ๔ นั้นจะถูกขจัดโดยสิ้นเชิง องค์ธรรมเครื่องประกอบในการเจริญสมาธิรักษาไว้ให้มั่นคง คือ สติ ธรรมชาติระลึก สัมปชัญญะ ธรรมชาติรู้ชัด อาตาปี ธรรมชาติอาจหาญ ร่าเริงรำลึกนึกหน่วง คือ สติ ดำริรู้อยู่เสมอไม่เผลอ คือ สัมปชัญญะ จิตสว่างกระจ่างใส อิ่มเอิบเบิกบาน คือ อาตาปี สามองค์ธรรมนี้ผนึกกำลังกันแล้ว ย่อมกำจัดธรรมที่เป็นข้าศึกเสียได้ คืออภิชฌา ความยินดีเพลิดเพลินในอารมณ์ และโทมนัส ความขัดเคืองใจ ในอารมณ์อันเป็น

เหตุให้จิตมัวเมา เร่าร้อน หดหู่ หม่นหมอง ฟุ้งซ่าน งุ่นง่าน และลังเล เลื่อนลอย เป็นเหตุปิดกั้นจิตมิให้บรรลุความดี

ต้องเสริมอินทรีย์ คือ สติ ให้เข้มแข็ง เหนี่ยวรั้งจิตไว้ให้เรี่ยวแรง อย่าให้ไหลไปตามสัญญาและเวทนา เชื่อมั่นกับปัญญาหาญกล้าอย่างมั่นคง เพราะปลงลงแล้วซึ่งอัตตภาพร่างกายน้อมถวายเป็นพุทธบูชาไปแล้ว

นั่งนานเกินไปร่างกายก็ปวดเมื่อย มักหนักชา ต้องลุกขึ้นเดินจงกรมเปลี่ยนอิริยาบถเสียบ้างจึงจะเป็นที่สบาย ตั้งสติกำหนดอาการยืน-เดิน เดิน-ยืน พอสมควรแล้วก็นั่งสมาธิสลับกันไป เมื่อนั่งสมาธิได้ความสงบใจแล้ว มีโอกาสก็ศึกษาธรรมในพระไตรปิฎก ดังจะหยิบยกมาแสดง

มีเทพยดามาเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยามค่ำคืน ถามปัญหาว่า

กิงสุ วัตถุ มะนุสสานัง กิงสูธะ ปะมา สะขา
กิงสุ ภูตา อุปะชีวันติ เย ปาณา ปะฐะวิง สิตาฯ

ความว่า อะไรหนอ เป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย อะไรหนอ เป็นสหายอย่างยิ่ง ในโลกนี้ เหล่าสัตว์มีชีวิตที่อาศัยแผ่นดิน อาศัยอะไรเลี้ยงชีพ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ปุตตา วัตถุ มะนุสสานัง ภริยา ปรมา สะขา
วุฏฐิง ภูตา อุปะชีวันติ เย ปาณา ปะฐะวิง สิตาฯ

บุตรเป็นที่ตั้งของมนุษย์ทั้งหลาย ภรรยาเป็นสหายอย่างยิ่ง เหล่าสัตว์มีชีวิตที่อาศัยแผ่นดิน อาศัยฝนเลี้ยงชีพอยู่ฯ

ขอขยายความ มนุษยชาติจะดำรงอยู่ได้ ก็เพราะมีบุตรธิดาสืบต่อแทนตนที่จะต้องตายไป บุตรธิดาจึงเป็นที่ตั้งของมวลมนุษยชาติ ตระกูลใดไร้บุตรธิดา ตระกูลนั้นย่อมตั้งมั่นอยู่ไม่ได้ เพราะขาดผู้สืบต่อ เพื่อนคู่จิต มิตรคู่ใจ คือภรรยาที่ดี เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุขอย่างยิ่ง เพราะร่วมกินอยู่หลับนอนถ่ายทอดความสุขให้กันและกัน ภรรยาสามีที่ดีต่อกัน พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ปรมา สขา** เป็นเพื่อนอย่างยิ่ง ในทางตรงกันข้าม ถ้าร้ายต่อกันก็เป็นศัตรูที่ร้ายกาจ

ฝน เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญยิ่ง พืชพันธุ์ธัญญาหารจะเกิดมีได้ต้องอาศัยความชุ่มชื้นของแผ่นดิน แผ่นดินจะชุ่มชื้นได้ก็ต้องอาศัยน้ำ น้ำจะมีได้ก็ต้องอาศัยฝน ฝนพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า **วุฏฐิ** คือ สิ่งที่ตกลงมาจากอากาศ ใสสะอาด จืด เย็น ให้ความชุ่มชื่นเบิกบานใจแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายที่มีชีวิตอาศัยแผ่นดินอยู่ ถ้าฝนไม่ตกนานๆ ความแห้งแล้งก็ครอบคลุม เกิดความทุกข์ยากอดอยาก เพราะขาดน้ำและร้อนอบอ้าว ฝนจึงเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ต้นไม้หนาแน่นขึ้นเป็นป่าหนาทึบเป็นปัจจัยให้ฝนตก ถ้ามวลมนุษย์ตัดต้นไม้ทำลายป่าหมดไป ไม่มีแหล่งสั่งสมความชื้น เมฆฝนจะไม่เกิด เมื่อเมฆฝนไม่เกิด ฝนก็ไม่ตก แผ่นดินก็จะแห้งแล้ง พระพุทธเจ้าตรัสว่า ฝน เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายที่อาศัยแผ่นดิน จริงแท้แน่นอน

จันทนเทวบุตร ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

กะถังสุ ตะระติ โอฆัง　　　　รัตตินทิวะมะตันทิโต
อัปปะติฏเฐ อะนาลัมเพ　　　　โก คัมภีเร น สีทะตีติฯ

บุคคลผู้ไม่เกียจคร้านทั้งกลางคืนและกลางวัน จะข้ามโอฆะได้อย่างไร ใครจะไม่จมลงในห้วงน้ำลึก อันไม่มีที่พึ่งพิง ไม่มีที่ยึดเหนี่ยว ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

สัพพะทา สีละสัมปันโน　　　　ปัญญะวา สุสะมาหิโต
อารัทธะวิริโย ปะหิตัตโต　　　　โอฆัง ตะระติ ทุตตะรังฯ

บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลในกาลทุกเมื่อ มีปัญญา มีใจตั้งมั่นดีแล้ว ปรารภความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ย่อมข้ามโอฆะที่ข้ามได้ยาก

วิระโต กามะสัญญายะ　　　　รูปะสัญโญชะนาติโต
นันทิภะวะปะริกขีโณ　　　　โส คัมภีเร นะ สีทะติฯ

เขาเว้นขาดแล้วจากกามสัญญา ล่วงรูปสัญโญชน์ได้ มีภพเป็นที่เพลิดเพลินสิ้นไปแล้ว ย่อมไม่จอมในห้วงน้ำลึก.

ขอขยายความ โอฆะ เป็นชื่อของธรรมฝ่ายอกุศล เป็นเหตุให้สรรพสัตว์จมลงในวัฏฏสงสาร ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย แล้วๆ เล่าๆ เป็นธรรมที่กว้างและลึก

ยากที่จะข้ามได้ ครอบคลุมสัตว์ใน ๓ ภพ ๓๑ ภูมิ ไว้สิ้น เปรียบเหมือนมหาสมุทร เมื่อบุคคลไม่มีเรือก็ยากที่จะว่ายข้ามได้ **โอฆะ** มี ๔ อย่าง คือ **กาโมฆะ** ห้วงน้ำคือกาม **ภะโวฆะ** ห้วงน้ำคือภพ **ทิฏโฐฆะ** ห้วงน้ำคือทิฏฐิ **อะวิชโชฆะ** ห้วงน้ำคืออวิชชา คำว่ากาม ท่านหมายเอากิเลสกาม คือกิเลสเป็นเหตุใคร่ มี **ราคะ** ความกำหนัด **ระติ** ความยินดี **ฉันทะ** ความพอใจ เช่นมีคำว่า **กามราคะ** ความกำหนัดด้วยอำนาจกิเลสกาม **กามระติ** ความยินดีในกาม **กามฉันทะ** ความพอใจในกาม คำว่ากามในที่นี้ท่านหมายเอาวัตถุกาม วัตถุกาม คือ พัสดุเป็นเหตุให้ใคร่ ให้ยินดี มี รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความพอใจ ความยินดี ความกำหนัดในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ท่านเรียก **กาม + โอฆะ** เป็น **กาโมฆะ** ห้วงน้ำคือความใคร่ ยินดี พอใจ เพลิดเพลินในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จึงครอบคลุมใจของสรรพสัตว์ทั้งสิ้น

คำว่า **ภะวะ** คือ ภพ หมายถึง ความมี ความเป็นในฐานะต่างๆ เช่น เป็นข้าราชการ ทหาร ตำรวจ เป็นพ่อค้าแม่ขาย เป็นชาวนา ชาวไร่ เป็นใหญ่ เป็นน้อยที่โบราณท่านจัดคนไว้ว่า มี ๔ วรรณะ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศ ศูทร การที่คนและสัตว์อยากจะเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ท่านเรียก **ภพ + โอฆะ** เป็น **ภะโวฆะ** ห้วงน้ำคือภพ หมายถึงความอยากเป็นในฐานะต่างๆ เช่น อยากเป็นพ่อ อยากเป็นแม่ อยากเป็นปู่ อยากเป็นย่า อยากเป็นตา อยากเป็นยาย อยากเป็นราชา อยากเป็นราชินี อยากเป็นนายกรัฐมนตรี อยากเป็นคนรวย อยากเป็นคนสวย อยากเป็นคนเก่ง อยากเป็นคนดี อยากเป็นอะไรต่างๆ ท่านก็จัดว่าเป็นภพ ภพจึงครอบคลุมจิตใจของสรรพสัตว์ทั้งสิ้น

คำว่า **ทิฏฐิ** หมายถึง ความเห็น อันเป็นเหตุให้เกิดความแตกต่างกันทางจิตใจ เช่น บุคคลมีความเห็นว่า คนและสัตว์เกิดมาเพราะพระเจ้าสร้าง คนจะมีสุขมีทุกข์เพราะพระเจ้าบันดาล หรือบางคนเห็นว่า คนและสัตว์ตายแล้วสูญหายไปไม่มีการเกิดอีก บางคนเห็นว่า ร่างกายสูญหายไป จิตใจไม่สูญ หรือบางคนเห็นว่าคนดีหรือคนชั่วเป็นเพราะมีสิ่งบันดาลจากภายนอก บางคนเห็นว่า เกิดจากเหตุภายใน คือ จิตใจของตนๆ ความเห็นที่เกิดในจิตใจของคนและสัตว์ทั้งหลายท่านเรียกว่า **ทิฏฐิ + โอฆะ** เป็น **ทิฏโฐฆะ** ห้วงน้ำคือทิฏฐิ เป็นเหตุสำคัญให้

บุคคลยึดถือว่า ดี ชั่ว สุข ทุกข์ แล้วทำให้เกิดความพร้อมเพรียงหรือแตกแยก ความทะเลาะทุ่มเถียง หรือความสรรเสริญเยินยอล้วนมาแต่ทิฏฐิ ความเห็น จึงเป็นธรรมที่ครอบคลุมจิตใจของสรรพสัตว์ทั้งสิ้น

คำว่า **อะวิชชา** เป็นคำตรงข้ามกับ **วิชชา** คือความรู้ **อะวิชชา** หมายถึงความไม่รู้ ท่านจำแนกได้ว่า ไม่รู้ทุกข์ ไม่รู้เหตุให้เกิดทุกข์ ไม่รู้ความดับทุกข์ ไม่รู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ไม่รู้อดีต ไม่รู้อนาคต ไม่รู้ทั้งอดีตทั้งอนาคต ไม่รู้ความเกี่ยวเนื่องกันของธรรมที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น เมื่อมีการกระทบกันของกายประสาทกับสิ่งของมีเย็น ร้อน อ่อน แข็ง ย่อมเกิดความรู้สึกเป็นสุขเป็นทุกข์หรือเฉยๆ ความไม่รู้ว่าคนคืออะไร ย่อมจัดว่าเป็นอวิชชาโดยแท้ ความไม่รู้ย่อมครอบคลุมจิตใจของสรรพสัตว์ทั้งสิ้น

โอฆะ มี ๔ อย่าง คือ ***กาโมฆะ ภะโวฆะ ทิฏโฐฆะ อะวิชโชฆะ*** จึงยากนักที่จะทำให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ เพราะมันอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้น เช่น เพราะไม่รู้จริงจึงเห็นผิด เมื่อเห็นผิดจึงถือผิด เมื่อถือผิดจึงอยากเป็นสิ่งผิดๆ เมื่อเป็นสิ่งผิดๆ จึงอยากได้สิ่งผิดๆ ได้สิ่งผิดจึงคิดผิด ทำผิด พูดผิด เมื่อกระทำผิดด้วยกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับผลเป็นทุกข์ เมื่อเป็นทุกข์ก็อยากพ้นทุกข์ เมื่อพ้นทุกข์แล้วก็ติดสุข เมื่อติดสุขก็ชื่อว่าไม่พ้นทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบเทวดาว่า บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีลในกาลทุกเมื่อ มีปัญญา มีใจตั้งมั่นดีแล้ว ปรารภความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ย่อมข้ามโอฆะที่ข้ามได้ยาก เขาเว้นแล้วจากกามสัญญา ล่วงรู้สัญโญชน์ได้ มีภพเป็นที่เพลิดเพลินสิ้นไปแล้ว ย่อมไม่จมในห้วงน้ำลึก

ขยายความว่า การที่จะข้าม**โอฆะ** ๔ อย่างนั้น มิใช่ของง่าย ต้องอาศัยศีลสมบัติ คือความประพฤติดีด้วยกาย วาจา อยู่อย่างสม่ำเสมอ มีจิตอบรมอยู่เสมอ มีความตั้งมั่นเป็นอันดี ปรารภความเพียร เพื่อทำที่สุดทุกข์ น้อมจิตน้อมใจไปเพื่อความสิ้นทุกข์ มีปัญญาเห็นอริยสัจจ์ คือ ทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ เห็นกฎธรรมดา ๓ ประการ คือ สรรพสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จึงละวิปัลลาส ๔ เสียได้ คือ ละความเห็นผิด ความสำคัญผิด ความคิดผิด ในของที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในของที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในของที่ไม่งามว่างาม ในของที่ไม่ใช่ตัวตนว่าเป็นตัวตน จึง

ทำให้จิตใจเห็นโทษของรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส จิตเบื่อหน่ายในกาม เพราะละความสำคัญมั่นหมายในกามเสีย ละความพอใจในรูปฌาณ เป็นเครื่องผูกใจให้ติดอยู่ในรูปภพคือ เกิดเป็นพระพรหม หมดความเพลิดเพลินในความเป็นทุกอย่าง จึงเชื่อว่าไม่จมลงในห้วงน้ำลึก คือ **โอฆะ ๔** ข้างต้น พ้นทุกข์ทั้งมวล ไม่ต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย อีกต่อไป ซึ่งเป็นผลอันสูงสุดของการปฏิบัติกิจในพระพุทธศาสนา จัดเป็นประโยชน์สูงสุดของมวลมนุษยชาติ

สรุปข้อปฏิบัติเพื่อบรรลุประโยชน์สูงสุด หรือการข้ามห้วงน้ำ คือ โอฆะอันข้ามได้ยาก ต้องอาศัยธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ความเพียร ศีลอบรมดีแล้วเป็นเหตุเกิดสมาธิ สมาธิอบรมดีแล้วเป็นเหตุเกิดปัญญา ปัญญาอบรมจิต จิตย่อมหลุดพ้น ชาวพุทธจึงควรยึดหลักโอวาท ๓ ประการ คือ พยายามละชั่ว ทำดี ทำจิตให้หมดจด มุ่งผลสูงสุด คือ ดับทุกข์ทั้งมวล เทอญ

❃ ❃ ❃

เพื่อลดทุกข์ให้ชีวิต

พระเมธีวรคณาจารย์

ชีวิต เป็นสิ่งหวงแหนและมีค่ามากที่สุดในเรือนร่าง ถ้าเรือนร่างไร้ชีวิตเสียแล้ว จะมีประโยชน์อันใด อันนี้หมายถึงเรือนร่างของมนุษย์ ถ้าเรือนร่างของสัตว์ก็จะใช้เป็นอาหารเป็นเครื่องใช้สอยหรือเป็นยารักษาโรคได้ ชีวิตของมนุษย์จึงทำให้เรือนร่างมีค่ามีประโยชน์ ชีวิตต้องประกอบด้วยหลักการและวิธีการจึงจะเป็นประโยชน์ ถ้าปราศจากหลักการและวิธีการก็จะเป็นชีวิตที่เปล่าประโยชน์ พระพุทธเจ้าตรัสถึงชีวิตที่ไม่มีหลักการและวิธีการว่าโมฆะชีวิต คือ ชีวิตปราศจากประโยชน์ คำว่าโมฆะ หมายถึง ไร้ประโยชน์ เช่นสัญญาที่เป็นโมฆะ ไม่มีผลในการบังคับ หลักการดำเนินชีวิตจึงสำคัญที่สุด คำว่าชีวิตหมายถึงความเป็นอยู่ความสืบต่อ ความเป็นไปได้ มาจากรูปชีวิตอินทรีย์และนามชีวิตอินทรีย์รวมกัน รูปและนามที่เป็นชีวิตอินทรีย์ทั้งสอง เป็นสภาวธรรมตามธรรมชาติ มีเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป ชีวิตเกิดขึ้นด้วยการรวมตัวกัน เริ่มต้นจากการรวมตัวกันของพ่อแม่วิญญาณมาปฏิสนธิ การรวมตัวกันของเชื้อผสมของพ่อแม่ และอาศัยสิ่งต่างๆแวดล้อมสนับสนุนส่งเสริม เช่น ความอบอุ่น ความชุ่มชื้น ความเคลื่อนไหวถ่ายเททำให้ชีวิตที่มีจุดเริ่มต้นเพียงนิดเดียว เกิดการวัฒนาเจริญเติบโตขึ้นทั้งส่วนรูปคือเรือนร่างและนามคือความรู้สึกนึกคิด ชีวิตจึงเป็นกระบวนการของธรรมชาติจะต้องศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อให้ชีวิตไม่ปราศจากประโยชน์ และนำชีวิตให้ถึงบรมสุข หลักการและวิธีการในพุทธศาสนา เป็นไปเพื่อให้ชีวิตมีประโยชน์ที่สุดและถึงความสุขที่สุด หลักการดำรงชีวิตต้องเริ่มด้วยการศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติแวดล้อมเพื่อถือเอาประโยชน์ และเพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดทุกข์โทษแก่ชีวิต พระพุทธเจ้าผู้เป็นยอดของบุคคลผู้รู้จริงแจ่มแจ้งถึงที่สุด ได้ทรงบรรลุประโยชน์สูงสุดของชีวิต ชีวิตถึงบรมสุข เพราะพระองค์ทรงศึกษาค้นคว้าถึงกระบวนการของชีวิต ได้ประสบหลักการและวิธีการในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ชีวิตได้รับประโยชน์สูงสุดและถึงบรมสุขมาด้วยพระองค์เองก่อนแล้ว ด้วยพระมหากรุณา

ต่อสรรพสัตว์โดยเฉพาะมนุษยชาติ จึงทรงแนะนำพร่ำสอนเพื่อให้รู้หลักการและวิธีการ เพื่อจะนำชีวิตให้เป็นประโยชน์ที่สูงสุดและถึงบรมสุข โดยวางหลักการที่เรียกว่า ทางปฏิบัติของชีวิต ชีวิตต้องดำเนินไปตามทางที่พระพุทธองค์ค้นพบด้วยปัญญาอันยิ่ง และด้วยพระมหากรุณาทรงแนะนำไว้ เริ่มต้นด้วยการเห็นชอบก่อน ชีวิตเป็นกระบวนการของรูปนาม คือ สิ่งที่หยาบและละเอียด ที่รวมตัวกันทำงานตามธรรมชาติ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย

สำหรับในเรือนร่างของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าทรงแยกออกเป็นขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูป คือ ส่วนที่รวมตัวกันของธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ประกอบเป็นโครงร่างให้รู้กันว่าเป็นบุคคล มีอวัยวะน้อยใหญ่ให้สำเร็จเป็นกิจกรรมต่างๆ เป็นไปเพื่อความเจริญและความเสื่อม มีอวัยวะสำคัญที่ทำให้เกิดการรับ จำ คิด รู้ อันเป็นส่วนนาม รูปกับนามที่รวมกันนี้เรียกตามโวหารโลกว่า มนุษย์ บุคคล หญิง ชาย เป็นต้น ถ้าได้ทัศนคติว่ามนุษย์ หญิง ชาย เป็นสิ่งที่เกิดมาจากการรวมตัวกันของส่วนประกอบ เหมือนบ้านเรือน เครื่องใช้สอย ที่ปรุงขึ้นจากส่วนประกอบต่างๆ เมื่อมีการเกิดขึ้นแล้วก็เปลี่ยนแปลง เก่าแก่ คร่ำคร่า ชำรุด ทรุดโทรมไปตามสภาพ จะทำให้ได้ความรู้สึกว่ารูปนาม ขันธ์ ๕ นี้ ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา เป็นแต่กระบวนการของธรรมชาติที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป กฎของความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาให้รู้จัก เพื่อถือเอาประโยชน์จากความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงนั้น เช่น บุคคลเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของความเย็นความร้อนของอากาศ จะได้ประโยชน์จากดินฟ้าอากาศ คาดผลล่วงหน้าได้ แก้ไขบำบัดอันตรายอันจะพึงบังเกิดจากความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติได้

พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสรู้กฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะความเป็นไปในร่างกายของมนุษย์ ทรงบัญญัติถ้อยคำเรียกขานกฎของธรรมชาติ เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เช่นพระองค์ทรงเรียก ความที่ร่างกายทรุดโทรมเสื่อมถอยหลังอวัยวะน้อยใหญ่เปลี่ยนสภาพไป เช่น ฟันหัก ผมหงอก หนังเหี่ยวหูตึง ตาฝ้าฟาง หลังค่อม โค้งงอ ว่า **ชรตา** ความที่รูปแก่หง่อม ความเสียใจความคร่ำครวญ รำพัน เมื่อเวลาเกิดความสูญเสียของรักหรือบุคคลที่รัก พระองค์

ตรัสเรียกว่า **โสกะ** ความโศก **ปริเทวะ** ความร่ำไรรำพัน ความเจ็บปวด ความหนาว ความร้อน ความคัน ความเมื่อย ความหนัก ความเพลีย ความล้า อันเป็นสิ่งที่ทนได้ยาก พระองค์ทรงตรัสเรียกว่า **ทุกข์** ความไม่สบายกาย อาการที่ใจกระวนกระวาย อึดอัดคับแค้น ถูกเขาทำการล่วงเกินแล้วไม่สามารถทำตอบแทนได้ ท่านเรียกว่า **โทมนัส** ความเสียใจ **อุปายาส** ความคับแค้นใจ พระองค์ทรงบัญญัติอาการเหล่านี้ให้รู้จักไว้เพื่อค้นหาเหตุ **โสก** ความโศก **ปริเทวะ** ความร่ำไรรำพัน **ทุกข์** ความไม่สบายกาย **โทมนัส** ความไม่สบายใจ **อุปายาส** ความคับแค้นใจ ย่อมเกิดมีขึ้นเพราะรูปนามเกิดมา ที่ตรัสเรียก **ชาติ** ความเกิด **ชรา** ความแก่ **มรณะ** ความตาย ชาติ ชรา มรณะ เป็นบัญญัติที่พระพุทธเจ้าเรียกกฎแห่งความเปลี่ยนแปลงของรูปนาม ระหว่างที่รูปนามเกิดขึ้นคราวหนึ่งหรือชีวิตหนึ่งตรัสเรียกว่า ***ภโว*** ภพ หมายถึงความเป็นคราวหนึ่ง ชีวิตหนึ่งความเป็นที่เกี่ยวเนื่องด้วยอารมณ์แห่งความเพลิดเพลินด้วยสี แสง เสียง กลิ่น รส และการถูกต้องคลึงเคล้าต่างๆ เรียก**กามภพ** ความเป็นที่เกี่ยวด้วยการเพ่งรูปทางใจของผู้เจริญสมาธิได้ความสงบจิตแน่วแน่ เกิดอุบัติเป็นพระพรหมชั้นต่างๆ เรียก **รูปภพ**

ความเป็นที่เกี่ยวเนื่องด้วยการเพ่งนามธรรมที่ปราศจากรูปของผู้เจริญสมาธิชั้นสูงเกิดอุบัติเป็นพระพรหมที่ไม่มีรูปมีแต่นามอย่างเดียว เรียก **อรูปภพ** ภพ ๓ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ จะมีขึ้นได้เพราะธรรมชาติ เครื่องปรุงแต่งใจที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า **ตัณหา** หมายถึงความต้องการทะยานอยากที่แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ อยากได้ อยากเป็น และอยากไม่ได้ อยากไม่เป็น ที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า **กามตัณหา** อยากได้ ***ภวตัณหา*** อยากเป็น **วิภวตัณหา** อยากไม่ได้ อยากไม่เป็น ที่เราเรียกกันว่า ไม่อยากได้ ไม่อยากเป็นนั่นแหละ ความอยากต่างๆ นี้ มีสภาพที่คอยกระตุ้นให้เกิด คือ ความรู้สึกสบายบ้าง ความรู้สึกไม่สบายบ้าง ความรู้สึกเฉยๆ บ้าง ที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า **สุขเวทนา** ความรู้สึกสบายกาย สบายใจ **ทุกขเวทนา** ความรู้สึกไม่สบายกาย ไม่สบายใจ **อุเบกขาเวทนา** ความเฉยๆ คือ ไม่สุข ไม่ทุกข์ ความรู้สึกอารมณ์ มีขึ้นได้เพราะเกิดการสัมผัสถูกต้องหรือกระทบกันของตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้น

กับรส กายกับสิ่งกระทบกาย และใจกับเรื่องที่เกิดกับใจอันมีวิญญาณ คือความรู้สึกประจำตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติตรัสเรียกว่า จักขุวิญญาณ ความรู้สึกทางตา โสตวิญญาณ ความรู้สึกทางหู ฆานวิญญาณ ความรู้สึกทางจมูก ชิวหาวิญญาณ ความรู้สึกทางลิ้น กายวิญญาณ ความรู้สึกทางกาย มโนวิญญาณ ความรู้สึกทางใจ เป็นสื่อรับอารมณ์ ถ้าขาดวิญญาณ คือความรู้สึกประจำกำกับแล้ว ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสิ่งกระทบกาย ใจกับเรื่องเกิดกับใจ ถึงจะมาใกล้กันหรือถูกต้องกันก็ไม่เกิดความรู้สึกเป็นความสุขความทุกข์หรือเฉยๆ ได้ เช่น ในขณะที่เราส่งใจไปอื่นเสีย เสียงที่พูดกันก็ไม่ได้ยิน ตากับรูปที่ผ่านก็ไม่แลเห็น ในขณะหลับสนิท หูจะไม่ได้ยินเสียง จมูกไม่รับกลิ่น กายไม่รับสัมผัส เพราะขาดวิญญาณมาทำหน้าที่รู้กระบวนการของรูปนามตามที่กล่าวมานี้

พระพุทธเจ้าท่านทรงค้นพบและบัญญัติตรัสเรียกไว้ให้เป็นแนวทางให้เกิดความรู้ความเข้าใจ เมื่อได้ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการของรูปนามแล้ว ก็จะได้ใช้ให้เป็นประโยชน์ ป้องกันมิให้เกิดทุกข์โทษ ชีวิตความเป็นอยู่จะก้าวไปสู่ความสุขสงบร่มเย็นในชีวิตประจำวัน ตา หู จมูก ลิ้น กาย และหัวใจ ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติตรัสเรียกว่า อายตนะภายใน และสี แสง เสียง กลิ่น รส สิ่งกระทบกายและเรื่องราวที่เกิดกับใจที่พระพุทธองค์บัญญัติตรัสเรียกว่า อายตนะภายนอก กับความรู้สึกประจำอายตนะภายใน ที่ตรัสเรียกว่าวิญญาณ จะทำให้เกิดความรู้สึกเสวยอารมณ์เป็นความสุขคือสบายกายสบายใจบ้าง เป็นทุกข์คือ ความไม่สบายกายไม่สบายใจบ้าง หรือเฉยๆ ไม่สุขไม่ทุกข์บ้าง อาการที่เกิดความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ นี่เอง ทำให้จิตใจเพลิดเพลิน ยินดี ลุ่มหลงมัวเมาบ้าง อึดอัดกระสับ-กระส่าย คับแค้น เศร้าโศก เสียใจ บ่นเพ้อรำพันบ้าง หรือเฉยๆ ไม่ยินดียินร้ายบ้าง เมื่อได้ความเพลิดเพลินยินดี พอใจก็ปรารถนาต้องการจะให้เป็นอยู่อย่างนั้น หรือได้สิ่งนั้นๆ ที่ตนเพลิดเพลินยินดี พอใจมาไว้เป็นสมบัติของตน ถ้าได้ความทุกข์ อึดอัดคับแค้น เสียใจ ก็ปรารถนาจะพ้นจากสิ่งที่ทำให้เกิดภาวะเช่นนั้น ส่วนอาการเฉยๆ จะรู้สึกไม่สนใจไยดีปล่อยให้ผ่านเลยไปและทำให้รู้สึกรำคาญหงุดหงิด ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่สร้างความยึดถือเหนียวรั้งและชิงชังผลักไสให้เกิดขึ้นในจิตใจ อาการยึดมั่นเหนียวรั้งรวบรัดสิ่งที่น่าปรารถนาน่าใคร่น่าพอใจไว้ ท่านตรัสเรียกว่า

กามุปาทาน กาม + อุปาทาน ความเข้ายึดถือในสิ่งอันน่าใคร่ น่าพอใจ เกิดความคิดเห็นต่อสิ่งนั้นว่าดีเลว สูงต่ำ หยาบละเอียด งามไม่งาม ยากง่าย ไกลใกล้ เป็นต้น ท่านเรียกว่า **ทิฏฐุปาทาน** ทิฏฐิ + อุปาทาน คือ เข้าไปยึดถือด้วยอำนาจความเห็นของตน เมื่อเกิดความเห็นต่างๆ แล้วยึดเข้าไว้ ด้วยความสำคัญมั่นหมาย ทำให้คิดถึงวิธีการที่จะปฏิบัติ เมื่อตกลงปลงใจว่าเมื่อปฏิบัติอย่างนี้จะได้สิ่งที่ตนปรารถนา ที่ตนใคร่จะพอใจ ก็ยึดข้อปฏิบัติและวิธีการอันนั้นไว้แน่นแฟ้น ที่ท่านเรียกว่า **สีลัพพัตตุปาทาน** สีล + วัตต + อุปาทาน คือเข้าไปยึด ระเบียบแบบอย่างและวิธีการไว้ไม่ปล่อยวาง และทำให้เกิดสำคัญมั่นหมายว่าตนทำถูกต้องทำดีงาม กล่าวยกย่องตน เชิดชูตน เข้าไปยึดถือการกล่าวของตนเป็นเหตุให้เกิดการโต้เถียงโต้แย้ง คัดค้านกับผู้อื่นที่มีความเห็นและปฏิบัติผิดไปจากตน ที่ท่านเรียกว่า **อัตตวาทุปาทาน** อัตต + วาท + อุปาทาน ความเข้าไปยึดถือโวหารของตน ความเข้าไปยึดถือเป็นเหตุให้สร้างกรรมคือ ความมุ่งหวังในการที่จะทำสิ่งที่ตนคิดว่าเป็นเหตุให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ ถ้าขาดหลักการที่ถูกต้องแล้ว ก็จะทำความยุ่งเหยิงยุ่งยาก วุ่นวายก่อทุกข์โทษให้ชีวิตยิ่งขึ้นไป เพราะเหตุนั้น การรู้กฎของกรรมหรือหลักเหตุผลจึงจำเป็นสำหรับชีวิตมาก เหตุคือสิ่งที่จะให้เกิดผล เหตุดี ผลดี เหตุชั่ว ผลชั่ว เหมือนต้นไม้กับผลไม้ เมื่อต้นไม้สมบูรณ์ดีมีผลผลย่อมสมบูรณ์ ความที่บุคคลเข้าไปรู้กฎของกรรม คือ เหตุที่จะบันดาลหรือจัดสรรจำแนกบุคคลให้เป็นไปต่างๆ กันนั้น ท่านเรียก **กัมมัสสกตาญาณ** ความรู้ที่บุคคลมีกรรมเป็นของของตน คือ เป็นผู้ได้รับผลแห่งการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าผู้มีวิบากญาณ ทรงรู้การให้ผลของกรรม จึงตรัสตอบสุภมานพที่ทูลถามถึงบุคคลที่เป็นไปแตกต่างกันพอสรุปเป็นข้อกำหนดว่า

บุคคลมีอายุยืน เป็นผลแห่งการเว้นจากฆ่าสัตว์ คนมีอายุสั้นพลันตายเป็นโทษของการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต มีโรคน้อยเพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ มีโรคมากเพราะเบียดเบียนสัตว์ ผิวพรรณงามผ่องใสเพราะไม่โกรธง่าย ผิวพรรณทรามเศร้าหมองเพราะเป็นคนขี้โกรธ มีเดชมากเพราะมีมุทิตาจิตไม่ริษยา มีเดชน้อยเพราะไม่มีมุทิตาจิตคิดริษยา มีสมบัติบริบูรณ์เพราะบำเพ็ญทานการบริจาค เกิดมายากจนเพราะไม่บริจาคทานตระหนี่เหนียวแน่น คนเกิดในตระกูลสูงศักดิ์เพราะประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ คนเกิดในตระกูลต่ำเพราะเป็นคนหัวดื้อ

กระด้างไม่อ่อนน้อมถ่อมตน คนมีปัญญาเฉลียวฉลาดเพราะคบนักปราชญ์ศึกษาอบรม คนโง่เขลาเพราะไม่คบหาสมาคมกับบัณฑิต ไม่ศึกษาอบรมจัดเป็นเหตุเป็นผลคู่กันดังนี้

เว้นจากการฆ่าสัตว์	เป็นเหตุให้ได้รับผลเป็นคนมีอายุยืนนาน
เว้นจากการเบียดเบียนสัตว์	เป็นเหตุให้ได้รับผลเป็นคนมีโรคน้อย
เว้นจากความโกรธ	เป็นเหตุให้ผิวพรรณผ่องใส
มีมุทิตาจิตไม่ริษยา	เป็นเหตุให้มีเดชมาก
บำเพ็ญทานบริจาค	เป็นเหตุให้มีสมบัติบริบูรณ์
คบบัณฑิตศึกษาอบรม	เป็นเหตุให้มีปัญญาเฉลียวฉลาด

รวมเป็นเหตุ ๗ ประการ ผล ๗ ประการ ส่วนผลอันตรงกันข้ามมีความเป็นคนอายุสั้นพลันตายเร็ว เป็นผลของการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต โรคเบียดเบียนมากเป็นผลจากการเบียดเบียนสัตว์ ผิวพรรณทรามเป็นผลของความโกรธ มีเดชน้อยเพราะริษยา ยากจนเพราะไม่บริจาคทาน เกิดในตระกูลต่ำเพราะเย่อหยิ่งถือตัว โง่เขลาเพราะไม่คบบัณฑิตไม่ศึกษาอบรม

พระพุทธเจ้าทรงรู้ชัดถึงผลของกรรม ทรงบัญญัติแต่งตั้งถ้อยคำ ให้รู้จักเข้าใจถึงความจริง เมื่อเห็นชัดเข้าใจตามคำสอนเรียกว่าได้ปัญญา เป็นสัมมาทิฏฐิซึ่งเป็นส่วนสำคัญของชีวิต เมื่อบุคคลเห็นตามความจริง มีความเชื่อมั่นแล้วย่อมเกิดพลังใจในการละชั่วทำดี ทำให้เกิดการปฏิบัติควบคุมความรู้สึกนึกคิดระมัดระวังกาย วาจา และอบรมจิตใจให้เป็นไปตามแนวทางของสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ ความคิดย่อมเป็นในทางที่ชอบ คือ คิดใคร่จะปลีกตนจากความหมกมุ่น เพลิดเพลินในสิ่งอันน่าใคร่ทั้งหลาย คิดในการให้อภัย ไม่พยาบาทขัดเคืองใจ มีความคิดสงสารหวั่นใจในความทุกข์ของผู้อื่น เมื่อความดำริตริตรึกนึกคิดอย่างนี้ เรียกว่า **สัมมาสังกัปปะ** ความดำริชอบ คำพูดย่อมมีสาระมีประโยชน์เป็น**สัมมาวาจา** คือ เจรจาชอบ ไม่กล่าวเท็จหลอกลวงหักรานประโยชน์ผู้อื่นไม่กล่าวยุยงให้แตกร้าวทำลายสามัคคี มีแต่จะสมานสามัคคีให้แน่นแฟ้น ไม่กล่าวคำผรุสวาทหยาบคายทิ่มตำทำให้ผู้อื่นเจ็บใจ ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้ประโยชน์พูดคำสัตย์คำจริงอิงประโยชน์กล่าวด้วยจิตเมตตา ถูกเวลาถูกสมัย การกระทำ

ทางกายไม่เบียดเบียนร่างกายและชีวิตของผู้ใด ไม่ล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์และทรัพย์สินของผู้ใด ไม่ฉ้อฉลคดโกงหลอกลวงเอาสิ่งของของผู้ใด ไม่ประพฤติผิดประเวณี เลี้ยงชีวิตสะอาดปราศจากเวรปราศจากภัย มีความเพียรพยายามในการสร้างคุณงามความดี พยายามละเว้นหลีกหนีสิ่งชั่ว มีความไม่ประมาทเมามัวในสิ่งใด มีสติตั้งมั่น มีสมาธิจิตสงบเยือกเย็น ชีวิตย่อมดำเนินไปสู่ความสงบระงับดับทุกข์บรรลุสุขอันไพบูลย์

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการปฏิบัติเป็นวิธีการง่ายๆ เป็นขั้นตอนจากง่ายไปหายาก จากหยาบไปหาละเอียด ด้วยการระมัดระวังทางกาย ทางวาจาไม่ให้ผิดพลาดเสียหาย ด้วยตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าฟันประหัตประหารล้างชีวิตของสัตว์ทั้งหลายทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งไม่ข่มเหงทุบตีกักขังทรมาน และใช้งานตรากตรำเกินกำลัง งดเว้นจากการลักขโมย ฉกชิง วิ่งราว ฉ้อฉล เบียดบังหลอกลวง กล่าวตู่ ขู่ กรรโชก เอาทรัพย์สินของผู้อื่น งดเว้นจากประพฤติผิดประเวณีในสตรีและบุรุษที่หวงห้าม เว้นจากพูดเท็จการหลอกลวงทำลายประโยชน์ ใส่ร้ายป้ายสี ยุยงให้แตกร้าวสามัคคี ไม่กล่าวเสียดสีทิ่มแทงให้เจ็บใจ ไม่กล่าวคำเพ้อเจ้อเหลวไหลไร้ประโยชน์ ด้วยกล่าวคำสมาทานรับเอาข้อปฏิบัติสำหรับดัดกายวาจาว่า

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เป็นผู้งดเว้นจากทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงตายไป

อทินฺนาทานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เป็นผู้งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขายังไม่ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เป็นผู้งดเว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

มุสาวาทา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เป็นผู้งดเว้นจากการกล่าวเท็จหลอกลวง

กายวาจา เมื่อสมาทานข้อปฏิบัติแล้วต้องรักษาให้มั่นอย่าล่วงละเมิด แต่มีสิ่งหนึ่งที่ทำให้สติปัญญาขาดลงแล้วต้องหลงลืมตัวมัวเมาล่วงละเมิดได้คือ น้ำเมา ที่เรียกว่า สุราและเมรัย ภาษาไทยว่า เหล้าและเบียร์ ต้องสมาทานงดเว้นเสียเช่นกันว่า

สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี สิกฺขาปทํ สมาทิยามิ

ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบท เป็นผู้งดเว้นจากการดื่มกินน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท หัดปฏิบัติกายวาจาให้อยู่ในระเบียบแบบแผนอันดี แล้วกำหนดพิจารณาจิตใจ คอยระมัดระวังมิให้โลภ มิให้โกรธ มิให้หลง ให้จิตใจตั้งอยู่ในความไม่โลภ คอยประคับประคองจิตใจให้ตั้งอยู่ในความสงบเยือกเย็น มิให้กำหนัด ขัดเคือง ง่วงเหงา ฟุ้งซ่านรำคาญและลังเล โดยใช้สติระลึกถึงรูปนาม ที่มีอยู่เป็นอยู่ เกิดอยู่ทุกขณะจิต เช่น กำหนดถึงลมหายใจเข้าและออก ให้เกิดความรู้สึกแนบสนิทกับลมหายใจออก - เข้ายาวสั้น ให้รู้ชัด หัดทำให้ชำนาญ เหมือนเล่นกีฬา ใจจะสงบระงับแน่วแน่ อยู่กับลมหายใจเข้าและออก เมื่อจิตสงบแล้วน้อมไปเพื่อพิจารณารูปนาม เพ่งพินิจด้วยปัญญาเห็นความจริงแท้ว่า ไม่จีรังยั่งยืน ต้องแก่ต้องตาย วางใจเฉยๆ ปล่อยวางทำใจว่างจากความยึดถือ จะปลอดโปร่งโล่งสบาย เป็นความสุขที่สดใส ที่เรียกว่าสันติสุข เมื่อได้แล้วต้องหมั่นรักษาไว้ อย่าให้เสื่อมหายไป หมั่นเพิ่มพูนอบรมให้อยู่ในสภาพคงที่ ทุกๆ ชีวิตควรดำเนินมาสู่จุดนี้โดยทั่วกัน

❋ ❋ ❋

หลักการสร้างบุญ

พระเมธีวรคณาจารย์

บรรดามวลมนุษย์ ย่อมปรารถนาความสุขให้แก่ตนทั้งสิ้น เพราะความสุขเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ เหตุที่จะเกิดความสุขท่านเรียก **บุญ** คนที่เพียบพร้อมด้วยความสุขเรียกว่า คนมีบุญ คำว่าบุญ มาจากภาษาบาลีว่า ปุญฺญํ แต่เราเอาใช้คำเดียวว่าบุญ ใช้เรียกการทำความดีต่างๆ โดยเฉพาะที่เข้าใจกันส่วนมากคือการเสียสละสิ่งของให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เช่น ถวายของแก่พระสงฆ์ เราเรียกกันว่าทำบุญ คำว่าบุญเป็นชื่อของความสุข ดังพระพุทธดำรัสว่า มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตฺถ สุขสฺเสตํ อธิวจนํ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่ากลัวต่อบุญเลย คำว่าบุญนั้นเป็นชื่อของความสุข

คำว่า **บุญ** ในพจนานุกรมฉบับนักศึกษาหมายถึง ความผ่องแผ้วแห่งดวงจิต ความสะอาด ความสุข ความดี บางแห่งหมายถึงธรรมชาติที่ชำระจิตสันดานให้หมดจด บุคคลที่ได้ดีมีสุข เรียกกันว่าคนมีบุญ บุญจึงหมายถึงธรรมชาติอันวิเศษที่จะให้เกิดความสุขสมหวังได้สิ่งที่ดีและป้องกันอุปสรรคอันตรายที่จะเกิดขึ้น จึงเป็นการสมควรที่จะศึกษาเรื่องการสร้างบุญ หลักการสร้างบุญที่เรียกว่า **บุญกิริยาวัตถุ**นั้น มี ๒ หมวด คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ สิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญเรียก บุญกิริยาวัตถุ มี ๓ อย่าง

๑. **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. **สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อย่าง

๑. **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. **สีลมัย** บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. **ภาวนามัย** บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา

๔. **อปจายนมัย** บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนแก่ผู้ใหญ่

๕. **เวยยาวัจจมัย** บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ

๖. **ปัตติทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ

๗. **ปัตตานุโมทนามัย** บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ

๘. **ธัมมัสสวนมัย** บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม

๙. **ธัมมเทสนามัย** บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม

๑๐. **ทิฏฐุชุกัมม์** การทำความเห็นให้ตรง

จากหนังสือ นวโกวาท หน้า ๕๙ - ๖๐ และจากคัมภีร์อภิธัมมัตถสังคหบาลี และอภิธัมมัตถภาวินีฎีกา หลักสูตรชั้นเปรียญธรรม ๙ ประโยค ของแม่กองบาลีสนามหลวง วิธีสร้างบุญทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นเครื่องชำระใจให้ผ่องแผ้วจากอกุศลเจตสิกที่คอยทำใจให้เศร้าหมอง ขุ่นมัวและมืดมน อกุศลเจตสิกมี ๑๔ ชนิด ควรรู้จักไว้ เพื่อคอยระวังมิให้เกิดขึ้นในจิต และพยายามละเมื่อเกิดขึ้นแล้ว ท่านจัดไว้ ๕ พวก คือ โมจตุกะ ๔ โลติกะ ๓ โทจตุกะ ๔ ถีทุกะ ๒ และวิจิกิจฉา ๑

โมจตุกะ ๔ คือ

๑. โมหะ ทำให้ลุ่มหลงในอารมณ์

๒. อหิริกะ ทำให้ไม่ละอายในบาปอกุศล

๓. อโนตตัปปะ ทำให้ไม่สะดุ้งกลัวต่อบาปอกุศล

๔. อุทธัจจะ ทำให้จิตฟุ้งซ่านไม่สงบ

โลติกะ ๓ คือ

๑. โลภะ ทำให้อยากได้ไม่ถูกทาง

๒. ทิฏฐิ ทำให้เห็นผิดจากความจริง

๓. มานะ ทำให้สำคัญตนว่าดีกว่าผู้อื่น เป็นต้น

โทจตุกะ ๔ คือ

๑. โทสะ ทำให้คิดประทุษร้ายขุ่นเคืองใจ

๒. อิสสา ทำให้ริษยาในคุณความดีของผู้อื่น

๓. มัจฉริยะ ทำให้ตระหนี่หวงแหนของของตน

๔. กุกกุจจะ ทำให้รำคาญใจ เดือดร้อนใจ ในความผิดที่ทำแล้วและความดีที่ยังมิได้ทำ

ถีทุกะ ๒ คือ

๑. ถีนะ ทำให้จิตท้อแท้ง่วงซึม

๒. มิทธะ ทำให้เจตสิกขันธ์ ๓ คือ เวทนา สัญญา สังขาร ท้อแท้ง่วงซึม

วิจิกิจฉา ทำให้ลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย และกฎของกรรม

รวม โม ๔ โล ๓ โท ๔ ถี ๒ วิ ๑ เป็นอกุศลเจตสิก ๑๔ มีอำนาจทำให้คนประพฤติชั่วมีประการต่างๆ คนและสัตว์จะได้ชื่อว่า ชั่ว เลว ร้าย โหดเหี้ยม อำมหิต เห็นแก่ตัว เกียจคร้าน มักได้ คดโกง หลอกลวง ปลิ้นปล้อน เจ้าเล่ห์ มารยา บ้าบ๊องไม่เต็มบาท ประสาท หรืออะไรอื่นๆ อีกที่จะสมมุติเรียก ก็เพราะอำนาจของอกุศลเจตสิก ๑๔ เหล่านี้ ผู้ปฏิบัติบำเพ็ญบุญวิธี ๑๐ ประการ ย่อมกำจัดอกุศลเหล่านี้ได้โดยให้เบาบางบ้าง ได้เด็ดขาดบ้าง เช่น การบริจาคทาน ย่อมกำจัดมัจฉริยะความตระหนี่ได้ รักษาศีลกำจัดโทสะ ทำจิตคิดจะฆ่าให้สงบลงได้ ภาวนากำจัดโมหะความหลงผิด ทิฏฐิ ความเห็นผิด วิจิกิจฉา ความสงสัย และอื่นๆ อีกตามกำลังของภาวนา ถ้าเป็นบุญจากภาวนาที่เป็นวิปัสสนาญาณชั้นยอด ย่อมกำจัดอกุศลเจตสิกเหล่านี้ได้เด็ดขาดมิให้เกิดขึ้นอีกต่อไป ด้วยอำนาจอริยมัคคจิตที่เกิดต่อจากวิปัสสนา ภาวนามัคคจิตอันเป็นเหตุกำจัดมี ๔ ชั้น คือ

๑. โสดาปัตติมรรค
๒. สกทาคามิมรรค
๓. อนาคามิมรรค
๔. อรหัตตมรรค

ถ้าถึงอรหัตตมรรคแล้วอกุศลเจตสิก ๑๔ เหล่านี้ จะถูกทำลายสิ้น จิตจะผ่องใสตลอดกาล จะไม่มีการทำบาปทำชั่วอีกเด็ดขาด จะได้นามใหม่ว่าพระอรหันต์ ถ้าเป็นคฤหัสถ์บรรลุอรหัตตผลแล้ว ถ้าไม่บวชเป็นบรรพชิตจะมีชีวิตอยู่ได้ไม่เกิน ๗ วัน ต้องนิพพานเหมือนสันตติมหาอำมาตย์ปราบกบฏได้ราบคาบ ได้รับปูนบำเหน็จครองสมบัติ ๗ วัน ดื่มสุราเมาตลอด ๗ วัน วันที่ ๗ ขี่ช้างเลียบพระนคร

พบพระพุทธเจ้าฟังธรรมแล้วบรรลุอรหัตตผล พิจารณาอายุสังขารเห็นสิ้นแล้วจึงนิพพานมิทันได้บวช พระศาสดาให้ประชุมเพลิงศพแล้วให้เก็บธาตุบรรจุในสถูปเพื่อบูชาต่อไป ท่านว่าบุคคลที่บรรจุอัฐิธาตุไว้ในสถูปเจดีย์มี ๔ คือ

๑. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระอรหันต์ขีณาสพ
๔. พระเจ้าจักรพรรดิ์

ภาวนามัยกุศลทำบุคคลให้บริสุทธิ์ อัฐิกลายเป็นพระธาตุใสเหมือนแก้วมณี มีสีต่างๆ ลอยน้ำได้ เป็นสิ่งอัศจรรย์

เพื่อเป็นการสะดวกแก่การจำ จะย่อหลักการสร้างบุญให้สั้นเหลือ ๑๐ คำ จะได้จำติดใจ หมั่นว่าไว้ให้ติดปากจะได้ไม่หลงลืม คือ **ทา สี ภา อ เว ป ป ธ ธ ทิ** แบ่งเป็น ๒ วรรค วรรคละ ๕ คำ เมื่อจำคำย่อแล้วหัดจำขยายความ

ทา ย่อมาจาก **ทานมัย** บุญสำเร็จด้วยการให้

สี ย่อมาจาก **สีลมัย** บุญสำเร็จจากการรักษาศีล

ภา ย่อมาจาก **ภาวนามัย** บุญสำเร็จจากการเจริญภาวนา คือ สมถะ วิปัสสนา

อ ย่อมาจาก **อปจายนมัย** บุญสำเร็จจากการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ลุกรับ กราบไหว้

เว ย่อมาจาก **เวยยาวัจจมัย** บุญสำเร็จจากการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ

ป ย่อมาจาก **ปัตติทานมัย** บุญสำเร็จจากการให้ส่วนบุญ เช่น การตรวจน้ำอุทิศให้

ป ย่อมาจาก **ปัตตานุโมทนามัย** บุญสำเร็จจากการอนุโมทนาส่วนบุญ เช่น รับอนุโมทนาบุญที่เขาบอกให้ว่า สาธุ อนุโมทามิ แปลว่า ดีละ ข้าพเจ้าขออนุโมทนา

ธ ย่อมาจาก **ธัมมัสสวนมัย** บุญสำเร็จจากการฟังธรรม

ธ ย่อมาจาก **ธัมมเทสนามัย** บุญสำเร็จจากการแสดงธรรม

ทิ ย่อมาจาก **ทิฏฐุชุกัมม์** การทำความเห็นให้ตรงคือ เห็นตามความเป็นจริง

วิธีบำเพ็ญบุญ

ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ ต้องพร้อมด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. มีสิ่งของที่จะให้
๒. มีจิตคิดจะให้
๓. มีผู้รับปรากฏ

ถ้าขาดแม้เพียงอย่างเดียวย่อมทำไม่สำเร็จ เช่น มีของ แต่ขาดจิตคิดจะให้ แม้มีผู้รับมาถึง เช่น บุคคลมีอาหารตั้งอยู่เฉพาะหน้า พระภิกษุ สามเณรมาปรากฏเฉพาะหน้าแต่ขาดจิตศรัทธาไม่คิดถวาย ทานวิธีย่อมไม่สำเร็จ หรือมีสิ่งของคิดจะให้อยู่ แต่ไม่มีผู้รับ ก็ไม่สำเร็จเช่นกัน เช่น บุคคลเตรียมอาหารไว้คอยใส่บาตร แต่ไม่มีพระเณรไปรับ เป็นต้น สิ่งของที่จะให้เรียกว่า **วัตถุทาน** ท่านจัดไว้ตามความจำเป็น ๔ อย่าง คือ

๑. จีวร หมายถึง เครื่องปกปิดกาย คือ ผ้าต่างๆ
๒. บิณฑบาต หมายถึง อาหารต่างๆ รวมถึงน้ำดื่ม น้ำปานะ
๓. เสนาสนะ หมายถึง ที่อยู่อาศัย ตลอดถึงเครื่องใช้สอยต่างๆ
๔. คิลานเภสัช หมายถึง ยาแก้เจ็บไข้ต่างๆ ชนิด

คนโบราณท่านสอนให้จำว่า จิ ปิ เส คิ หรือมีคำพ้องในสมัยนั้นว่า ข้าว ผ้า ยา บ้าน ทั้ง ๔ ชนิดนี้ เป็นหลักในการให้ทำทาน เพราะเป็นปัจจัยหลักของการดำรงชีวิต ถ้าขาดเมื่อถึงเวลาจะต้องได้ ย่อมเกิดทุกข์ เช่น ยามหิว ถ้าขาดอาหารย่อมเป็นอันตรายแก่ชีวิต เป็นต้น การให้ที่มุ่งหวังสิ่งตอบแทน เช่น ชาวนาให้ข้าวเปลือก แม่ค้าให้พืชผักตอบแทน หาจัดเป็นทานไม่ หรือการให้อาหารแก่สัตว์ที่ตนเลี้ยงไว้ขายหรือใช้งาน ก็ไม่จัดเป็นทานเช่นกัน ต้องให้สิ่งที่ควรให้แก่ผู้ควรรับด้วยมุ่งบุญกุศล เห็นผลของการให้ เช่น บุคคลมาคิดว่าเรายากจน เพราะไม่ได้ให้ทานไว้ในปางก่อน เกิดจิตศรัทธาว่าเราจะสร้างบุญเพื่อให้พ้นความยากจน เมื่อมี

สิ่งของที่สมควรจะให้ เช่น ข้าว น้ำ เป็นต้น พบเห็นพระภิกษุหรือสามเณร เป็นต้น มาสู่ที่เฉพาะ น้อมสิ่งของนั้นๆ เข้าไปถวาย และพระภิกษุหรือสามเณรนั้น รับไปฉันอิ่มหนำได้ความสุข ย่อมสำเร็จเป็นบุญกุศลให้ผลเป็นความสุขต่อไป

ทาน ๒ วิธี

การถวายทานนิยมลงเป็น ๒ วิธีคือ

๑. ปาฏิปุคคลิกทาน การถวายเจาะจงบุคคล
๒. สังฆทาน การถวายอุทิศแก่สงฆ์

ทานทั้งสองนี้มีเจตนาทำให้ต่างกัน ถ้าเจตนามุ่งเจาะจงบุคคล เช่น มุ่งถวายแก่พระภิกษุที่ตนเคารพนับถือ มีฐานะ มีตำแหน่ง เช่น นิมนต์เจ้าอาวาส ๙ วัด หรือมุ่งถวายพระครู เจ้าคุณ ถึงแม้ถวาย ๙ รูป ก็ไม่จัดเป็นสังฆทาน ส่วนบุคคลมุ่งถวายอุทิศให้เป็นสงฆ์มิได้เจาะจงรูปใด ตั้งใจว่าขอให้ทานนี้เป็นไปในสงฆ์

คำว่า **สงฆ์** หมายถึง พระอริยสงฆ์ จิตมุ่งระลึกถึงคุณของพระอริยสงฆ์ว่า สุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติดี อุชุปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติซื่อตรง ญายปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมนำออกจากทุกข์ สามีจิปฏิปันโน เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่นิพพาน แล้วไปนิมนต์พระภิกษุกับประธานสงฆ์หรือผู้จัดกิจนิมนตน์ของวัดนั้นๆ ว่าขอพระภิกษุรับภัตตาหาร ๑ รูป หรือ ๒ รูป ที่บ้าน หรือจะนำภัตตาหารไปถวายที่วัดก็ตาม ย่อมเป็นสังฆทาน เป็นทานมีผลมาก เพราะเจตนามุ่งพระอริยสงฆ์ จิตมิได้เจาะจงรูปใด เจตนาแผ่ไปกว้างไกล จะได้พระภิกษุใหม่ หรือสามเณรน้อยจากสงฆ์ก็ยินดีว่าทานของเราเป็นไปแล้วในพระสงฆ์

คำอธิษฐานในเวลาถวายทาน

นิยมกันเป็นส่วนมากว่า สุทินนัง วะตะ เม ทานัง อาสะวักขะยาวะหัง นิพพานะปัจจะโย โหตุ แปลว่า ทานอันข้าพเจ้าถวายดีแล้วหนอ ขอจงนำมาซึ่งความสิ้นอาสวะกิเลส เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน

คำถวายสังฆทาน ๒ อย่าง

๑. คำถวายสังฆทานสามัญ เพื่อความสุขความเจริญแก่ตัว

๒. คำถวายสังฆทานอุทิศให้บุพพการีผู้ล่วงลับไปสู่ปรโลก

การให้ส่วนบุญ เรียกว่า **ปัตติทานมัย** แปลว่า บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ การรับเอาส่วนบุญที่ผู้อื่นให้ พลอยชื่นชมยินดี เรียกว่า **ปัตตานุโมทนามัย** แปลว่า บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ เป็นเหตุให้เกิดความสุข ความเจริญแก่ผู้ล่วงลับไปแล้วสู่ปรโลกและแม้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้

ส่วนสีลมัย บุญสำเร็จจากการรักษาศีล นับว่าสำคัญมาก เพราะเป็นฐานรองรับคุณความดี ประมวลรวบรวมคุณความดีไว้ กำจัดโทษเครื่องเศร้าหมองทางกายและวาจา นำมาซึ่งความสุขปราศจากเวรปราศจากภัยและเย็นกายเย็นใจ เป็นเหตุให้ใจสงบและเป็นสมาธิ เป็นปฏิปทาข้อปฏิบัติเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา ศีลเป็นธรรมอันงามในโลก ทำผู้ประพฤติให้เป็นคนงามนำมาซึ่งความน่ารัก น่าเคารพ น่าคบหาสมาคม

ศีลคืออะไร **ศีล** คือ เจตนาเรื่องงดเว้นจากเวร ๕ ประการ คำว่า **เวร** หมายถึงความผิดที่จะต้องชดใช้คืน เช่น การทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป ที่เป็นคำกล่าวสมาทานว่า ปาณาติปาตา ปาณา หมายถึงสัตว์มีชีวิตทุกชนิด นับขนาดเล็กสุดคือ มดดำมดแดงและใหญ่ที่สุดคือ ช้าง อติปาตา เป็นคำกริยา หมายความว่าให้ตกล่วงไป เมื่อคำสองคำมาเข้าสมาสย่อให้เป็นคำเดียวกัน จึงเป็น ปาณาติปาตา คือ ปาณ + อติปาตา ที่พวกคนทุศีลชอบแปลว่า "ปลานา" "ปลานาฆ่าบาป ปลาหนองฆ่าไม่บาป"

การทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไปที่รู้กันว่า การฆ่าสัตว์ เป็นเวรที่จะต้องชดใช้และได้รับผลทำให้อายุสั้น เกิดมาตายเร็วกว่าอายุขัย การงดเว้นการฆ่าด้วยกุศลเจตนาจัดเป็นศีล ศีลจะต้องมีเจตนาเครื่องงดเว้น และกล่าวคำสมาทาน คำว่าสมาทาน แปลว่า ถือเอาพร้อม หมายเอาถือรับมาปฏิบัติ คือจะงดให้ได้ตามที่ตั้งใจไว้ เมื่อสัตว์มาให้ฆ่าก็งดเว้นเสียได้ เช่น เมื่อเรารับศีล ๕ แล้วมียุงมาเกาะกัดติดอยู่ไม่ตบให้ตายอย่างนี้ ศีลสำเร็จเป็นบุญบริบูรณ์ ถ้าได้รับศีลแล้วไปประจวบกับสิ่งที่จะทำให้ศีลขาด เช่น ไปพบสุราเมรัยเข้าดื่มลงลำคอไป ศีลข้อสุราย่อมขาดเพราะไม่มีการงดเว้น

ศีลจึงสำเร็จด้วยเจตนาเครื่องงดเว้น จำต้องกล่าววาจาแสดงเจตนาว่าจะงดเว้น จึงมีระเบียบเป็นข้อๆ ให้สมาทานว่า

ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป

อทินนาทานา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

มุสาวาทา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการกล่าวเท็จ

สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

ศีล ๕ เป็นเครื่องกำจัดเวรกำจัดภัย ทำให้เกิดความสงบร่มเย็น ชาวโลกจะเกิดสันติสุข เมื่อชาวโลกทุกคนปฏิบัติศีล ๕ แต่การที่จะให้ชาวโลกทุกคนปฏิบัติศีล ๕ นั้นเป็นไปได้ยาก เพราะการศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจมีไม่เหมือนกันจึงทำให้เกิดความเชื่อถือแตกต่างกันไป บางคนเชื่อถือว่า สัตว์ที่เกิดมาเป็นอาหารของคน การฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ไม่มีโทษ ไม่มีบาป ไม่มีเวร ย่อมไม่คิดที่จะงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ บางคนเห็นว่าสัตว์บางชนิดเป็นอันตรายต่อมนุษย์ต้องกำจัด เช่น งู แมงป่อง ตะขาบ เป็นต้น ย่อมไม่คิดที่จะงดเว้นเมื่อพบปะเข้า บางคนถูกความโกรธแค้นครอบงำเพราะการกระทำของมนุษย์ด้วยกันย่อมฆ่ามนุษย์พวกเดียวกันได้ เพราะฉะนั้นการศึกษาให้รู้ชัดถึงความจริงในเรื่องบาปเรื่องเวรจึงจำเป็นมากๆ

จะศึกษาอย่างไร **ประการที่หนึ่ง** ต้องพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมรอบตัว **ประการที่สอง** ต้องฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีการบอกการแสดง โดย

การเผยแผ่จากผู้รู้ **ประการที่สาม** อ่านหนังสือเรื่องกฎแห่งกรรมให้ได้รู้ตัวอย่างของบุคคลและทำกรรมแล้วเสวยผลในปัจจุบัน

การพิจารณาสภาพแวดล้อมรอบตัวเรา โดยเฉพาะชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลข้างเคียง จะเห็นได้ว่า มีข้อแตกต่างกันมากบ้าง น้อยบ้าง เช่นมีรูปร่างหน้าตา น้ำเสียง กิริยาอาการ ตลอดจนความสุข ความทุกข์ ที่ได้รับของแต่ละคน มีกรรมคือการกระทำที่แต่ละบุคคลสั่งสมการกระทำมาในอดีตและปัจจุบันไม่เหมือนกัน จึงได้รับผลเสวยผลไม่เหมือนกัน เมื่อเห็นข้อแตกต่างกันแล้ว จะทำให้รู้ได้ว่าทำเหตุมาไม่เหมือนกัน ย่อมได้รับผลไม่เหมือนกัน เช่น ผู้ขยันหมั่นเพียรเล่าเรียนศึกษาในวัยเด็ก วัยหนุ่มสาวย่อมมีวิชาความรู้ มีหน้าที่การงานดี เจริญด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญ ผู้เกียจคร้านไม่เล่าเรียน ย่อมได้ผลตรงข้าม ผู้ประกอบด้วยอบายมุข ทางแห่งความเสื่อม ย่อมประสบความเสื่อม ความหายนะ เมื่อรู้เหตุรู้ผลแล้ว ย่อมได้ศรัทธาประกอบด้วยปัญญา ที่เรียกว่า **สัทธาญาณสัมปยุต** ทำให้เกิดความละอายชั่วกลัวต่อบาปอันเป็นฐานของการรับศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถ เพิ่มจากศีล ๕ อีก ๓ ข้อ คือ

วิกาลโภชนา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการเป็นผู้บริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงวันแล้วไปจนอรุณขึ้นมาใหม่

นัจจคีตวาทิตวิสูกทัสสนมาลาคันธวิเลปนธารณมัณฑนวิภูสนัฏฐานา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกต่อกุศล และเว้นจากการทัดทรงประดับตบแต่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องย้อมเครื่องทา

อุจจาสยนมหาสยนา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานสิกขาบทเป็นผู้งดเว้นจากการนั่งการนอนบนที่นอนสูง ที่นอนใหญ่ ภายในยัดนุ่นและสำลี

และสมาทานรวมสรุปลงว่า อิมานิ อัฏฐะ สิกขาปทานิ สมาทิยามิ (๓ ครั้ง)

ถ้าเป็นศีลอุโบสถสมาทานในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ กล่าวสมาทานสรุปว่า อิมัง อัฏฐังคสมันนาคตัง พุทธปัญญัตตัง อุโปสถัง อิมัญจ รัตติง อิมัญจ ทิวสัง สัมมเทว อภิรักขิตุง สมาทิยามิ ข้าพเจ้าสมาทานอุโบสถประกอบด้วยองค์แปดประการที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เพื่อจะรักษาไว้ด้วยดี สิ้นกาลคืนหนึ่งและวันหนึ่งนี้ฯ

ศีลอุโบสถ เป็นศีลที่ต้องรักษาในวันพระขึ้น ๘ ค่ำ แรม ๘ ค่ำ ขึ้น ๑๕ ค่ำ แรม ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำ เป็นการบำเพ็ญบุญประการหนึ่ง ถ้ารักษาทุกวันตลอดไปเหมือนแม่ชี เรียกว่ารักษาศีล ๘ มีองค์ศีลเท่ากับศีลอุโบสถ มีข้อแตกต่างที่คำสมาทาน และวันที่รักษา

ศีลมีอานิสงส์ที่น่าชื่นชม สำหรับศีล ๕ ท่านกล่าวอานิสงส์ไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ตนเองติเตียนตนเองได้
๒. ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ
๓. ชื่อเสียงอันดีย่อมฟุ้งขจรไป
๔. ย่อมไม่หลงในเวลาใกล้ตาย
๕. ตายแล้วไปสู่สุคติโลกสวรรค์

สำหรับศีลอุโบสถท่านกล่าวอานิสงส์ไว้ในอุโบสถสูตรพอย่นกล่าวได้ว่า ผู้รักษาศีลอุโบสถ เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ตามลำดับของบุญ เสวยความสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ และกำหนดถึงอายุของการเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ ว่า สวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา เทพยดามีอายุประมาณ ๕๐๐ ปี ๕๐ ปี ในเมืองมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของสวรรค์ชั้นจาตุมมหาราชิกา ๓๐ วัน เป็น ๑ เดือน ๑๒ เดือน เป็น ๑ ปีคิดอายุ ๕๐๐ ปีของเทวดาชั้นนี้เท่ากับ ๙ ล้านปีมนุษย์ ๓ โกฏิ ๖ ล้านปีมนุษย์ เป็นอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ๑๔ โกฏิ ๔ ล้านปี เป็นประมาณอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นยามา ๕๗ โกฏิ ๖ ล้านปี เป็นประมาณอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต ๒๓๐ โกฏิ ๔ ล้านปี เป็นอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นนิมานรดี ๙๒๑ โกฏิ ๖ ล้านปี เป็นประมาณอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ท่านกล่าวอายุของเทวดาในสวรรค์ชั้นต่างๆ เมื่อเปรียบเทียบกับปีในเมืองมนุษย์แล้วมากกว่ากันเป็นโกฏิเป็นล้านปี เมื่อ

รักษาอุโบสถศีลแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับนางวิสาขาว่า

ดูกรวิสาขา ผู้ใดพึงครองราชย์เป็นอิสราธิบดีแห่งมหาชน ๑๖ แคว้นเหล่านี้ซึ่งมีรัตน ๗ ประการมากมาย คือ อังคะ มคธะ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุระเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของผู้นั้นๆ ย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ข้อ เพราะเหตุไร

วิสาขา ราชสมบัติที่เป็นของมนุษย์เป็นของเล็กน้อย เพราะนำเข้าไปเปรียบเทียบกับสุขอันเป็นทิพย์

วิสาขา ๕๐ ปี ซึ่งเป็นของมนุษย์ เป็นวันหนึ่งและคืนหนึ่งของเทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกา ๓๐ ราตรีโดยราตรีนั้นเป็นเดือนหนึ่ง ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็นหนึ่งปี ๕๐๐ ปี โดยปีนั้นประมาณอายุแห่งเทวดาชั้นจาตุมมหาราชิกา

วิสาขา ก็ข้อที่สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์แปดแล้วพึงเข้าถึงความเป็นผู้ร่วมกันของเทวดาชั้นจาตุมมหาราช เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เป็นฐานะสมควรจะมีได้ผล

วิสาขา ก็เราหมายเอาความเข้าถึงความเป็นผู้ร่วมกันของเทพดาชั้นจาตุม-มหาราชนั้น จึงกล่าวคำนี้ว่า ราชสมบัติอันเป็นของมนุษย์เป็นของเล็กน้อย เพราะการนำไปเปรียบเทียบกับความสุขอันเป็นทิพย์

ตามพุทธดำรัสนี้จะเห็นว่า การรักษาอุโบสถศีลมีผลมาก ให้ความสุขยืนยาวนาน อย่างต่ำสุด ๙ ล้านปี โดยนับปีในเมืองมนุษย์อย่างสูงสุด ๙๒๑ โกฏิ ๖ ล้านปี เมื่อคิดถึงผลที่จะได้รับจากการรักษาอุโบสถศีลแล้ว น่าจะรักษาอุโบสถเป็นอย่างยิ่ง

การสร้างบุญด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ที่เรียกว่า **อปจายนมัย** นั้น น่ากระทำเพราะกำจัดมานะ ความถือตัว สร้างคารวะความเคารพให้เกิดขึ้น ทำให้เกิดความรักความเมตตาแก่ผู้ใหญ่ เป็นตัวอย่างอันดีแก่ผู้น้อย การลุกรับกราบไหว้เป็นประเพณีอันดีงามได้บุญ เป็นเหตุให้ได้พร ๔ ประการ คือ อายุยืนนาน

วรรณผิวพรรณผ่องใส สุขะมีความสุขกายสบายใจ พละมีกำลังความคิด มีสติปัญญากำจัดความกระด้างถือตัว

การสร้างบุญด้วยการช่วยขวนขวายในกิจการที่ชอบของผู้อื่น เรียกว่า **เวยยาวัจจมัย** เป็นเหตุให้ประสพบุญได้สมบัติอันน่าใคร่น่าพอใจ ได้ความรักความสามัคคีจากผู้อื่น เมื่อมีกิจจำเป็นเกิดขึ้นย่อมได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น เรียกว่า คนมีน้ำใจ

สร้างบุญด้วยการให้ส่วนบุญ เรียกว่า **ปัตติทานมัย** กล่าวในเรื่องการกรวดน้ำแล้วการอนุโมทนาส่วนบุญก็เช่นกัน

การสร้างบุญด้วยการฟังธรรม เรียกว่า **ธัมมัสสวนมัย** ธรรมะคือคำสั่งสอนของผู้รู้ เป็นถ้อยคำที่นำไปปฏิบัติแล้วเกิดประโยชน์ เป็นความสุข ความเจริญกำจัดความทุกข์ได้ ให้เกิดปัญญาความรู้ความเข้าใจสิ่งต่างๆ

ท่านแสดงอานิสงส์ของการฟังไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
๒. สิ่งที่เคยฟังแล้วไม่เข้าใจชัด ย่อมเข้าใจได้ชัด
๓. บรรเทาความสงสัยเสียได้
๔. ทำความเห็นให้ถูกต้องได้
๕. จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส

พระพุทธเจ้าเห็นประโยชน์ในการฟังธรรม จึงตั้งวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ ทั้งขึ้นทั้งแรมให้เป็นวันฟังธรรม เรียกว่า **วันธรรมสวนะ** ในสมัยนี้วัดทั่วๆ ไปจะจัดให้มีการแสดงธรรมในวันพระ ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ มารักษาศีลฟังธรรมที่วัดเป็นการชำระจิตใจให้สะอาด บางวัดทำตลอดปี บางวัดทำเฉพาะภายในพรรษา เมื่อออกพรรษาแล้วเลิกรากันไปก็มี

การฟังธรรมต้องตั้งใจฟังโดยเคารพ อย่าส่งใจไปในที่อื่น อย่าพูดคุยกลบเสียงผู้แสดงธรรม อย่าลุกไปไหนในขณะการแสดงธรรมยังไม่จบ

การสร้างบุญด้วยการแสดงธรรม ต้องอาศัยการฟังมาก จำได้ คล่องปาก เข้าใจแจ่มแจ้ง การให้ธรรมทานจัดเป็นยอด ถ้าการแสดงธรรมยังมีตราบใด

ใจคนฟังจะไม่มืดบอดตราบนั้น ท่านจึงยกย่องการแสดงธรรมว่า การให้ธรรมทานชนะการให้ทั้งปวง แต่การแสดงธรรมต้องตั้งอยู่ในคุณธรรมของผู้แสดงธรรมที่ท่านเรียกว่า องค์แห่งพระธรรมกถึกมี ๕ ประการ คือ

๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับไม่ตัดลัดให้เสียความ

๒. อ้างเหตุผลแนะนำให้เข้าใจ

๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง

๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ

๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือไม่ยกตนเสียดสีผู้อื่น

การแสดงธรรมชี้นำให้เข้าใจ ท่านเปรียบเหมือนหงายของที่คว่ำเปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง เหมือนติดไฟไว้ส่องทางให้คนตาดีมองเห็น

ผลของการฟังธรรมที่เข้าใจ คือการเห็นแจ้ง สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง การแสดงธรรมจัดเป็นกิจที่สำคัญยิ่ง และเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ก่อนจะแสดงธรรมได้ต้องอาศัยการศึกษาจนจำได้ เข้าใจแจ่มแจ้ง การส่งเสริมการศึกษาธรรม เช่น การสร้างหนังสือธรรมแจก สร้างหนังสือเทศน์ถวายวัดสำหรับแสดงธรรม สร้างธรรมาสน์ที่แสดงธรรม ย่อมสงเคราะห์เข้าในธัมมัสสวนมัย

การสร้างบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง คือ ศึกษาปฏิบัติจนได้ญาณทัสสนะ คือเห็นด้วยความจริง หมายถึง ความรู้ว่าสัตว์เกิดมามีกรรมเป็นของของตน กรรมเป็นเครื่องจำแนกให้เป็นไป เลวทราม ประณีต ดี ชั่ว เกิดจากการกระทำ จะหมดจดเศร้าหมองเพราะการกระทำ ความรู้ความเห็นเรื่องของกรรมจึงสำคัญมาก ทำให้เกิดศรัทธาความเชื่อถือถูกต้อง เกิดความละอายชั่ว กลัวบาป ทำให้เป็นคนมีศีลมีธรรม ความเห็นตรงเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ต้องอาศัยภาวนา คือการอบรมศึกษาปฏิบัติโดยเฉพาะทำจิตให้เป็นสมาธิ พระพุทธเจ้าตรัสชักชวนให้ภิกษุทั้งหลายเจริญสมาธิว่า *สมาธึ ภิกฺขเว ภาเวถ สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ* ความว่า ภิกษุทั้งหลาย ขอเธอทั้งหลายจงเจริญสมาธิเถิด ผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง

ภาวนามัยกุศล เป็นบุญชั้นยอด ทำให้ละกิเลสได้ ทำให้พ้นทุกข์ได้ ได้ความสุขสงบเย็น สุขใดยิ่งกว่าความสงบเย็นเป็นไม่มี พระนิพพานเป็นความสุข

สงบเย็น บุคคลต้องมีบุญต้องสร้างบุญจึงถึงนิพพานได้ หลักการสร้างบุญจึงจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์เพราะบุญเป็นเหตุให้เกิดความสุข ขอท่านผู้ใคร่ความสุขทั้งหลาย จงหมั่นสร้างบุญด้วยการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน ช่วยขวนขวายในการกุศล กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล อนุโมทนาบุญของผู้อื่น หมั่นฟังธรรม ส่งเสริมการแสดงธรรมการศึกษาธรรม ทำจิตของตนให้ซื่อตรงต่อธรรม ทำความเห็นให้ถูกต้องตามหลักธรรม เพื่อให้เกิดความสุขอันเป็นยอดปรารถนาทุกท่านเทอญ

* * *

วันสารทไทย

พระเมธีวรคณาจารย์

✻ ✻ ✻

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยนฺติ

บัดนี้จะได้แสดงพระสัทธรรมเทศนา เนื่องในการทำบุญวันสารทไทยวันนี้ได้มีพุทธบริษัทมาทำบุญที่วัดมากกว่าวันพระปกติ เพราะวันสารทคู่กันกับวันตรุษจึงมีคำพูดติดกันว่าตรุษสารท วันสารทนี้เป็นวันครึ่งของปีมีทั้งของจีนของไทยของจีนผ่านไปแล้ว เมื่อกลางเดือน ๙ เรียกว่าสารทจีน หรือที่คนจีนเรียกว่าซิดง่วยหมั่ว คือ กลางเดือน ๗ ถ้านับจากตรุษจีนมาก็ ๖ เดือนครึ่ง สารทไทยนับจากตรุษจีนไทยมาก็เป็นเวลา ๖ เดือนเต็ม เมื่อถึงวันสารทไทยก็มีการทำบุญพิเศษ จัดทำขนมพิเศษที่เรียกว่า กระยาสารทเป็นขนมที่สุกสองครั้งคือ ของจะนำมากวนผ่านคั่วไฟให้สุกมาแล้ว เป็นขนมที่เก็บไว้กินได้นาน เป็นของฝากญาติและผู้เคารพนับถือ วันนี้อุบาสกอุบาสิกามาทำบุญวันสารทไทยขอจงทำใจมั่นในศรัทธาปลูกความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ตั้งจิตจำนงว่าเราปฏิบัติบูชาด้วยการตั้งใจฟังเทศน์ เพื่อให้เกิดปัญญาและเสริมสร้างศรัทธาให้ยิ่งขึ้นไป ต่อนี้จะได้อธิบายความตามพุทธภาษิตที่อัญเชิญมาเป็นอุทเทศเบื้องต้นแห่งเทศนาว่า สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ แปลว่า ศรัทธาย่อมรวบรวมเสบียงทางจะตั้งเป็นข้อถามสัก ๓ ข้อ แล้วจะแก้คำถามเป็นลำดับไป **ข้อ ๑** ศรัทธาความเชื่อนั้นเชื่ออย่างไร **ข้อ ๒** รวบรวมเสบียงทางอย่างไร **ข้อ ๓** เราจะเดินทางไปไหนกันฯ ปัญหาข้อที่ ๑ ว่า ศรัทธาความเชื่อนั้นเชื่ออย่างไร ความเชื่อถือเป็นเหตุให้จิตมั่น ไม่หวั่นไหว จะทำอะไรก็กล้าหาญกล้าทำในสิ่งนั้นๆ เช่น เกิดศรัทธาต่อพระที่ตนเห็นว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์มีคุณธรรมเป็นเนื้อนาบุญของโลก ถ้าได้ทำบุญกับพระเช่นนั้นแล้วจะได้บุญมาก ก็ย่อมจะเสียสละวัตถุสิ่งของที่ดีที่ประณีตออกทำทานแม้ตนเองจะอดก็ยอม เพราะเชื่อมั่นว่าอดเวลานี้เพื่อผลดีข้าง

หน้า หรือบุคคลเชื่อว่าคนเราเกิดมาได้ดีมีสุขไม่เหมือนกัน บางคนเกิดมาได้ดี คือ ได้รูปสมบัติ ได้ทรัพย์สมบัติ ได้ชาติสมบัติ ตลอดจนยศศักดิ์บริวาร บางคนเกิดได้ชั่ว คือมีรูปชั่วยากจนขัดสนต่ำต้อยน้อยวาสนา หาเลี้ยงชีพโดยยากฝืดเคือง ประสบแต่ความทุกข์ถูกนินทา ขาดลาภ ไร้ยศ ประสบแต่สิ่งอันไม่น่าปรารถนา ว่าที่เป็นต่างๆ กันดังนี้ เพราะผลของกรรมที่ทำไว้ต่างกัน คนที่ได้ดีเพราะเขาทำดีไว้ คนที่ได้ชั่วเพราะทำชั่วไว้ ตนทำไว้อย่างไรจะต้องได้รับผลเช่นนั้น เหมือนที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ยาทิสํ วปเต พีชํ บุคคลหว่านพืชเช่นไร ตาทิสํ ลภเต ผลํ ย่อมได้ผลชนิดนั้น กลฺยาณการี กลฺยาณํ บุคคลผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ปาปการี จ ปาปกํ ก็คนที่ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ถ้าเชื่ออย่างนี้จัดว่าเป็นคนมีศรัทธา ถ้าบุคคลเชื่อกรรมเชื่อผลแล้วจะได้ความสบายใจ เกิดความกล้าหาญที่จะทำความดีไม่สงสัยลังเลใจว่า ทำดีแล้วจะได้ดีจริงหรือ คนมีความเชื่อมั่นว่าทำดีต้องได้รับผลของความดีแน่นอน และในทางตรงข้ามถ้าทำชั่วไว้ต้องได้รับผลของความชั่วแน่นอนดุจกัน เขาจะไม่รีบทำความดีและละเลิกการทำความชั่วเชียวหรือ

เพราะฉะนั้น คนมีศรัทธาตั้งมั่นเชื่อกรรมเชื่อผลแล้วจึงมีความกล้าหาญในการทำความดี เช่น ถ้าบริจาคทรัพย์ที่ตนหามาได้โดยยากลำบากออกทำทาน กล้าสละเวลามารักษาศีลปฏิบัติธรรม ตลอดจนกล้าที่จะเผชิญหน้ากับความทุกข์เมื่อต้องประสบในขณะกระทำความดี กล้าที่จะต่อสู้กับอุปสรรคที่จะต้องขัดขวางในการทำความดี จึงรวบรวมเสบียงอยู่เสมอ คำว่าเสบียงทางในที่นี้พระพุทธเจ้าตรัสหมายเอากรรมอันเป็นส่วนกุศลคือความดีที่เรากระทำด้วยกาย วาจา ใจ ตามวิธีการของพระพุทธศาสนามีการให้ทาน สมาทานศีล และเจริญภาวนา กรรมดีที่กระทำนี้มีผลดีตอบสนองแก่ผู้กระทำให้ได้รับความสุขความเจริญประสบสิ่งอันน่าปรารถนา น่าใคร่น่าชอบใจ ท่านเปรียบกรรมดีหรือบุญกุศลเหมือนเสบียงทางเพื่อให้คนได้เห็นความสำคัญของบุญกุศลเพราะคนเดินทางไกลเมื่อไม่มีเสบียงคือข้าว น้ำ หยูกยา เครื่องอาศัย และยวดยานพาหนะ จะต้องประสบความทุกข์ยากในการเดินทาง อาจจะเดินทางไปล่าช้าหรือสิ้นชีวิตเสียก็เป็นได้ เมื่อก่อนจะเดินทางได้ตระเตรียมเสบียงเครื่องเลี้ยงชีวิตก็จะได้รับความสะดวกเป็นสุขและอาจได้ความสนุกในการเดินทาง เพราะฉะนั้น จึงเปรียบบุญ

กุศลความดีเหมือนเสบียงเดินทางอันคนเดินทางไกลถ้ารู้ตัวว่าจะต้องเดินทางไกลก็ย่อมจะต้องพิจารณาถึงข้าวของเครื่องกินเครื่องใช้ในการเดินทางว่า จะต้องเอาอะไรไปบ้าง มากน้อยเท่าใด แล้วก็ขวนขวายจัดหาเพื่อให้เกิดความสะดวกในการเดินทางฉันใด ผู้มีศรัทธาก็เช่นกัน เมื่อมารู้แน่ชัดว่าจะเดินทางสู่ปรโลกคือตายแน่แต่ยังไม่ทราบว่าวันใด แต่ว่าต้องไปแน่นอน เมื่อถึงวันกำหนดแล้วผัดผ่อนไม่ได้ก็ต้องรีบขวนขวายหาเสบียงไว้ให้พร้อม ถึงกำหนดไปเมื่อไรก็ติดตัวไปได้ทันทีฉันนั้น อันบุญกุศลความดีนี้ผิดกับเสบียงเดินทางในโลกนี้มีข้าวและน้ำเป็นต้น มีเอาไปมากก็หนักในการแบกขน หรือถ้าเป็นเงินทองข้าวของก็อาจจะถูกชิงจี้ตีปล้นเอาไปได้ บุญกุศลความดีหาเป็นเช่นนั้นไม่ ไม่ทำให้หนักแก่เจ้าของไม่มีอันตรายโดยประการทั้งปวง ทั้งยังคุ้มโทษทุกข์ภัยให้ทุกอย่าง จึงควรหนักหนาต้องรีบหาเข้าไว้

ศรัทธาเป็นสิ่งสำคัญถ้ามีอยู่ในใจของผู้ใดแล้วผู้นั้นย่อมมีความหมั่นขยันในการสร้างบุญกุศล ท่านกล่าวว่า พระโสดาบันบุคคลเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลเต็มเปี่ยมด้วยศรัทธา มีศรัทธาไม่หวั่นไหวเว้นกรรมชั่วได้ขาดคือ รักษาศีลห้าบริบูรณ์ ทำบุญไม่เสียดาย แม้จะมีของนิดของหน่อย ถ้าพบพระสงฆ์ที่เป็นเนื้อนาบุญแล้วต้องบริจาค แม้ตนจะอดก็ยอม พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ในปาฏิเทสนียะว่า ภิกษุมิได้เจ็บไข้และเขามิได้นิมนต์รับโภชนะในตระกูลที่สงฆ์สมมติว่าเป็นพระเสขะมาฉันต้องปาฏิเทสนียะ ผู้ที่เต็มเปี่ยมด้วยศรัทธาเป็นเช่นนี้ศรัทธาเป็นธรรมที่เป็นเหตุรวบรวมเสบียงทางคือ หมั่นขยันในการสร้างบุญกุศลเกิดเท่าไรตายเท่านั้น จะช้าเร็วสุดแต่เหตุปัจจัย ถ้าเหตุปัจจัยทำให้อายุยืนยาวมีอายุก็ยืนยาว ถ้ามีเหตุปัจจัยทำให้อายุสั้นก็พลันตายเร็ว ชีวิตไม่มีนิมิตเครื่องหมายรู้ได้ยากว่าจะถึงจุดจบในวันใด ทุกรูปทุกนามมาสู่โลกนี้แล้วก็ต้องจากโลกนี้ไปจะไปที่ใดไปอยู่ที่ไหนก็รู้ได้ยากอีก แต่เป็นที่รู้แน่ชัดแล้วว่าเราต้องไปแน่ อันคติที่ไปนี้สำคัญต่อชีวิต ถ้าไปสู่ทุคติชีวิตจะมีแต่ความทุกข์หาความสุขได้ยาก ถ้าไปสู่สุคติชีวิตก็มีความสุขความเจริญ บางคนอาจจะสงสัยว่าตายคือ สิ้นชีวิตแล้วทำไมไปสู่ทุคติ ชีวิตจะมีแต่ความทุกข์ ชีวิตนี้หมายถึง จิตวิญญาณที่กรรมนำไปเกิดแล้วเป็นสัตว์บุคคลมีรูปร่างมีชีวิตที่จะรับสัมผัสกับสภาพที่มีที่เป็นในที่นั้น ถ้ากรรม

นำไปเกิดในสถานที่มีแต่สัตว์ดุร้ายและไฟอันร้อน ผู้คนดุร้ายโหดเหี้ยม ชีวิตคือจิตวิญญาณก็จะเสวยแต่สัมผัสอันเป็นทุกข์ในที่นั้น ถ้ากรรมนำไปเกิดในสุคติมีแต่สิ่งอันสวยสดงดงาม และผู้คนในที่นั้นล้วนแต่คนดีมีบุญ ก็มีแต่ความสุขความเจริญ ชีวิตวิญญาณนี้จะต้องเดินทางกันตลอดไปจนกว่าจะสิ้นกิเลสตัณหา เพราะฉะนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า นรชนที่มีใจยังละตัณหามิได้จะต้องเร่ร่อนไปสู่ภพน้อยภพใหญ่เหมือนวานรมีใจอยากได้ผลไม้เที่ยวเร่ร่อนไปในป่าฉะนั้น

ชีวิตจิตวิญญาณของสรรพสัตว์เมื่อยังตัดตัณหาอุปาทานมิได้จะต้องเดินท่องเที่ยวไปในภพสามคือ กามภพ รูปภพ อรูปภพอยู่ร่ำไป ถ้าหมั่นขวนขวายสร้างบุญกุศลไว้ก็จะประสบความสุขในสถานที่ไปเกิดนั้น ในปัจจุบันก็จะชี้ให้เห็นว่าคนเราเกิดมาได้ดีมีสุขไม่เหมือนกัน ขอให้เชื่อมั่นว่านั่นกรรมกระทำมาไม่เหมือนกัน ถ้าเราไม่รีบสร้างความดีไว้บัดนี้แล้ว เราจะดีได้อย่างไร ถ้าเราทำดีในบัดนี้ผลดีจะหนีไปไหน การทำดีสร้างบุญกุศลศรัทธาเป็นเครื่องชักนำดังพรรณนามาฉะนี้

✻ ✻ ✻

หมดรักหมดทุกข์

พระเมธีวรคณาจารย์

ความโศกก็ดี ความร่ำไรก็ดี ความทุกข์ก็ดี มากมายหลายอย่างนี้มีอยู่ในโลก เพราะอาศัยสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก เมื่อไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รัก ความโศก ความร่ำไร และความทุกข์เหล่านี้ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้นแลผู้ใดไม่มีสัตว์หรือสังขารอันเป็นที่รักในโลกไหนๆ ผู้นั้นเป็นผู้มีความสุขปราศจากความโศก เพราะเหตุนั้นผู้ปรารถนาความไม่โศกอันปราศจากกิเลสธุลีไม่พึงทำสัตว์หรือสังขารให้เป็นที่รักในโลกไหนๆ

ถ้อยคำเหล่านี้ พระพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาของชาวพุทธได้ทรงเปล่งอุทานในสมัยที่พระองค์ทรงประทับอยู่ที่บุพพารามปราสาทที่นางวิสาขาสร้างถวายใกล้พระนครสาวัตถี เหตุที่พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานพระดำรัสเหล่านี้ เพราะในสมัยนั้น นางวิสาขาเบญจกัลยาณีแห่งสาเกตผู้ได้สมญานามว่างามไม่สร่าง มีลูก ๒๐ คน มีหลาน ๔๐๐ คน มีเหลน ๘,๐๐๐ คน ก็ยังสวยเหมือนสาวอายุ ๑๕ ปี หรือ ๑๖ ปี หลานคนหนึ่งของนางเป็นที่รักใคร่เจริญใจมาตายลง นางเสียดายอาลัยรักหลานคนนี้มาก จึงเศร้าโศกร้องไห้ถึงหลานที่ตายไปจึงสระผมประพรมน้ำ มีผมและผ้าเปียก เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงที่ประทับในเวลาเที่ยงวัน ถวายบังคมพระองค์แล้วนั่ง ณ ที่อันสมควร ที่นั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสกะนางวิสาขาว่า เชิญเถิดวิสาขา เธอมาแต่ที่ไหนหนอ มีผ้าเปียกมีผมเปียกเข้ามา ณ ที่นี้ในเวลาเที่ยง

นางวิสาขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หลานของหม่อมฉันเป็นที่รักที่พอใจทำกาละเสียแล้ว เพราะฉะนั้นหม่อมฉันจึงมีผ้าเปียกมีผมเปียกเข้ามา ณ ที่นี้ในเวลาเที่ยงเจ้าค่ะ

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ดูกรวิสาขา เธอพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถีหรือ

นางกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ หม่อมฉันพึงปรารถนาบุตรและหลานเท่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถีเจ้าค่ะ

พระองค์ตรัสถามต่อไปว่ามนุษย์ในพระนครสาวัตถีมากเพียงไรทำกาละอยู่ทุกๆ วัน

นางกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มนุษย์ในพระนครสาวัตถี ๑๐ คนบ้าง ๙ คนบ้าง ๘ คนบ้าง ๗ คนบ้าง ๖ คนบ้าง ๕ คนบ้าง ๔ คนบ้าง ๓ คนบ้าง ๒ คนบ้าง ๑ คนบ้าง ทำกาละอยู่ทุกวันๆ

พระองค์จึงตรัสถามว่า ดูกรวิสาขา เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เธอพึงเป็นผู้มีผ้าเปียกมีผมเปียกเป็นบางครั้งบางคราวหรือหนอ

นางได้สติเกิดปัญญาขึ้นด้วยพระดำรัสที่ตรัสถามจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่ใช่อย่างนั้นเจ้าค่ะ พอเพียงแล้ว ด้วยบุตรและหลานมากเพียงนั้นแก่หม่อมฉัน

พระองค์จึงตรัสสอนต่อไปว่า ดูกรวิสาขา ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๗๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๗๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๖๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๖๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๕๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๓๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๒๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑๐ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑๐ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๙ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๙ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๘ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๘ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๕ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๕ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๔ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๔ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๓ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๒ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๒ ผู้ใดมีสิ่งที่รัก ๑ ผู้นั้นก็มีทุกข์ ๑ ผู้ใดไม่มีสิ่งที่รัก ผู้นั้นก็ไม่มีทุกข์ เรากล่าวว่าผู้นั้นไม่มีความโศก ปราศจากกิเลสธุลี ไม่มีอุปายาส ดังนี้ ทรงเปล่งอุทานดังที่นำมากล่าวไว้ข้างต้น

จากพระดำรัสนี้ทำให้ได้ความรู้ว่า ความโศก ความร่ำไร และความทุกข์กายทุกข์ใจทั้งหลายเกิดขึ้นเพราะสิ่งอันเป็นที่รักมาพลัดพรากจากไป สิ่งอันเป็นที่รักท่านจัดไว้ ๒ อย่าง คือ สัตว์และสังขาร สัตว์หมายเอาสัตว์ที่เลี้ยงต่างๆ เช่น สุนัข แมว ไก่ นก และปลา เป็นต้น ส่วนสังขารนั้นแจกออกเป็น ๒ อย่างคือ

สังขารที่มีใจครองและสังขารที่ไม่มีใจครอง สังขารที่มีใจครองหมายเอาคนและสัตว์ ซึ่งนอกจากสัตว์เลี้ยง ส่วนสังขารที่ไม่มีใจครองหมายเอาทรัพย์สมบัติต่างๆ ที่นำติดตัวไปได้และนำติดตัวไปไม่ได้หรือที่เคลื่อนที่ได้และที่เคลื่อนที่ไม่ได้ สัตว์และสังขารดังกล่าว สิ่งใดเป็นที่รักเป็นที่พอใจย่อมเพลิดเพลินชื่นชมยินดีในสิ่งนั้นปรารถนาที่จะเพลิดเพลินชื่นชมยินดีกับสิ่งนั้นไปนานๆ หรือตลอดไป เมื่อสิ่งอันเป็นที่รักมาพลัดพรากจากไป จึงเป็นการสูญเสียความเพลิดเพลินชื่นชมยินดี จึงเกิดความเสียดายอาลัยอาวรณ์เมื่อจิตคิดคำนึงถึงสิ่งที่สูญสิ้นไปแล้ว พลัดพรากจากไปแล้ว หมดหวังที่จะได้กลับคืนมาแล้ว ใจย่อมเหือดแห้งที่เรียกว่าใจหาย มีอาการว้าเหว่อ้างว้างและว้าวุ่นครุ่นคิดถึงสิ่งนั้นที่สูญสิ้นหรือพลัดพรากจากไปมิคืนกลับสุดที่ใจจะทนทานได้ ใจจึงแห้งผากหมดความสุขสดชื่นเหมือนพืชผักหรือต้นไม้ที่ถูกถอนและตัดจากความชุ่มชื้นของผืนดินและทิ้งไว้กลางแดดย่อมจะเหี่ยวเฉาสิ้นสดใส ใจที่แห้งผากเพราะขาดสิ่งอันเป็นความสุขสดชื่นเป็นอันตรายแก่ชีวิตมากบางคนปล่อยใจให้แห้งผากอยู่นานเกินไปไม่หาอุบายให้ใจสดชื่นถึงสิ้นชีวิตไปก็มีบางคนวิกลจริตไปก็มี สิ่งใดรักมาก เมื่อสิ่งนั้นพลัดพรากหรือสูญสิ้นไปก็เกิดความทุกข์มาก สมกับที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า มีสิ่งที่รัก ๑๐๐ ก็มีทุกข์ ๑๐๐ มีสิ่งที่รัก ๑ ก็มีทุกข์ ๑ ไม่มีสิ่งเป็นที่รักเลยก็ไม่มีทุกข์เลย ก็ปุถุชนคนมีกิเลสหนาจะตัดรักหักสวาทไปได้เชียวหรือ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงต้องมีร้องไห้ร่ำไรรำพันบ่นเพ้อเมื่อสิ่งอันเป็นที่รักมาสูญสิ้นหรือพลัดพรากจากไป มีความทุกข์เสน่หาอาลัย อันที่จริงความรักเป็นธรรมชาติของจิตที่เกิดความยินดีพอใจ เมื่อจิตเกิดความยินดีพอใจในสิ่งใดก็ปรารถนาจะได้สิ่งนั้น เมื่อได้แล้วก็เกิดการยึดถือว่าเป็นของเรา ถ้าสิ่งอันเป็นที่รักเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปจิตก็เปลี่ยนจากสุขเป็นทุกข์ไปทันที ปุถุชนคนมีกิเลสจึงต้องเรียนรู้หลักความจริงไว้บรรเทาทุกข์บ้าง หลักความจริงมีอยู่ว่าสิ่งทั้งหลายไม่มีอะไรแน่นอนคงที่ ล้วนแปรเปลี่ยนไปตามกาลสมัยตามเหตุและปัจจัยการที่จะไปยึดถือและทึกทักเอาว่าของสิ่งนั้นจงเป็นอย่างนั้นตลอดไปอย่าได้มีการสูญสิ้นหรือพลัดพราก ข้อนั้นจะได้แต่ที่ไหน ต้องยอมรับความจริง เห็นตามความเป็นจริง พิจารณาตามความเป็นจริงอยู่เสมอว่า เราจะต้องละเว้นเป็นต่างจากของรักของชอบใจเป็นธรรมดา เมื่อพิจารณาถึงความเป็นจริงอยู่เสมอ เมื่อเกิดความสูญสิ้นหรือพลัดพรากจากของรักของชอบใจขึ้น ใจก็ยอมรับความจริงรู้ตาม

ความเป็นจริงว่า เป็นของธรรมดา เป็นอย่างนี้มานานแล้ว ต้องเป็นอย่างนี้และจะเป็นอย่างนี้ตลอดไป

ถ้าไม่ทำไว้ในใจบ่อยๆ มักจะลืมความจริง เมื่อเกิดขึ้นแล้วนึกถึงความจริงไม่ได้ จึงต้องร้องไห้เศร้าโศกเสียใจเหมือนนางวิสาขา เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสถามให้ได้สติ จึงระลึกถึงความจริงได้หยุดเศร้าโศกเสียใจ ความจริงไม่มีสิ่งใดน่ารัก เพราะมันไม่ทำให้เรารักได้ตลอดไป สัตว์ก็มีเจ็บไข้ แก่ และตายไป สังขารทั้งหลายก็มีเปลี่ยนแปลงเสื่อมสลายไป หมดไป สิ้นไป พิจารณาให้เห็นความจริงอยู่เสมอ คงจะไม่เผลอรัก เมื่อหมดรักก็หมดทุกข์ และมีความสุขชนิดไม่ต้องมีรัก

✽ ✽ ✽

มรรค ๘

พระเมธีวรคณาจารย์

เจริญพรญาติโยมทุกคนที่ร่วมปฏิบัติธรรม ณ สถานที่นี้ ขออนุโมทนาที่เจ้าอธิการโกวิท (พระครูรัตนพรหมคุณ) แห่งวัดบางแก้ว ต.บางแก้ว อ.เมือง จ.ฉะเชิงเทรา จัดให้มีการอยู่ปริวาสกรรม ได้ปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะได้มีการจัดบวชชีพราหมณ์ ถือว่าเป็นการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา โอกาสเช่นนี้นับว่าเป็นโอกาสทองในการที่จะเผยแผ่พระศาสนาและโดยเฉพาะตัวผมเองนั้นเป็นพระธรรมทูตอยู่ด้วยตามหน้าที่

วันนี้ก็จะได้นำธรรมะสำหรับดำเนินชีวิตมาอรรถาธิบายเอามาแสดงให้เกิดแนวทางในการที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติให้แจ่มชัดยิ่งขึ้น พุทธบริษัทมีอยู่ ๔ จำพวกตามที่ท่านกำหนดไว้คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นพุทธบริษัทดั้งเดิม แต่เดี๋ยวนี้พูดกันทั่วๆ ไปว่าภิกษุณีบริษัทก็ได้หมดสิ้นไปเสียนานแล้ว เนื่องจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์บัญญัติครุธรรม ๘ ประการไว้เป็นเครื่องป้องกันไม่ให้สตรีเพศเข้าบวชในศาสนา เพราะพระองค์ทรงเห็นว่าสตรีเพศถ้าเข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกับภิกษุแล้วจะทำให้เกิดอันตรายขึ้นกับพระศาสนา ทรงเปรียบว่าเพลี้ยที่ลงในไร่อ้อย ขยอกที่ลงในข้าวสาลี หรือตระกูลที่มีสตรีมากมีบุรุษน้อยก็จะเป็นอันตรายจะไม่ตั้งมั่นอยู่ได้นาน พระองค์จึงทรงบัญญัติครุธรรม ๘ ประการ สำหรับเป็นเครื่องป้องกันความอันตรธานไปแห่งศาสนา เพราะฉะนั้นภิกษุณีสงฆ์จึงตั้งอยู่ไม่ได้นานก็หมดไปเนื่องจากครุธรรม ๘ ประการที่พระองค์ทรงบัญญัติป้องกันไว้

ญาติโยมที่เป็นสตรีเพศก็ไม่ต้องเสียใจว่าเวลานี้บวชเป็นภิกษุณีไม่ได้ การประพฤติปฏิบัติธรรมทางศาสนาพุทธของเรานั้นจะอยู่ในเพศใดภูมิใดก็สามารถดำเนินตามมรรค ๘ ประการได้ ข้อสำคัญเบื้องแรกจะต้องมีศรัทธา มีความเชื่อมั่นต่อหลักพระศาสนาให้มั่นคงเป็นพื้นฐานของจิตใจ ก็จะทำให้การประพฤติ

ปฏิบัติดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายได้โดยไม่ยาก เพราะฉะนั้นพุทธบริษัทเบื้องต้นที่เราเข้ามาสู่พระศาสนานั้นก็มีระเบียบ มีกฎเกณฑ์ การเข้ามาสู่ศาสนาเรียกว่าถึงไตรสรณคมน์ การที่เราถึงไตรสรณคมน์นี้เป็นเบื้องต้นของการเข้าสู่ศาสนาพุทธ เราเปล่งวาจาว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ ตติยัมปิ ๓ ครั้งด้วยกันนี้ยอมรับนับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ คือเป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยวในดวงใจนั่นเอง แต่ถ้าเราไม่เข้าใจหลักของพระรัตนตรัย จะทำให้การเปล่งวาจาของเรานั้นไม่สัมฤทธิผลเท่าที่ควร เพราะฉะนั้นต้องรู้จักคุณพระรัตนตรัย แต่สำหรับในวันนี้จะไม่เน้นเรื่องการถึงคุณพระรัตนตรัย เพราะว่าส่วนมากก็จะมีความเข้าใจในการเข้าถึงพระ-รัตนตรัยกันเป็นส่วนมาก

ศรัทธาที่มีต่อพระรัตนตรัยจะทำให้การถึงพระรัตนตรัยนั้นหนักแน่นก็คือการรู้เรื่องของความเป็นจริงเรียกว่าสัจจะ สัจจะความเป็นจริงที่ทำให้พระรัตนตรัยเกิดขึ้นก็คือ เรื่องของความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันนี้เป็นสัจจะเป็นความจริงที่ทำให้พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงออกผนวช เพื่อนบรรพชิต ภิกษุสามเณรที่ศึกษาพุทธประวัติมาแล้วย้อนระลึกถึงว่าพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงออกผนวชนั้นเพราะมาปรารภถึงเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ได้เห็นเทวทูต ๔ คือได้เห็น คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะ และพระองค์ทรงรำพึงว่าคนที่เกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายนี้มันเป็นเรื่องที่น่าสลดใจ เกิดมาแล้วต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายนี้มันเป็นเรื่องที่ลำบาก ก็ปรารภที่จะหาวิธีการหรืออุบายที่จะมาทำให้พ้นจากสภาวะอันนี้ พอเห็นสมณะก็เห็นแนวทางว่าการบวชนั้นจะดี จะทำให้พบอุบายในการที่จะพ้นไปจากความแก่ ความเจ็บ ความตาย จึงตัดสินพระทัยออกบวช

การบวชของพระองค์ก็มุ่งที่จะทำให้พ้นจากทุกข์อันเป็นสัจจะความจริงที่หลีกไม่ได้ โดยพระองค์มีปัญญาว่าสิ่งที่มีอยู่นี้ มันเป็นอยู่นี้ จะต้องมีอุบายแก้ไขเหมือนกัน เหมือนอย่างกับมีร้อนก็มีเย็น มีมืดก็มีสว่าง มีกลางวันก็มีกลางคืน พระองค์ทรงรำพึงถึงสิ่งที่มีคู่กันอยู่ เมื่อมีทุกข์แล้วก็ต้องมีอุบายเครื่องพ้นทุกข์ พระองค์จึงทรงแสวงหาโมกขธรรมคือธรรม เป็นเครื่องพ้นทุกข์ในความเหนื่อย

ยากลำบากที่เราเรียนเรารู้มาแล้วว่าตั้ง ๖ ปี จึงได้ตรัสรู้อริยสัจธรรม ๔ ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เมื่อพระองค์ทรงรู้สัจจะทั้ง ๔ นี้แล้วก็ทรงประกาศความเป็นพุทธะ ทรงแสดงธรรมกัณฑ์แรกกับพระปัญจวัคคีย์ก็ยกเอาเรื่องนี้ขึ้นมาแสดงเป็นอันดับแรกเริ่ม เป็นปฐมเทศนานี่แหละสูตรนี้เป็นสูตรที่สำคัญมากที่จะนำมากล่าวในวันนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพุทธบริษัททั้งบรรพชิตทั้งคฤหัสถ์ ซึ่งรวมกันอยู่ที่นี้

ปฐมเทศนาที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงนี้ ประกาศสัจจะทั้ง ๔ นี้แจ่มแจ้งคือทรงแสดงถึงทุกข์ว่ามีความเกิด **ชาติปิ ทุกขา** มีความชรา **ชราปิ ทุกขา** ความตาย **มรณังปิ ทุกขัง** โสกะปริเทวะ ความโศก ความร่ำไรรำพัน ทุกข์โทมนัส ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ **อุปายาส** ความคับแค้นใจ **อัปปิเยหิ สัมปโยโคทุกโข** ทุกข์อันเกิดจากความอยู่ร่วมกันกับสังขารอันไม่เป็นที่รัก **ปิเยหิ วิปปโยโค ทุกโข** ทุกข์เกิดจากการพลัดพรากจากสรรพสังขารอันเป็นที่รัก **ยัมปิจฉัง นะละภะติ ตัมปิ ทุกขัง** ความปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นนั่นก็เป็นทุกข์ **สังขิตเตนะ ปัญจุปาทา นักขันธา ทุกขา** ว่าโดยย่ออุปาทานที่เข้าไปยึดในขันธ์ทั้ง ๕ นั้นเป็นตัวทุกข์ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ นี่พระองค์ตรัสเรื่องตัวทุกข์ไว้อย่างนี้

ถ้าเรามาศึกษาในเรื่องความทุกข์ในสูตรนี้แล้วจะทำให้เห็นซึ้งว่าเป็นของจริงอันประเสริฐ ถ้าพุทธบริษัทมาพิจารณาถึงเรื่องทุกข์ให้แจ่มชัดว่าแต่ละอย่างนี้มันเป็นความทุกข์จริงๆ เราต้องประสบกันอยู่เป็นประจำมากบ้าง น้อยบ้าง ทำให้เกิดความรู้สึกสลดสังเวชว่า เรานั้นอยู่ในท่ามกลางของกองทุกข์ ถูกความทุกข์เข้าครอบงำย่ำยีอยู่เป็นประจำก็ทำให้เกิดความคิดว่าความทุกข์นี้มันควรจะต้องเข้าไปกำหนดรู้ให้แจ่มชัด จะได้หาอุบายที่จะมากำจัดความทุกข์

พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ว่า ตัณหาความทะยานอยากที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละคนนั้นมันเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ทรงแจกตัณหาเป็น ๓ ประเภท คือ **กามตัณหา** ความอยากได้ในรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส **ภวตัณหา** ความอยากมี ความอยากเป็น **วิภวตัณหา** ความอยากไม่มีอยากไม่เป็น คือมีเป็นแล้วเกิดความเบื่อหน่ายอยากจะพ้นไป ผลักไสไปเป็นวิภวตัณหา เมื่อความดิ้นรนทะยานอยากทางจิตใจมีอยู่ คนเราก็หนีทุกข์ไม่พ้น ต้องเวียนวนอยู่ในทุกข์นี้

เรื่อยไป พระองค์มีญาณปัญญาแจ่มชัดว่า เมื่อดับตัณหานี้เสียได้สิ้นเชิงเมื่อใด ความทุกข์ที่กล่าวไว้ตอนนั้นก็จะหมดไป จึงหาอุบายที่เป็นเครื่องพ้นทุกข์ เรียกว่า **มรรค** ทางแห่งการไปสู่ความพ้นทุกข์ ก็รู้ถึงมรรคที่มีองค์ ๘ ประการมี สัมมาทิฏฐิ เป็นต้น มีสัมมาสมาธิเป็นที่สุดแล้ว พระองค์ก็ทรงประกาศถึงมรรคว่าเป็นมัชฌิมาปฏิปทาที่พระองค์ทรงตรัสรู้แล้ว แจ่มชัดแล้ว ถ้าอริยสัจจ์ทั้ง ๔ ประการนี้ยังไม่วน ๓ รอบ ก็ยังไม่ปฏิญญาว่าเป็นสัมมาสัมพุทธะ คือเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เมื่ออริยสัจจ์ทั้ง ๔ วน ๓ รอบคือ นี้เป็นทุกข์ ทุกข์ควรกำหนดรู้ ได้รู้แล้ว นี้เป็นเหตุเกิดทุกข์ เหตุทุกข์ควรละ ละได้แล้ว นี้เป็นนิโรธ นิโรธนี้ควรทำให้แจ้ง ทำให้แจ้งแล้ว นี้เป็นมรรค มรรคควรทำให้เจริญทำให้เกิด ได้กระทำให้เจริญทำให้เกิดแล้ว นี้เขาเรียกว่าวน ๓ รอบ อย่างนี้เรียกว่ามีอาการ ๑๒ ที่พระองค์ทรงตรัสว่า เอวันติปริวัตตัง ทวาทสาการัง คือวน ๓ รอบ มีอาการ ๑๒ คือ อริยสัจจ์ ๔ วน ๓ รอบ เป็น ๑๒ เรื่องที่นำมากล่าวนี้ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญในทางพระพุทธศาสนาในเชิงปฏิบัติ

ในเชิงปฏิบัติก็คือมรรค ๘ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติหรือเป็นปฏิปทาที่จะนำบุคคลไปสู่ความพ้นทุกข์ เราเป็นชาวพุทธจะเป็นคฤหัสถ์ก็ดี เป็นบรรพชิตก็ดี ถ้าเข้าใจเรื่องมรรค ๘ นี้ โดยถูกต้องแล้ว แล้วดำเนินชีวิตของเราไปตามมรรค ๘ นี้โดยถูกต้อง แล้วดำเนินชีวิตของเราไปตามมรรค ๘ ประการนี้ ชีวิตก็จะค่อยๆ บรรเทาทุกข์ไปเรื่อยๆ ความทุกข์ก็จะค่อยๆ หมดไปลดน้อยลงไป เพราะฉะนั้นอันนี้ต้องเน้นถึงเรื่องมรรค ๘ นี้เป็นหลักในการแสดงในวันนี้ มรรค ๘ ขอให้จำกันให้ได้ทุกๆ คนเป็นบรรพชิตก็ตามคฤหัสถ์ก็ตามให้จำไว้ว่ามีอะไรบ้าง ก็มีคำบาลีที่ท่านสวดกันเป็นประจำอยู่ในธรรมจักรว่า สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปโป สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ๘ สัมด้วยกัน หรือ ๘ ชอบด้วยกัน ถ้าเราจำเนื้อความอันเป็นบาลีมรรค ๘ นี้ได้รู้อรรถาธิบายพอสมควรแล้วนำเอามาใช้ในการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ชีวิตของเราก็ดำเนินไปตามมรรค ๘ ความทุกข์ที่กล่าวข้างต้นก็จะค่อยๆ ลดน้อยลงไป เมื่อมรรครวมตัวกันเป็นอันเดียวกันเรียกว่า มรรคสมังคี จะเป็นเหตุละกิเลสได้ ทำปุถุชนที่มีกิเลสหนาให้เป็นผู้มีกิเลสเบาบางน้อยลงไปตามลำดับ

ทำปุถุชนให้เป็นกัลยาณชน ทำกัลยาณชนให้เป็นอริยชน เพราะฉะนั้นมีอยู่ตอนหนึ่งที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ปริพาชกคนหนึ่งเข้าไปทูลถามว่าในศาสนาอื่นนั้นมีพระอริยบุคคลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ หรือไม่ พระอริยบุคคลที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี พระอรหันต์ พระองค์ตรัสตอบเป็นใจความว่า ธรรมวินัยใด หรือศาสนาใดที่ไม่มีมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ แล้ว ธรรมวินัยนั้นหรือศาสนานั้นก็จะไม่มีพระอริยบุคคลเหมือนกับรอยเท้านกที่ไม่มีในอากาศ หรือรอยขีดของไม้ไม่มีลงในน้ำ เป็นการปฏิเสธสิ้นเชิงว่าหลักคำสั่งสอนในศาสนาอื่นที่ปราศจากมรรคมีองค์ ๘ นี้แล้วจะทำให้บุคคลเป็นพระอริยะไม่ได้ อันนี้ควรประทับใจ ควรจำไว้ให้ดี มีอีกตอนหนึ่งที่พระองค์ตรัสว่า ถ้าภิกษุยังดำเนินชีวิตประพฤติปฏิบัติตามมรรคมีองค์ ๘ นี้ตราบใด โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์ อันนี้พวกเราต้องมั่นทั้งอุบาสกอุบาสิกาทั้งเพื่อนบรรพชิต ของจงมั่นในข้อนี้ ตอนที่ผมบวชใหม่ๆ นี้มีพระบางรูปพูดให้ฟังว่าเดี๋ยวนี้มรรคผลนิพพานไม่ต้องพูดกัน หมดแล้ว ไม่มีแล้ว พระอริยบุคคล พระอรหันต์ไม่มีแล้ว เพราะหมดสมัยแล้ว ทำให้เกิดใจฝ่อ แล้วจะบวชเข้ามาทำไม เพราะผลมุ่งหมายของการบวชก็คือการทำตนให้เป็นพระอริยบุคคลก็เท่ากับปฏิเสธมรรคผลนิพพาน ปฏิเสธคุณงามความดีอันเป็นสามัญผลในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้นทำให้เกิดความรู้สึกว่าปฏิปักษ์เกิดขึ้นกับพระศาสนาอย่างรุนแรงแล้ว เริ่มศึกษาธรรมวินัยเมื่อบวชพรรษาแรก เรียนรู้พุทธประวัติ ได้ความมั่นใจเพราะได้อ่านพุทธประวัติพบว่า ตราบใดที่ยังมีการประพฤติดีปฏิบัติชอบคือปฏิบัติตามมรรค ๘ นี้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์หมายถึงบุคคลสูงสุดในพระพุทธศาสนา และก็เป็นที่ปรากฏในปัจจุบันนี้อย่างพระสายกรรมฐานที่ท่านมรณภาพไปแล้วเมื่อเผาศพของท่านแล้ว ส่วนที่เป็นอัฐินั้นกลายเป็นพระธาตุขึ้นมา อันนี้เขาเอามาให้ดู แต่ว่าจะเท็จจริงอย่างไรก็สุดแท้แต่ผู้นั้นที่นำเอามาให้ดูคือ นี่แหละเป็นธาตุของท่าน คือเป็นส่วนกระดูกของท่านที่กลายมาเป็นพระธาตุแล้ว ก็มีพยานไว้ให้ดูว่ามันเป็นจริงอย่างนั้น คิดว่าเขาคงไม่โกหกหรอกนะ คงจะเป็นได้จริง เรื่องเหล่านี้ก็เป็นเรื่องอุตริมนุสธรรมซึ่งเป็นนามธรรมเราไม่สามารถจะรู้ได้ แต่ว่าอาศัยข้อวัตรปฏิบัติที่ท่านได้ทำให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมคือความเป็น

อยู่มาพิจารณาแล้วก็ใกล้เคียงกับครั้งพุทธกาล เช่น ธุดงค์วัตรประพฤติปฏิบัติอยู่ในเสนาสนะอันสงบสงัด เป็นข้อทำให้เกิดความศรัทธาความเชื่อว่าคงเป็นไปได้ หวนระลึกว่ามรรคมีองค์ ๘ ที่เรียกว่าเป็นสิ่งอันสำคัญยอดเยี่ยมในพุทธศาสนาที่ทำให้ปุถุชนคนหนาด้วยกิเลสเบาบางลงไปตามลำดับจนถึงละกิเลสโดยสิ้นเชิงนั้นมีความสำคัญอย่างไรก็จะพูดในเนื้อหาสัมมาทิฐิเบื้องต้น เรียกว่าความเห็นชอบนั้นเป็นส่วนปัญญาซึ่งเป็นเบื้องต้นของการเข้าสู่ศาสนาโดยแท้จริง ถ้ามีความเข้าใจในส่วนนี้เกิดขึ้นในฐานะเป็นปริยัติคือข้อศึกษาก็จะทำให้เกิดความสว่างวาบขึ้นในจิตใจว่า ถ้าเรามีทัศนคติอย่างนี้ในจิตใจแล้ว ความรู้สึกนึกคิดของเราจะน้อมไปเพื่อความพ้นทุกข์ตามลำดับ เช่น เราเกิดความเข้าถึงกฎของกรรม สัมมาทิฐิเบื้องต้นคือ กัมมัสสกตาญาณ ขอเพื่อนบรรพชิตและญาติโยมทั้งหลายจงเข้าใจคำนี้ให้ดี กัมมัสสกตาญาณ คือความรู้ว่าเรามีกรรมเป็นของตน กรรมที่เรากระทำทางกาย วาจา ใจนั้น มีผลที่จะทำให้เราประสบความสุขหรือความทุกข์เป็นของเฉพาะตน ทำแล้วจะต้องได้รับผลแน่นอน เพราะฉะนั้นคำสอนของพระพุทธเจ้าทรงแสดงแจกแจงไว้ในที่ต่างๆ นั้นมุ่งเน้นกล่าวถึงเรื่องกรรมนี้เป็นหลักตรัสรับรองว่าคนจะดีจะชั่วอยู่ที่การกระทำ มิใช่อยู่ที่ชาติตระกูล มิใช่อยู่ที่ยศฐาบรรดาศักดิ์ การกระทำนั่นเองเป็นเหตุจำแนกแจกแจงบุคคลให้เป็นไป มีภาษิตรับรองว่า กัมมุนา วัตตติ โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม การกระทำเป็นเหตุให้ได้รับผลดีหรือผลชั่วดังที่ตรัสว่า ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลภเต ผลํ บุคคลหว่านพืชชนิดใดย่อมได้รับผลชนิดนั้น เป็นอุปมาเปรียบเทียบ กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว อันนี้เป็นการปูพื้นฐานของจิตใจเป็นเบื้องต้น ถ้าเราได้ทัศนคติได้ศรัทธาต่อกฎของกรรมแล้วจะทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันของเรานั้นเป็นไปโดย ถูกต้องเรียบร้อยดีงาม เพราะว่ากฎของกรรมนั้นเป็นธรรมชาติ เป็นวัฏจักรที่จะหมุนบุคคลไปสู่ความสุขหรือความทุกข์ตามเหตุ คือถ้าเหตุดีหมายความว่าการกระทำนั้นมีเหตุที่ดีคือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อันนี้พูดหลักอภิธรรมก็จะทำให้กรรมนั้นเป็นสุจริตที่เราเรียกกันในนวโกวาท เพื่อนบรรพชิตที่เรียนนักธรรมตรีมาแล้วก็จะนึกถึงว่ารากเหง้าของบาปอกุศล หรือรากเหง้าของบุญกุศลนั้นก็คือตัวโลภะ โทสะ โมหะ อโลภะ อโทสะ อโมหะนี่เองเป็นรากเหง้าที่ทำให้เกิดบุญและเกิดบาป จึงมีปัญหา

ในสนามหลวงออกมาให้นักธรรมตรีตอบว่าความชั่วมีอะไรเป็นรากเหง้า ก็เฉลยว่ามีโลภะ ความอยากได้ โทสะ ความโกรธ โมหะ ความลุ่มหลงเป็นรากเหง้า ความดีก็มีอโลภะ ความไม่โลภ อโทสะ ความไม่โกรธ อโมหะ ความไม่หลงเป็นรากเหง้า นี้แหละที่เอามาสอนเอามาแสดงกันเพื่อให้รู้ฐานของจิตใจว่า โลภะ โทสะ โมหะ มันเป็นเหตุทำให้คนทำชั่ว อโลภะ อโทสะ อโมหะ เป็นเหตุทำให้คนทำความดี อันนี้เป็นการแจกแจงถึงนามธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจ ให้รู้ว่าคนเราจะดีจะชั่วนั้นมันมีเหตุอย่างนี้ อันที่จริงเรื่องโลภะ โทสะ โมหะ ความโลภ ความโกรธ ความหลงนี้มันเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ดั้งเดิมแล้ว เกิดขึ้นในจิตใจของสรรพสัตว์ทั้งหลาย มากบ้างน้อยบ้างอาศัยวัตถุภายนอกเรียกว่าอารมณ์ มากระทบกับอายตนะคือวัตถุภายในมีจิตใจไปรับเข้าไม่มีสติควบคุมจึงทำให้คนเรานั้นตกอยู่ในอำนาจของสิ่งเหล่านี้ แล้วก็ทำกรรมชั่วมีประการต่างๆ ต้องเสวยทุกข์เสวยความเดือดร้อนเนื่องจากว่าไม่รู้เท่าทัน ไม่เข้าใจจึงได้ประสบความทุกข์ เกิดแล้วเกิดเล่าตายแล้วตายเล่าเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ไม่รู้จักจบสิ้น

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นมาแล้วพระองค์ทรงชี้สิ่งเหล่านี้ให้ชัดลงไป จึงวางหลักคำสั่งสอนกว้างๆ ๓ ประการว่า ให้ละชั่ว ให้ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส อันนี้เป็นการกล่าวเน้นว่าหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น มุ่งให้ละชั่ว ให้ทำดี ให้ทำจิตใจให้ผ่องใส นั่นก็คือจะให้เดินเข้าสู่มรรค ๘ ประการนี้เอง เพราะฉะนั้นเบื้องแรกจะต้องเข้าใจกฎของกรรม จะนำเอากัมมวิภังคสูตรมาให้เห็นเป็นข้อคิดสักเล็กน้อยทำให้เกิดความรู้สึกว่ากรรมมันมีอำนาจ มีกำลังที่จะบันดาลให้คนเป็นไป

สมัยหนึ่งนางวิสาขาเข้าไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่าคนที่เกิดมาในโลกนี้บางคนก็อายุสั้น บางคน ก็อายุยืน บางคนก็มีโรคน้อย บางคนก็มีโรคมาก บางคนก็มีศักดาน้อย บางคนก็มีศักดามาก บางคนก็มีรูปงาม บางคนก็มีรูปชั่วตัวดำ บางคนก็เกิดในตระกูลสูง บางคนก็เกิดในตระกูลต่ำ บางคนก็เกิดมายากจน บางคนก็เกิดมาร่ำรวย บางคนเกิดมามีสติปัญญาเฉลียวฉลาด บางคนเกิดมาโง่เขลาเป็นเพราะอะไร

พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัสถึงเหตุว่าที่เกิดมามีอายุยืนยาวเพราะเว้นจากการฆ่าสัตว์ ที่เกิดมาอายุสั้นเพราะได้ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตไว้ ที่เกิดมามีโรคภัยมากเพราะได้เบียดเบียนข่มเหงทุบตีสัตว์ทั้งหลายไว้ ที่เกิดมาไม่มีโรคภัยเพราะไม่ได้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายไว้ ที่เกิดมาแล้วมีศักดามีอำนาจเพราะเป็นคนประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนไม่เย่อหยิ่ง จองหอง ที่มีศักดาน้อยเพราะว่าเป็นผู้ที่เย่อหยิ่งจองหองไม่ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตน คนที่เกิดมาในตระกูลที่มั่งคั่งร่ำรวยเพราะได้ให้ทานไว้ในปางก่อน คนที่ยากจนอนาถาเพราะไม่ได้ให้ทานไว้ในปางก่อน คนที่อิจฉาริษยานั้นมักมีผิวพรรณทราม คนที่ไม่อิจฉาริษยายินดีในความดีของคนอื่นนั้นมีผิวพรรณงาม คนที่มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดเพราะได้เข้าหาสมณชีพราหมณ์หรือผู้ที่มีความรู้เข้าไปถามว่าอะไรบุญอะไรบาป คนที่โง่เขลาเบาปัญญาเพราะไม่ได้เข้าหานักปราชญ์ไม่ได้ศึกษาเล่าเรียนนี่ พระองค์ทรงตรัสเหตุความเป็นไปของคนต่างๆ เอาไว้อย่างนี้

เพราะฉะนั้นเรื่องสัมมาทิฐิในการเชื่อกฎของกรรมนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญของคน ทำให้เกิดความรู้สึกว่า ความดีความชั่วมันขึ้นอยู่กับตัวเราผู้กระทำ ไม่ใช่สำเร็จด้วยการอ้อนวอนขอร้อง ไม่ใช่สำเร็จด้วยการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่เชื่อถือกัน เราจะดีจะชั่วจะสุขจะทุกข์ขึ้นอยู่กับตัวเราที่กระทำนี่เอง เพราะทำให้พ้นจากความทุกข์โดยเด็ดขาดก็ต้องควบคุมความประพฤติการปฏิบัติของเรานั้นให้มันสะอาดหมดจดจากความชั่วทั้งหลาย ไม่ให้มาแปดเปื้อนคุ้มครองจิตใจของเราให้ปราศจากโลภ โกรธ หลง ทำให้จิตใจผ่องแผ้วจากอาสวะเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง นี่แหละเราจึงจะพ้นจากความทุกข์โดยเด็ดขาด ความคิดเห็นอย่างนี้ถ้ามีอยู่ในจิตใจแล้วจะทำให้จิตใจนั้นมีพื้นฐาน มีคุณความดีรองรับอย่างอื่นต่อไป เพราะฉะนั้น สัมมาทิฐิความเห็นถูกเห็นตรงต่อสัจจะความเห็นถูกเห็นตรงต่อสัจจะความเป็นจริงของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงแสดงไว้นี้ จึงเป็นทางเข้าสู่หนทางอันประเสริฐ ถ้าไม่มีทัศนคติ ไม่มีความรู้สึกในเรื่องกฎของกรรมในความเป็นไปของธรรมชาติยังยึดถือว่าสิ่งนั้นจะบันดาลให้เราดีเราชั่ว

ชีวิตของเราอยู่ในอำนาจของเทพาอารักษ์ คือพระพรหมเขาลิขิตชีวิตของเราให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ขึ้นอยู่กับสิ่งภายนอก ขึ้นอยู่กับบุคคลอื่น สิ่งอื่น อย่างนี้

ชื่อว่าไม่มีสัมมาทิฐิ เห็นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมในพุทธศาสนา ฝากชีวิตไว้กับสิ่งภายนอก ไม่มีการพัฒนาตนเองแล้ว แต่เหตุภายนอกจะบันดาลให้เป็นไป ก็กราบไหว้อ้อนวอนขอพรสิ่งนั้นสิ่งนี้ให้มาช่วยบันดาลให้เป็นไป ถ้าอย่างนี้ยังไม่ถือว่าเป็นสัมมาทิฐิ เมื่อสัมมาทิฐิเกิดขึ้นในจิตใจเชื่อผลของกรรมแจ่มชัด เห็นตนแลเป็นที่พึ่งของตน ต้องทำตนของตนให้เป็นที่พึ่ง อย่าไปมีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง การที่เราไปมีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งนั้นก็พึ่งได้บ้างไม่ได้บ้าง ต้องพึ่งตนเอง โดยเฉพาะการทำที่สุดแห่งทุกข์นั้นต้องกระทำด้วยตนเอง จะทำแทนกันไม่ได้ พระพุทธเจ้าตรัสไว้ชัดว่า สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ ความหมดจดหรือความไม่หมดจดเป็นของเฉพาะตน นาญฺโญอญฺญํ วิโสธเย คนอื่นจะยังคนอื่นให้หมดจดได้นั้นไม่ได้ เพราะฉะนั้นการดำเนินชีวิตจะให้หมดจดผ่องแผ้วจะไปสู่ความหมดจดนั้นต้องหันเข้ามาสู่มัชฌิมาปฏิปทามรรค ๘ นี้ นี่แหละเป็นทางอันไปสู่ เอกายโน มคฺโค เป็นทางอันประเสริฐ พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักของธรรมอันเป็นเครื่องตรัสรู้ไว้ ๓๗ ประการคือ โพธิปักขิยธรรม ๓๗ เริ่มต้นตั้งแต่สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘ ก็ไปจากองค์ธรรมในมรรค ๘ นี้แหละแยกออกไป เพราะฉะนั้นสัมมาทิฐิจึงเป็นเรื่องสำคัญของคนเราที่นำมากล่าวในวันนี้ก็มุ่งเอากฎของกรรม แต่ที่ท่านแจกไว้ในมรรควิภังค์ก็คือว่าเห็นอริยสัจจ์ ๔ เห็นทุกข์ เห็นเหตุเกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นข้อปฏิบัติที่ให้ถึงความดับทุกข์ นี่เขาเรียกว่าสัมมาทิฐิ แต่เบื้องต้นก็ต้องมีกัมมสกตาญาณคือความเห็นว่า เราเป็นไปตามอำนาจของกรรม เราจะสุขจะทุกข์จะดีจะชั่วอยู่ที่การกระทำการกระทำนี้เป็นเหตุให้เป็นไป

เมื่อมีความรู้สึกนึกคิดทางจิตใจอย่างนี้แล้ว ก็เริ่มควบคุมจิตใจ สัมมาสังกัปโปเกิดขึ้นคือจะมีความดำริชอบขึ้นเพราะเหตุว่าการที่บุคคลเราคิดใคร่ปรารถนา ความสนุกสนานเพลิดเพลินมัวเมาลุ่มหลงนั้นมันเป็นเรื่องฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อ เป็นเรื่องทำตนให้ลำบากก็จะเข้ามัชฌิมาปฏิปทาที่พระองค์ทรงตรัสไว้ว่าให้เว้นจากที่สุด ๒ อย่างคือ การทำตนให้หมกมุ่นมัวเมาเพลิดเพลินด้วยกามคุณคือรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ในปัจจุบันนี้เป็นกันไปมาก คนที่มีทรัพย์สินเงินทองมากๆ เขาก็มุ่งหาในทางด้านกามารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส หาสิ่งมาบำรุงบำเรอกันว่านั่นแหละมันเป็นทางหนึ่งที่ทำให้ได้ความสุขในชีวิตของเขา แทนที่เขา

จะใช้เวลาให้หมดไปในเรื่องการทำจิตทำใจให้พ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองที่เป็นเหตุทำให้คนเราเกิดแล้วเกิดเล่า เขาก็มุ่งไปแสวงหาสิ่งเหล่านั้น เพราะฉะนั้นเนื่องจากเขาไม่มีสัมมาทิฐิ เขาไม่เข้าใจเรื่องกฎของกรรมจึงดำเนินชีวิตไปอย่างนั้น คนที่เข้าใจกฎของกรรมแล้วจะเริ่มควบคุมความรู้สึกนึกคิดของตัวเองจะพยายามขูดเกลา พยายามบรรเทาถ่ายถอน เพราะกามทั้งหลายมีทุกข์ทั้งนั้น คือกามทั้งหลายนี้เริ่มตั้งแต่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มันจะมีทุกข์อยู่ในนั้นมันจะไม่มีความอิ่ม ความพอ เพราะว่าเรื่องของกามารมณ์มันมีความร้อนอยู่ในตัวของมันแล้ว มันจะทำให้เกิดความแห้งผากกระหายอยู่ไม่รู้จักจบจักสิ้น เช่น คนติดยาเสพติดมันก็ต้องเพิ่มปริมาณของยาขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่รู้จักอิ่มไม่รู้จักพอก็ทำลายระบบความสุข ความสงบในร่างกาย เพราะกระหายของตลอดเวลา เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสโทษของกามไว้มากมายในพระไตรปิฎก มีเวลาก็ไปอ่านเอาเถอะ พระองค์ทรงตรัสเปรียบโทษของกามไว้เหมือนอย่างกับถ่านเพลิงเหมือนอย่างกับหัวฝี เหมือนอย่างกับลูกศร เหมือนอย่างกับแผลเน่า พระองค์ทรงเห็นโทษของกามมันทิ่มตำให้เจ็บปวดเศร้าหมองเดือดร้อน ถ้าเรายังไม่มีความรักขึ้นในจิตใจจะปลอดโปร่งสบาย ถ้าเกิดความรักใครขึ้นมาสักคนเริ่มห่วงใยเริ่มมีความรู้สึกทิ่มตำจิตใจ ห่วงหาอาลัยอาวรณ์ เพราะฉะนั้นพระองค์จึงตรัสโทษของความรักไว้ว่าถ้าความรักที่เจือด้วยราคะรักร้อยก็ทุกข์ร้อย รักสิบก็ทุกข์สิบ ไม่รักเลยก็หมดทุกข์ พระองค์จึงตรัสถามว่า คนที่เกิดความโศก เพราะกามที่เกิดความกลัวก็เพราะกาม เมื่อพ้นจากกามแล้ว เมื่อความโศกไม่มี ความกลัวจะมีมาแต่ไหน เช่น คนที่ตัดรักตัดอาลัยเยื่อใยหมดแล้ว เมื่อสามีภริยาจะไปอย่างไรก็ไปเถอะไม่ห่วงใยแล้วตามสบาย หมดทุกข์ ถ้ายังอาลัยอาวรณ์อยู่ทุกข์ก็อยู่ นี่จะเห็นได้ว่ากามนั้นมันทำให้คนนั้นเจ็บปวด ต้องทำให้คนต้องคับแค้น

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าพระองค์จึงสอนให้ละกามด้วยการคิดในการที่จะปลีกออกจากกาม พระองค์ทรงวางอุบายสำหรับที่จะเอาชนะทุกข์ด้วยการปลีกตนออกจากกามเป็นอยู่ง่ายกินง่าย ให้เบาให้สบาย อย่าได้สั่งสม อย่าได้โลภมาก พยายามถ่ายถอนบรรเทาความต้องการทะยานอยากให้ค่อยหมดไป ให้มีตรึกอยู่ในใจว่าจะต้องปลีกออกจากสิ่งเหล่านี้ พยายามทำสิ่งเหล่านี้ให้ลดน้อยลงให้เบาบางลง สิ่งเสพติดทั้งหลายเป็นเรื่องกามทั้งนั้น ติดบุหรี่ ติดหมาก ติดน้ำร้อน

น้ำชา กาแฟอะไรต่างๆ นี่เรื่องติดแล้วละก็มันเป็นเรื่องที่ผูกพันทั้งนั้น คนที่สูบบุหรี่จะรู้ว่าขณะที่บุหรี่หมดมันเป็นอย่างไร จะกระวนกระวายถ้าไม่มีที่ซื้อที่หา ถ้าเราไม่ติดมันก็ไม่มีเรื่องทุกข์ เพราะฉะนั้นเรื่องของการในแต่ละอย่างนั้นมีพิษมีภัยอยู่ในตัว ต้องปลีก ต้องหลีก ในการแสดงอนุบุพพีกถา ๕ พระองค์จึงตรัสอาทีนวะ โทษของกามให้มองเห็นว่ากามนั้นมีโทษ ในเนกขัมมานิสังสกถาให้เห็นอานิสงส์ของการที่ปลีกออกจากกาม นี่แหละ สัมมาสังกัปปะข้อแรกเขาเรียกว่าการที่คิดจะปลีกตนออกจากกาม ผู้ที่บวชแล้วได้อัสสาทะพ้นจากกามมาได้ก็จะสบายใจ คือเห็นโทษมาแล้ว ที่ยังไม่เห็นยังอยากจะกลับไปเหมือนกัน ที่ยังไม่เห็นนี่เขามีความสุขกัน แต่ความทุกข์เขาไม่ค่อยให้เราเห็น ก็อาจอยากจะกลับไปมีความสุขอย่างนั้นบ้าง แต่พอไปๆ เข้าแล้วก็เกิดความรู้สึกว่า แหม รู้อย่างนี้ไม่ออกมาก็ดีเหมือนกัน มีพูดกันให้ฟังบ่อยๆ เนื่องจากว่ากามนั้นมีความแปรปรวน คือมันเป็นของไม่เที่ยง มันเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยงนั่นเอง ไปยึดไปถือไปจริงไปจังไม่ได้ ถ้าไปยึดไปถือไปจริงจังกับมันแล้วมันไม่เที่ยง เมื่อมันแปรเปลี่ยนไปทำใจไม่ได้ ความทุกข์จะเกิดขึ้นทันที เพราะฉะนั้นสิ่งใดมันจะเที่ยงแท้แน่นอนมีที่ไหน สิ่งทั้งหลายเป็นอนิจจังทั้งนั้น ความจริงเป็นอย่างนี้

เพราะฉะนั้นเรื่องของกามนี้เป็นสิ่งที่ต้องพยายามละ พยายามถ่ายถอนมันบรรเทามันเรียกว่าเนกขัมมะสังกัปไป ตรึกในการที่จะปลีกตนออกจากกาม กามนี่หมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส มันรวมกันหมด ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นสิ่งรัก ไม่ใช่มุ่งเรื่องกามารมณ์ที่เสพกามระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวหรือในระหว่างเพศนะ ไม่ใช่เรื่องเพศอย่างเดียว มันหมายถึง รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ซ่อนเร้น เป็นที่ใคร่ที่ปรารถนาน่ายวนใจนี่แหละเรียกว่ากามคุณหรือกามารมณ์ มันมีพิษมีภัยในตัวของมัน ต้องพยายามปลีกพยายามละเมื่อเห็นโทษของมันแล้วสิ่งที่จะสั่งสมเอาไว้ดู สิ่งที่จะสั่งเอาไว้ฟัง สิ่งที่สั่งสมเอาไว้ดม สิ่งที่สั่งสมเอาไว้กิน สั่งสมเอาไว้สัมผัสก็เบาบางลง มีง่าย เป็นง่าย อยู่ง่าย มีชีวิตเรียบๆ ไม่ยุ่งยากแล้วก็เอาชีวิตมาดำเนินกิจกรรมเพื่อความสงบยิ่งๆ ขึ้นไป สิ่งเหล่านี้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ต้องแสวงหาทั้งนั้น เดี๋ยวนี้มีราคาแพง ลิปสติกแท่งเป็นร้อยเอามาทาให้ปากมันแดงๆ หน่อยอย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นการที่บุคคลเห็นโทษของกาม พยายามปลีกตนออกจากกามนี้ได้ชื่อว่าได้ก้าวขึ้นสู่มรรค เมื่อ

ตัดกามบรรเทากามเสียได้ ความขัดเคือง ความขุ่นเคืองใจก็ลดน้อยลงไปเพราะว่าประโยชน์ไม่ค่อยขัดกับคนอื่นเขาแล้ว เขาก็เอาไปอยากได้ก็เอาไป ขุ่นเคืองใจมีน้อยแล้ว ความอาฆาตพยาบาทขุ่นเคืองจะลดน้อยลงไปเมื่อกามมันลดน้อยลงไป เพราะฉะนั้นถ้าทำใจได้ใจก็สบายปราศจากความขัดเคืองใจ ไม่มีความพยาบาทอยู่ในใจ ใจก็สบายมีความคิดให้อภัยอยู่เสมอ ถ้าอยากได้เอาไปไม่หวงไม่แหนไม่ตระหนี่ ก็เบาสบายได้บำเพ็ญความดียิ่งๆ ขึ้นไปเรื่อย บุคคลที่มีความขัดเคืองใจเพราะส่วนมากมีความตระหนี่คือว่ามีความอยากได้ เมื่อขัดผลประโยชน์ก็เกิดความอาฆาตพยาบาท เคียดแค้นชิงชัง เพราะฉะนั้นการที่ดำริในใจว่าเราจะไม่ขัดเคืองใจ จะไม่พยาบาทจองล้างใคร ใครจะล่วงเกินก็ให้อภัยเพราะเห็นกฎของกรรมแล้วใจสบายนี่แหละเขาเรียกว่าอัพยาปาทสังกัปโป คือมีความดำริในอันที่จะไม่พยาบาท แล้วก็อวิหิงสาสังกัปโป คือไม่ดำริในการที่จะเบียดเบียน ไม่แสวงหาความสุขในการสร้างทุกข์ให้คนอื่น เดี๋ยวนี้คนเราเบียดเบียนเพราะมุ่งสุขแก่ตนแต่ไปสร้างทุกข์ให้คนอื่น บางคนหลอกลวงเอาผลประโยชน์ของคนอื่นไปสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้เขาจนถึงฆ่าตัวตายต้องการความสุขแต่ว่าไปสร้างทุกข์ให้คนอื่น เช่น บุรุษเพศบางคนต้องการอภิรมย์เพียงชั่วขณะ แต่ว่าไปสร้างทุกข์ให้กับสตรีผู้หนึ่งแสนสาหัสต้องถึงฆ่าตัวตาย นี่แหละเรียกว่าวิหิงสาวิตก ความเบียดเบียนมันเป็นการสร้างบาปสร้างกรรมสร้างเวร บางคนหาปลามากัดมาเลี้ยง เอาปลามากัดกัน เอาไก่มาเลี้ยงเอาไปตีกันเพื่อความสนุก หรือบางคนเลี้ยงวัวไว้ชนกัน นี่เขาเรียกว่าเป็นการตรึกในเรื่องบาปเวรทั้งนั้น ห่างไกลจากความหลุดพ้นกฎของกรรมในด้านความชั่วมันก็จะทับถมไม่มีโอกาสที่จะพ้นจากทุกข์ได้มีแต่เพิ่มทุกข์ เราจะเห็นว่าการควบคุมความรู้สึกนึกคิดทางด้านจิตใจ เมื่อพยายามปลีกตนออกจากกาม พยายามปลีกตนที่จะไม่พยาบาท อาฆาต ให้อภัย ไม่พยายามหาความสุขจากความทุกข์ของคนอื่น ไม่มีวิหิงสาวิตก ใจสบายถ้าเราเข้ามาสู่จุดนี้แล้วกายวาจาจะดีขึ้นตามลำดับทีเดียว สัมมาวาจาจะเกิดขึ้น จะไม่เท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่หยาบ ไม่เพ้อเจ้อ เพราะใจถูกควบคุมไว้ได้ ๓ เรื่องแล้ว คนเราที่มันจะเสียเพราะว่าคิดอยากได้ คิดประทุษ-ร้าย คิดเบียดเบียนเขา เพราะอำนาจของความหยาบ เมื่อมีความตรึก มีความวิตกในทางที่เป็นอกุศลเกิดขึ้น กาย วาจา มันจะวิปริตไปแล้ว

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักในขั้นที่ ๓ เรียกว่า สัมมาวาจาขึ้น คือวาจาไม่เท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่หยาบ ไม่เพ้อเจ้อ มีสติควบคุมความประพฤติทางวาจาดี เวรภัยค่อยๆ หมดไป ข้าศึกศัตรูค่อยๆ หมดไป ไม่สร้างศัตรูใหม่เกิดขึ้น ไม่สร้างเวรสร้างภัย คนเราที่อยู่ด้วยกันนี้ เพราะไม่สำรวม ไม่ระมัดระวังวาจาจึงเกิดอันตรายขึ้น เกิดศัตรูขึ้น เกิดความเดือดร้อนขึ้น ความทุกข์มันตามมาเพราะว่าเราประพฤติผิดทางวาจา ทางกายคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดประเวณี กายกรรมปราศจากโทษ ไม่เบียดเบียนชีวิต ไม่เบียดเบียนทรัพย์สิน ไม่เบียดเบียนประเวณีของใคร เวรภัยก็หมดไป ค่อยๆ หมดไปก็อยู่ในศีลนั่นเอง

อาชีพหมดจดคือมีสัมมาอาชีพ ไม่หลอกลวงเพื่อเลี้ยงชีวิต อุบาสกอุบาสิกาไม่ค้าขายอันเป็นที่ผิดคือ ไม่ค้าขายมนุษย์ ไม่ค้าขายยาพิษ ไม่ค้าขายอาวุธไม่ค้าขายสัตว์ เป็นที่ฆ่าเป็นอาหาร ไม่ค้าขายน้ำเมา เขาเรียกว่าไม่แสวงหาเงินทองจากการค้าขายในทางที่ผิดเหล่านั้น ถึงแม้จะได้เงินได้ทองดีก็ไม่เอาถือว่ามันเป็นอาชีพที่มีบาปมีเวร อุบาสกอุบาสิกาเข้าถึงศาสนาแล้วละเว้นจากการค้าขายไม่ชอบธรรม พระก็เว้นจากอาการอเนสนา คือไม่แสวงหาในทางที่ไม่ถูกไม่ควรไม่เอาลาภต่อลาภ ไม่ประจบประแจงคฤหัสถ์หวังเอาลาภเอาผล ไม่ประพฤติผิดพระวินัยเพราะอาชีพ ไม่มุ่งลาภมุ่งผล มุ่งเพื่อขัดเกลา สัมมาอาชีวะนี่ทำให้สบายคนเราเมื่อมีอาชีพหมดจดแล้ว การงานปราศจากโทษมีสุขแท้ทีเดียว จะได้ความอัสสาทะสบาย อาชีพของคนเรานี่ถ้าเกี่ยวกับชีวิตร่างกายของคนอื่นแล้วมันจะเป็นทุกข์เช่นคนเลี้ยงหมู เวลาหมูเป็นโรคระบาดเป็นทุกข์กลัวหมูจะตาย กลัวจะขาดทุน คนเลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลา เมื่อโรคมันระบาดขึ้นมา กลัวปลา กลัวกุ้งจะตายก็เป็นทุกข์ กลัวจะหมดทุนไม่มีกำไรจะต้องเป็นทุกข์ เอาชีวิตของคนอื่นเขามาเลี้ยงไว้เพื่อเป็นผลประโยชน์จะต้องเป็นทุกข์กับเรื่องเหล่านั้น ไปคุยกันมาแล้วคนที่มีอาชีพเลี้ยงปศุสัตว์ก็จะต้องเป็นทุกข์กับชีวิตของเขาเรื่อยไป เพราะฉะนั้นชีวิตเลือดเนื้อของบุคคลอื่นเมื่อไปล่วงละเมิดหรือไปเอามาเกี่ยวข้องแล้วมันไม่ได้เป็นสัมมาอาชีพ มันไม่เป็นอาชีพที่หมดจด เพราะฉะนั้นผู้ที่ก้าวเข้าสู่ทางมรรค ๘ นี้ต้องพยายามชำระอาชีพให้หมดจด พระองค์จึงตรัสว่า มิจฺฉาอาชีวํ ปหาย สมฺมาชีเวน ชีวิตํ กปฺเปนฺติ คือสำเร็จด้วยอาชีพที่ชอบ

เพราะฉะนั้นการเข้าสู่ทางอันประเสริฐเริ่มต้นตั้งแต่สัมมาทิฐิ ความเห็นกฎของกรรมควบคุมจิตใจให้มีความรู้สึกเห็นโทษในเรื่องกาม เห็นโทษในความพยาบาทอาฆาตจองเวร เห็นโทษในการเบียดเบียนในความคิดที่จะหาความสุขในความทุกข์ของคนอื่น แล้วใจจะผ่องแผ้วใจจะสบาย รู้จักให้อภัย กายวาจาจะอยู่ในศีล อาชีพจะหมดจดทั้งนี้ก็ต้องมีสัมมาวายามะ ความเพียรชอบเป็นเครื่องสนับสนุน สัมมาสติระลึกชอบ สัมมาสมาธิความตั้งใจชอบเป็นตัวประคับประคอง ตัวนี้เขาเรียกว่าเป็นตัวส่งให้เกิดพลัง อันนี้จะเน้นให้มากหน่อยเพราะว่าเป็นทางปฏิบัติจิตใจโดยตรงเรียกสัมมาสมาธิ หรือว่าเป็นสมาธิสิกขา เมื่อเราได้มีทัศนคติถูกต้องแล้วว่าชีวิตของคนเรานี้เป็นไปตามอำนาจของกรรมเขาเรียกว่าควบคุมจิตให้ปลอดโปร่งผ่องใสมีความเพียร เอาละทีนี้เข้าสู่การปฏิบัติโดยตรง ใจของคนเรานั้นจะมีสิ่งหนึ่งที่มาคอยทำให้คิดเขาเรียกว่าสังขาร ได้แก่ตัวเจตสิกธรรมต่างๆ ตามอภิธรรมตามปรมัตถ์ เจตสิกต่างๆ นั้นจะมาปรุงแต่งจิตใจให้มีความคิดดีและคิดชั่ว ถ้าขาดสติตัวเหนี่ยวรั้งตัวห้ามตัวกันแล้ว เจตสิกธรรมฝ่ายอกุศลจะเข้าครอบงำจิตใจทำให้คนเรานั้นตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งเหล่านั้น เช่นโลภะมาครอบงำทำให้คนเราอยากได้ก็ทำให้ประพฤติผิดออกไปหรือโทสะครอบงำจิตใจก็ทำให้คนเราประทุษร้ายต่อกัน เมื่อโมหะครอบงำจิตใจก็ทำให้ลุ่มหลงแล้วกระทำสิ่งอื่นต่อไป อันนี้ก็อยู่ในข้อสัมมาสังกัปโปนั่นเอง คือความดำริในใจ ถ้าเราไม่มีสัมมาสังกัปโปความดำริในทางที่ชอบแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็จะครอบงำ ที่จะมีสัมมาสังกัปโปได้ดีนั้นก็ต้องมีสัมมาวายาโมคือ ความเพียรในการที่จะละสิ่งที่ไม่ดีให้ค่อยๆ หมดไปจากจิตใจ เพราะฉะนั้น หลักของความเพียรท่านจึงวางไว้ว่าเมื่อบาปอกุศลเกิดขึ้นในจิตใจ กามวิตกฺกํ นาติวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยนฺตีกโรติ นี่อ้างบาลีสักนิดหนึ่งว่า เมื่อกามวิตกเกิดขึ้นก็ถ่ายถอนบรรเทาให้มันหมดไป พยาบาทวิตกเกิดขึ้นก็พยายามถ่ายถอนบรรเทาให้หมดไป เมื่อวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นก็ต้องพยายามถ่ายถอนบรรเทาให้หมดไปอย่าให้มันครอบงำจิตใจ ความเพียรตัวนี้เองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่รักษาจิตใจ อันนี้ก็ต้องมีสติตัวระลึกรู้ว่าใจของเราขณะนี้เป็นอย่างไร มีราคะครอบงำหรือมีโทสะครอบงำหรือมีโมหะครอบงำเมื่อสิ่งเหล่านี้ครอบงำต้องพยายามถ่ายถอนพยายามบรรเทา เขาเรียกว่ามีสติระลึกรู้อยู่เสมอ มีความเพียรคอยประคับประคองไป

เพราะฉะนั้นสัมมาวายามะ สัมมาสตินี้จึงเป็นองค์ธรรมในการที่จะประพฤติปฏิบัติจิตใจ ถ้าเราเข้าใจถึงจุดนี้มุ่งมาสู่การประพฤติปฏิบัติที่จุดนี้แล้วจะทำให้ทุกข์นั้นค่อยๆ หมดไปจากจิตใจของเราตามลำดับ เริ่มต้นจากนิวรณ์ธรรม นิวรณ์ธรรมที่ครอบงำใจของคนเราอยู่ทำให้ใจของเราไม่มีอำนาจ ใจของเราเป็นโรค ใจของเรากระด้าง ใจไม่อาจไม่ควรแก่การงานนั้น ทำให้เราไม่สามารถที่จะบรรลุความดีได้ เพราะเราขาดความเพียรขาดสตินี้เอง ความเพียรกับสติจึงเป็นตัวสำคัญเริ่มต้นตั้งแต่การจับเอาอารมณ์ของกรรมฐานเข้ามาระลึก เพราะฉะนั้นสติที่ใช้กันอยู่ทั่วๆ ไปในหลักการปฏิบัติคืออานาปานัสสติ กำหนดลมหายใจเข้าออกมีความเพียรประคับประคองเข้าไว้ นี่เข้าสู่หลักปฏิบัติเป็นอย่างนี้มาเป็นตัวปฏิบัติแล้วเอาสติมาระลึกทุกลมหายใจเข้าออก ลมหายใจเข้ายาว ลมหายใจออกยาวรู้ชัดเอาสติผูกพันไว้กับลมหายใจจึงมีอุปมาเปรียบเทียบว่าจิตเปรียบเหมือนโคที่ยังไม่หย่านมแต่เขาพรากออกจากแม่มา เอาแม่ไปไถนาเอาลูกมาผูกไว้นี่ มันจะดิ้นรนจะไปหาแม่ การที่จะเอาโคอยู่ได้ไม่ให้ไปหาแม่หรือไม่ให้ซุกซนนั้นต้องมีเชือกมั่นมาผูกไว้ มีหลักที่มั่นคงมาผูกไว้เมื่อเชือกมั่นคงหลักมั่นคง โคดิ้นไปดิ้นมาก็ต้องอยู่กับที่ เพราะว่าดิ้นไปเหนื่อยแล้วก็หยุด การฝึกจิตให้มีความเพียรมีสติมีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่ก็จะทำให้จิตนั้นตั้งมั่นไม่ฟุ้งซ่านไปอารมณ์อื่นได้สงบนิ่ง เมื่อจิตสงบนิ่งก็จะเป็นแนวทางให้เกิดปัญญา อย่างที่พระองค์ตรัสรับรองว่า สมาหิโต ยถาภูตํ ปชานาติ เมื่อบุคคลมีจิตตั้งมั่นแล้วก็รู้ความเป็นจริงอันนี้เป็นส่วนสำคัญเหลือเกินในการที่เราจะดำเนินไปสู่ความพ้นทุกข์ เราต้องมีธรรมะที่เป็นตัวส่ง ๓ ประการคือ มีสัมมาวายาโม ความเพียรชอบ สัมมาสติ ระลึกชอบ และสัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ แต่สัมมาสมาธินั้นท่านบอกว่าต้องเกิดปัญญา ต้องมีปัญญามาสนับสนุน ในที่นี้ก็ต้องเอาตัวสัมปชาโนเข้ามาเป็นองค์ประกอบ

ในการเจริญสติในมหาสติปัฏฐานท่านจึงวางองค์ประกอบสำหรับเจริญสติปัฏฐานไว้ ๓ ประการ ขอให้เพื่อนสหธรรมิกและญาติโยมจำให้ดี อาตาปี มีความเพียร สัมปชาโน รู้ตัวทั่วพร้อม สติมา มีสติ ๓ องค์นี้ เป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติจิตใจที่จะทำให้นิวรณ์ธรรมหมดไปสิ้นไปไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ มีความรู้ตัวทั่วพร้อมว่าขณะนี้จิตของเราเป็นอย่างไร ถูกกามฉันท์ครอบงำไหม กามฉันท์ครอบงำเพราะอาการเหล่าใด เราจะละด้วยอาการอย่างใดก็รู้อาการนั้น ละแล้ว

ไม่เกิดขึ้นด้วยอย่างใดก็รู้อาการนั้นๆ พยาบาทยังไม่เกิดขึ้นแก่เราโดยประการใดก็รู้อาการนั้น พยาบาทเกิดขึ้นแล้วละด้วยประการใดก็รู้ประการนั้น ละแล้วไม่เกิดขึ้นประการใดก็รู้ด้วยประการนั้น มีสัมปชัญญะในการที่ไปกำหนดรู้ ถีนะมิทธะความง่วงเหงาหาวนอน อุทธัจจะกุกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญ วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย กำหนดรู้ว่าเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะละด้วยประการใดละได้แล้วมันไม่เกิดขึ้นโดยประการใด ก็รู้มีความเพียรมีสติระลึกในการที่จะประคับประคองอยู่เสมอ จิตใจก็เป็นสัมมาสมาธิคือตั้งมั่นเป็นสมาธิ สมาธินี้มี ๓ ประการคือ ขณิกสมาธิสมาธิชั่วขณะๆ หนึ่งเป็นการเจริญวิปัสสนาเจริญสภาวธรรมปัจจุบันอะไรเกิดขึ้นมาก็รู้เท่าทัน กำหนดไว้แล้วไปรู้ติดต่อกันไปเป็นลูกโซ่ไม่นิ่งดิ่งเป็นแบบฌานแบบสมาบัติรู้เท่าทันอารมณ์ที่มากระทบ ปัญหาก็เกิดขึ้นเรื่อยๆ เห็นความเกิด ความดับคุณธรรมอันนี้เป็นตัววิปัสสนา ถ้าเราไม่พิจารณาปล่อยให้ดิ่งสู่อารมณ์ของสมถะแน่วแน่ลงไปหูก็ไม่ได้ยิน สัมผัสก็ไม่รู้ ดิ่งลงไปดื่มด่ำอยู่ในความสงบสุขอย่างนี้ไม่เกิดปัญญา แต่ถ้ายกจิตขึ้นสู่ขณิกสมาธิคือตั้งอยู่ในปัจจุบันอารมณ์ เมื่อรูปมากระทบตากำหนดรู้เห็นความเกิดความดับเสียงมากระทบหู กำหนดรู้เห็นความเกิดความดับ กลิ่นมากระทบจมูกกำหนดรู้เห็นความเกิดความดับ สัมผัสมากระทบกายกำหนดรู้เห็นความเกิดความดับรู้ความเปลี่ยนแปลงของจิตใจจะคิดอย่างไรรู้อาการนั้นๆ เห็นความเคลื่อนไปความเปลี่ยนแปลงของสภาวธรรมของจิตก็เป็นอุเบกขาวางใจเป็นกลางไม่หลงยึดติดในสิ่งใด ถ้าปฏิบัติได้อย่างนี้ใจก็สงบแบบรู้เมื่ออารมณ์ใดเข้ามาก็รู้ชัดเข้าใจถึงสภาวธรรมที่กระทบนี่แหละ เขาเรียกว่าอยู่อย่างอิสระ อยู่อย่างไม่เป็นทาสของกิเลส ทุกข์มันพ้นสติปัฏฐานจึงสำคัญเป็นยอดของการปฏิบัติในพุทธศาสนา ขอย้ำว่าถ้าพุทธบริษัท คือ ภิกษุสามเณรอุบาสก อุบาสิกาไม่เข้าใจถึงเรื่องการรักษาจิตใจตามหลักในมหาสติปัฏฐาน ๔ แล้วนี่ กิเลสมันเข้ามาสู่จิตใจเราได้เรื่อย เพราะกิเลสมันเกิดมาจากอารมณ์ตาหู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รับอารมณ์ห้ามยากกันยาก ถ้าเราไม่มีความเข้าใจในหลักของวิธีการ ไม่รู้ถึงสภาวธรรม ไม่เข้าใจในการที่จะใช้ธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้มาปฏิบัติแล้ว อีกกี่ร้อยชาติอีกกี่แสนชาติเราจึงจะพ้นจากกิเลสพ้นจากความทุกข์ได้

เพราะฉะนั้นการที่เราเข้ามาสู่ศาสนารู้จักมรรค ๘ อันเป็นแนวทางของการดำเนินชีวิตอย่างนี้ ชีวิตของเราก็จะหมดความสงสัยไปตามลำดับ จะทำให้จิตใจของเรานั้นขาวสะอาดไปเรื่อยๆ เพราะฉะนั้นความเพียรต้องเริ่มต้นแล้ว จึงมีคำเตือนว่า อชฺเชว กิจฺจมาตปฺปํ โก ชญฺญา มรณํ สุเว ความเพียรควรเริ่มทำเสียแต่วันนี้ ใครจะรู้ว่าความตายจะมีในวันพรุ่งนี้ การผลัดเพี้ยนต่อพญามัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่ไม่มีเลย เข้าจุดตรงนี้แล้วชีวิตของเราก็จะเป็นชีวิตที่เจริญแม้ชีวิตอยู่เพียงวันเดียว ภัทเทกรัตตสูตรพระองค์ทรงตรัสไว้อย่างนี้

เพราะฉะนั้นหลักของการปฏิบัติจะทำตนให้พ้นทุกข์อยู่ที่ ๓ จุดคือมี อาตาปี คือมีความเพียร สัมปชาโน รู้ตัวทั่วพร้อม สติมา มีสติโดยมองเห็นว่าชีวิตของเรานี้มีความทุกข์ครอบงำย่ำยีอยู่ แก่ เจ็บ ตาย ล้อมเข้ามาทุกขณะ เรานี้เหมือนถูกไฟล้อมเข้ามาแล้วไฟแก่ ไฟตายนี่ล้อมเข้ามาใกล้จะชักช้าอยู่ไม่ได้แล้ว จะต้องรีบทำความเพียรให้เกิดความรู้สึกอย่างนี้ ผู้นั้นแหละเริ่มปรารภความเพียรแล้ว ถ้ายังไม่รู้สึกอย่างนี้ ยังเพลินหาโน่นหานี่เอามาประโลมความสุขสนุกสนานกันไปวันๆ หนึ่งประมาท บุคคลนั้นย่อมประมาท ให้มีสติให้ระลึกถึงความเสื่อมให้ระลึกถึงความจริง เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์จึงทรงตรัสแก่บรรพชิต คฤหัสถ์มาพิจารณาดูเสมอๆ ว่า ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต เรามีความแก่เป็นธรรมดาไม่หลีกพ้นความแก่ไปได้ พยาธิธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดาไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ สพฺเพหิ ปิเยหิ นมาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว คนเราจะต้องละเว้นเป็นต่างจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น คือจะต้องพลัดพรากจากสิ่งทั้งหลายไป กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทาโย กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํ วา ปาปกํ วา ตสฺสทาโท ภวิสฺสามิ ควรพิจารณาอยู่เสมอว่า เรามีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นที่เผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ดีก็ตามชั่วก็ตามเราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

ถ้าเราหมั่นพิจารณาอยู่เนืองๆ สัมมาทิฐิจะเกิดเรื่อยๆ ก็จะควบคุมจิตใจให้อยู่ในสัมมาสัมกัปปะจะควบคุมวาจาให้เป็นสัมมาวาจาคือไม่เท็จ ไม่ส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่เพ้อเจ้อ และควบคุมการกระทำคือสัมมากัมมันตะ ไม่ฆ่าสัตว์

ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติผิดประเวณี ไม่ประพฤติผิดในกามทั้งหลาย มีสัมมาอาชีพ ไม่หลอกลวงบำรุงชีวิต มีสัมมาวายามะ มีความเพียร มีสัมมาสติ มีความระลึกชอบ มีสัมมาสมาธิ มีจิตใจตั้งมั่น ไม่ฟุ้งซ่าน วันๆ ก็อยู่ด้วยการพิจารณา กายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็สะอาดหมดจดเพราะมีสติเป็นเครื่องคุ้มครอง นี่แหละ เราจะได้ทำโอวาทของพระพุทธเจ้าให้ชัดขึ้นคือ ละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส เข้าหลักสูตรโอวาทของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงวางหลักไว้ที่ให้เราดำเนินตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นชาวพุทธแท้ทีเดียว ใครทำได้ผู้นั้นก็นับได้ว่าเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริงได้ปฏิบัติบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ้าเราไม่ดำเนินตามมรรค ๘ นี้ ไม่ได้ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติธรรม เพราะอะไร ไม่เข้าถึงมรรค ๘ มรรค ๘ นี้เป็นตัวปฏิบัติเป็นข้อปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมทำให้เรามีสติไม่ประมาท มีสติทุกๆ วันไม่เผลออารมณ์อะไรเข้ามารู้ ไม่เผลอมีที่ตั้งของสติกายเวทนาจิตธรรม นั่งว่างๆ กำหนดลมหายใจจะเคลื่อนไหวทางไหน มีสติรู้พิจารณาถึงร่างกายมีประการต่างๆ มี ๑๔ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง กำหนดเวทนาที่เกิดขึ้น สุข ทุกข์ หรือเฉยๆ ไม่ติดในสุขในทุกข์ กำหนดจิตอยู่เสมอ กำจัดจิตที่ไม่ดี ส่งเสริมจิตที่ดี กำหนดสภาวธรรม นิวรณ์ธรรมขันธ์ ๕ กำหนดไว้อยู่เสมอ นี่แหละเขาเรียกว่ามีสติเป็นที่ตั้ง สติมีฐานเป็นที่ตั้งก็จะได้รับผลานิสงส์ตามที่พระองค์ทรงประกาศไว้ว่า สตฺตานํ วิสุทธิยา เพื่อความหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย โสกปริเทวานํ สมติกกมายะ เพื่อก้าวล่วงพ้นจากความโศกและความร่ำไรต่างๆ ทุกขโทมนัสสานัง อัตถังคมายะ เพื่อความดับไปแห่งความไม่สบายกายไม่สบายใจ คือ ทุกขะโทมนัส ญายัสสะ อธิคะมายะ เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกคือมรรคผล นิพพาน นิพพานัสสะ สัจฉิกิริยายะ เพื่อกระทำพระนิพพานให้แจ้ง นี่แหละท่านทั้งหลายชีวิตของเราเข้าสู่มรรค ๘ แล้ว

* * *

ปริวาสเทศนา

พระเมธีวรคณาจารย์

ขอแสดงความนับถือแก่สหธรรมิกและพระปริวาสิกะภิกษุทั้งหลาย ขออนุโมทนาแก่ญาติโยมทั้งหลายที่มาร่วมปฏิบัติธรรม ณ สถานที่วัดบางแก้วนี้ การปฏิบัติถือเป็นกิจสำคัญ เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญ การปฏิบัติก็หมายความถึงการเอาธรรมะมาใช้เอามาบริโภค หรือเอามาแก้ทุกข์ เคยคิดเสมอว่า ธรรมะคือยา ผู้เรียนปริยัติธรรม นักธรรมตรี โท เอก เรียนเปรียญ ๑ - ๒ ถึง ๙ ประโยค เป็นการเรียนตัวยา ถ้าเราไม่ได้เอาคำสั่งสอนมาปฏิบัติก็เหมือนกับคนที่เรียนแต่ตัวยาแล้วไม่ได้นำตัวยามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการรักษาโรค เพราะฉะนั้นปรากฏว่าผู้ที่เรียนมานั้นแล้วทิ้งธรรมไป ความทุกข์ย่อมท่วมท้นไม่อาจแก้ไขได้ เรียนธรรมะมาแล้วไม่นำมาปฏิบัติก็เหมือนการเรียนตำรายามากมายหลายสิบขนานก็ตาม แต่ไม่ได้ทำยารับประทานสักครั้ง โรคที่เป็นอยู่ย่อมไม่อาจหายได้ เพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรมนำธรรมะมาใช้ก็เหมือนกับเรียนตำรายาแล้วนำตัวยามาทำขึ้น ไม่ได้เรียนแค่ชื่อของยาเท่านั้น เอาตัวยามาทำยาแล้วรับประทานเพื่อยาจะได้รักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เป็นอยู่ให้หายหรือทุเลาลงจะได้ความสำราญกายใจ

การปฏิบัติธรรมก็เพื่อบรรเทาทุกข์หรือดับทุกข์เพื่อความสุขไพบูลย์หรือความสุขสูงสุด การพ้นทุกข์จากวัฏฏสงสารจุดมุ่งหมายสุดท้ายก็คือไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ทีนี้การปฏิบัติธรรมของเราจะได้ผลแค่ไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับศรัทธา วิริยะ อุตสาหะและสติปัญญาของแต่ละรูปแต่ละคน แต่ถ้าตั้งใจปฏิบัติบูชาและศรัทธาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติธรรม คือปฏิบัติสมควรชอบยิ่งอบรมธรรมจารีปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม การประพฤติปฏิบัติธรรมนี้เป็นสิ่งสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องจัดเป็นการบูชาอย่างแท้จริง การประพฤติปฏิบัติธรรมนั้นต้องอาศัยสัปปายะ เมื่อเรามีสัปปายะการประพฤติปฏิบัติธรรมก็ง่ายสะดวกขึ้นอย่างสถานที่นี้ บัดนี้ก็เป็นสัปปายะคือนั่งอย่างเป็นสุข ไม่ต้องตบยุง มีอากาศเย็นสบาย มีลมพัดปัดแกว่ง อากาศสบายทำให้เกิดความ

รู้สึกเหมือนนั่งอยู่ชายทะเลลมเย็นๆ และเราต่างก็เงียบสงบเพราะเรามาปฏิบัติธรรม ไม่พูดคุยกันรบกวนผู้อื่นเขาเรียกบุคคลว่าสัปปายะ ธรรมสัปปายะคือข้อธรรมที่เราเอามาฝึกหรือเรามักได้ยินได้ฟัง อาหารสัปปายะ อาหารบิณฑบาตหรือจัดเลี้ยงตามศรัทธาก็สบายใจได้ว่าพระเราอยู่ที่ไหนก็ไม่อด มีฉันบริบูรณ์ทั้งเช้าเพลเย็นค่ำเรื่องอาหารนั้นบริบูรณ์ แต่ทว่าภาคกลางไว้ใจได้ว่าทำอาหารอย่างประณีตเรียกว่าส่วนมากก็ฉันกันได้ แต่คนภาคกลางภาคเหนือไปอีสานไปเจอปลาร้าดิบนำมาสับก็ไม่ไหวเหมือนกัน เคยไปเจอปลาร้าดิบๆ สับผสมเครื่องปรุงฉันไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นเรื่องอาหารก็เป็นเรื่องสำคัญ มีหลวงตาที่วัดอยู่รูปหนึ่งท่านไปอยู่ทางโคราช ท่านบอกว่าไม่ไหว ฉันแต่ของดิบๆ สดๆ เลือดแดงๆ ทั้งนั้นบอกว่าไม่ไหวปีนี้ท่านบอกจะกลับมาอยู่วัดจุกเฌอแล้วบอกไม่ไหวอาหารไม่ดี คืออาหารฉันไม่ไหวดิบๆ ทั้งนั้น อันที่จริงพระฉันเนื้อปลาดิบก็ผิดเหมือนกัน เขาเรียกว่าอกัปปิยะมังสะ แปลว่า เนื้อที่ไม่ควรฉันถ้าฉันเป็นอาบัติทุกกฎเพราะฉันของดิบมีพระที่เคร่งครัดบางรูปท่านจะไม่ฉัน ที่นำมากล่าวก็ดีเป็นอันว่าเราสบายดี จงตั้งใจประพฤติปฏิบัติไปตามเวลาที่กำหนดไว้ประมาณ ๑๐ วัน ตั้งแต่วันที่ ๑๕ ไปถึง ๒๕ ถ้าเรามีศรัทธา วิริยะ อุตสาหะ ตั้งใจปฏิบัติก็ได้กันไปเยอะคือได้ ศีล สมาธิ ปัญญาสดใสขึ้นเพิ่มพูนขึ้น ขัดเกลากิเลสให้ลดน้อยเบาบางลงกิเลสมันต้องขัดเกลาอยู่เสมอ เหมือนการทำความสะอาด ใจของเราก็เหมือนกันไม่หมั่นชำระล้างปล่อยให้มันอยู่กับอำนาจของความโกรธและอิจฉา ริษยา พยาบาท อาฆาตจองเวร มันก็มีแต่ความเศร้าหมองมีแต่ทุกข์ร้อน หาความสงบสุขร่มเย็นไม่ได้

เพราะฉะนั้นการประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งครัดคือการกำจัดมลทินของใจให้สดใสให้มันบริสุทธิ์ให้มันงอกงามขึ้นเมื่อเรามีใจงดงามแล้ว กายวาจาก็เรียบร้อยดีงามเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเห็นอกเห็นใจผู้อื่น สติปัญญาก็เพิ่มพูนมองเห็นสัจจธรรมมองเห็นความจริงได้ง่าย คนที่โลภโมโทสัน อาฆาต พยาบาทมาดร้ายเมามัวในสิ่งต่างๆ ยากจะเห็นความจริงได้ พอเห็นความจริงเข้าย่อมไม่ชอบใจ พอได้ยินเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ย่อมไม่ชอบ กลัวไม่เกิด กลัวแก่ กลัวตาย ก็เลยไม่รู้ความจริงจึงหลงอยู่อย่างนั้น ผลที่สุดก็เลยไม่ได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ แก่เปล่าตายเปล่าอยู่นั่นเอง คนตายเปล่าไม่ได้ทำคุณงามความดีนั้นมีเยอะแยะเพราะ

ความโลภ ความหลงเข้าครอบงำใจก็มืดไม่เห็นความจริงว่า เกิดมาแล้วควรทำอะไร ควรจะเอาอะไรไป สิ่งที่เป็นความสุขอย่างยิ่งคืออมตะธรรมหรือนิพพานอันเป็นส่วนสำคัญของชีวิตจิตใจเป็นจุดหมายสำคัญของพุทธศาสนา เป็นสุดท้ายแห่งวัฏฏะทุกข์ที่ไปสิ้นสุดที่นั้น

ชีวิตของใครก็ตามที่เกิดในวัฏฏสงสารเมื่อบรรลุนิพพานมันสิ้นทุกข์ ดับทุกข์มันหมดทุกข์สิ้นเชิง "**นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา**ผู้รู้ทั้งหลายกล่าวว่านิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง" เป็นโมกขธรรมแล้วแต่จะเรียก ทรงวางหลักต่างๆ ว่า "**น หิ ปพฺพชิโต ปรูปฆา ตี สมโณ โหติ ปรํ วิเหฐยนฺโต** บรรพชิตจะต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น สมณะจะต้องไม่ทำร้ายผู้อื่น" สองคำนี้เป็นการประกาศลักษณะของพระในพุทธศาสนาผู้ที่บวชต้องไม่ทำร้าย ไม่ฆ่าผู้อื่น การบาดหมางต้องไม่เกิดขึ้นจากสมณะ สมณะต้องไม่มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่มีการเบียดเบียน จะต้องมีการสำรวมระวังมีความเมตตากรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจ ในหลักของสมณะและบรรพชิต นี้มีโอวาทเป็นหลักในการที่จะเผยแผ่แสดงแนะนำให้ญาติโยมรู้ทำความเข้าใจว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้านี้เป็นอย่างไรบ้าง มีว่า "**สพฺพปาปสฺส อกรณํ** การไม่ทำบาปทั้งปวง **กุสลสฺสูปสมฺปทา** การยังกุศลให้ถึงพร้อม **สจิตฺตปริโยทปนํ** การทำใจของตนให้ผ่องแผ้ว **เอตํ พุทฺธาน สาสนํ**๓ ข้อนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า" คือว่าในการประกาศพระศาสนาต้องชี้แจง ๓ เรื่องนี้ให้เกิดความเข้าใจให้เห็นถึงคำว่า โอวาทที่เรียนนักธรรมตรีที่ท่านแปลว่าเว้นจากทุจริตคือประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ ประกอบสุจริตคือประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น ในนวโกวาทท่านว่าอย่างนี้ แต่ความหมายนี้ก็คงเป็นไปใกล้เคียงกับพุทธพจน์ว่าสพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง จะต้องตีความตรงนี้ว่าบาปคืออะไร

วิเคราะห์ว่ารูปศัพท์ ปาปํ ปาปี พวกนี้มันก็หมายถึงสิ่งที่เกิดการทำชั่วช้าให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้กระทำตกต่ำ เศร้าหมอง เลวทราม บาปตัวนี้ต้องไม่กระทำ ท่านให้คำว่าอกรณํ คือการไม่กระทำ หมายความว่าต้องไม่มีการทำ เพราะว่าพระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูเมื่อทำบาปแล้วบาปนั้นจะเผล็ดผลเขาเรียกว่า วิบาก วิปาโก วิบากจะเป็นผลให้ประสบความทุกข์ ความเดือดร้อน

แน่นอน เป็นสิ่งที่นำให้คนเราตกต่ำเศร้าหมองเลวทราม เป็นที่ยอมรับกันว่าคนทำบาปจะหนีไม่พ้นจากผลของบาป มีเรื่องเล่าถึงคน ๓ พวกไปในทะเลก็ไม่พ้นบาปไปบนอากาศก็ยังไม่พ้นจากบาป เข้าไปอยู่ในถ้ำก็ยังไม่พ้นจากบาป มีเรื่องเล่าไว้ ฉะนั้นเรื่องของการเสวยบาปต้องเชื่อว่ามีแน่ ผมนี่ให้ความเชื่อเรื่องการเสวยบาปนั้นมีแน่ ที่เสวยบาปนี้ก็ได้แก่ อบาย ๔ นี่เอง อบาย ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์เดรัจฉาน คนที่ทำบาปนั้นไปสู่อบาย ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งหนีไม่พ้นต้องชี้แจงเรื่องนี้ให้เชื่อถือให้ได้ ทำยังไงจึงจะเกิดความเชื่อถือก็ต้องเปรียบเทียบคนในปัจจุบัน มองเห็นใครทำบาปแล้วได้ความสุขสบายบ้างไม่มีหรอก

เพราะว่าบาปนั้นทำให้ตกต่ำเป็นธรรมชาติทำให้หวาดผวาเหมือนดังคนที่กระโดดลงเหวในเหวนั้นมันเกิดความวีดวาดชัน มันจะไม่มีความอิ่มเอิบเหมือนขึ้นไปบนภูเขา ไปสูดอากาศเย็นหรอกยังกระโดดลงในหน้าผาที่ลึกลงไปก็คงนึกว่าตายแน่แล้ว บาปเป็นสถานที่เช่นนั้น ใครทำแล้วก็กลัดกลุ้มใจทำให้เศร้าหมองทำให้เดือดร้อนแล้วเมื่อวิบากมาถึงเข้าก็ได้รับผลที่เป็นทุกข์ทางผัสสะ ทางตาทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายและใจ คนทำบาปเพราะจิตนี้เป็นบาป ประกอบด้วยอกุศลเจตสิกตามหลักปรมัตถ์นี้มันจะมีที่รับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูกทางลิ้น ทางกายก็เรียกว่าทวิปัญจะวิญญาณ ที่เป็นวิบากกรรมคนทำไม่ดีแล้วจะได้รับส่วนก็เป็นผลบาป เขาเรียกว่าปัญจะวิญญาณของฝ่ายอกุศล ที่เป็นกุศลก็มีคือคนที่ทำดีจะได้วิบากดี เห็นดี ฟังดี ได้กลิ่นดี ได้รสดี สัมผัสดี แต่คนที่ทำบาปก็จะต้องได้เห็น ได้ฟัง ได้กลิ่น ได้รสสัมผัสดีไม่ได้

เพราะฉะนั้นผัสสะที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจที่ไม่ดีนั้นเป็นผลของบาปทั้งสิ้นจะต้องสำรวมระวังต่อไปอย่าไปกระทำ ถ้าทำแล้วมันก็มาหาผู้กระทำก็หนีไม่พ้น ได้ยินเขาด่า ได้กลิ่นเหม็น ได้อาหารที่ไม่ดีรสชาติเผ็ดร้อน จะกินจะนอนไม่มีความสุข มดกัด ยุงกัด ร้อนอบอ้าว หนาวจนทนไม่ไหว ได้เห็นแต่สิ่งที่หยาบคายบาดลูกนัยน์ตา ได้ฟังแต่เสียงที่หยาบคาย ไม่มีความสบายกายสบายใจ เสียงบ่นเสียงที่รบกวนสารพัด มันเป็นเรื่องของบาปเมื่อประสบเข้าแล้วอย่าไปโทษคนอื่น เมื่อเราทำบาปเอาไว้ก็จะได้เสวยสิ่งเหล่านี้

เพราะฉะนั้นความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมจึงสำคัญ ถ้าเรารู้สึกอย่างนี้แล้วจะทำให้เราอดทน อดกลั้นต่อสู้กับสภาวะที่มากระทบเพื่อให้เป็นการหมดหนี้บาปเวรใช้เวรกันไป ใจมันก็มั่นคง ขันติก็มั่นคงขึ้น เพราะว่าความอดทน อดกลั้นที่จะเกิดขึ้นได้ต้องมีโยนิโสมนสิการ พิจารณาว่า เออ! เราทำไม่ดีไว้ก็ได้รับผลเป็นอย่างนี้หมดเวรแล้วคงหมดกันไป ใจก็เย็นลงเอามาคิดว่าทำไมต้องทำอย่างนี้ทำไมต้องทำอย่างนี้ เราก็เดือดร้อนต้องแก้ไขในทางตอบแทนในการสร้างเวรสร้างกรรมกันต่อไป เราตีเขา เขาตีเรา เขาด่าว่าเรา เราด่าว่าตอบ ถ้าเป็นยังงี้ก็ไม่รู้จักจบ

เพราะฉะนั้นการที่เราเชื่อเรื่องบาปเรื่องกรรม เป็นเรื่องสำคัญของจิตใจนึกถึงพระพุทธโอวาท พระพุทธเจ้าตรัสว่า การไม่ทำบาปทั้งปวง นี่เป็นหลักอันหนึ่งบาปนั้นกระทำแล้วให้ผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อนแน่นอน เราต้องเชื่อเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงผลกรรม เพราะพระองค์มีวิปากญาณคือ ปรีชากำหนดรู้ว่าวิบากกรรมทั้งหลาย ใครทำดีอย่างไรพระองค์ทรงรู้หมด เพราะฉะนั้นในเรื่องของพระพุทธศาสนาไปศึกษาดูเถอะ พระสาวกทั้งหลาย อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายทำกรรมครั้งไหนๆ ที่ได้รับผลยังไงเป็นประการใด พระพุทธเจ้าพยากรณ์ทั้งหมดแล้ว เรื่องพระอัครสาวกได้ทำบุญอะไรไว้ถึงได้เป็นพระอัครสาวก อย่างกับอัญญาโกณฑัญญะได้ทำบุญจึงได้มาบรรลุธรรมก่อนเขาก่อนใครทั้งหมด สุภัททะที่บวชหลังสุดทำไมจึงบวชคนสุดท้ายของพระพุทธเจ้า เขามีเรื่องเล่าทั้งนั้น เรื่องวิบากกรรมของแต่ละคนทำไว้ก็เป็นผลทำให้คนไม่รู้จักโทษ อย่างคราวที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งพระอัครสาวกพระภิกษุก็ติเตียนว่า ให้ตำแหน่งเพราะเห็นแก่หน้า ควรที่จะให้แก่ผู้ที่บวชก่อน นี่อะไรมาให้แก่ผู้ที่บวชหลังสุด แล้วพระพุทธเจ้าก็ตรัสว่าไม่ได้เห็นแก่หน้า ให้เพราะเขาทำความปรารถนาเอาไว้ สร้างบุญเอาไว้ผลก็เกิดขึ้นกับเขาไม่ได้ให้เพราะเห็นแก่หน้า อันนี้แหละชี้ให้เห็นว่ากรรมนั้นเป็นเครื่องจำแนกบุคคลให้เป็นไป ทำดีผลก็เป็นความสุขความเจริญ ทำชั่วก็ได้ผลเป็นความทุกข์เดือดร้อนเพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้ไม่กระทำบาป อันนี้เป็นหลักที่ต้องชี้แจงที่ต้องทำความเข้าใจ ทั้งตัวเรา ทั้งคนทั่วไปให้เกิดความเข้าใจเรื่องบาปนี้ต้องเว้น

เพราะฉะนั้นเรื่องบาปนี้ต้องจี้ลงไปว่าบาปมันเกิดที่ไหน บาปนี้มันเกิดขึ้นที่ใดก่อน มีโลภ มีโกรธ มีหลง เรียกว่า อกุศลมูล มันเกิดขึ้นในใจท่วมใจก็เป็นบาป ว่าถึงเรื่องบาปก็ต้องเอาอภิธรรมมาพูดสักนิดเพื่อจะทำให้กระจ่างสว่างขึ้น อภิธรรมจัดสภาวะธรรมไว้ จัดโดยชาติ กุศลชาติ อกุศลชาติ วิปากชาติ กิริยาชาติ กุศลชาติก็คือสิ่งที่เป็นกุศล อกุศลชาติก็คือสิ่งที่เป็นอกุศล วิปากชาติคือสิ่งที่มีวิบาก กิริยาชาติ คือจิตของพระอรหันต์ อกุศลนี้ก็ได้แก่ อกุศลจิต ๑๒ เจตสิกที่ประกอบด้วยกัน ๒๗ ดวง แต่จะเอาแต่อกุศลแท้ๆ ๑๔ ดวงที่มันทำให้จิตของคนนี้เป็นบาปก็ได้แก่ โมจะตุกะ ๔ โลติกะ ๓ โทจตุกะ ๔ ถีทุกะ ๒ วิจิกิจฉา ๑ ถ้าคนเรียนอภิธรรมมาแล้วก็จะพอนึกออก แต่ถ้าไม่ได้เรียนมาก็คงคิดว่าอะไรนี่ ๔, ๔, ๓, ๓, ๒, ๒ จะแจงให้ฟัง

โมจตุกะ ๔ ก็ได้แก่ โมหะ ความลุ่มหลงมัวเมา อหิริกะ ความไม่อาย อโนตตัปปะ ความไม่กลัวบาป อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน เห็นไหม ๔ ตัวนี้ร้ายกาจขนาดไหน โมหะ ความลุ่มหลง อหิริกะ ความไม่ละอายต่อบาปใจด้าน หน้าด้านกระด้าง อโนตัปปะ ความไม่กลัวต่อผลของบาป อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน ๔ ตัว ๔ องค์นี่เป็นอกุศลที่ร้ายกาจ ละได้ยาก ต้องถึงพระอรหันต์ถึงจะละมันได้ ต้องอรหัตตมรรคจึงตัดโมหะและอุทธัจจะได้ โลติกะ ๓ โลภะ คือความอยากได้ คือตัวตัณหา ทิฏฐิ ความเห็นผิดมีประการต่างๆ มานะ คือความถือตัว โลภะ ทิฏฐิ มานะนี่สำคัญมาก โลภะ ต้องไปละเอาตอนพระอรหันต์ เพราะว่าโลภะนี่ละเอียดไปถึงรูปราคะ เป็นอุทธัมภาคิยสังโยชน์เบื้องบน มานะต้องไปละเอาตอนพระอรหันต์ถึงจะละได้ แต่ทิฏฐินั้นแค่โสดาปัตติมรรคก็ละได้ สักกายทิฏฐิต่างๆ นี่จะหมดไป ความยึดถือว่าเป็นเรา เป็นเขา เป็นตัวเป็นตนของเรา ขันธ์ ๕ เป็นเรา เราเป็นขันธ์ ๕ จะหมดไป ต่อไปก็โทจตุกกะ ได้แก่ โทสะความคิดประทุษร้าย อิจฉาริษยาเห็นคนอื่นได้ดีแล้วทนไม่ได้ มัจฉริยะ ความตระหนี่หวงแหนทรัพย์สินเงินทองของตน หรือว่าคุณสมบัติต่างๆ เขาเรียกตระหนี่ มัจฉริยะ ๕ คนที่เรียนนักธรรมโทแล้วคงจะนึกออก กุลมัจฉริยะ ตระหนี่สกุล อาวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ วรรณมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ ธัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรมะ คนเราเมื่อมีตระหนี่นี่จะปิดบัง ซ่อนเร้น ไม่ชอบให้ของของตนแก่

คนอื่น กลัวคนอื่นจะเกินหน้าวิชาความรู้ต้องสูญเสียไป เพราะมัจฉริยะนี่มากมาย คนโบราณมีความรู้แต่ตระหนี่ว่ากลัวศิษย์จะมาเกินหน้าตน เลยปิดบังไม่ยอมสอนวิชาความรู้ อย่างนี้เขาเรียกว่าตระหนี่ธรรม อย่างนี้ก็มีเหมือนกันคือ ตระหนี่วิชาความรู้ไม่ยอมสอนให้เพราะมัจฉริยะ เมื่อมีแล้วก็ไม่ยอมให้คนอื่นแต่ปิดบังไว้ วรรณมัจฉริยะตระหนี่วรรณะกลัวคนอื่นจะมาร่วมตระกูลแล้ววรรณะเสียไป เช่น กษัตริย์ศากยะเรื่องราวที่เรียนมาแล้ว กลัวคนอื่นจะมาร่วมวงศ์ตระกูลทำให้มีความอาฆาตพยาบาทจองเวรกัน คนที่ยากจนต่ำต้อยไม่ยอมให้มาร่วมวรรณะด้วย ลาภมัจฉริยะตระหนี่ลาภ กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล พระเรานี่สำคัญนะชอบตระหนี่ตระกูล เห็นคนโน้นคนนี้เข้าไปติดต่อญาติโยมที่ไปมาหาสู่ กลัวเขาจะมาแย่งเอาไปซะ พยายามกีดกัน ในครั้งพุทธกาลก็เคยมีมา

เพราะฉะนั้นมัจฉริยะนี่สำคัญมากทำให้เกิดความอึดอัด ทำให้เกิดความขัดข้องฝืดเคือง เพราะคนเราตระหนี่แล้วทำให้ไม่เกิดการเผื่อแผ่นี้มีมาแล้ว มีไม่เกิดประโยชน์ เศรษฐีมีทรัพย์ไม่เผื่อแผ่เจือจานก็ทำให้ฝืดเคืองตัวเองก็ลำบาก ถ้าสมภารเจ้าวัดตระหนี่พระลูกวัดก็อดลำบาก ตัวเองได้มาไม่ได้เผื่อแผ่เจือจานจนของขึ้นราเสียไปไม่ได้รับประโยชน์ แทนที่คนจะได้พึ่งพาอาศัยก็ไม่ได้ประโยชน์ เพราะตัวมัจฉริยะ ลองมัจฉริยะอยู่ที่ไหนแล้วนี่ ความฝืดเคืองอยู่ที่นั่น ความอึดอัดอยู่ที่นั่นอะไรหายไป ก็เริ่มวุ่นวายทีเดียว เพราะอะไร? คนตระหนี่อะไรจะหายไป จะหลุดไปไม่ได้ทีเดียว มัจฉริยะสำคัญมาก ตัวนี้ต้องกำจัดไว้ บาปตัวนี้สำคัญ เพราะทำให้เกิดความอึดอัด ขัดข้อง ไม่ปลอดโปร่งไม่สบาย ไม่ชื่นใจ ที่นี้ต่อไปก็คือ กุกกุจจะ ความรำคาญใจจะเกิดขึ้น ท่านบอกว่า ปรารภเรื่องที่เราทำผิดทำเสียแล้วมันเกิดวิปฏิสาร เช่น พระเรานี่ทำผิดทำเสียอะไรไป ก็เกิดความเดือดร้อนใจหรือความดีตนไม่ได้ทำไว้ เห็นคนอื่นเขาได้ดีมีสุขเราก็เสียใจ เออเราไม่ได้ทำไว้เราไม่ได้ศึกษาเอาไว้จึงไม่ได้เป็นอย่างเขาก็แก่อยู่อย่างนี้แหละเราเพราะไม่ได้มีความรู้อะไร ใจก็รำคาญไม่สบายใจเพราะไม่ได้ทำความดีเอาไว้ ญาติโยมก็เหมือนกันไม่ได้ทำความดีเอาไว้ ก็กลุ้มใจอึดอัดใจ ถ้าเราทำความดีเอาไว้ ก็จะมีแต่ความรื่นเริงบันเทิงใจ

เพราะฉะนั้นทำบาปทำกรรมเอาไว้จะมานั่งเสียใจ อ่านหนังสือเราก็อ่าน

ไม่ได้มันรำคาญอะไรอย่างนี้ เขาเรียกว่า กุกกุจจะมันเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นอกุศลพวกนี้มันทำให้คนเดือดร้อนเขาเรียกว่าโทสะ อิสสา มัจฉริยะ กุกกุจจะ และอีกสองตัวนี้น่ารู้น่าจะจำไว้คือ ถีนมิทธะ มันชอบมาเบียดเบียนให้ง่วงให้เหงาให้สัปหงก เพราะฉะนั้นความง่วงความเหงานี่เป็นสิ่งสำคัญที่คอยปิดบังใจเอาไว้เหมือนกันน้ำที่จอกแหนปิดบังทำให้มองไม่เห็นความจริง เพราะฉะนั้นถีนมิทธะนี่เป็นกิเลสจัดไปในพวกนิวรณ์ธรรม มันมาปิดกั้นจิตทำให้จิตนั้นหดหู่เคลิบเคลิ้มไม่มีกำลังที่จะพิจารณาอะไร ง่วงขึ้นมานี่ทำอะไรไม่ได้เลยเขียนหนังสือก็ไม่เป็นตัว นั่งๆ ภาวนานี่ศีรษะไปชนฝาเลยก็เคยเป็นเหมือนกัน มันไปของมันยังไงไม่รู้โป๊กไปแล้วมันเจ็บไปแล้ว ถีนมิทธะ เป็นอย่างนั้น ถีนมิทธะเป็นกิเลสสำคัญที่จะต้องระวัง นึกจะไปนั่งภาวนาสักหน่อยนั่งหลับซะแล้ว ส่วนมากจะเป็นอย่างนั้น คนเรานี่ไม่หลับก็ฟุ้งซ่านที่จะสงบน่ะหายากทำยาก เพราะฉะนั้นสติจะต้องมั่นคง ต้องปรารภความเพียรต้องมีจิตใจอันเข้มแข็งอย่าไปยอมมันถ้าง่วงก็นอนมัน ก็นอนกันเรื่อยไปล่ะนะถ้าง่วงเราต้องขืนมันไว้ก็นอนกันมามากแล้วก็พอกันทีนะถึงเวลานี้เราต้องทำความเพียร อย่าให้มันมายุ่งกับเรา พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงสอนไว้ พระโมคคัลลานะนั่งโงกง่วงขึ้นมานี่ต้องนึกถึงธรรมที่เราเรียนมา แล้วมันจะทำให้เราไม่ง่วงยังงั้นก็เอามือลูบตัวลูบตา เอาน้ำลูบหน้าลูบตา แล้วก็ทำอะไรหลายอย่างนี่นะทบทวนเอาก็แล้วกันว่าท่านสอนอะไรเอาไว้บ้าง ในพุทธประวัติเล่ม ๑ นะนี่ ผมจำได้ตอนสุดท้ายคือนอนก็สำเร็จ สีหไสยานอนตะแคงขวาทำความรู้สึกว่าจะลุกขึ้น ต่อไปวิธีสุดท้ายนี่ละชอบกันด้วยนะ ง่วงก็นอนไป แล้วก็หลับยังงี้เราก็เสร็จถีนมิทธะเอาชนะไม่ได้ ผมเคยอ่านพบพระท่านทำความเพียรพองง่วงก็เอาฟางชุบน้ำมาเทินศีรษะไว้แล้วก็นั่งเอาเท้าแช่น้ำทำวิธีกำจัดความง่วงท่านทำอย่างนี้ พบในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระรูปหนึ่งชื่ออะไรจำไม่ได้ ท่านถูกถีนมิทธะครอบงำนี่ง่วงเหลือเกินเอาฟางชุบน้ำมาเทินศีรษะไว้แล้วก็เอาเท้าแช่น้ำไว้ให้ความง่วงนี่มันง่วงดูซิมันจะง่วงไหมแล้วท่านก็เอาชนะได้ ก็ต่อสู้กับความง่วงเอาชนะความง่วง ความง่วงที่มันเกิดขึ้นถ้าเรานึกถึงธรรมะอะไรให้มันรู้สึกแจ่มใสขึ้นมาเห็นชัดแล้วมันก็จะหายไปหมดเลย

อีกอย่างหนึ่งความกลัวมันเกิดขึ้นก็หายง่วงได้เหมือนกันนะ เพราะฉะนั้นคนที่ไปภาวนาไปในที่เปลี่ยวๆ ก็กลัวนะไม่ง่วงหรอกมันหลับไม่ลงไอ้โน้นก็จะมาไอ้นี่ก็ต้องระวัง อันนี้ก็จะมานั่งภาวนาตัวแข็งไปเลย อันนี้พระที่ธุดงค์กัมมัฏฐานท่านเคยใช้มาแล้ว ไปนั่งอยู่ปากเหวนี่นะง่วงขึ้นมาก็ตกเหวตายน่ะไม่ง่วงหรอก ไปนั่งเอาอยู่ปากเหวนี่ฟุบลงมาล่ะก็มีหวังตาย แล้วใครล่ะมันจะยอมตกลงไปในเหวนี่ก็ต้องระวัง อันนี้ต้องเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ง่วงก็ตกเหวตายแล้วใครจะไม่กลัวตายบ้างล่ะ เพราะกลัวตายจึงนั่งแข็งไปเท่านั้น อันนี้ก็เป็นวิธีแก้ง่วงอุบายที่นำเอามาใช้ในการแก้ง่วงนี่นะ ต่างคนก็ต่างเอามาใช้มันไม่รู้จักหมดสิ้น แล้วแต่ใครจะเอามาใช้มันหายง่วงก็แล้วกัน ถีนมิทธะนี่เป็นกิเลสสำคัญที่นำมากล่าวนี่เรื่องบาปทั้งนั้นเลยนะอีกตัวท้ายสุดก็คือ วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ไม่เชื่อเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ บางคนบวชมาตั้งนานแล้วยังไม่เชื่อว่าพระพุทธเจ้ามีจริงเลย เพราะฉะนั้นวิจิกิจฉานี่มันยังอยู่ในใจของคน ตราบใดมันยังสงสัยเรื่อยไปโดยเฉพาะเรื่องพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ สงสัยเรื่องมรรคผลนิพพาน สงสัยเรื่องของกรรม บางคนไม่เชื่อว่านิพพานมีและบางคนเข้าใจนิพพานผิดว่านิพพานเป็นสถานที่แห่งหนึ่ง ไปอยู่แล้วสบายเป็นตัวเป็นตนนั่งคุยได้ บางคนบอกไปเจอพระพุทธเจ้าอยู่ที่นิพพานไปนั่งคุยกับพระพุทธเจ้ามาข้าพเจ้าแม้เรียนมาแต่ก็ยังสงสัยพระพุทธเจ้านิพพานแล้วยังไปนั่งคุยมาได้มันเป็นไปได้อย่างไรหรือ ขันธ์ ๕ นี้ไม่มีแล้ว ดับขันธ์ไปแล้ว เมื่อไม่มีขันธ์ ๕ แล้วจะเอาอะไรไปเห็น ในนักธรรมเอกบอกไว้ว่า ไม่ใช่ดิน ไม่ใช่น้ำ ไม่ใช่ลม ไม่ใช่ไฟ ไม่ใช่พระอาทิตย์ ไม่ใช่พระจันทร์ ไม่ใช่โลกนี้ ไม่ใช่โลกหน้า ก็แล้วถ้าไม่ใช่ดิน ไม่ใช่น้ำ ไม่ใช่ลม แล้วจะเอาอะไรไป เห็นไม่มีรูปไม่มีร่างเป็นสภาวะอันหนึ่งแล้วจะไปนั่งคุยกับพระพุทธเจ้า คุยกันอย่างนี้ทำให้สงสัยพวกนี้ปฏิบัติได้ยังไงไม่รู้ ไปนั่งคุยกับพระพุทธเจ้า ก็แสดงว่าพระพุทธเจ้ายังมีขันธ์อยู่ เมื่อมีขันธ์แล้วจะพ้นทุกข์ไปได้อย่างไร ผมเข้าใจว่าอย่างนั้น เพราะฉะนั้นความลังเลสงสัยตัวนี้เป็นเรื่องสำคัญของคนเราท่านบอกว่าจะตัดให้ขาดก็ต้องบรรลุพระโสดาบัน วิจิกิจฉาพระโสดาบันละได้ เขายังไม่บรรลุพระโสดาบันตราบใดวิจิกิจฉายังมีอยู่เรื่อยไป

เพราะฉะนั้นวิจิกิจฉานี่เป็นตัวทำให้เกิดความลังเลสงสัยในการปฏิบัติเหมือนยังกับอยู่ในทางสองแพ่งไม่รู้ว่าจะไปซ้ายหรือจะขวาก็อยู่ตรงนั้น จะไปซ้ายก็กลัวผิด จะไปขวาก็กลัวภัย ก็เลยไปไม่ได้อยู่แต่ตรงนั้นนี่เป็นวิจิกิจฉามันเสียอย่างนี้ เจตสิก ๑๔ ตัวนี้เขาเรียกว่า บาปโดยปรมัตถ์ ให้รู้จักชัดเข้าไว้จะได้ระวังไม่ให้มันเกิดขึ้นในใจเรา คนเรานั้นไม่ดีไม่ชั่วหรอก ไอ้ที่ชั่วเพราะบาปอกุศลเจตสิก ๑๔ ตัวนี้มันทำให้คนเราชั่ว นึกดูซิโมหะ ความลุ่มหลง อหิริกะ ความไม่ละอาย อะโนตตัปปะ ความไม่กลัวต่อผลบาป อุทธัจจะ ความฟุ้งซ่าน โลภะ ความอยากได้ ทิฏฐิ ความเห็นผิดมานะ ความถือตัว โทสะ ความคิดประทุษร้าย อิสสา ความริษยาเห็นคนได้ดีทนอยู่ไม่ได้ มัจฉริยะ ความตระหนี่หวงแหน กุกกุจจะ ความรำคาญใจ ความเสียใจ ถีนะ ความง่วงเหงาหาวนอน มิทธะ ความเซื่องซึม วิจิกิจฉา ความสงสัย ๑๔ ตัวนี้เขาเรียกว่า อกุศลเจตสิก ๑๔ พระอรหันต์ละได้หมดทั้ง ๑๔ ตัว ท่านจึงเป็นผู้ไม่บาป ใจของใครถ้าอกุศล ๑๔ ตัวนี้ครอบงำไม่ได้ผู้นั้นก็บริสุทธิ์โดยแท้แต่ทำได้ยาก เพราะอะไร เพราะโมหะมันเป็นเจ้าเรือนของเราซะส่วนมาก เผลอเมื่อไรมันก็เข้ามาเมื่อนั้น คนเราไม่มีสติเพียงพอที่จะกันสิ่งเหล่านี้ได้ บุญกับบาปนี้ถ้าเราเรียนปรมัตถ์แล้วเราเข้าใจว่าจิตของคนเรานั้นบริสุทธิได้แต่ไม่ใช่ ๑๐๐% หรือไม่ใช่ตลอดกาล เมื่อใดอกุศลเจตสิก ๑๔ ตัวนี้ไม่ครอบงำขณะนั้นจิตก็เป็นกุศลซึ่งจะกล่าวในโอกาสต่อไป เมื่อเรารู้ว่าบาปโดยปรมัตถ์ว่ามี ๑๔ ตัวต้องระวังไม่ให้มันเกิดขึ้น เมื่อเราระวังได้ก็จะไม่กระทำบาป สถานที่เสวยผลบาปนี่ชัดเจนต้องเชื่อว่ามีแน่ คือ อบาย ๔ คือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งเป็นภูมิ เขาเรียกว่าอบายภูมิ เป็นที่ตั้งที่อยู่อาศัย เป็นที่จิตใจไปเสวยไปเสพ ต้องไปชดใช้ในการกระทำความผิดความเสียไว้ เหมือนอย่างปัจจุบันมองเห็นได้ชัดเจนคนทำบาปเขาก็มีที่อยู่ให้ คือ เรือนจำ เขาเอาไปขังเอาไปชดใช้บาป นี่บาปในโลกมนุษย์ ทีนี้บาปในโลกหน้ามันต้องมี คนที่ทำบาปแล้วไม่ได้ไปเสวยผลกรรมก็เป็นหมันก็ไม่มีความหมาย ธรรมชาติเขาจัดไว้ดีแล้ว คนที่ทำบาปก็ไปชดใช้บาป สัตว์ทั้งหลายก็ต้องเป็นไปตามอำนาจการกระทำแน่นอนจึงหมุนเวียนกันไปในวัฏฏสงสารดังนี้

พระพุทธเจ้าพระองค์ตรัสไว้ชัดเจนว่า สัตว์ทั้งหลายต้องไปตกอบาย ทนทุกข์ทรมานเพราะบาปกรรมที่ตนกระทำไว้ด้วย กาย วาจา ใจ นี่เอง โลภ โกรธ หลง ครอบงำจิตใจแล้วทำไป เมื่อมันไปผิดกับคนอื่นเขาก็ต้องไปชดใช้เขา เมื่อไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิตก็ต้องชดใช้ด้วยชีวิต เมื่อไปลักขโมยเขาก็ต้องชดใช้ด้วยทรัพย์สิน เมื่อไปผิดประเวณีก็ต้องไปชดใช้ในเรื่องนั้น เมื่อพูดเท็จใส่ความให้เขาเดือดร้อนไปยุยงให้แตกแยกกัน ด่าว่าเขาด่าว่าพระพุทธเจ้าก็ต้องไปชดใช้ในเรื่องที่พูดนั้นหรือกินเหล้าเมายาก็ต้องไปชดใช้ ในการกระทำที่ทำร้ายตัวเองให้เสียสติปัญญา เพราะฉะนั้นท่านว่า ปัญจเวรนี่เป็นศีลที่จะต้องงดเว้นทั้งเจตนาเครื่องงดเว้นเพื่อไม่ให้ไปกระทำ อันนี้แหละเป็นหลักเบื้องต้นเขาเรียกว่า สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง ต้องชี้แจงกันให้ดี เรื่องนี้สำคัญมาก ต่อไปก็ กุสลสฺสูปสมฺปทา การยังกุศลให้ถึงพร้อม หลักของการยังกุศลให้ถึงพร้อมนี่เราต้องเอาปรมัตถ์มาว่าอีกแล้วจะเข้าใจได้ดี คือกุศลที่จัดเอาไว้ได้แก่ กุศลชาติ คือ กุศลจิต ๒๑ ดวง ได้แก่ กามาวจรกุศลจิต ๘ รูปาวจรกุศลจิต ๕ อรูปาวจรกุศลจิต ๔ โลกุตตรกุศลจิต ๔ เป็นกุศลจิต ๒๑ ดวงดังนี้ ส่วนสำคัญเป็นจิตสวยสด งดงาม มีความสุข มีความเจริญ มีความรุ่งเรือง เพียบพร้อมไปด้วยสิ่งที่น่ารื่นรมย์ เขาเรียกว่า อารมณ์น่าปรารถนา ได้เห็นแต่สิ่งดีๆ ได้ฟังเสียงดีๆ ได้กลิ่นดีๆ ได้รส ได้สัมผัสดีๆ และได้เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับใจดีๆ เขาเรียกว่าวิบากที่เป็นส่วนดีนั้นจะเกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นึกเปรียบเทียบเอาซิ

พระเจ้าแผ่นดินสร้างบุญบารมีของท่านไว้ดีท่านจะไปไหนนี่เรียบหมด หนทางตกแต่งทำดี ผู้คนมากราบไหว้ เอาดอกไม้มาบูชานั่งกันเป็นวันๆ เพื่อจะชมบุญบารมีเพราะอะไร เพราะบุญท่านสร้างไว้ ท่านสร้างบุญเอาไว้ได้เห็นแต่สิ่งดีๆ ผู้คนมาด้วยความรักนับถือมาคอยรับเสด็จ ท่านเห็นก็ชื่นใจ สิ่งที่ไม่ดีไม่งาม หมาขี้เรื้อนหรือคนที่ไม่ดีเขาไม่ให้เข้ามาหรอก เขาจะเอาแต่คนที่ดีๆ ทั้งนั้น ไม่มีใครมาด่าพระองค์หยาบๆ คายๆ ไม่มีหรอก เพราะอะไร เพราะพระองค์ท่านทำบุญมาดีทั้งนั้น ถ้าใครมาด่าก็คงจะไปไม่รอด ทีนี้ก็สิ่งที่ไม่ดีไม่งามแล้ว พระองค์จะไม่ได้ยิน กลิ่นก็ต้องดี สิ่งที่เหม็นๆ ก็ต้องกำจัดให้หมด สัมผัสก็ต้องดีๆ รสก็ต้องดีๆ ทั้งนั้น อันนี้เราเปรียบเทียบให้เห็นว่ากุศลที่ทำแล้วจะให้ผลเป็นความสุข

ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ คนเรามันก็มีเรื่องเท่านี้ที่จะรองรับอารมณ์ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สิ่งที่ดีมันก็ไหลเข้ามาแล้วเป็นความสุขโดยไม่ต้องไปขอร้องอ้อนวอน เพราะเป็นสิ่งที่วิบากที่จะเผล็ดผลทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้เป็นวิบาก ร่างกายเราก็เป็นวิบาก เป็นวิบากที่เกิดมาแต่กรรม เป็นอัพยากตธรรมกุศลที่เป็นฝ่ายปรมัตถ์เป็นเครื่องประกอบกับจิต มีอยู่ ๒๕ ชนิดด้วยกัน เขาเรียกว่า โสภณเจตสิก

โสภณเจตสิก ๒๕ ดวง คือ เกิดขึ้นแล้วทำให้จิตสวยงาม อันนี้เป็นกุศลที่เป็นปรมัตถธรรม นี่ก็ควรรู้จักเอาไว้จะได้ทำให้มันเกิดขึ้นในใจของเรา ใจนี่เป็นกุศล ศรัทธา ความเชื่อพระรัตนตรัย เชื่อกรรม สติ ความระลึกได้ หิริ ความละอายชั่ว โอตตัปปะ ความกลัวบาป ตัตรมัชฌัตตตา ความเป็นกลางเที่ยงตรงหรือความยุติธรรม กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ คือทำให้จิตละขันธ์ ๓ ได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร เวทนา สัญญา สังขารนี้ให้มีความสงบเพราะกุศลจิตเกิดขึ้นจะมีความสงบ กายลหุตา จิตตลหุตา กายจะเบา จิตจะเบา คนที่จิตเป็นกุศลนี่กายจะเบา จิตจะเบา กายมุทุตา จิตตมุทุตา ทำให้กายและจิตนั้นอ่อนไม่กระด้าง กายอ่อนและกระด้างจะผิดกัน กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา ทำให้กายและจิตนั้นควรแก่การงาน ควรที่จะท่อง ควรที่จะเรียน ควรที่จะน้อมไปปฏิบัติ เขาเรียกว่าเป็นกัมมัญญตา ควรแก่การงาน กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา ทำให้กายและจิตนั้นคล่องแคล่วไม่อืดอาด ไม่เทอะทะ ถ้าจะว่าไปแล้วคือมันไม่เหมือนเรือเกลือ เรือเกลือกับเรือเครื่องมันผิดกัน เขาเปรียบกันอย่างนั้น คนที่ไม่มีปาคุญญตาจะอืดอาดอุ้ยอ้ายเหมือนเรือเกลือ กายุชุกตา จิตตุชุกตา ทำให้กายและจิตซื่อตรงไม่คดโกง เป็นไปตามเวลาเป็นไปตามกำหนด เช่น กำหนดว่าจะตื่นตี ๔ พอตี ๔ ปุ๊บก็ตื่นทันทีเลย อย่างนี้เขามีความซื่อตรง เป็นกุศลจิต กุศลจะเป็นสภาพเช่นนี้ แล้วกุศลพวกนี้เมื่อเกิดกับจิตแล้วก็จะสดใส มีศรัทธา เชื่อมั่นคงแล้วจิตก็สดใส มีสติมีความระลึกได้ ไม่เผลอ มีความละอายเป็นพื้นฐานของจิตใจ มีความเป็นกลางยุติธรรม ไม่ลำเอียง มีความสงบ มีความเบา มีความคล่องแคล่ว มีความตรง เกิดขึ้นในจิต ก็ทำให้จิตนั้นมีกำลังมีสมรรถภาพ ทีนี้ต่อไปนี้เป็นลักษณะที่เกิดขึ้นบ้าง

อัปปมัญญาเจตสิก ก็คือ กรุณากับมุทิตา กรุณา คือ การสงสาร คนที่จิตเป็นกุศลนี่จะเกิดความสงสารเห็นอกเห็นใจคนอื่นได้ง่าย ไม่เหมือนคนโลภที่จะไม่สงสารคนอื่น เป็นทุกข์เดือดร้อนก็ไม่คิดที่จะสงสาร จะกินไก่สักตัวนี่ไม่สงสารหรอก ถ้าสงสารนี่ฆ่ามันไม่ลงหรอก จะกินหมูนี่ไม่ได้กินหรอกเพราะอะไร เพราะมันฆ่าไม่ลง คนที่จะกินเขานี่มันไม่สงสาร แต่คนจิตกุศลนี่ ยุงมากัดสักตัวยังไม่ตบมันเลย มันหิวแล้วก็ให้มันกินไปเถอะสงสารมัน เมื่อมันอิ่มเดี๋ยวมันก็บินไปเองแหละ นี่เขาเรียกว่ามีกรุณา มุทิตา พลอยยินดีไม่อิจฉาริษยา ใครเห็นคนอื่นเขาได้ดีมีความสุขก็ไมทนาด้วย เพราะฉะนั้นคนที่มาประพฤติปฏิบัติธรรมนี่ไม่มีริษยามีแต่ชื่นชม เออ คนโน้นก็มาคนนี้ก็มา ต่างก็ชื่นชมกัน คือมีมุทิตา ไม่ริษยาเพราะต่างก็ชื่นชมว่า เอ้อ ได้ดีมีสุขเหมือนอย่างเทวดา เขาไม่มีริษยา คนที่จะไปเกิดในสวรรค์ก็ชื่นชมต่อผู้ที่จะไปเกิดในสวรรค์ เพราะฉะนั้นเราเมื่อมาพบบุคคลที่มาประพฤติปฏิบัติก็ชื่นชมยินดีไม่อิจฉาริษยามีแต่มุทิตา มุทิตาทำให้จิตสบายไม่มีริษยา ริษยาเมื่อเกิดขึ้นแล้วจิตจะงุ่นง่าน ทำให้จิตคิดจะตัดรอนคิดจะทำลายเขา

เพราะฉะนั้น ริษยาจึงเป็นธรรมเครื่องทำลายโลก ใจใครมีริษยาก็คิดแต่จะทำลายไม่มีสร้างสรรค์ หาเรื่องหาราวใส่ร้ายป้ายสี เป็นลักษณะของริษยาตรงกันข้ามกับมุทิตา มุทิตาจะทำให้เกิดความส่งเสริมนิยมยินดี ทำให้เกิดความสุขความร่มเย็น เช่น เห็นเขาได้ยศได้ศักดิ์ได้ลาภได้ผล ก็ไปแสดงความยินดี เช่นเกิดหายจากเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปแสดงความยินดี ไม่ใช่ว่า แหม นึกว่ามันจะตายดันไม่ตาย หายมาได้เจ็บใจจริง อย่างนี้เขาเรียกว่าไม่มีมุทิตา มีแต่ริษยา ริษยาเป็นตัวทำลาย มุทิตาเป็นตัวสร้างสรรค์ทำให้เกิดความชื่นบาน นี่เขาเรียกเป็นอัปปมัญญาคือไม่มีประมาณ พระเรานี่เขาสอนให้เผยแผ่อัปปมัญญาอย่าให้มีประมาณ ให้มีความสงสารเป็นเบื้องหน้า ให้มีความยินดีอยู่เสมออย่าไปอิจฉาริษยาใครเขาเห็นเขาได้ดีมีสุขก็อย่าไปริษยาเขา เห็นสามีภรรยาเขาเพียบพร้อมก็ต้องยินดีกับเขาเห็นเขามีความสุขก็ชื่นชมยินดีต่อเขา อันนี้ทำให้ใจสบายเป็นสุข ต่อไปก็ได้แก่วิระตี วิระตี ก็คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ตัวนี้เขาเรียกว่าตัวศีลตัวกำจัดบาปตัวกำจัดเวรคือตัวเจตนาที่ทำให้เกิดศีล

สัมมาวาจา คือการพูดชอบไม่พูดเท็จ ๔ ประการ ทำให้พูดไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคีมีประโยชน์ วาจาที่เป็นสุภาษิตไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี เพราะฉะนั้นสัมมาวาจาก็เป็นลักษณะ ๔ ประการ คือไม่พูดคำหยาบคายมีแต่คำพูดอ่อนหวานน่าฟังทำให้เกิดความสมานสามัคคี เกิดความยินดีต่อกัน ไม่แตกแยกไม่แตกร้าวกัน

สัมมากัมมันตะ คือไม่มีการล้างผลาญชีวิตร่างกาย ไม่มีการล่วงละเมิดในทรัพย์สินและไม่มีการล่วงละเมิดในประเวณี เขาเรียกว่า สัมมากัมมันตะ มี ๓ ประการ คือ เว้นจากการฆ่า เว้นจากการเอาของคนอื่น เว้นจากการประพฤติผิดในกามทั้งหลาย นี่คือสัมมากัมมันตะ

สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบไม่ผิดต่อกายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ ไม่ผิดต่อสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะนี้เป็นศีลกุศลสำหรับพระอริยบุคคลใช้ประหารกิเลสเป็นสมุจเฉทประหาร

ตามหลักที่เรียนมามีว่า วิรตีเจตสิก ๓ ดวงนี้ เป็นนานากะทาจิ เกิดขึ้นเป็นบางครั้งบางคราวคือไม่เสมอไปเหมือนกับ ๑๙ ดวงที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นนั้นเกิดพร้อมกันเขาเรียกว่า โสภณสาธารณเจตสิก หมายถึงเกิดขึ้นทุกดวงในจิตที่เป็นกุศล สำหรับปัญญาเจตสิกดวงสุดท้าย ซึ่งทำหน้าที่รู้อริยสัจรู้เรื่องราวต่างๆ ปัญญาดวงนี้มีความหมายว่ารู้ชัดรู้จริงรู้ถูกต้องคือว่ารู้ทั่ว ปัญญาที่เกิดขึ้นในองค์มรรคนั้นเป็นสัมมาทิฐิ จะทำหน้าที่อริยสัจที่ยังไม่เคยรู้อย่างที่เราเคยสวดกันว่า อนัญญตัญญัสสามีตินทรีย์ อริยสัจที่ยังไม่เคยรู้ อัญญินทรีย์ ก็คือปัญญาที่รู้อริยสัจที่เคยรู้มาแล้ว สกทาคา อนาคา อัญญาตาวินทรีย์ ก็คือปัญญารู้อริยสัจทั่วถึงแล้ว อันนี้เป็นการขยายปัญญาในอินทรีย์ในวิปัสสนาภูมิ

เพราะฉะนั้นปัญญาเจตสิกดวงนี้สำคัญในพระพุทธศาสนานิยกย่องเชิดชูปัญญาว่าเป็นเครื่องมือ กำจัดกิเลสทำให้บริสุทธิ์ ถ้าไม่มีปัญญาแล้วจะบริสุทธิ์เด็ดขาดไม่ได้ ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ คนย่อมหมดจดด้วยปัญญา ปัญญาในเรื่องละกิเลสก็หมายถึงวิปัสสนาปัญญาที่รู้ทั่วไปว่าญาณ ยถาภูตญาณทัสสนะ ที่ทำให้เกิดความรู้ตามความเป็นจริงในขันธ์ ๕ รูปนามขึ้นมาตัวที่ไปรู้แจ้งเห็นจริง อนิจจัง

ทุกขัง อนัตตา แล้วทำให้เกิดการละกิเลสได้อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นกุศลทั้งนั้น

เมื่อเรามีองค์ธรรมให้รู้จักแล้ว การทำกุศลให้ถึงพร้อมก็คือการทำเจตสิกให้เกิดในใจเรา ก็นำเอาศรัทธา ความเชื่อ สติ ความระลึกได้ หิริ ความละอายชั่ว โอตตัปปะ ความกลัวต่อผลของบาป อโทสะ ความไม่โกรธ ตัตรมัชฌัตตตา ความเป็นกลาง กายปัสสิทธิ จิตปัสสิทธิ ทำให้กายและจิตสงบ กายลหุตา จิตลหุตา ทำให้กายและจิตเบา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา ทำให้กายและจิตควรแก่การงาน กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา ทำกายและจิตให้คล่องแคล่ว กายุชุกตา จิตตุชุกตา ทำให้กายและจิตตรงต่อการงานนี่แหละเขาเรียกว่า โสภณ-สาธารณ

เจตสิก ๑๙ เกิดแล้วให้ผลเป็นความงามให้ผลเป็นความสุขเสวยผลเป็นที่น่าชื่นใจในโอกาสต่อไปจะให้วิบากตามสิ่งที่ดีงามตามที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นเรื่องของหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าวางไว้ว่าการไม่กระทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อมเป็นส่วนสำคัญของคนเรา ถ้าพุทธบริษัทภิกษุก็ดี อุบาสก อุบาสิกาก็ดี ถ้าไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นปฏิบัติยากเหมือนกัน การที่จะกระทำตาม ให้พ้นทุกข์ประสบสุขอันไพบูลย์นั้นเป็นเรื่องยาก เพราะฉะนั้นที่นำมากล่าวนี้เป็นเครื่องเสริมปัญญาให้เกิดความเข้าใจให้ยิ่งขึ้นไปต่อไป การทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้วนี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน จิตของเรานี่เมื่อถูกอกุศลเบื้องต้นมันครอบงำแล้วก็เศร้าหมอง จึงต้องมีการที่จะกำจัดไม่ให้จิตนี้เศร้าหมอง เพราะฉะนั้นหลักของการที่จะเริ่มต้นประพฤติปฏิบัตินี้เริ่มต้นหยาบๆ ด้วยการสำรวมกาย วาจา เขาเรียกว่าศีล วิรตีเจตสิก ๓ ตามที่กล่าวมาแล้วคือตั้งเจตนาเครื่องงดเว้นเอาไว้ตั้งใจงดเว้น ถ้าเราไม่มีความตั้งใจงดเว้นนี่บางทีมันเผลอได้ การงดเว้นจึงต้องมีการสมาทาน อโลภะ ความไม่โลภเหมือนอย่างพระเรานี่ต้องสมาทานตั้งแต่ญัตติลงมาก็คือว่าศีล ๒๒๗ ตามที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้ เราถือเอาแล้วจะต้องตั้งใจปฏิบัติอย่าละเมิด ละเมิดขึ้นมาก็รับสารภาพรับผิดซะเขาเรียกว่าปลงอาบัติทำคืนซะ ที่พระภิกษุมากันนี่ก็เพื่อชำระศีลคือตั้งเจตนาสำรวมระวังเพื่อกำจัดบาปเวรซึ่งเป็นพุทธอาญาต่างๆ นี้ให้หมดไปให้มันเกิดความบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้น

การอยู่ปริวาสกรรม นี่ต้องมุ่งชำระศีลให้บริสุทธิ์ มันเป็นกิจกรรมอันหนึ่งอย่างญาติโยมนี่ก็มุ่งทำความบริสุทธิ์ที่กาย วาจา ใจ ด้วยศีลนี่เป็นหลักสำคัญ ถ้าเราไม่มีหลักอันนี้แล้วความบริสุทธิ์ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้

เพราะฉะนั้นเราทำความบริสุทธิ์ ศีลนี้เป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องสมาทานจะต้องตั้งใจงดเว้นไม่ให้บาปมันเกิดขึ้นได้อีกต่อไป พอเราตั้งใจงดเว้นเราก็พยายามพากเพียรปฏิบัติไป เมื่อเกิดการขาดตกบกพร่องก็ตั้งใจสำรวมระวังกันต่อไป พระก็มีการปลงอาบัติกัน สามเณรก็มีการสมาทานศีลใหม่ ญาติโยมก็มีการสมาทานศีลใหม่ สมาทานศีลคือการรับศีล ปัจจุบันจะรับกันแบบเงียบๆ เรียกว่าศีลเงียบ รับศีลเงียบนี่ไม่ถูกนะเพราะคำว่าสมาทิยามิต้องถือเอาพร้อมด้วยวาจากายก็ต้องแสดงความเคารพนอบน้อมต้องไปขอต่อผู้ที่มีศีลที่เขาให้แล้วต้องตั้งใจรับเปล่งวาจาให้ชัดเจน แต่ปัจจุบันก็จะรับกันแต่ศีลเงียบไปงานต่างๆ ก็จะมีพิธีกรพูดคนเดียว นอกนั้นก็นั่งเงียบกันหมดไม่รู้ว่ารับหรือเปล่า แต่ส่วนมากไม่ได้รับเพราะอะไร ถ้ารับก็ต้องได้ยิน เพราะศีลคือการเปล่งวาจา เมื่อไม่เปล่งวาจานึกเอาแต่ในใจนี่ชื่อว่าไม่สมาทานศีลหรอก เพราะฉะนั้นต้องหัดว่าศีลให้ได้ เรื่องขององค์ศีลต้องว่าได้ต้องสมาทานได้ เพราะพระต้องได้ศีลได้ปาติโมกข์ ไม่ได้ศีลไม่ได้ปาติโมกข์ก็ต้องได้นวโกวาทต้องรู้ว่าศีล ๒๒๗ ข้อมีอะไรบ้าง ถ้าไม่รู้แล้วจะไปรักษาศีลได้อย่างไร เรื่องศีลนี่สำคัญมาก ในวินัยกำหนดว่า พระมีอายุ ๕ พรรษาต้องทรงปาติโมกข์ได้ องค์สำคัญของพระเถระนี่ต้องได้ปาติโมกข์ต้องได้ทั้งพระภิกขุปาติโมกข์และภิกขุนีปาติโมกข์ด้วย เพื่อจะได้ไปสวดให้ภิกษุณีฟังเขาเรียกว่าปาติโมกข์ของภิกษุณี เพราะปาติโมกข์นี่คือข้อบัญญัติที่พระพุทธเจ้าบัญญัติเรื่องศีล พระเราต้องใส่ใจเรื่องปาติโมกข์สังวรศีล ถ้าเราไม่ใส่ใจนี้บวชมานานศีลก็หายหมด เดี๋ยวนี้นี่ไม่รู้เหลือกี่ตัวแล้ว ปาจิตตีย์นี่ก็นึกไม่ออกแล้ว ไม่รู้เหลืออะไรบ้าง อยู่ไปๆ นานศีลมันก็หมดไป ผลสุดท้ายก็เอาแต่ปาราชิกก็พอแล้วแค่ปาราชิกก็อยู่ได้แล้ว

✻ ✻ ✻

ธรรมเป็นที่พึ่ง

พระเมธีวรคณาจารย์

สวัสดีพระมานัตตาจาริกะ เจริญพรญาติโยมทุกคนที่ยังอยู่ปฏิบัติกันถึงวันนี้ การประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นหลักสำคัญของชาวพุทธเรา ธรรมะต้องอาศัยการปฏิบัติจึงจะเกิดผล หลักมีอยู่ว่าปริยัติต้องเล่าเรียนศึกษา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจว่าจะประพฤติปฏิบัติอย่างไรเพราะธรรมะที่พระพุทธเจ้าแสดงก็มุ่งที่จะให้นำเอามาใช้ประพฤติปฏิบัติเพื่อกำจัดทุกข์ เพราะฉะนั้น การศึกษาเบื้องต้นเรียกว่าปริยัติจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ว่าไม่ต้องมากแล้วแต่สติปัญญาคนรู้มากก็ดี ก็เป็นประโยชน์มีสติปัญญาทรงจำไว้ได้มากหมายถึงว่าบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลได้มากอย่างพระอานนท์ท่านทรงจำธรรมะอภิธรรมนี่ทั้งหมด จำไว้ได้หมดก็เป็นคลังปริยัติสามารถที่จะเอาไปพูดเอาไปบอกเอาไปสอนแนะนำผู้อื่นได้โดยง่าย แต่สำหรับผู้ที่มีสติปัญญาน้อย ก็ไม่จำเป็นต้องศึกษามากเอาพอประพฤติปฏิบัติเรียกว่าเอาพอรักษาตัวได้ก็ดี แต่ไม่เรียนเลยไม่ได้จะต้องเรียน บางคนบวชพรรษาหนึ่งเข้าป่าแล้ว ไม่ต้องรู้ธรรมวินัย เขาว่าอย่างไรไปตรัสรู้เอาเองในป่าผิดนะผิดหลักเราขนาดไหนจะไปตรัสรู้เอาเองต้องมาอยู่กับอุปัชฌาย์อาจารย์สัก ๕ พรรษาก่อนต้องเป็นนิสสัยมุตตกะเสียก่อน ต้องเรียนพระธรรมวินัยให้มีความรู้ความเข้าใจพอรักษาตัวได้แล้วจึงจะปลีกออกจากหมู่ไป ตามหลักพระธรรมวินัยบังคับไว้ทีเดียวว่า ยังไม่เป็นนิสสัยมุตตกะไปอยู่ที่ไหนต้องถือนิสสัยที่นั่น ถ้าไม่ถือนิสสัยเป็นทุกกฏทุกวันเป็นอาบัติ เพราะฉะนั้นยังไม่ครบยังไม่ผ่านพรรษา ๕ พรรษาจะไปจำพรรษาที่ไหนต้องไปหาผู้ที่เป็นครูบาอาจารย์ถือนิสสัยกับท่านว่า อาจริโย เม ภนฺเต โหหิ นิสฺสาย วจฺฉามิ ขอท่านจงเป็นอาจารย์ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะอยู่อาศัยท่าน ต้องไปทำอย่างนี้ ถ้าไม่ทำอย่างนี้ผิด

เพราะฉะนั้นเรื่องการศึกษานี่เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจทั้งด้านปริยัติปฏิบัติเบื้องต้น เพราะฉะนั้นหลักพระธรรมวินัยโดยเฉพาะวินัยนี่ การบวชเข้ามานี่ต้องมีอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ให้นิสสัย ถ้าถือตัวว่า

ไม่ต้องมีครูบาอาจารย์ไม่ต้องถือนิสสัยผิดทุกวัน วันนี้ก็อยากจะพูดสำหรับผู้ที่บวชใหม่ เพราะมีเหมือนกันผู้ที่บวชใหม่ หลักการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องรู้ต้องเข้าใจอย่างยิ่งโดยเฉพาะพระภิกษุถ้าไม่รู้จักศีล ๒๒๗ ไม่ได้ ต้องรู้ถึง ๒๒๗ มีอะไรบ้าง ไม่งั้นจะปฏิบัติถูกหรือต้องอาบัติข้อไหน ต้องด้วยอะไร จะต้องมีความเข้าใจ ถ้าเราไม่เรียนก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นนี่เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องเรียนให้รู้ให้เข้าใจหลักการประพฤติปฏิบัติคารวธรรมที่จะต้องนำเอามาเป็นข้อประพฤติปฏิบัติประจำ คุณธรรมเบื้องต้นที่สำคัญๆ ต้องเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจและจะได้นำเอามาใช้ประพฤติปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติแล้วผลก็เกิด แต่ถ้าในทางตรงกันข้ามเราเรียนอย่างเดียวไม่ปฏิบัติใช้ไม่ได้อีก จะเรียนจบอย่างเปรียญ ๙ ประโยคแต่ไม่ได้ปฏิบัติก็ไม่ได้ คือไม่ได้ผล จะว่าไม่ได้ประโยชน์ก็ไม่ถูก เรียนมาก็ต้องได้แต่ว่าไม่ได้ผล เคยพูดว่าธรรมะเปรียบเหมือนยา แต่การเล่าเรียน ศึกษาให้รู้จักตัวยานั้นเขาเรียกว่าปริยัติ เมื่อเรียนรู้จักแล้วไม่นำเอามาประพฤติปฏิบัติ ก็เปรียบเหมือนรู้แต่ตำรายาแต่ไม่ได้เอาส่วนของยามาปรุงแล้วเอามาฉันเอามาบริโภคโรคก็ไม่หาย ถ้านึกอย่างนี้แล้วก็จะเข้าใจว่าธรรมะนี้ต้องเรียนให้รู้ให้เข้าใจตามสมควร มากน้อยก็ตามต้องเรียน ไม่เรียนไม่ได้ต้องเรียน อย่างโยมก็ต้องเรียนต้องรู้จักธรรมะ ต้องรู้จักศีล ๕ มีอะไร องค์ของศีลนั้นๆ เป็นอย่างไร ศีล ๕ ศีล ๘ ศีลอุโบสถ อย่างสามเณรต้องเข้าใจเรื่องศีล ๑๐ ต้องว่าได้ ต้องมีความเข้าใจ รู้ความหมายต้องให้รู้ความหมายจะได้นำเอามาประพฤติปฏิบัติได้ ทีนี้เมื่อเอามาปฏิบัติแล้วปฏิเวธผลก็เกิดขึ้น ปฏิเวธนี่แปลว่าความแทงตลอด คือแทงตลอดแจ่มแจ้งในเรื่องนั้นเอามาทำให้เกิดความดื่มด่ำรู้ผลรู้รสของธรรมนั้นๆ อันนี้เป็นส่วนสำคัญ

วันนี้ ก็จะนำเอาธรรมะที่ควรแก่การศึกษาสำหรับปฏิบัติ เอามาอรรถาธิบายเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สำหรับท่านมานัตตาริกะและญาติโยมทั้งหลายมาเล็งเห็นว่า ชีวิตของเราทั่วๆ ไปมีอุปสรรคอันตรายมากเหลือเกินภัยต่างๆ รอบด้านภัยที่เกิดคุกคามชีวิตของมนุษย์มีรอบด้าน ภัยจากคนพาล ภัยจากดินฟ้าอากาศ ภัยที่เกิดจากธรรมชาติและโดยเฉพาะที่จะเน้นกล่าวก็คือภัยที่เกิดจากกิเลส กิเลสตามที่กล่าวนี้ เมื่อคราวก่อนว่าอกุศลเจตสิก ๑๔ ดวงนั้นแหละ

มันเป็นภัยอันร้ายกาจของมนุษยชาติและสรรพสัตว์ทั้งหลาย เพราะมันเป็นส่วนที่ทำให้ชีวิตของคนเราทั้งหลายตกต่ำ ไหลไปสู่ความทุกข์ ไหลไปสู่อบาย เพราะฉะนั้นธรรมะที่จะนำเอามาประพฤติปฏิบัติเพื่อแก้ไขกำจัดภัยที่เกิดจากกิเลส กิเลสภัยเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ควรกำหนดจดจำเอาไว้ เหมือนอย่างรู้จักโรคแล้วเตรียมยาไว้รักษาโรค ฉะนั้น เมื่อเรารู้จักโรคมันมีหลายอย่างเราก็ตระเตรียมยาเอาไว้สำหรับแก้โรคนั้นๆ สรุปแล้วว่าโรคมันมีอยู่ ๑๔ ชนิด ตามลักษณะของอกุศลเจตสิก ๑๔ ทีนี้ธรรมะที่จะนำมากล่าวในวันนี้เขาเรียกว่าธรรมเป็นที่พึ่งของเรา

พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงตรัสไว้ว่าผู้ที่ไม่มีที่พึ่งนั้นอยู่เป็นทุกข์ ตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายว่า สนาถา ภิกฺขเว วิหรถ มา อนาถา ทุกฺขํ ภิกฺขเว อนาโถ วิหรติ เธอจงมีที่พึ่งอยู่เถิด อย่าเป็นผู้ไม่มีที่พึ่งอยู่เลย ผู้ที่ไม่มีที่พึ่งอยู่เป็นทุกข์ เพราะฉะนั้นธรรมเป็นที่พึ่งที่พระพุทธเจ้าพระองค์ตรัสเอาไว้จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เราไม่มีทุกข์คือพ้นจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าเป็นนาถะ แปลว่าเป็นที่พึ่ง อันนี้หมายความว่า มาเป็นที่ยึดเหนี่ยวในดวงใจ เอามาเป็นสรณะ เอามาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิต แต่ธรรมนี้เขาเรียกว่า นาถกรณธรรม แปลว่าธรรมที่กระทำที่พึ่งมีอยู่ ๑๐ ประการด้วยกัน อันนี้จะกล่าวสัก ๕ หัวข้อถ้าเวลาพอและถ้าพรุ่งนี้มีโอกาสก็จะมาต่อให้จบ นาถกรณธรรมนี้มีอยู่ ๑๐ ข้อด้วยกันเอาตัวย่อไว้ก่อนนะคือเวลาฟังเราต้องจำให้ได้จะมีประโยชน์ ถ้าเราจำไม่ได้มันก็เลยไปผ่านไป แล้วก็ไม่รู้จะเอามาคิดเอามานึกอย่างไร

เพราะฉะนั้นต้องจำได้ฟังมากจำได้เป็นเรื่องสำคัญต้องทรงจำ เพราะฉะนั้นวิธีจำก็จำง่ายๆ ก่อนจำตัวย่อไว้ก่อน ศี พา กะ โส กิง ธะ วิ สัน สะ ปะ ๑๐ ตัวด้วยกันและนี่คือวิธีจำเขาเรียกว่าทรงจำไว้ จำ ๑๐ คำนี้ได้เราก็จะได้หัวใจของนาถกรณธรรมเอาไว้ครอบครองเอาไว้เป็นเจ้าของ ทีนี้ความหมาย **ศี** ก็มาจากศีล **พา** ก็มาจากพาหุสัจจะ **กะ** ก็มาจากกัลยาณมิตตตา **โส** ก็มาจากโสวจัสสตา **กิง** ก็มาจากกิงกรณีเยสุทักขตา ๕ ข้อต้นคือ ศีล พาหุสัจจะ กัลยาณมิตตตา โสวจัสสตา กิงกรณีเยสุทักขตา นี่คือหัวข้อต้องจำให้ได้จำ ๕ ข้อก็ ธะ วิ สัน สะ ปะ ๕ คำท้าย **ธะ** ก็มาจากธัมมกามตา เป็นผู้ใคร่ในธรรม **วิ** ก็มา

จากวิริยะเพียรเพื่อชนะความชั่วทำความดี **สัน** ก็มาจากสันโดษ พอใจในของตามมีตามได้ **สะ** ก็มาจากสติ จำการที่ทำและคำที่พูดแล้วนั้นได้ **ปะ** ก็ปัญญาอันเป็นเหตุทำให้รู้เหตุเกิดทุกข์ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติถึงความดับทุกข์ อันนี้เป็นหัวข้อที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้ให้สำเหนียกให้กำหนดจดจำ ก็จะมีการขยายความไปว่า คำว่า ศีลนี้ก็คือ การสำรวมในปาติโมกข์มีบาลี ปาติโมกขสังวรวุโต วิหรติ อาจารโคจร สัมปันโน อนุมัตเตสุ วัชเชสุ ภยทัสสาวี สมาทาย สิกขติ สิกขาปเทสุ อันนี้เป็นการขยายความคือภิกษุเป็นผู้สำรวมในปาติโมกข์เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร เป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นความหมายที่สำคัญของพระเราแต่ญาติโยมก็ผ่อนไปอีก ศีล ๕ นี้ญาติโยมก็ต้องรู้ว่ามีอะไรบ้างแล้ว ก็ต้องถึงพร้อมด้วยการสำรวมกายวาจา แล้วก็ต้องสมาทานศึกษารู้ให้เข้าใจว่าศีลของเรามีอะไรบ้าง มีอรรถาธิบายมีความหมายอย่างไร ต้องเข้าใจ เหมือนอย่างพระก็ต้องรู้ว่าทำอย่างไรเป็นอาบัติ ทำอย่างไรไม่เป็นอาบัติ อาบัติเป็นจิตตกะหรืออจิตตกะ มีโทษอย่างไร ปรับโดยตรงหรือปรับโดยอ้อม ก็ต้องเข้าใจอย่างนั้นคือเพื่อให้รู้ว่าศีลมีความหมายอย่างนั้นๆ อันที่จริงปาติโมกข์นี้เป็นที่รู้กันทั่วๆ ไปว่าคือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้ายกขึ้นแสดงเอง ต่อมาพระองค์ก็ทรงเลิกแสดง เมื่อมีภิกษุรูปหนึ่งต้องโทษเป็นอเตกิจฉา แล้วมาร่วมฟังอยู่ด้วยพระองค์ไม่ทรงแสดงรออยู่จนสว่างจนพระโมคคัลลานะจับแขนพระรูปนั้นออกไปพ้นแล้วกราบทูลให้พระพุทธเจ้าแสดง พระองค์ก็ทรงตรัสว่าต่อไปนี้จะไม่แสดงปาติโมกข์ ขอให้สงฆ์แสดงกันเอง ตั้งแต่นั้นก็ไม่ทรงแสดง

เพราะฉะนั้นการจะฟังปาติโมกข์นี่ต้องเป็นผู้บริสุทธิ์ คือมีการนิยมปลงอาบัติเสียก่อนเพื่อให้หมดจด ถ้าไม่หมดจดถูกถามว่า ตัตถายัสมันเต ปุจฉามิ กัจจิตถะ ปริสุทธา ท่านบริสุทธิ์ในข้อนั้นแล้วหรือ เราเข้าไปนั่งเฉยเป็นอาบัติแล้วก็เป็น สัมปชานุสาวาท เป็นการพูดเท็จคือเท็จเพราะไม่พูด อันนี้เป็นโทษ เพราะฉะนั้นต้องบริสุทธิ์ เรื่องของศีลจำเป็นที่จะต้องศึกษาให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงอาบัติ อนาบัติ อาบัติเบา อาบัติหนักเป็นอย่างไรต้องรู้ไว้ เพราะถ้าไม่รู้แล้วปฏิบัติไม่ได้ เมื่อไม่ได้ก็ไม่เกิดความปีติปราโมทย์ ไม่ได้ความบันเทิงใจ บางแห่งก็ถือธรรมเนียมว่าจะต้องปลงอาบัติกันทั้งเช้าทั้งเย็นว่ากันไว้เสมอ แต่ถ้ามาถึงเหตุผล

แล้ว ทำเป็นกิริยาแต่ว่าผลจะไม่ได้เกิดทางจิตใจคือจะไม่ได้ความปีติปราโมทย์ว่าเรานั้นรักษาศีลดี ไม่มีด่างพร้อย ไม่มีอาบัติก็จะไม่รู้สึกอย่างนั้น ก็มาคิดว่าเรานี่อาบัติทุกวัน ต้องปลงทุกวัน มันเป็นเพราะอะไรกันนะ ปลงกันตามธรรมเนียมไปเลย ต้อง สัพพา ตา อาปัตติโย ทีนี้มันมีความหมายว่า ข้าพเจ้าต้องแล้วซึ่งอาบัติมากมายหลายตัวด้วยกันมากพร้อม มีวัตถุต่างๆ กัน ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติ คือแสดงคืน ทีนี้ผู้รับแสดงเขาก็จะถามว่า ปัสสะสิ อาวุโส ตา อาปัตติโย ท่านเห็นอาบัติเหล่านั้นหรือ ผู้ที่ปลงก็ว่า อุกาสะ อาม ภันเต ปัสสามิ ขอรับกระผมเห็น เห็นจริงหรือเปล่า ถ้าไม่เห็นจริงก็โกหกอีกแล้วนะ เพราะฉะนั้นสำคัญไม่ใช่ว่าสักแต่ว่าทำต้องมีความหมายขอรับ กระผมจะสำรวมระวังต่อไปแม้ครั้งที่ ๒ แม้ครั้งที่ ๓ กระผมจะสำรวมระวังต่อไปแล้วก็ นะ ปุเนวัง กริสสามิ กระผมจะไม่ทำอย่างนี้อีก นะ ปุเนวัง ภาสิสสามิ กระผมจะไม่พูดอย่างนี้อีก นะ ปุเนวัง จินตยิสสามิ กระผมจะไม่คิดอย่างนี้อีก การปลงอาบัติที่ปลงกันๆ น่ะใช้กันแบบนี้ หรือแบบใหม่ก็มี แบบใหม่จะไม่มี นะ ปุเนวัง กริสสามิ นะ ปุเนวัง ภาสิสสามิ นะ ปุเนวัง จินตยิสสามิ จะไม่มี ปลงแล้วก็แล้วกันไป จะไม่มีเป็นการซ้ำอย่างนี้อีก ทีนี้ความหมายของปาติโมกขสังวรศีล เมื่อต้องอาบัติก็ต้องทำคืนด้วยวิธีกรรมนั้นๆ ที่เรามาทำกันนี่ก็มาทำคืนอาบัติที่มันเป็นครุกาบัติเรียกว่ามาประพฤติวุฏฐานวิธี วิธีออกจากอาบัติปาติโมกข์สังวรนี้เป็นเรื่องสำคัญของพระเรา กิจกรรมที่เกี่ยวกับปาติโมกข์สังวรนี่ควบคุม ครอบคลุมไปถึงการประพฤติปฏิบัติของพระเราโดยทั่วๆ ไป มารยาทในสังคม มารยาทในการอยู่ร่วมกันเครื่องใช้สอยต่างๆ นี้จะเป็นระเบียบประพฤติปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาขึ้น เป็นไปเพื่อป้องกันอาสวะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ป้องกันอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ เป็นไปเพื่อให้ยอมรับว่าดี เป็นไปเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่เลื่อมใสศรัทธายิ่งแล้ว เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระศาสนา เป็นไปเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม เป็นไปเพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก เป็นไปเพื่อยกย่องเพื่อความผาสุกของผู้มีศีลเป็นที่รักปาติโมกข์พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เพราะอาศัยเหตุ ๑๐ ประการ ตามที่กล่าวรวมๆ กันเมื่อกี้ การที่จะจำอะไรเยอะๆ ไม่ใช่ของง่าย เพราะฉะนั้นขอกล่าวพอเป็นข้อให้เห็นว่าจุดมุ่งหมายที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ

สิกขาบทที่เรียกว่าปาติโมกข์นั้นมีส่วนสำคัญมากคือโดยเฉพาะป้องกันอาสวะที่จะเกิดขึ้นในอนาคต แล้วก็ป้องกันอาสวะที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบัน เพราะอาสวะเป็นตัวไหลไปสู่ความเป็นทุกข์ ไหลไปสู่วัฏฏะไม่รู้จักพ้นทุกข์ เพราะฉะนั้นปาติโมกข์สังวรนี้เป็นส่วนสำคัญ ที่ท่านให้คำจำกัดไว้ว่าต้องถึงพร้อมคือต้องสำรวม ท่านใช้คำว่าสังวรสังวุโต แปลว่าระมัดระวังดี มีความระมัดระวังอย่าให้ล่วงละเมิดตั้งศรัทธาไว้ว่าปาติโมกข์นี้เป็นอาณาของพระพุทธเจ้าเป็นเขตแดนที่พระองค์ทรงกำหนดไว้เราอย่าไปข้ามอย่าไปล่วงละเมิด จะได้พ้นจากอุปัทวอันตรายทั้งหลายและฐานของสมาธิต่อไป

เพราะฉะนั้นปาติโมกข์สังวรนี้ถ้ารักษาไว้ดีก็จะเป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์ปีติตามที่กล่าว ปีติเป็นปัจจัยให้เกิดปัสสัทธิ ปัสสัทธิเป็นปัจจัยให้เกิดสมาธิ สมาธิเป็นเหตุให้เกิดยถาภูตญาณทัสสนะ เพราะฉะนั้นมีคำที่เราจะต้องใส่ใจก็คือว่าเป็นผู้มีปกติเห็นโทษแม้แต่เล็กน้อยอย่าไปมองข้าม แม้เล็กๆ น้อยๆ เราก็เห็นโทษอย่าคิดว่าไม่เป็นไรหรอก ถ้าอย่างนี้เรียกว่าประมาทไม่มีความสำรวมระวัง ทีนี้เมื่อปาติโมกข์เราสำรวมดี ต่อมาก็ต้องถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร อาจาระคือมารยาทซึ่งไม่มีโทษปรับไว้ตรงๆ แต่เราต้องศึกษาเรียกว่า อภิสมาจารในนักธรรมชั้นโท อภิสมาจาร ซึ่งเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติต่อกัน เช่น อุปัชฌายวัตร สัทธิวิหาริกวัตร อาจาริยวัตร อันเตวาสิกวัตร แม้แต่วัตรในการเข้าวัจจกุฎี พวกนี้เขาเรียกว่ามารยาท เวลาจะเข้าส้วมนี้ถ้าเราไม่เคาะประตูไม่ส่งเสียง ผลักเข้าไปแสดงว่าไม่มีอาจาระ ก่อนจะเข้าส้วมต้องให้เสียงกระแอมก่อน ถ้าคนข้างในที่นั่งอยู่ก็นั่งเงียบก็เลยนึกว่าไม่มีคนแถมไม่ได้ใส่กลอนเสียด้วยนั่งเฉยผลักเข้าไปก็ร้องตกใจอันนี้ไม่ถูกคือเขาให้กระแอม เราต้องกระแอมตอบแสดงตอบว่ามีคนอยู่ต้องกระแอมตอบเรียกว่ามารยาท มารยาทที่เราจะต้องรู้จักเวลาเข้าห้องน้ำถ้าไม่กระแอมตอบแสดงว่าว่าง

อีกประการหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่ดีมาก การเข้าห้องส้วมไม่ต้องถือลำดับพรรษาก่อน องค์แก่กว่าไปทีหลังอย่าไปชิงก่อนว่าผมแก่กว่าผมต้องเข้าก่อน ใครไปก่อนก็เข้าก่อนตามลำดับไม่ใช่ตามลำดับพรรษา นี้เป็นมารยาทเป็นหลักของการศึกษามารยาท มารยาทนี้มีมากมายเกี่ยวกับเครื่องใช้ เรื่องวัตรอะไรต่างๆ เรื่อง

การสวดมนต์ สมัยก่อนชอบร้องแหล่ร้องอะไรกันเล่นกันสนุกสนานนี่ก็ผิดมารยาท สวดสรภัญญะก็ไม่ห้าม มีการร้องแหล่สัปดนจนถึงกับออกกฎไม่ให้ประพฤติปฏิบัติ เรื่องเหล่านี้มารยาททั้งนั้นเกี่ยวกับอาจาระ เพราะฉะนั้นพระเรานี่การนุ่งห่มเกี่ยวกับอาจาระ มีคำว่าอย่านุ่งผ้าอย่างคฤหัสถ์สีผ้าต่างๆ นี่เป็นมารยาททั้งนั้น อย่างห่มผ้ากันนี่ก็มีสีสันเป็นมารยาท เรื่องนี้เขาเรียกว่าอาจาระเครื่องใช้สอยต่างๆ มารยาทที่ต้องกระทำต่อกันต่อสังคมอะไรต่างๆ เป็นหลักที่เราจะต้องถึงพร้อมใช้คำว่า สัมปันโน โคจรคือสถานที่ที่ควรเที่ยวไป ตรงข้ามกับอโคจร สถานที่ที่ไม่ควรเที่ยวไป ท่านกล่าวเอาไว้ว่า หญิงแพศยา หญิงหม้าย สาวเทื้อ ภิกษุณี บัณเฑาะว์ ร้านสุรา เหล่านี้ไม่ควรที่จะเข้าไป เพราะถ้าเข้าไปแล้วจะทำให้ได้รับการติฉินนินทา จะทำให้เกิดความเสื่อมเสียขึ้น เราเรียกว่าอโคจรต้องเว้นอันนี้เป็นสิ่งสำคัญ ทีนี้มี ๒ ศัพท์ว่า อาจาระโคจรสัมปันโน ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร พระเราต้องถึงพร้อมนี่เรื่องศีลไม่ใช่เรื่องปาติโมกข์อย่างเดียว มีอาจาระโคจรด้วย (อนุมัตเตสุ วัชเชสุ ภยทัสสาวี สมาทาย สิกขติ สิกขาปเทสุ) เป็นผู้เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นส่วนที่พึ่งของเราอย่างสำคัญ ถ้าเรามีส่วนหลักที่กล่าวมานี้ดีแล้วเราจะได้ที่พึ่งในศาสนาจะได้รับความคุ้มครองเป็นฐานของสมาธิ เรื่องครหาติเตียนต่างๆ จะไม่เกิดขึ้นเด็ดขาด จะนำมาซึ่งศรัทธาเลื่อมใส จะนำมาซึ่งความอิ่มเอิบเบิกบานใจ เป็นผู้กล้าหาญเบิกบานเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกัน

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าตรัสว่าถ้าเธอปรารถนาจะให้เป็นที่รักของเพื่อนพรหมจรรย์เธอจงมีศีลเถิด ศีลก็คือปาติโมกข์กับอาจาระโคจรนี่แหละเป็นศีลของพระเรา และส่วนของญาติโยมนั้นก็ศีล ๕ ศีล ๘ ศีลอุโบสถเป็นหลักสำคัญของชีวิตเรา ถ้าเรามีศีลเสียแล้วเราก็มีเกราะเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกัน มีธรรมเป็นที่พึ่งที่จะทำให้เราพ้นจากอบาย อบายก็คือสถานที่ที่ไปแล้วลำบากเหลือเกินคือ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน เมื่อเรามีศีลเราปิดประตูอบายได้เลย มีสวรรค์เป็นที่ไปเบื้องหน้า ถ้าบวชเป็นพระเป็นอุบาสกอุบาสิกาตายไปแล้วไปตกอบายนี่มันน่าสลดใจนะ มันน่าอนาถใจ เรานี่อยู่ในศาสนาอยู่ในเกราะคุ้มครองป้องกันตายยังต้องไปตกนรกมันน่าอนาถใจ เพราะฉะนั้นเราต้องมีศีลเอาไว้เป็นเครื่องป้องกันเรียกว่าดีที่สุด เรามีธรรมเป็นที่พึ่ง ขอสรุปว่าศีลนั้นเป็นที่พึ่งของภิกษุ

สามเณร อุบาสก อุบาสิกา เราถึงพร้อมด้วยปาติโมกข์สังวรนีคือข้อที่เป็นสิกขาบท ต้องถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร คือมารยาทและสถานที่เที่ยวไป ที่ที่ไม่ควรเที่ยวไปอย่าไปเที่ยวและโดยเฉพาะโคจรที่เรียกว่าอารมณ์นี้สำคัญคือต้องมีโคจร ต้องมีอารมณ์กัมมัฏฐานอยู่เสมอ สติปัฏฐาน ๔ เป็นโคจรของพระพุทธเจ้าของพระอริยเจ้าทั้งหลายจำไว้นะ สติปัฏฐาน ๔ เป็นโคจรคือเป็นที่เที่ยวไปของอารมณ์ให้เกิดความสงบ ความสงัด ความสุข เพราะฉะนั้นพระเราก็ดี อุบาสก อุบาสิกาก็ดี ต้องมีโคจรคือต้องมีอารมณ์กัมมัฏฐานอยู่เสมอ ไม่งั้นใจมันจะไม่มีที่พึ่ง มันจะวุ่นวาย

ต่อไปก็อยากจะขยายความข้อที่ ๒ คือ พาหุสัจจะ อันนี้ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะเป็นที่พึ่ง แต่ว่าการศึกษาเล่าเรียนมากบ้างน้อยบ้างตามกำลังสติปัญญาของแต่ละท่าน ไม่มีการกะเกณฑ์กันไม่เหมือนศีล ศีลต้องมี ไม่มีไม่ได้ แต่พาหุสัจจะนี้ต้องศึกษาเหมือนกัน แต่ไม่ได้บังคับว่าต้องเท่านั้นเท่านี้แล้วแต่ว่าใครจะทรงจำได้เท่าไร ท่านใช้คำว่า พหุสสุโต โหติ เป็นผู้ฟังมาก สุตสันนิจโย สั่งสมสุตตะ สุตธโร เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งสุตตะ เย เต ธัมมา ธรรมเหล่าใด อาทิกัลยาณา ไพเราะเบื้องต้น มัชเฌกัลยาณา ไพเราะในท่ามกลาง ปริโยสานกัลยาณา ไพเราะที่สุด สาตถัง สพยัญชนัง เกวะละปริปุณณัง ปริสุทธัง พรัหมะจะริยัง อภิวะทันติ ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเหล่าใดก็ทรงธรรมะเหล่านั้นได้ ตถารูปาสสา ธัมมา พระธรรมทั้งหลาย พหุสุตตา เป็นของฟังมาก ธตา จำไว้ได้ วจสาปรจิตา สั่งสมไว้ด้วยวาจา มนสานุเปกขิตา พิจารณาด้วยใจ ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา แทงตลอดด้วยทิฐิ อยัมปิ พหุสุตโต โหติ ภิกษุเป็นผู้ที่ฟังมาก สุตสันนิจโย สั่งสมไว้ซึ่งสุตตะ สุตธโร ทรงไว้ซึ่งสุตตะ ธรรมเหล่าใดที่ไพเราะเบื้องต้น ไพเราะท่ามกลาง ไพเราะที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ก็ทรงจำธรรมเหล่านั้นไว้ให้เป็นประดุจแววหางแห่งปลากรายคือมันปรากฏอยู่เสมอ นี่พระพุทธเจ้าท่านเปรียบความว่ามันเป็นเหมือนปลากรายมันมีแววที่วงหางเหมือนอย่างกับปลากรายให้ปรากฏอย่างนี้มันปรากฏชัดเหมือนแววของปลากราย อันนี้ท่านเปรียบความว่าคือผู้ที่ฟังแล้วต้องจำได้ ฟังมากจำได้คล่องปาก ขึ้นใจ แจ่มแจ้ง องค์ของพหูสูต

เมื่อเราเรียนธรรมอะไรก็ตามจะมากจะน้อยต้องทรงจำไว้ แล้วก็มีความคล่องปากพูดได้ มีการพิจารณาเนื้อความแล้วก็เห็นเข้าใจในเนื้อความนั้นๆ ชัดแจ้ง ถ้าลักษณะนี้เขาเรียกว่าเป็นพหูสูตเป็นที่พึ่งได้ แต่เป็นที่น่าเสียใจ การเรียนปริยัติของพระภิกษุสามเณรเรานี่เรียนแล้วไม่ได้ทรงจำไว้เรียนผ่านไปผ่านไปแล้วไม่ได้เอามาใช้ด้วยก็ทำให้ธรรมะที่เรียนก็เพียงสักแต่ว่าเรียนไม่ได้ทรงจำไว้จึงเกิดความเสื่อมขึ้นอย่างรุนแรงอย่างมาก ผู้ที่เรียนผ่านนักธรรมตรี โท เอกไปแล้วก็ทิ้งสิ่งที่เรียน แล้วไปแสวงหาวิชาความรู้ทางโลกต่อไป ของดีๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้มาเอาชีวิตเข้าแลกนี้ไม่ใยดี เรียนอังกฤษ คณิตศาสตร์ อะไรต่ออะไร เรียนเพื่อเอาวุฒิซึ่งทางโลกเขายกย่องนั้นเอามาประกอบอาชีพแล้วก็ทิ้งพรหมจรรย์ทิ้งศาสนานี้ไปแทบจะเป็นคนไม่มีศาสนาเป็นเรื่องที่น่าอนาถใจมากทีเดียว เพราะฉะนั้นก็นำมากล่าวว่าการที่จะเป็นพหูสูตที่มีธรรมะเป็นที่พึ่งข้อที่ ๒ นี้ต้องจำได้ ต้องธตาจำได้ วจสาปริจิตา พูดได้ มนสานุเปกขิตา ต้องพิจารณาด้วยใจ ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา ต้องแทงตลอดด้วยทิฐิ ต้องมีความเห็นแจ่มแจ้งจะมากจะน้อยต้องเข้า องค์นี้เหมือนอย่างกับเราเรียนเรื่องยา เราจะต้องจำได้ตัวยานี่มันมีอะไรบ้างแล้วจะต้องพูดได้จะต้องเข้าใจ มีรสมีกลิ่นอะไร มีลักษณะเป็นอย่างไร เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่จะทำที่จะจัดให้มันเป็นตัวยาขึ้นมารักษาโรคแต่ละอย่างๆ เพราะฉะนั้นยาแต่ละอย่างนั้นก็เหมือนธรรมะแต่ละหมวดเราจะต้องเข้าใจทั้งเนื้อหาสาระทั้งวิธีการอะไรต่างๆ ลักษณะของธรรมะนั้นทีเดียว แล้วนำเอามาประพฤติปฏิบัติให้มันเกิดความแจ่มแจ้งขึ้นในใจ โอ้ธรรมะเป็นอย่างนี้ๆ แก้โรคอย่างนี้ๆ ธรรมะนั้นมีอันนี้เป็นข้าศึก ธรรมะนี้มีอุปการะอย่างนั้นจะเจริญขึ้นอย่างนั้น จะเสื่อมไปเพราะอย่างนั้น เหมือนอย่างโพชฌงค์ ท่านจะตรัสไว้ทีเดียวว่าสติสัมโพชฌงค์จะเจริญเพราะอะไร จะเสื่อมเพราะอะไรต้องรู้ อย่างนี้เขาเรียกว่ารู้ธรรมะแจ่มแจ้งเรื่องธรรมะ

เพราะฉะนั้นความเป็นพหูสูตนี้เป็นธรรมะเป็นที่พึ่งสำคัญที่จะสอนตัวเองเหมือนอย่างกับเรียนตำรายาจำเข้าใจไว้ว่ามีอะไร เวลาเจ็บไข้จะได้ไปหาตัวยาเอามาทำเอามาฉัน ถ้าเราไม่รู้จักตัวยาเพราะตำรามันลืมไปแล้วจะไปทำยาได้อย่างไร อันนี้ก็เป็นเรื่องจำเป็น เพราะฉะนั้นตำรายานี่เขาจดเขาบันทึกกันเอาไว้เป็นคัมภีร์ธรรมะก็อาศัยยึดจดเป็นคัมภีร์เป็นตู้ๆ แต่ธรรมะที่อยู่ในคัมภีร์ในตู้น่ะไม่เหมือน

อยู่ในใจจะแสดงแต่ละทีต้องนำคัมภีร์ออกมาอ่านอย่างนี้มันใช้ไม่ได้มันต้องพูด เมื่อไรพูดได้ทันทีธรรมะต้องอยู่ในใจ มุขปาฐะหมายถึงพูดออกมาเลยอย่างนี้ จึงจะใช้ได้ เป็นที่น่าลำบากใจว่าพระที่จะหาพูดปากเปล่าให้มันเข้าเรื่องให้มัน เหมาะให้มันควรแก่กาลเทศะอะไรต่างๆ นี่ยากเหมือนกัน อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ ของพหูสูต เราต้องทรงจำ ต้องพูดได้ ต้องรู้ความหมาย ต้องเข้าใจเนื้อความเป็น เรื่องสำคัญ เป็นเรื่องที่พึ่งของคนเรา ที่สำคัญพ่อแม่ครูบาอาจารย์ต้องทรงจำ เรื่องราวต่างๆ เอาไว้สอนตัวเอง เอาไว้สอนคนที่อยู่ใกล้ชิด นี่ก็เป็นพหูสูตอย่างหนึ่ง ฟังอะไรต้องทวนกระแสอย่าไปตามกระแส เอาพหูสูตเข้าไปจับเอาธรรมะของ พระพุทธเจ้าเข้าไปจับ ยังไงอย่าทิ้งหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาไว้ อะไรๆ มันไม่ เที่ยงทั้งนั้น ปลงไปอย่างนั้นแล้วมันก็จะสลดสังเวช ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ อันนี้เป็นหลักในการที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของเรา เพราะฉะนั้นพหูสูตนี้ เป็นสิ่งสำคัญ ญาติโยมต้องสมาทานศีลให้ได้ ปาณาติปาตา เวรมณี สิกขาปทัง สมาทิยามิ ว่าได้ทุกคน เดี๋ยวนี้องค์ศีลของญาติโยมนี้แหละว่ากันไม่ค่อยได้ไปไหน มักจะนั่งกันเงียบไปหมดไม่ค่อยรับศีลกันแล้ว สมาทานศีลไม่ได้ยากจริงๆ ต้อง นำเรื่อย เอ้าว่าไป มะยัง ภันเต วิสุง วิสุง รักขนัตถายะ ติสรเณน สห ปัญจสีลา-นิยามาจะ ต้องสอนให้ท่องอาราธนาศีล พวกคนจีนนี้สำคัญนะ ชอบทำบุญแต่ เรื่องศีลเรื่องอะไรนี้ไม่เป็นหรอก ศีลก็ว่าไม่ได้เพราะอะไร เพราะไม่ได้เรียน เพราะฉะนั้นญาติโยมนี่ต้องเก่งนะ ต้องนำได้ต้องว่าได้ ที่วัดนี้ให้ว่าพร้อมกันหมด ทั้งศาลาสมาทานศีลว่าพร้อมกันรับศีลว่าพร้อมกันผลัดกันไปทุกวันพระ อันนี้ เกี่ยวกับกิจกรรมเบื้องต้นเป็นพหูสูตเหมือนกัน พระเราก็เหมือนกันต้องรู้หลักของ ธรรมวินัยต้องจำได้ ต้องเข้าใจความหมาย ต้องพูดได้จะเป็นที่พึ่งของเรา

เมื่อเราเป็นพหูสูตแล้วนี่ลาภผลต่างๆ มันก็เกิดขึ้น อย่างพระอานนท์ท่าน เป็นพหูสูตลาภผลเกิดขึ้นมากมาย เพราะว่าเมื่อแสดงธรรมคนได้รับรสพระธรรม แล้วก็เลื่อมใสศรัทธา อย่างนางสามาวดีถวายผ้า ๕๐๐ ผืน ฟังเทศน์จบเปลื้อง ผ้าห่มถวายหมดเลย ๕๐๐ คน นี่ลาภผลเกิดขึ้นพราหมณ์ก็ไปถามว่าพระพุทธเจ้า ก็บูชาแล้ว พระสงฆ์ก็บูชาแล้ว ข้าพเจ้าจะบูชาพระธรรมนี่จะทำอย่างไร พระ-พุทธเจ้าก็ตรัสว่าให้บูชาภิกษุที่เป็นพหูสูต พราหมณ์ก็ถามว่าใครเป็นพหูสูต ตรัส ให้ไปถามภิกษุ พระพุทธเจ้าพระองค์ไม่บอกว่าเป็นพระอานนท์ ภิกษุบอกว่า

พระอานนท์ซิพราหมณ์เป็นพหูสูต พราหมณ์ก็ไปถวายเครื่องบูชาสักการะพระธรรมแก่พระอานนท์

เพราะฉะนั้นสรุปว่าองค์พหูสูตนี้เป็นธรรมที่พึ่งของภิกษุของญาติโยมทั้งหลายประการหนึ่ง โยมแก่ๆ เล่านิทานเก่งๆ หลานชอบนักแหละเรื่องนิทานต่างๆ ในศาสนามีมากมาย พระพุทธเจ้าพระองค์เทศน์เรื่องชาดก ๕๐๐ กว่าเรื่องนี้มากมายจำไม่ไหว ผมยอมรับว่าจำไม่ไหวจำไม่ได้มากหรอก เพราะฉะนั้นเรื่องชาดกเป็นเรื่องเกิดแล้วเป็นแล้วที่พระองค์ได้เสวยพระชาติเป็นอย่างนั้นๆ มาเอามาเล่าเพื่อเป็นตัวอย่างเปรียบเทียบชีวิตของแต่ละคนนั้นมีความหมายเป็นอย่างนั้นๆ ตามยุคตามสมัย อันนี้เป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องกำหนดจดจำ เอาหละเพื่อรวบรัดพหูสูตนี้คือการฟังมาก จำได้คล่องปากขึ้นใจแจ่มแจ้ง มีภาษาบาลีว่า พหุสฺสุโต ธตา วจสาปรจิตา มนสานุเปกขิตา ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา เขาเรียกว่าองค์ ๕

ทีนี้ต่อไปก็กัลยาณมิตตตา ก็คือ กัลยาณมิตตตา กัลยาณสหายา กัลยาณ-สัมปวังโก อันนี้มีความหมายว่ามีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดีก็เป็นที่พึ่งอันนี้สำคัญมาก กัลยาณมิตรเป็นที่พึ่งอันสำคัญของคนเรา ถ้าเราขาดกัลยาณมิตรชีวิตของเราก็อาจอับเฉา เบื้องแรกนี่เราต้องได้พ่อแม่ดีนะ อันนี้เป็นความจริง ถ้าเราได้พ่อแม่ไม่ดีแย่เหมือนกัน พ่อแม่ต้องเป็นสัมมาทิฐิ พ่อแม่นี่ถือว่าเป็นมิตรในเรือนมาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน เพราะฉะนั้นได้มารดาบิดาดีพื้นฐานนิสัยก็ดีมาแต่เบื้องต้น ได้ครูบาอาจารย์ดี ก็ส่งเสริมความประพฤติดีขึ้นไปอีกเมื่อได้เพื่อนฝูงดีก็แนะนำชักจูงไปทำกิจกรรมที่ดี เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นเพราะฉะนั้นการที่ได้กัลยาณมิตรนี้ จึงเป็นที่พึ่งอันสำคัญของตน พระพุทธองค์ตรัสว่ากัลยาณมิตรนี้แทบทั้งหมดของพรหมจรรย์ก็ว่าได้นึกถึงองคุลิมาล ไปได้อาจารย์ชั่วร้ายชักจูงให้ฆ่าคนแทบเอาชีวิตไม่รอด แต่เนื่องด้วยบุญวาสนาที่สั่งสมอบรมมานั้น ไม่มีใครฆ่าตาย จึงไม่มีใครทำร้ายท่านถึงตายได้ แล้วมาพบพระ-พุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรอันประเสริฐ ท่านละจากการฆ่านั้นแล้วก็มาประพฤติพรหมจรรย์ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ อันนี้เพราะกัลยาณมิตรแท้ๆ เลย เพราะฉะนั้นมีธรรมข้อหนึ่งว่า อย่าไปเสพคนพาล จะเป็นพระก็ดี โยมก็ดี อย่าไปนิยม

ชมชื่นกับการพาลของเขา ให้นิยมชมชื่นแต่กัลยาณมิตรที่ดีงาม อยากจะฝากไว้ว่าเราต้องเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นยอดกัลยาณมิตร ถึงแม้พระองค์จะได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว แต่ว่าพระองค์เป็นยอดของกัลยาณมิตรแนะนำสั่งสอนชี้แจงแสดงไขไว้มากมาย

หลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์นั้นเกิดด้วยพระมหากรุณาธิคุณทั้งนั้น พระองค์นี่แหละเป็นส่วนสำคัญที่เราต้องนึกถึงเป็นกัลยาณมิตร ครูบาอาจารย์ที่ทรงศีลทรงธรรมเป็นกัลยาณมิตรที่ต้องเคารพ ต้องมีความเชื่อฟังอ่อนน้อม ซึ่งจะกล่าวต่อไป เพราะฉะนั้นกัลยาณมิตร กัลยาณสหาย กัลยาณสัมปวังกะ ๓ องค์นี้ มิตรสหายเพื่อนต้องมีส่วนที่ดีงาม ถ้าเป็นมิตรชั่วมิตรเลวแล้วละก็ เราก็หมดที่พึ่ง คือทำลายที่พึ่ง เพราะคนที่ต้องสูญเสียคุณงามความดี ต้องพลาดจากความหวัง ต้องประสบความเสื่อมความหายนะ เพราะคนบาปมิตรทั้งนั้น เช่นพระเจ้าอชาตศัตรูที่เราเรียนกันมาแล้ว คบพระเทวทัตเสื่อมจากประโยชน์เลย แทนที่จะได้สำเร็จเป็นพระโสดาบันตายแล้วไปตกโลหกุมภี ดีว่ามีความสำนึกบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ ไม่งั้นต้องไปตกอเวจีในฐานทำปิตุฆาตนี้ เราจะเห็นได้ว่า กัลยาณมิตรเป็นส่วนสำคัญของคนเรา เป็นที่พึ่ง บาปมิตรเป็นอันตรายร้ายแรงแก่ชีวิตของมวลมนุษยชาติ เดี๋ยวนี้สังคมถูกชักพาไปในสิ่งชั่วร้าย ไปในสิ่งที่เป็นหายนะ เอาเยี่ยงอย่างกัน แข่งดีแข่งเด่นกันเป็นเหตุให้เกิดความนิยมชมชื่นไปในทางผิด เกิดค่านิยมว่าต้องรวยจึงจะได้รับการนับหน้าถือตา คนเราต้องเด่นอย่างนั้นต้องเด่นอย่างนี้ ไม่ได้คิดถึงศีลธรรมคุณงามความดี ไม่ได้พูดถึงกัน หลอกเก่ง โกหกเก่ง ก็ถือว่าเก่ง เพราะฉะนั้น จึงเกิดค่านิยมในทางที่ผิด แล้วก็ยาเสพติด ก็ถูกชักจูงให้ลองกัน ให้เสพกัน เกิดปัญหาขึ้นในสังคมมากมาย บาปมิตรทั้งนั้น คนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน เอาเพื่อนมาเป็นฐานรองรับ เอามาเป็นสิ่งแวดล้อมให้เกิดกำลังแล้วก็ทำชั่ว อย่างนี้อย่าไปคบหาสมาคม เราก็จะมีส่วนจมไปกับเขา ได้รับความเสื่อมความหายนะ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าพระองค์ตรัสไว้ชัดเจนว่า ต้องมีกัลยาณมิตร กัลยาณสหาย กัลยาณสัมปวังกะ กัลยาณะ แปลว่าดีงามนะ ต้องมีเพื่อนที่ดีงาม ต้องมีสหายที่ดีงาม ต้องมีมิตรที่ดีงาม ถ้าเราไม่มีอย่างนี้แล้ว ก็จะไม่มีที่พึ่ง

ประการต่อไปคือเป็นผู้ว่าง่ายนี้เป็นส่วนสำคัญต่อมาจากกัลยาณมิตร ถ้าเราได้กัลยาณมิตรแล้ว เราเป็นคนที่ว่ายากสอนยากก็ไม่ได้ที่พึ่งอีก เพราะคนว่ายากสอนยากนี้ ก็จะถูกตัดปล่อยไม่ได้รับการแนะนำพร่ำสอนเหมือนถูกฆ่า ถูกฆ่าจากคุณงามความดี เพราะฉะนั้นคนที่ว่ายากสอนยากมีการโต้แย้ง มีการไม่สมยอม มีการคัดค้านยังงั้นยังงี้ที่จะไม่ยอมรับที่จะประพฤติปฏิบัติยากทั้งนั้น พวกนี้จะทำลายที่พึ่งของตนเอง ใครอยากจะว่ากล่าวคนที่มันดื้อมันรั้น เพราะฉะนั้นคนที่โต้แย้งคัดค้านไม่มีการตั้งใจประพฤติปฏิบัติในการที่จะรับโอวาท ท่านจึงใช้คำว่า โสวัจจสุวัจโจ เป็นผู้ว่าง่าย โสวจัสสกรเณหิ ธัมเมหิ สมันนาคโต เป็นผู้ประกอบด้วยธรรมเป็นเหตุที่ว่าง่าย ปทักขิณัง อนุสาสนัง เป็นผู้มีปกติรับโอวาทคำสั่งสอนในเบื้องขวา คือมีความเคารพนั่นเอง มีความเคารพในการที่จะรับโอวาท ท่านสอนพระราธะเอาไว้ว่า เห็นบัณฑิตใดมีปกติที่ชี้โทษ ควรยินดีต่อบัณฑิตนั้น ควรคบบัณฑิตนั้น ทำความรู้สึกว่าเขามาบอกขุมทรัพย์ให้เรา การชี้โทษของบัณฑิตนั้นท่านว่าให้เป็นเหมือนกับบุคคลที่มาบอกขุมทรัพย์ให้ คนที่เขาเสี่ยงมาสอนเรานี่ไม่ใช่ของง่ายๆ เพราะเขากลัวเหมือนกัน กลัวการที่จะถูกโต้แย้ง เพราะการโต้แย้งนี้มันเป็นเหตุทำให้ผู้ที่ถูกกล่าวสอนนั้นรู้สึกเหมือนอย่างกับโดนตบหน้า หรือว่าโดนศอกกลับ จึงทำให้หมดความรู้สึกที่จะสั่งสอนคนอื่นต่อไป เพราะว่าทำให้ได้ความรู้สึกว่าไม่มีประโยชน์ พูดไปก็เท่านั้น เหนื่อยเปล่า เพราะฉะนั้นการที่เป็นคนว่ายาก ไม่เป็นที่พึ่ง ถ้าเราเป็นคนว่าง่ายแล้ว เราจะได้ที่พึ่งอันนี้เป็นส่วนสำคัญ เพราะฉะนั้นการว่าง่ายเป็นที่รักของผู้ใหญ่ เป็นที่รักของผู้ที่กล่าวสอน ย่อมได้รับความเมตตาสงเคราะห์ความรู้ให้ยิ่งขึ้นไป เพราะฉะนั้นข้อนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้คนได้วิชาความรู้เป็นที่พึ่งของตนได้อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้น โสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายนี้ เป็นธรรมะเป็นที่พึ่งประการที่ ๔

อีกข้อหนึ่งก็คือ ความเป็นผู้ขยัน กิงกรณีเยสุ ทักขตา นี้สำคัญ โบราณสอนว่า อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น ก็หมายถึงว่าให้ขยันในการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ว่างๆ ทำตนให้เป็นประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูล เราเป็นพระมีกิจการงานของวัด เห็นควรจัดควรทำได้ก็ควรจัดควรทำไป เช่น การทำความสะอาดเช็ดถู ไม่ต้องใช้ ทำได้เลย เพราะทำแล้วมีแต่ดีอย่าง

เดียว ไอ้สิ่งที่ทำแล้วจะเกิดความเสียเช่นการช่างทำไม่เป็น อันนี้ก็อย่าไปทำ แต่สิ่งที่มันจัดทำได้ ไอ้นั่นมันรกหรือไอ้นั่นมันสกปรกเอาไปล้างไปจัดไปทำเข้าก็ดีทั้งนั้น ขยันทำเข้าไว้ เพราะฉะนั้นการขยันทำความสะอาดปัดกวาดเช็ดถูสิ่งต่างๆ ที่รกอยู่นั้น ล้วนแต่เป็นธรรมที่พึ่งทั้งนั้น จะได้ความรักความเมตตาและบุญกุศลเกิดขึ้น อานิสงส์ของการทำความสะอาดวัด การปัดกวาดขวนขวายท่านกล่าวไว้ ๕ ประการ คือตนเองย่อมเลื่อมใส คนอื่นย่อมเลื่อมใส เทวดาย่อมชอบใจ สั่งสมกรรมที่ทำให้รูปสวย

ประการสุดท้าย ตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ อานิสงส์ของการกวาดทำความสะอาดอันนี้ก็จริง พอกวาดเสร็จเราก็สบาย ใครมาเห็นก็บอกสะอาดดี เทวดาที่เขาเห็นก็ชอบใจ แล้วก็จะทำให้รูปสวย ใช้คำว่า อลัง กาตุง อลัง สังวิธาตุง ทักโข โหติ อนลโส เป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ตัวนี้สำคัญ ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการงานของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย การเย็บ การย้อม การทำจีวร การทำบริขารอะไรต่างๆ ท่านมุ่งตรงนี้ สมัยก่อนนี้พระเราเย็บจีวรกันเอง ย้อมจีวรกันเอง ก็ช่วยกันจัดช่วยกันทำ ก็ย่อมได้ที่พึ่งซึ่งกันและกัน แต่เดี๋ยวนี้เจ๊กเอาหมด เราเย็บจีวรกันไม่เป็น ย้อมกันไม่เป็นแล้ว เพราะว่ามันเป็นสินค้าของคนที่ฉลาดเขาเอาไปยึดครองเสียหมด พระเราก็เลยสบายไม่ต้องย้อมไม่ต้องเย็บ อนึ่ง กิจการงานของวัดมีมากมาย

ปัจจุบันนี้วัดเป็นสถานที่ที่รวมของใครๆ ต้องมาจัดงานที่วัด มีอะไรต้องทำอีกมากมาย ถ้าเราช่วยกันจัดช่วยกันทำก็จะเป็นประโยชน์แก่ศาสนา ช่วยกันรักษาเสนาสนะให้สะอาดเรียบร้อยดีงาม ช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ให้ดีขึ้น สร้างเสริมสิ่งที่ยังขาดแคลนให้มีขึ้น ล้วนแต่เข้าใจจัดเข้าใจทำ ก็ทำให้ใช้แรงกายให้เป็นประโยชน์มีความชำนาญ ชาวเพชรบุรีมีช่างที่เก่งมาก เพราะไปจากวัด วัดต่างๆ นั้น จะมีพระเป็นช่างประจำอยู่ที่วัด จัดทำช่างไม้มีประการต่างๆ เรื่องการแกะสลักอะไรต่างๆ นี่เก่งทั้งนั้น ศิลปะหัตถกรรมไปจากพระเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็ลาสิกขาไปก็ไปเป็นช่างได้ อันนี้ก็เป็นที่พึ่งเหมือนกัน ใครเรียนช่างมากๆ สึกออกไปไม่ต้องกลัวจน หมายความว่ามีความรู้ในด้านช่าง อลัง กาตุง อลัง สังวิธาตุง สามารถจัดสามารถทำได้ คิดถึงพระอานนท์ ท่านสามารถออกแบบจีวรได้ ๒,๐๐๐

กว่าปี อันนี้สามารถจัดสามารถทำออกแบบรูปจีวรไว้เป็นคันนาของชาวมคธ ศิลปะนี้ก็สืบมาถึงเราเท่าทุกวันนี้ เพราะความสามารถของพระอานนท์นั้น กิงกรณีเยสุ ทักขตา ความเป็นธุระขยันในกิจของเพื่อนพรหมจารี คือหมายถึงกิจการงานของพระศาสนา ช่วยกันจัดช่วยกันทำ อันนี้เป็นที่พึ่ง เพราะฉะนั้นพอสมควรแก่เวลา ๕ ข้อแล้วก็ครบชั่วโมง ก็ขออนุโมทนาที่ท่านทั้งหลายได้มาสดับฟังก็จะได้กำหนดจดจำเอาไว้เป็นปริยัติแล้วก็นำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ตามสมควรธรรมสัญญาตามที่กล่าวแล้ว ขอจงจำเอาไว้เป็นตำรายาแล้วก็เอาไปทำตัวยาให้เกิดขึ้น แล้วก็บริโภคฉันเข้าไปก็จะเกิดสันติสุขร่มเย็น คือเป็นที่พึ่งของเรา เพราะฉะนั้นการที่เรามีที่พึ่งในศาสนานี่ถือว่าเป็นสิ่งที่น่ายินดี คนที่ไม่มีที่พึ่งก็จะอยู่เป็นทุกข์ คนมีที่พึ่งก็จะอยู่เป็นสุข เพราะฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายจงได้ที่พึ่งในศาสนามีศีล มีพหูสูต มีกัลยาณมิตร เป็นคนว่าง่าย เป็นผู้ขยันช่วยขวนขวายในกิจของพระศาสนา จงประสบอิฏฐผลอันน่าปรารถนาน่าชอบใจ ปรารถนาสิ่งใดเป็นไปในทางที่ชอบขอสิ่งนั้นจงสำเร็จตามมุ่งมาดปรารถนาทุกประการเทอญฯ

สวัสดีมานัตตาจาริกะทุกรูปเจริญพรญาติโยมทุกคนที่ยังอยู่ปฏิบัติถึงวันนี้ วันนี้ก็จะได้พูดเรื่องธรรมที่พึ่งต่อจากคืนที่แล้ว ธรรมะสำหรับเป็นที่พึ่งที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุทั้งหลายมีอยู่ ๑๐ ประการด้วยกัน มีหัวข้อที่เราต้องกำหนดจดจำไว้ ๑๐ คำคือ ศี พา กะ โส กิง ธะ วิ สัน สะ ปะ เมื่อเราจำ ๑๐ คำนี้ได้ เนื้อความของธรรมะทั้งหมดก็จะไม่หลงลืม เรียงไปตามลำดับเมื่อคืนที่แล้วได้พูดถึง ๕ ข้อข้างต้นคือ เป็นผู้มีศีล เป็นพหูสูต เป็นคนมีเพื่อนที่ดีงาม เป็นคนว่าง่าย เป็นคนที่ขยันช่วยขวนขวายในกิจการของเพื่อนพรหมจรรย์หรือเพื่อนพรหมจารี

สำหรับคืนนี้ก็จะต่อไปอีก ๕ ข้อ ซึ่งเป็นตอนสุดท้าย คือความเป็นผู้ใคร่ในธรรมที่ชอบ ความเป็นผู้มีความเพียรในการที่จะละความชั่วประพฤติความดี ความสันโดษยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ ความเป็นผู้มีสติ คือจำการที่ทำคำที่พูดแล้วแม้นานได้ ความเป็นผู้มีปัญญารอบรู้สิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง อันนี้เป็นเนื้อความที่กล่าวไว้ในนวโกวาท แต่ในพระสูตรนาถกรณธรรมนั้นยังมีเนื้อความ

แตกต่างออกไปอีก ซึ่งจะกล่าวในโอกาสต่อไป ธรรมะที่พึ่งเราต้องทำความเข้าใจว่าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต ถ้าเราขาดธรรมะเราก็จะพึ่งตนเองไม่ได้ หลักที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า อัตตา หิ อัตตะโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน โก หิ นาโถ ปโร สิยา คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ อัตตนา หิ สุทันเตนะ บุคคลที่ตนอันฝึกดีแล้ว นาถัง ลภติ ทุลลภัง ย่อมได้ที่พึ่งได้ด้วยยากความหมายให้พึ่งตนเองนั้นคือให้มีธรรมะเป็นที่พึ่งนี่เอง เราจะเห็นได้ว่าธรรมะ ๑๐ ประการนี้เป็นธรรมที่จะต้องมีกับผู้ปฏิบัติหรือมีกับผู้ที่ศึกษาประพฤติ ถ้าเราไม่มีธรรมทั้ง ๑๐ ประการนี้แม้ประการเดียว การที่เราจะพึ่งตนเองนั้นอย่าหวังเลย เพราะฉะนั้นธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้นี้ก็คือ ทำตนของเราให้มีที่พึ่งนั่นเอง เป็นหลักของการฝึกฝนตน เป็นหลักของการสร้างตน เป็นหลักของการทำตนให้มีคนเมตตา มีคนช่วยเหลือเกื้อกูล เพราะชีวิตของเราจะอยู่ในเพศใดก็ตาม จะต้องมีความเกี่ยวพันกับคนอื่น จะต้องมีความสัมพันธ์กันในฐานะอย่างใดอย่างหนึ่ง ถ้าเราขาดธรรมะสำหรับประพฤติปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความรักความเคารพนับถือความเกื้อกูลซึ่งกันและกันแล้ว การพึ่งพาอาศัยกันก็เป็นไปได้ยาก เพราะฉะนั้นธรรม ๑๐ ประการที่ได้กล่าวไว้ ๕ ข้อ และที่จะกล่าวไว้อีก ๕ ข้อนั้น จึงเป็นสิ่งที่เราต้องกำหนดจดจำและนำเอาไปประพฤติปฏิบัติ

แต่สำหรับข้อต่อไปที่ว่า ความเป็นผู้ใคร่ในธรรมที่ชอบนั้น ในสูตรท่านว่าเป็นผู้ที่ว่า ธัมมกาโม โหติ คือเป็นผู้ใคร่ในธรรม อธิปาโมชโช อภิธัมเม อภิวินเย คือมีความปราโมทย์ในพระอภิธรรม อภิวินัย เป็นผู้ที่ยินดีในการฟัง เป็นผู้ที่ยินดีในการเจริญธรรม ชื่นชมต่ออภิธรรม อภิวินัย ความรู้สึกในจิตใจเป็นเรื่องสำคัญของคนเราจะอยู่ในเพศสมณะก็ดี เป็นคฤหัสถ์ก็ดี ถ้าพอได้ฟังเสียงธรรมแล้วหนีแล้วไม่ใส่ใจ ไม่สนใจที่จะไปสดับตรับฟัง อย่างเปิดวิทยุฟังเทศน์ฟังธรรมก็ปิดเลยหนีไปหาเสียงเพลงเสียงอะไรที่สนุกเพลิดเพลิน อย่างนี้ไม่ใช่ธัมมะกาโมแล้ว จะเรียกว่า กามกาโม ก็ได้กระมัง เป็นผู้ใคร่กามไม่ใช่ใคร่ธรรม ถ้าใคร่ธรรมแล้วจะต้องยินดี เพลิดเพลินพอใจในการที่จะสดับตรับฟังเรื่องราวของธรรมะหลักของความจริง สนใจในการที่จะประพฤติ สนใจในการที่จะได้ยินได้ฟัง พอใจในการแสดงพอใจในการฟังเรื่องอภิธรรม อภิวินัย แล้วสนใจในการที่จะสดับตรับฟังเหมือน

อย่างกับพระเถระรูปหนึ่งรู้ว่าเขาจะแสดงอริยวงสปฏิปทา แม้ไกลตั้งหลาย ๑๐ โยชน์ ก็ยังบุกบั่นไป ต้องไปฟังให้ได้ ปรารถนาที่จะให้ได้ยิน ได้ฟัง หรือกล่าวถึงพระมหาสุตโสมเป็นผู้ใคร่ธรรมตั้งรางวัลไว้เลยว่า ใครนำเอาพุทธภาษิตหรือภาษิตอะไรก็ตาม เอามากล่าวให้ฟัง จะให้ ๔ พันกหาปณะ สนใจใคร่ที่จะสดับตรับฟัง ตั้งรางวัลไว้เลย ใครมีภาษิตอะไรดีให้มากล่าวให้ฟัง นี่เป็นผู้ใคร่อย่างนั้น ถ้าภิกษุสามเณรเราเป็นผู้ใคร่ในการที่จะศึกษาใคร่ที่จะสดับตรับฟังด้วยกัน คือความเป็นผู้ใคร่ในธรรม เห็นตู้พระไตรปิฎกสนใจที่จะไปเปิดอ่านเปิดดูว่ามีอะไรบ้าง เห็นหนังสือเล่มโตๆ ก็สนใจอยากจะไปอ่านไปดูให้เกิดความรู้ความเข้าใจ อันนี้ก็มีความใคร่ ใคร่ที่จะได้เล่าเรียนศึกษา ถ้าเรามีพื้นฐานของความใคร่ในจิตใจมันจะก้าวหน้าไปสู่คุณธรรม ไปสู่ความรู้สูงขึ้นไปตามลำดับ ผมก็อยากจะพูดถึงตัวเองสักนิดหนึ่งว่า เพราะเป็นผู้ใคร่ในการศึกษาเล่าเรียนนี้เอง จึงได้มีความพากเพียรพยายาม บวชเข้ามาก็เรียนนักธรรมตรีพรรษาแรก พรรษาสองสอบนักธรรมโทได้ พรรษาสามสอบนักธรรมเอกได้ ทีนี้จบนักธรรมแล้วก็ไปปฏิบัติวิปัสสนาพรรษาหนึ่ง ไปตั้งแต่กลางเดือน ๖ ไปเลิกเอากลางเดือน ๑๒ ๖ เดือนเต็มๆ ครึ่งปีพอปฏิบัติวิปัสสนาครึ่งปี ไปพบครูสอนอภิธรรมชักชวนเรียนอภิธรรมก็เรียน ท่องบาลีมันยาก ก็คิดว่าต้องเรียนบาลีก็เลยสอบอภิธรรมได้ ๒ ชั้น คือ จุลตรีและจุลโท เลยตัดสินใจไปเรียนบาลีเรียนไปตามลำดับเรื่อยๆ สอบในกรุงเทพฯ ได้ ๘ ประโยค แล้วก็มาอยู่วัดจุกเฌอสอบได้อีกประโยค คือประโยค ๙ อันนี้ก็ต้องคิดว่ามันเป็นความใคร่ของผม ใคร่ในการศึกษา ใคร่ในธรรมะ อยากจะรู้เรื่อยๆ ไป มันทำให้เกิดกระตือรือร้น มีความคิดอยู่ว่า หากสนามสอบบาลียังอยู่ยั้งยืนยง เราก็คงสอบได้ ก็สอบมันเรื่อยไปจนกว่ามันจะได้ตกก็ช่างมัน มีตกอยู่ก็ ๒ ประโยค ประโยค ๖ ดูเหมือนจะตก ๔ ครั้ง แต่ประโยค ๙ นี่ตก ๙ ครั้ง ครั้งที่ ๑๐ จึงสอบได้ความใคร่ในธรรม นี่เป็นหลักสำคัญของคนเรา ผมเคยพูดอยู่เสมอว่า อยู่บ้านป่าผาดอนอยู่ในถิ่นทุรกันดาร ถ้าเป็นผู้ใคร่รู้ใคร่สนใจในการเรียนแล้วสามารถที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตได้ไม่ดักดาน ไม่จมอยู่ที่นั่น นี่เพราะความใคร่ในการศึกษาของคน คือใคร่ในธรรมนั่นเอง ถ้าเราจะตีความให้ต่ำลงไปก็คือการใคร่ในการศึกษาเล่าเรียนนั่นเอง แต่ในที่นี้ท่านมุ่งอภิธัมเม อภิวินเย อภิธัมเม นี่คือธรรมอันยิ่ง นี่ศัพท์เฉพาะเลย

อภิธัมเม อภิวินเย อภิวินเยก็คือ อธิศีลนั่นเอง คือต้องเป็นผู้ใคร่ในอธิศีล ต้องใคร่ในอภิธรรม คือเรื่องจิตเรื่องเจตสิก รูป นิพพานหรือเรื่องของปรมัตถธรรม ต้องมีความใคร่ในการที่จะศึกษาเล่าเรียน ในการที่จะได้ยินได้ฟัง พอใจในการได้ยินได้ฟัง เพราะฉะนั้นชีวิตจิตใจของเรานี้ ถ้าเราพยายามประคับประคองให้ใคร่อยู่ในธรรม ให้สนใจในการที่จะอ่านในการที่จะฟัง หรือในการที่จะพูดให้เขาฟัง มันก็เป็นเหตุให้เจริญในความรู้ยิ่งๆ ขึ้นไป เราอย่าไปสนใจในเรื่องของเพลง เรื่องของละคร เรื่องของดนตรีอะไรต่างๆ นี่มันเป็นเครื่องประโลมโลก ไปดูสิ่งเหล่านั้นนี่มันหลอกลวงทั้งนั้น ส่วนมากมันเรื่องโกหก เป็นเรื่องที่สมมติแต่งขึ้นมาทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน คนที่ไปหลงมันเพราะมีปัญญาไม่รู้เท่ามัน ก็สังเกตซิพอเล่นเรื่องนี้เดี๋ยวก็ไปเล่นเรื่องโน้น เล่นเรื่องโน้นต่อไปอีก คล้ายๆ กับว่ามันเป็นตัวแสดงก็แสดงเรื่อยไป มันก็ทำให้คนสนุกไปวันๆ หนึ่ง ติดใจในเรื่องราว แต่ถ้าเราดูเอาคติว่าชีวิตคนเรานี่ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว มันอยู่ในเรื่องของตัวพวกนั้น มันก็ทำให้ได้แง่คิดว่า คนเรานั้นเป็นไปตามกรรม ไม่หนีอำนาจของกรรมไปได้ ทำดีไว้ก็เสวยผลเป็นความสุขความเจริญ ทำชั่วไว้ก็เสวยผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน ก็ได้แง่คิดอย่างนี้ ก็ทำให้เป็นผลดีแก่จิตใจบ้างเหมือนกัน แต่คนส่วนมากไม่ค่อยได้คิดอย่างนี้ ดูแล้วลุ่มหลง ไปเกลียดไปชัง ไปรักไปสงสารยินดีไปร้องห่มร้องไห้กับมัน มีเหมือนกัน เนื่องจากคิดว่ามันเป็นจริงเป็นจัง ความจริงมันเป็นเรื่องที่เขาสมมติขึ้น เขาแสดงคือเขาแสดงเป็นช่วงฉากหนึ่งๆ ผ่านไปเท่านั้นเอง ก็พอจะสรุปได้ว่า ความเป็นผู้ใคร่ในอภิธรรม อภิวินัย คือเป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษาเล่าเรียนนี้เอง มันเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้พระเรานี้มีความรู้ มีความฉลาดยิ่งขึ้นไป ถ้าเราไม่มีความกระตือรือร้นในการที่จะศึกษาเล่าเรียนแล้ว ก็ยากที่จะมีความรู้ได้ แล้วก็อยู่นานๆ ไป เขาก็เรียกว่าเป็นหลวงตา คือไม่มีความรู้ ทีนี้ความรู้เนี่ย ถ้าเรารู้แล้วเป็นพหูสูตตามที่กล่าวไว้แล้วคือ ทรงจำไว้ ได้พูดได้เข้าใจแจ่มแจ้ง มันก็เป็นสาระเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนา เป็นคลังปริยัติเหมือนอย่างพระอานนท์ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่เพื่อนพรหมจรรย์หรือพุทธบริษัท เพราะเมื่อคนมีความรู้พูดจาขึ้น มันก็เป็นประโยชน์ต่อการที่จะสดับตรับฟัง เพราะฉะนั้นความเป็นผู้ใคร่ในธรรมนี้เป็นธรรมที่พึ่งของบรรพชิตและคฤหัสถ์ประการสำคัญทีเดียว เพราะเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะให้เกิดความรู้ความฉลาดขึ้น ถ้าไม่มีตัวนี้

แล้วก็เหมือนคนจืดชืด ไม่ยินดียินร้าย ไม่ขวนขวาย แม้แต่นอนอยู่ มะม่วงมันหล่นลงมาก็ไม่อยากจะไปกินมันอย่างนี้ แสดงว่าเป็นคนไม่เอาไหน อยู่ไปวันๆ ถ้าอย่างนี้ก็ยากเหมือนกันในการที่จะสนใจใคร่รู้

ทีนี้ต่อไปก็คือในเรื่องของความเพียร ความเพียรนี้ท่านใช้คำว่า อารัทธวิริโย ปรารภความเพียร อกุสลานัง ธัมมานัง ปหานายะ เพื่อละอกุศลธรรม กุสลานัง ธัมมานัง สัมปทายะ คือเพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม ถาโม เป็นผู้มีกำลังเรี่ยวแรง ทัฬหะปรักกโม เป็นผู้บากบั่นมั่นคง อนิกขิตตธุโร เป็นผู้ไม่ทอดธุระ กุสเลสุ ธัมเมสุ ในกุศลธรรมทั้งหลาย อันนี้เป็นหลักบาลีที่ยกมาอ้างเพื่อให้เห็นว่า ศัพท์ที่เป็นสูตรบาลีนี้ พยัญชนะเป็นอย่างนี้ มีอัตถะเป็นอย่างนี้ มีความหมายว่า ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรมเพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม เป็นผู้มีเรี่ยวแรง คือมีความเข้มแข็งบากบั่นเป็นนิจมั่นคง ทัฬหะปรักกโม นี่หมายถึงมั่นคง ไม่ใช่เหลาะแหละ ไม่ใช่เหยาะแหยะ ไม่ใช่ทำแล้วทิ้งๆ ทำหยุดๆ เขาบอกว่าเพียรอย่างกิ้งก่า วิ่งไปหน่อยแล้วหยุดชูคอดู แล้วพอวิ่งไปหน่อยหยุดชูคอดู อย่างนี้เขาเรียกว่าเพียรอย่างกิ้งก่า กิ้งก่านี่มันไปๆ หยุดๆ มันไปไม่ตลอด ไปไม่ราบรื่น หรือว่าไม่ติดต่อกันไป เขาเปรียบว่าเพียรอย่างกับกิ้งก่า ขยันก็ทำ ขี้เกียจขึ้นมาก็หยุด ไม่ทำให้ติดต่อ ทำให้การงานคั่งค้าง ท่านจึงใช้คำว่า อนิกขิตตธุโร ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ทีนี้ก็มีความหมายว่ากุศลธรรมกับอกุศลธรรมนี้ ในที่นี้มุ่งหมายถึงอะไร ก็เทียบเคียงกับที่อื่นๆ อกุศลธรรมนี้ท่านหมายถึงอกุศลวิตก ความเพียรนี้เป็นความเพียรทางจิต จิตของคนเรามักจะถูกอกุศลวิตกครอบงำอยู่ มักจะมีอกุศลวิตกนี้คอยเกิดขึ้นอยู่ในจิตบ่อยๆ เช่น กามวิตก ความตรึกในเรื่องกาม พยาบาทวิตก ความตรึกในเรื่องของความพยาบาท วิหิงสาวิตก ความตรึกในเรื่องเบียดเบียน ทั้ง ๓ ประการนี้เขาเรียกว่า อกุศลวิตก

อกุศลวิตกเป็นตัวทำให้จิตเศร้าหมอง เป็นตัวทำให้จิตดิ้นรน เป็นตัวทำให้จิตแส่ไปในเรื่องไม่ดีไม่งาม เมื่อเกิดขึ้นในจิตต้องรีบกำจัด เช่น ไปคิดถึงรูปอันสวยๆ เรื่องราวที่เกี่ยวกับการทำให้เกิดความเร่าร้อนเรื่องกิเลสตัณหาต่างๆ

เช่นในเดี๋ยวนี้เขาบอกว่า ชอบดูรูปโป๊ๆ หาไอ้เรื่องรูปภาพสัปดนมาดู นี้จะทำให้จิตตรึกนึกแล้วก็เกิดความเร่าร้อนขึ้น นี่เป็นกามวิตก จำไว้อย่างหนึ่งว่า กามทั้งหลายมีวิตกเป็นโคจร วิตกมันเป็นตัวทำให้กามเที่ยวไป ทำให้กามเจริญ ทำให้กามงอกงาม กามนี้คือ กามราคะ คือความกำหนัดยินดีด้วยสิ่งที่น่าใคร่ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ที่เรียกว่า กามคุณ ๕ มันเป็นเครื่องล่อของมาร เป็นเครื่องผูกของมาร เป็นตัวเหตุทำให้ยึดติดอยู่ มันเป็นเหตุให้เกิดกิเลสมาร เพราะฉะนั้นอกุศลวิตกก็คืออกุศลธรรมที่หมายในที่นี้นั่นเอง ถ้าเราพยายามกำจัดอกุศลวิตกบาปธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจของเราได้ จิตของเราขึ้นสู่อริยมรรค

อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ก็คือ สัมมาสังกัปปะ คือ กุศลธรรมที่มุ่งหมายนั่นเอง เราต้องมีความเพียรที่จะยกจิตเราขึ้นสู่กุศลธรรม คือว่า กุสลานัง ธัมมานัง สัมปทายะ เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม เมื่อเราพยายามกำจัดอกุศลวิตกได้แล้วก็ต้องพยายามทำกุศลวิตกให้เกิดขึ้น คือตรึกในการที่จะพรากออกจากกาม ตรึกในการที่จะไม่พยาบาท ตรึกในการที่จะไม่เบียดเบียน ในทางตรงข้าม เมื่อเรารู้ความหมายว่า กามวิตกเนี่ย มันก็หมายถึงความตรึกในรูป รส กลิ่น เสียง อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าชอบใจ อารมณ์วิตกนี้มันเป็นอดีตที่ผ่านไปแล้ว แล้วมันก็นึกวาดไปถึงสิ่งที่เป็นอนาคตที่ยังไม่มาถึง เพราะฉะนั้นกามสัญญาเป็นตัวร้ายกาจที่จะทำให้จิตใจของคนเรานั้นเร่าร้อนมีความทุกข์ มีความกลัดกลุ้ม มีความลำบากใจ ทีนี้เมื่อเราสั่งสมไว้มากๆ มันเกิดขึ้นบ่อยๆ มันก็เป็นเหตุให้ล่วงละเมิดออกมาทางกาย ทางวาจา ปัจจุบันนี้คดีฆ่าข่มขืนมีมากเหลือเกิน อย่างเมื่อเร็วๆ นี้ไปข่มขืนเด็กอายุ ๕ ขวบ ในห้องน้ำที่โรงเรียนวัดรวก ได้ยินว่าฆ่าตัวตายไปแล้ว เพราะอะไร ในฐานะที่เราได้รู้ได้ทราบเรื่องราวอย่างนี้แล้วจะวิเคราะห์ได้ไหมว่า ใจมันเป็นอย่างไร มันถึงได้ทำอย่างนั้น ผมวิเคราะห์ออกมาเลยว่า เพราะอำนาจของกามวิตกมันรุนแรง คือมันคิดอยู่เสมอ คิด คิด คิด จนความเร่าร้อนมันเกิดขึ้นมาก พอได้โอกาสเด็กเข้าไปในห้องน้ำก็เลยสำเร็จโทษเสีย แล้วตัวเองก็ต้องประสบทุกข์ ประสบความเดือดร้อน หนีไม่พ้น ต้องฆ่าตัวตายไปนี่แหละ อำนาจของกามวิตกมันเป็นตัวทำลายมนุษยชาติให้พินาศฉิบหายไป พี่น้องฆ่ากันตาย แม่เสพกับลูก ลูกเสพกับพ่อ มีเรื่องราวกล่าวไว้ทั้งนั้น เพราะอำนาจของกามวิตกนั่นเอง

เมื่อเกิดราคะดำกฤษณาครอบงำเขาเรียกว่า ตัณหาหน้ามืด มันเกิดแล้วหน้ามืด มันไม่ได้คิดถึงใครเป็นใครแล้ว ตามหลักเขาบอกว่า ลูกเป็นหนุ่มลูกเป็นสาว พ่อแม่ไปนอนด้วยไม่ได้ เดี๋ยวเผลอๆ ก็ลืมตัวกัน ต่างฝ่ายก็ต่างลืมตัว เพราะไฟตัวนี้มันร้ายมันมอดไหม้เผาผลาญใจคนทั้งหลายให้เร่าร้อนลืมตัว เพราะฉะนั้นกามวิตกนี้เป็นอกุศลธรรมที่ต้องมีความเพียรเข้มแข็ง ต้องกำจัดอยู่เสมอ เผลอไม่ได้ เผลอเมื่อไรเป็นเอาทันที เพราะฉะนั้นต้องสำรวมอินทรีย์ หลักของพระเณรเรานี่ต้องสำรวมอินทรีย์ คือเห็นก็สักแต่ว่าเห็น อย่าไปเพ่งอย่าไปมองจนเหลียวหลัง ไม่ใช่พอผ่านแวบต้องเหลียวหลังดูอีกทีหนึ่ง อย่างนี้ถือว่าสนใจมากแล้วนะ มันจะกลับไปรบกวนที่กุฏิ กลางคืนก็ต้องนึกถึงเขาอยู่เรื่อย เพราะมองจนเหลียวหลังแล้วนี่ มันก็จำเอาไปสนใจแล้วลูกใคร ว่างเปล่า สาวหรือมีผัว กลัวนี่มันคิดเรื่อยไป

เพราะฉะนั้นเรื่องกามวิตกนี้ไม่ได้ มันทำให้คนเราพินาศต้องสูญสิ้นจากคุณงามความดี ต้องเสื่อมเสียอะไรมามากมาย เพราะฉะนั้นต้องมีความเพียร ถ้าเราขาดความเพียรในการกำจัดแล้ว เราจะตกอยู่ในอำนาจของมัน แล้วเราก็ไม่สามารถประพฤติพรหมจรรย์ต่อไปได้ อันนี้เป็นหลักสำคัญต้องมีความเพียรในการละกามวิตก อันนี้พูดแต่พอสมควรนะ เดี๋ยวสิ่งอื่นก็จะบกพร่องไป ต่อไปก็คือพยาบาทวิตก อันนี้มันเป็นอารมณ์อีกชนิดหนึ่ง เขาเรียกว่า ความขัดเคืองใจ ความพยาบาทอาฆาตจองเวรในระหว่างกันนี้ มันเป็นตัวที่ทำให้เกิดความเร่าร้อนขึ้นในจิตใจ ผิดจากราคะตัวพยาบาท คือความคิดที่จะทำให้เขาพินาศ คิดที่จะทำลาย เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ทำให้ใจเร่าร้อน เห็นก็ไม่มีความสุข เห็นคนที่เกิดความไม่ชอบใจผูกเวรกันไว้ พอเห็นปุ๊บใจมันแวบขึ้นมาทันที เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ต้องพยายามกำจัด ต้องพยายามละให้อภัย อย่าได้ผูกอาฆาตพยาบาทจองเวรไว้ ใครทำอะไรใครทำไม่ดีอะไรไว้ก็แล้วกันไป อย่างนี้เขาเรียกว่า เรามีความเพียรในการที่จะกำจัดความพยาบาท ทุกสิ่งทุกอย่าง มันเป็นเหตุทำให้เราไม่พอใจได้ ทั้งนี้แม้แต่ลมที่พัดมาจะจุดเทียนเสียหน่อยเถอะ ลมพัดเอามาเสียดับอยู่เรื่อย ก็เกิดความไม่ชอบใจลม ไม่ชอบใจดินฟ้าอากาศ บางคนก็ถึงกับด่าฟ้าด่าฝนก็มี อันนี้ก็เป็นเรื่องของความไม่ชอบใจ เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้จะต้องพยายามกำจัด เขาเรียกว่า

พยายามบรรเทาถ่ายถอน ยิ่งผู้คนที่มาทำให้เราเจ็บช้ำน้ำใจนี้จะต้องพยายามถ่ายถอนอย่าให้เกิดความพยาบาทขึ้น อันนี้เป็นเรื่องสำคัญของพระเรา ถ้าเราผูกอาฆาตพยาบาทจองเวรไว้ มันก็จะเป็นเหตุให้ล่วงละเมิดมาทางกายทางวาจาเป็นเครื่องกระทบกระทั่งกัน เพราะฉะนั้นก็ต้องกำราบปราบปรามที่ใจ เพราะฉะนั้นต้องมีความเพียรพยายามกำจัดอยู่เสมอ ต่อไปก็วิหิงสาวิตก ความคิดที่จะเบียดเบียน อันนี้เป็นเรื่องที่จะก่อเวร คนเรานี่มักจะอยู่เฉยๆ แล้วรำคาญ มันหงุดหงิด มันไม่สบายใจต้องแหย่เพื่อน ต้องแกล้งเพื่อน ต้องทำอะไรให้เพื่อนเขาเกิดความกระทบกระเทือนแล้วชอบใจ เช่น ไปอาบน้ำไปสรงน้ำด้วยกันแล้วลักประคดเอวไปซ่อนเสียบ้าง กำลังนุ่งผ้าหลวมๆ ก็ดึงมันหลุดบ้าง ลักษณะเหล่านี้บางทีนอนๆ อยู่กลางคืนก็เอาสีไปทาไอ้นั่นเสียบ้าง แล้วก็ไปนั่งหัวเราะกัน นี่เรื่องวิหิงสาวิตกทั้งนั้น แอบเอาผ้าไปใส่ในบาตรเพื่อนๆ ได้กระวีกระวาดไปแต่เช้าไปเปิดบาตร ผ้าเต็มบาตรสนุก พอกลับมาก็หัวเราะกัน เรื่องหัวเราะเฮฮามาจากวิหิงสาวิตกทั้งนั้น ถ้าเรายังติดยังคิดหาเรื่องคอยแกล้งเพื่อน คอยเกเรเพื่อนทั้งนั้นแหละครับเป็นบาปทั้งนั้นแหละ ใจเราก็จะตกต่ำ เศร้าหมอง เพราะฉะนั้นต้องกำจัดอย่าได้คิดหาความสนุกจากเพื่อนฝูง แหย่กัน แกล้งกัน ส่วนมากคนเราชอบนะ มันสนุก แกล้งกันแล้วมันสบาย ได้แกล้งกันแล้วมันสบายเป็นอย่างนั้นวิหิงสาวิตกตัวนี้คือตรึกในการที่คิดเบียดเบียนคนอื่น เพราะฉะนั้นต้องพยายามกำจัดเรื่องของวิหิงสาวิตกนี้เป็นเหตุให้เกิดการเล่นตลกคะนอง แล้วก็เป็นเหตุทะเลาะวิวาทกัน ต้องพยายามกำจัดอย่าให้มันเกิดขึ้นได้ในจิตใจ เพราะมันเกิดขึ้นแล้ว มันจะออกมาทางกายทางวาจา เป็นเหตุให้เกิดการไม่เคารพนับถือกัน เป็นเหตุให้เกิดความตีเสมอกัน วิสาสะกันเกินไป เพราะฉะนั้นกับครูบาอาจารย์ เราต้องระมัดระวัง กับเพื่อนฝูงเราต้องระมัดระวังอย่าให้มันเกิดขึ้นในจิตใจ แล้วมันจะทำให้ได้การตีเสมอ คือหมายความว่าลบหลู่ขึ้น คือตีเสมอแล้วก็ลบหลู่มันเป็นอกุศลธรรมทั้งนั้น เป็นสิ่งที่ต้องควรละเกิดขึ้น เกิดขึ้นในจิตใจต้องพยายามกำจัด นี่เขาเรียกว่า ต้องมีความเพียร เพียรยังไงก็ต้องมีสติ ซึ่งจะกล่าวต่อไป

สำหรับอกุศลนี้ก็มี ๓ ประการ จำไว้มี กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก ทีนี้ในทางตรงกันข้ามก็คือเรียกว่า กุศลก็คือ เนกขัมมะวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก ความตรึกในทางที่พรากออกจากกาม ความตรึกในการที่จะไม่พยาบาท ความตรึกในทางที่จะไม่เบียดเบียน เราต้องเห็นโทษของกามว่ามันเร่าร้อน มันทำให้เราต้องเศร้าหมอง บางครั้งเราต้องถึงกับผิดศีล เพราะการที่ถูกกามมันครอบงำอยู่ เพราะฉะนั้นต้องเห็นโทษของมัน ต้องพยายามปลีก ต้องพยายามละ ต้องตั้งใจว่าหนังสือโป๊จะไม่ดูเด็ดขาด นิยายไม่สนใจอ่านมัน การ์ตูนอย่าไปอ่าน มันไม่มีสารประโยชน์ ต้องปลีก ต้องคิดว่าเราจะต้องหาที่สงบสงัด หรือว่าพยายามปลีกจากสิ่งสนุกสนานเพลิดเพลิน รูป รส เสียง กลิ่น สัมผัส ต้องพยายามขัดเกลา อย่าไปหลงยินดีเรื่องรส เราจะต้องไม่ไปติดรสอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่มีน้ำปลาพริกขี้หนูฉันข้าวไม่ได้ ไปที่ไหนต้องเรียกน้ำปลา โยมน้ำปลาพริกยังไม่มี ต้องมีน้ำพริกอย่างนั้น น้ำพริกยังนี้ มันเป็นเรื่องของกามทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเราต้องตั้งใจ ได้อย่างไรฉันอย่างนั้น จืดก็ฉันได้ เขาเรียกว่า มีความปลีกในการที่จะพรากจากสิ่งเหล่านี้ ไม่ไปยินดีไม่ไปสยบมัน พยายามเอาชนะรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส คนสวยไม่สวย ดูแล้วก็แล้วไป อย่าไปติดใจมัน อย่าไปติดตามมัน เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสต่างๆ อย่าไปติด ต้องนอนห้องแอร์ เดี๋ยวต้องนอนห้องแอร์แล้วเราก็หาแอร์มาสักเครื่องหนึ่ง ต้องนอนห้องแอร์ นี่ก็เป็นการติดในกามคุณ เราอย่าไปสนใจมัน ไม่มีแอร์นอนไม่ได้ คงจะไม่ได้สั่งสมบุญไว้หรืออย่างไรก็ไม่รู้ นอนแล้วไม่สบาย เปิดแอร์แล้วก็ต้องนอนห่มผ้าก็สังเวชในใจว่า โธ่เอ๋ยไอ้เราหาเรื่องแท้ๆ ก็มันสบายอยู่แล้วนะ ก็จะต้องเปิดแอร์แล้วยังเอาผ้ามาห่มอีก เปลืองไฟแล้วเป็นการเผลอไป เดี๋ยวเย็นไปก็เกิดจะไม่สบายเสียอีก ก็เปิดหน้าต่างแอร์ธรรมชาติก็ดีอยู่แล้ว มันร้อนหัวค่ำหน่อยก็ห่มผ้าบางๆ พอดึกๆ ก็เอาผ้าห่มก็ยังได้ แล้วไปเปิดแอร์ทำไม มันหนาวตั้งแต่หัวค่ำแล้ว ตอนดึกมันจะหนาวขนาดไหนก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นการที่จะปลีกตนออกจากกามนั้น เขาเรียกว่าเป็นกุศล พยายามหาทางที่เราจะปลีกหลีกตนออกจากกาม เหมือนอย่างกับที่ท่านละสมบัติออกบวช นั่นคือเนกขัมมะ อันนั้นเป็นกิริยาที่ใหญ่ กิริยาที่หยาบ แต่กิริยาภายในนี่เป็นเรื่องละเอียด เพราะฉะนั้นเราต้องรู้การปลีกตนออกจากกามก็คือ เนกขัมมะวิตก ก็คือพยายามที่จะกำจัดไอ้ความยินดีในรูป รส

กลิ่น เสียง สัมผัสนี่เอง คือความมุ่งหมาย เพราะฉะนั้นเราต้องขูดเกลาในเรื่องเหล่านี้ให้มันบางจากใจเรา พระเราที่บวชนี้ไม่ใช่ว่ามันจะหนีจากสิ่งเหล่านี้พ้น มันยังยิ่งมีมา แต่ว่าใจเราต้องห้าม อย่าไปยินดี อย่าไปสยบในสิ่งเหล่านั้น แล้วนั่นแหละจึงจะเป็นเนกขัมมะ ไม่งั้นมันก็ไม่ต่างอะไรจากฆราวาส มันยิ่งหนักเข้าไปอีก เพราะเขาเอามาบำรุงบำเรอมาก ถ้าไปหลงไหลไปสยบมัน มันก็เป็นกามวิตก แต่เราพยายามที่จะถ่ายถอนบรรเทา อย่าไปติดอย่าไปยึดก็เป็นเนกขัม-มะวิตก เพราะฉะนั้นเรื่องนี้มันอยู่ที่ใจของเราว่าเราจะมีความเพียรที่จะละมันหรือไม่ เพราะฉะนั้นท่านว่าต้องมีความเพียรที่จะกำจัดสิ่งเหล่านี้อยู่เสมอ แล้วต้องมั่นคงด้วย ไม่ใช่ทำๆ หยุดๆ แล้วต้องสนใจในการที่จะทำให้กุศลธรรมนี้มันเจริญติดต่อกันไป อนิกขิตตธุโร ไม่ทอดธุระ ทำแล้วก็ทอดธุระเสีย เช่น ขยันมาก็ไปปฏิบัติเสีย ๑๐ วัน ๒๐ วัน แล้วกลับมาแล้วก็ทอดธุระไม่สนใจที่จะทำติดต่ออย่างนี้ไม่ได้ผล

การปฏิบัติต้องทำติดต่อกันไปทั้งปีทุกวัน เดินไปไหนมีสติกำหนดซ้ายย่างหนอ ขวาย่างหนอ กำหนดไปเรื่อยๆ ทำอะไรกำหนด ต้องปฏิบัติอยู่เสมอต้องรักษาอารมณ์อยู่เสมอ และต้องมีความเพียรทำติดต่อกันไป ทำให้เกิดความเคยชิน เกิดความรู้สึกว่าไม่ใช่เป็นเรื่องยากลำบาก เป็นเรื่องธรรมดาๆ อารัทธวิริโย ปรารภความเพียร ต้องเป็น ทัฬหะปรักกโม บากบั่นเป็นนิจมั่นคง อนิกขิตตธุโร ไม่ทอดธุระ กุสเลสุ ธัมเมสุ ในกุศลธรรมทั้งหลายก็คงจะพอเข้าใจว่า การที่เรามีความเพียรที่จะละความชั่วประพฤติความดีตามหลักที่นำแปลไว้นั้นมาจากคำว่า อกุสลานัง ธัมมานัง กุสลานัง ธัมมานัง นี่มุ่งหมายเอาถึงกุศลวิตกกับอกุศลวิตกตามที่กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญ พระองค์ทรงตรัสไว้ว่า ผู้ที่กำราบปราบปรามอกุศลวิตกได้นั้นคือ ผู้ขับม้าหรือผู้เป็นนายสารถี แต่ผู้ที่ตามใจ กามวิตก พยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก นี้เป็นแต่เพียงผู้ถือบังเหียนม้า ไม่ใช่สารถี คือตามอารมณ์แล้วแต่ม้ามันจะหยุดมันจะพาไป เพราะฉะนั้นเราจะเป็นผู้บังคับม้าหรือจะให้ม้ามันพาเราไปก็ขึ้นอยู่กับตัวสติ หรือว่าตัวความเพียรระมัดระวังนี้เอง

เมื่อมีความเพียรแล้วท่านก็ตรัสถึงสติต่อไป สตินี้ท่านใช้ในธรรมว่า สติมาเป็นผู้มีสติ ปรเมนะ สติเนปักเกน สมันนาคโต คือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสติเป็น

เครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ตรงนี้สำคัญมาก สติเป็นเครื่องรักษาตน ก็คือการปฏิบัติในการที่จะปิดกั้นอารมณ์ที่ไหลเข้ามาสู่จิตใจที่ทำให้เกิดความยินดียินร้าย ซึ่งเป็นตัวอินทรีย์สังวรนั่นเอง เมื่อเรามีสติเป็นเครื่องปิดกั้นอารมณ์ที่จะมาทำให้จิตใจเศร้าหมอง เราก็ชื่อว่ามีสติเป็นเครื่องรักษาตัว พระองค์ตรัสตอบอชิตมาณพในนักธรรมชั้นโทวิชาอนุพุทธะ คือกล่าวถึงอชิตมานพลูกศิษย์ของพราหมณ์พาวรีทูลถามว่าอะไรเป็นเครื่องห้ามกิเลสซึ่งประดุจกระแสน้ำหลั่งไหลไปสู่อารมณ์ทั้งปวง พระองค์ทรงตรัสว่า สติเป็นเครื่องห้ามเป็นเครื่องกั้นกระแสของตัณหาที่ไม่ให้ไหลไปเข้าสู่จิตใจ สติเป็นเครื่องห้าม เป็นเครื่องกั้นความอยากซึ่งเป็นประดุจกระแสน้ำไหลไปสู่อารมณ์ทั้งปวง นี่ความหมายเป็นอย่างนี้ก็ได้ ความว่าสตินี้เป็นตัวเครื่องห้ามเป็นตัวเครื่องกั้นความทะยานอยากหรือป้องกันกิเลสทั้งหลายที่จะไม่ให้ไหลเข้ามาสู่จิตใจ หรือไม่ให้ท่วมทับจิตใจนั่นเอง เพราะฉะนั้นสติจึงต้องดำเนินการให้เป็นไป ท่านใช้คำว่า สริตา ระลึก อนุสริตา ตามระลึก จิรกะตัมปิ สิ่งที่กระทำแล้วนาน จิรภาสิตัมปิ แม้สิ่งที่พูดแล้วนาน อันนี้เป็นตัวคอยสอบสวนเทียบเคียงผิดเป็นบทเรียนของเรา เราทำอะไรผิดพลั้งไป นี่ก็กำหนดจดจำไว้ สติก็จะเป็นเครื่องสอบสวนว่าเราจะไม่ไปผิดอย่างนั้นอีก ผ่านไปแล้วนี่ ปฏิญญาในการปลงอาบัติว่า นะ ปุเนวัง กริสสามิ นะ ปุเนวัง ภาสิสสามิ นะ ปุเนวัง จินตยิสสามิ ข้าพเจ้าจะไม่กระทำอย่างนี้อีก ข้าพเจ้าจะไม่พูดอย่างนี้อีก ข้าพเจ้าจะไม่คิดอย่างนี้อีก อันนี้แหละคือสตินั้นเป็นตัวระลึกถึงสิ่งที่เราทำผิดทำพลาดไปแล้วคอยสำรวมระวังไม่ให้ไปทำการอย่างนั้นอีก นี่เป็นตัวระลึกหรือสิ่งที่เป็นกุศลคุณงามความดี เราก็ต้องระลึกไว้อย่าให้หลง อย่าให้ลืม อย่าให้พลาดไป สติเป็นธรรมชาติ สำคัญที่เป็นเครื่องในการที่จะประมวลเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์ เมื่อเรามีสติตามระลึกถึงข้อธรรมถึงสิ่งที่เป็นประโยชน์ก็จะทำให้เกิดในการที่จะพิจารณาเพราะฉะนั้น ในโพชฌงค์ ท่านจึงกล่าวเอาสติไว้เป็นข้อแรกว่า สติสัมโพชฌงค์ แปลว่า ระลึกถึงกุศลธรรมก็อยากจะพูดถึงกัมมัฏฐาน ๔ ประการ ที่เราควรจะรู้จักแล้วนำเอามาใช้แล้วก็เอาสติมาระลึกถึง คงจะนึกถึงอารักขกัมมัฏฐานได้

อารักขกัมมัฏฐาน ๔ นี้ แปลว่ากัมมัฏฐานที่ต้องรักษาเป็นนิตย์ ต้องรักษาอยู่เสมอ เพราะอารมณ์ของคนเรานี่มีอยู่ ๔ ประการ รัก ชัง หลง กลัว นี่อารมณ์

จะเกิดขึ้นอย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ ไม่รักก็ชัง ไม่ชังก็หลง ไม่หลงก็กลัว อารักกัมมัฏฐาน ๔ ประการนี้ ก็ต้องใช้ระลึก ต้องใช้มาแก้อารมณ์ เมื่อความรักเกิดขึ้นจะทำอย่างไร อันนี้เราต้องใช้สติระลึกแล้ว เมื่อเห็นดูอารมณ์ที่น่าปรารถนาน่าใคร่น่าชอบใจราคะแผดเผาจิตใจอย่างพระอานนท์นี้ ท่านไปบิณฑบาตในบ้านก็ไปเห็นอาการนุ่งหลวมๆ นุ่งย่อหย่อนของหญิงชาวบ้าน แล้วท่านก็เอามาคิดเอามานึก ราคะมันก็เสียดแทงใจ ท่านก็ไปถามพระวังคีสะว่า ท่านวังคีสะ ผมมีราคะแผดเผาจิตใจเร่าร้อนอย่างนี้จะทำอย่างไร ท่านก็บอกว่า อย่าไปตามระลึกถึงมันพยายามกำจัดเสียด้วยอสุภสัญญา ต้องพยายามนึกให้มันเป็นอสุภะ อย่าไปนึกถึงสุภะ สุภะคือสิ่งที่สวยงาม อย่าไปมองเห็นว่ามันเป็นของสวยของงาม ให้มองเห็นเป็นสิ่งที่ไม่สวยไม่งามเสีย ราคะก็ไม่มาครอบงำจิตใจได้ อันนี้ก็ต้องมีสตินั่นเองต้องเอาสติไปประลึก ทีนี้เราไม่มีคนที่จะบอกเรา ก็ต้องอาศัยสิ่งที่เราเรียนมาแล้วสำหรับมาแก้อารมณ์ที่มันมาครอบงำจิตใจเรา

อารักขกัมมัฏฐานนี่มี ๔ ประการ มี พุทธานุสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า เมตตา ความปรารถนาสุขแผ่ไมตรีจิตคิดให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นสุข อสุภะ นึกถึงกายของตนให้เป็นของไม่งาม น่าเกลียด โสโครก นึกถึงกายตนและผู้อื่นให้เห็นเป็นของไม่งาม น่าเกลียด โสโครก แล้วก็มรณสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน ธรรมะ ๔ ประการนี้เรียกว่า อารักขกัมมัฏฐาน ผมใช้เป็นประจำ ดีมาก เหมือนยา ๔ ขนาน แก้โรค ๔ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเราก็เอายาที่มันตรงกันไปแก้กัน เช่น ราคะเกิดขึ้นก็ใช้อสุภะไปแก้ ถ้าความท้อถอยความเบื่อหน่าย ความขี้เกียจ ก็นึกถึงคุณพระพุทธเจ้า คือพระองค์ปรารภความเพียรอะไรต่างๆ เนีย ตัวอย่างที่พระองค์ทรงทำมานี้เป็นกำลังใจของเราอย่างหนึ่งความอาฆาตพยาบาทขุ่นเคือง ความหงุดหงิด ความไม่สบายใจในการกระทำของคนอื่นที่มากระทบกระเทือนเราก็นึกถึงเมตตา คนเราก็รักสุข เกลียดทุกข์ด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นอย่าได้มีความอาฆาตพยาบาทจองเวรกันเลย เราไปโกรธเขาก็ได้ชื่อว่าเราสร้างไฟเผาตัวเอง ขอให้เขามีความสุขเถิด อย่าได้มีเวรมีกรรมต่อกันเลย นี่ก็เป็นเครื่องแก้พยาบาท ส่วนความหลงอยู่ไปวันๆ ไม่ได้คิดถึงประโยชน์เกื้อกูล หลงมัวเมาในชีวิต นึกถึงความตาย เรานี่ไม่ช้าก็จะตายแล้ว ปีนี้

ก็เข้าไป ๖๐ ปีแล้ว เราจะอยู่ไปได้อีกสักกี่ปี ไม่ช้าก็ตาย เพราะความตายนี่เป็นของไม่แน่นอน อาจจะตายวันนี้พรุ่งนี้ก็ได้ ก็ต้องเตรียมตัวไว้เสมอ เผลอๆ ตายไปแล้วนี่อีนุงรุงรังไปหมด โน่นก็ห่วง ไอ้นี่ก็ห่วง หลับตาตายไม่ลงแย่เลย ต้องเตรียมพร้อมอยู่เสมอ จะตายเมื่อไหร่ก็ได้ ถ้าอย่างนี้เขาเรียกว่า เราเป็นผู้ที่ไม่ประมาทหรือว่านึกถึงความตายนี้เป็นอารมณ์

เพราะฉะนั้นกัมมัฏฐาน ๔ ประการนี้ ต้องมีสติเป็นเครื่องระลึกถึง ถ้าเราลืมเสียแล้วล่ะมันก็ไม่ จิรกตัมปิ จิรภาสิตัมปิ มันต้องจำไว้เรียนแล้วต้องจำได้ เพราะหลักสติเนี่ยมันต้องระลึกเอาได้ สิ่งที่เราเห็นไว้เนี่ยต้องกำหนดจดจำ ถ้าเราไม่จดจำแล้วจะระลึกได้อย่างไร เพราะฉะนั้นการเรียนต้องจำ สตินี่เป็นตัวระลึก ต้องระลึกอยู่เสมอ ระลึกถึงข้อธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเอาไว้สำหรับสอนใจ อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ ตัวสตินี่เป็นอุปการะ ถ้าเราขาดสติแล้ว ก็ขาดอุปการะ สิ่งที่เราเรียนมาแล้ว สิ่งที่เราทำแล้ว สิ่งที่เราพูดแล้ว เมื่อไม่มีสติเป็นตัวระลึกก็จะจมหายไป คือค้นไม่เจอ มันหาอะไรไม่เจอ มันก็ไม่ได้ประโยชน์ มันต้องค้นหาเจอสติ มันถึงจะเป็นตัวค้นคว้าเป็นตัวระลึกขึ้นมา เป็นตัวดึงขึ้นมาว่าอย่างนั้นเถอะ

ทีนี้ต่อไปก็มีการพิจารณา เขาเรียกว่า ธรรมวิจยะ คือเลือกเฟ้น เลือกเฟ้นให้มันเหมาะสมกับเรื่องราวที่อยากจะทำ เป็นธรรมที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลในขณะนั้นๆ ตามที่กล่าวแล้วว่า รัก ชัง หลง กลัว นี่เป็นอารมณ์ ทีนี้เราก็ต้องหาธรรมะที่มาแก้ รัก ชัง หลง กลัวนี้ให้ได้ ให้มันตรงกัน จิตของเราก็จะสดใสหรือว่าห่างไกลจากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เพราะฉะนั้นเรื่องของสตินี้เราจะต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดให้มีขึ้น โดยอาศัยการประพฤติปฏิบัติของพระพุทธเจ้าของพระอริยสาวกทั้งหลาย สติเป็นโคจร ทำอย่างไรสติเราถึงจะมั่นคง อันนี้ขอให้ข้อคิดว่า เราต้องฝึกสตินี้ การฝึกท่านใช้การกำหนดลมหายใจ กำหนดลมหายใจเข้ารู้ ลมหายใจออกรู้ ลมหายใจเข้ารู้ ลมหายใจออกรู้ ผูกสติไว้ที่ลมหายใจ ทำให้เกิดความแนบแน่นอยู่กับลมหายใจ รู้อาการที่เข้าออกนั้น ไม่ฟุ้งซ่านไปอื่น เมื่อทำกายสังขารคือลมสงบระงับดี เลือดลมภายในกายดีแล้ว ก็จะเป็นส่วนทำให้ปลอดโปร่งโล่งสบาย สติก็มั่นคง สตินี่มันจะหายไปตอนที่เลือดลมเดินผิดปกติ

เช่น เลือดฉีดแรงเกินไป เลือดฉีดน้อยเกินไป ก็จะทำให้เกิดอาการหน้ามืด เขาเรียกว่า หมดสติขึ้นมา เมื่อร่างกายไม่แข็งแรง ร่างกายอ่อนแอ คนเราก็จะเกิดอาการหน้ามืด นั่นแหละ เป็นอาหารที่สติมันจะหมดลงไป และอีกประการหนึ่งสตินี้มันกลัวน้ำเมามาก ของเมาๆ นี่มันกลัวมาก สังเกตสิ สิ่งที่มึนเมาเนี่ย เมื่อเสพเข้าไปแล้ว มันจะเป็นตัวทำลายสติ เพราะฉะนั้นพระเองเว้นขาดจากสิ่งมึนเมาทั้งหลาย เพราะเป็นตัวทำลายสติอย่างฆราวาสเขาชอบกัน เขาบอกว่าเมาแล้วมันหายกลุ้ม เมาแล้วมันหลับไปแล้วมันหายกลุ้ม เขาจึงกินเหล้ากัน แต่พระรากลุ้มจะไปกินเหล้าไม่ได้ ยิ่งกินเหล้าก็ยิ่งกลุ้ม กินหนักๆ เข้าต้องสึก เขาจับได้ก็ต้องสึกโดนสึกกันไปเยอะแล้ว เพราะกินเหล้าเนี่ย ถือว่าเป็นปาจิตตีย์ต้องสึก เพราะเป็นตัวทำลายสติ พระกินเหล้าเสีย หมดท่าเลย นอนกลิ้ง เลยพูดไม่รู้เรื่อง เลยน่าสงสารเพราะขาดสติ เพราะฉะนั้นเรื่องของสตินี่เราต้องฝึก คือการเว้นจากการเสพของมึนเมา แล้วก็อย่าอดนอนเกินไป นี่ก็ทำให้สติเราเสียได้เหมือนกัน ทำความเพียรจัดเกินไปก็ฟุ้งซ่าน คิดมากเกินไปสติก็ฟั่นเฟือนไปได้ เพราะฉะนั้นต้องสงบ

การสงบก็คือการเอาสติมาผูกไว้กับลมหายใจเข้าออก ต้องฝึกประจำนะ ทำให้เคยชิน ทำบ่อยๆ ทำทุกวัน ทำจนเกิดความเคยชินว่าขาดไม่ได้ เป็นอาหารชนิดหนึ่งของเรา ถึงเวลาต้องเสพ ถึงเวลาต้องเอามาประพฤติปฏิบัติ ทำให้รู้สึกว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต สติก็จะมั่นคง มีคุณวิเศษข้อหนึ่งที่เรียกว่า บุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณเป็นเครื่องระลึกชาติหนหลังได้ ท่านพูดถึงวิธีว่าการที่จะฝึกอย่างนี้หมั่นนึกถึง เช่น วันนี้เราได้กระทำอะไรไว้ตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำเราทำอะไรไว้ ระลึกตามลำดับจากนั้นไปนั่น จากนั้นไปนั่น นึกทบทวนทำอย่างนี้ทุกวัน แล้วพอวันหนึ่งได้ ต่อไปก็นึกถึงสองวัน สามวัน สี่วันเรื่อยไป นึกถึงนานๆ ไปเป็นเดือนเป็นปีก็นึกได้ ทำให้สติมีกำลัง แล้วต่อไปจะระลึกถึงชาติหนหลังได้ฝึกได้สตินี่ เพราะฉะนั้นการฝึกสตินี่เป็นเรื่องการทำให้จิตนั้นอยู่ในอารมณ์เดียวนั่นเอง เมื่อหัดระลึกเข้า นึกถึงเข้า ก็ทำให้เกิดความเข้มแข็งในการที่จะระลึกเมื่อจิตเราปลอดโปร่งก็น้อมไปถึงเรื่องราวต่างๆ เขาเรียกว่าใช้ระลึกขึ้นมา

สติมาจากสรธาตุ แปลว่าแล่นไป ติดตามไปถึงเรื่องต่างๆ ที่เป็นไปแล้ว ท่านจึงใช้คำว่า จิรกตัมปิ จิรภาสิตัมปิ แม้กาลที่ทำแล้วนานแล้ว สิ่งที่พูดแล้วนานแล้ว สติไปตามระลึกเอามาได้ เพราะฉะนั้นนี่เป็นที่พึ่งสำคัญของพระของเณรของญาติโยมทั้งหลาย ถ้าเรามีสติมั่นคง ไม่หลงไม่ลืม ทำอะไรแล้วกำหนดจดจำไว้ได้ พูดกับใครแล้วจำเอาไว้ได้ ทำอะไรแล้วที่ไหนจำไว้ได้ ก็เป็นอุปการะในการที่จะทำให้กิจการงานนั้นๆ ไม่บกพร่อง ไม่เสีย ผมเคยเสียบ่อยๆ เนื่องจากลืมกิจนิมนต์เขา เราลืมแล้วเขาบอกว่า นาคเข้าโบสถ์แล้วเรายังมายุ่งไอ้เรื่องต่างๆ ต่างคนทำโน่นทำนี่ เขาก็มาตาม ก็บอกว่านาคเข้าโบสถ์ตั้งนานแล้ว พอเขาไปตามเท่านั้นแหละ ใจหายหมดเลย หายหมดเลย นึกว่าตายแล้วเรา คราวนี้เป็นเรื่องของการขาดระลึก ขาดการกำหนดจดจำ เพราะไม่ได้ระลึกไว้ว่าเราจะต้องทำอะไรบ้าง เช้าขึ้นมานี่งานก็ยุ่ง ก็เลยคิดแต่เรื่องงาน กิจนิมนต์ที่เรารับเขาไว้ก็เลยลืม อันนี้ก็เป็นเรื่องเสีย เพราะฉะนั้นเรื่องสตินี้เป็นเรื่องสำคัญมากในธรรมหมวดแรกที่ท่านยกขึ้นมากล่าวไว้ในนวโกวาท

สติสัมปชัญญะธรรมมีอุปการะมาก เป็นยอดจริงๆ เพราะฉะนั้น สตินี้เป็นยอดธรรม ถ้าใครประพฤติปฏิบัติสติได้ติดต่อกันไปเขาเรียกว่าเป็นผู้ไม่ประมาท เป็นอัปปมัตโตบุคคล ก็ย่อมจะได้รับประโยชน์ทั้งสอง คือประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้าก็เป็นผู้มีสติ สติเป็นกุศลธรรมตามที่กล่าวว่า โสภณเจตสิกนั้นมีอยู่ ๒๕ ดวง สตินี้เป็นดวงที่ ๒ ศรัทธาเป็นตัวแรก เมื่อสติเกิดขึ้น จิตก็สดใสเป็นกุศล เพราะฉะนั้นเราต้องตามระลึกอยู่เสมอ ทำอะไรต้องมีสติอยู่เสมอนั่นแหละเป็นกุศลทุกๆ ขณะทีเดียว ขอให้เข้าใจอย่างนี้ เมื่อเราขาดสติเมื่อใด อกุศลก็ครอบงำจิต จิตก็เป็นบาป โลภะเกิดขึ้น โทสะเกิดขึ้น โมหะเกิดขึ้น บาปก็เกิดขึ้น เพราะเป็นอกุศล เป็นกามวิตก เป็นพยาบาทวิตก เป็นวิหิงสาวิตก แต่ถ้าสติเราเกิดขึ้นก็กลายเป็นกุศลวิตก เป็นเนกขัมมะ เป็นอัพยาปาทะ เป็นอวิหิงสาก็จะเกิดขึ้นมา เพราะสตินี้เป็นตัวคัดเลือก เป็นตัวกลั่นกรอง เป็นตัวเลือกเฟ้นตามหลักคู่กับปัญญา

สติกับปัญญานี้มาคู่กัน สติสัมปชัญญะท่านจึงวางไว้เป็นหมวดเดียวกัน ขอให้เข้าใจตามนี้ สติเราต้องหมั่นเจริญ โดยเฉพาะสติปัฏฐานนี้สำคัญมาก อยาก

จะพูดสักนิดหนึ่งเป็นแนวทางของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน หรือเป็นวิธีการที่จะให้เรานั้นพ้นทุกข์ได้เด็ดขาด หรือว่าพ้นทุกข์ได้ตามสมควรแก่กำลังการปฏิบัติ คือสติท่านตั้งฐานไว้ ๔ ประการคือ กาย เวทนา จิต ธรรม กาย เวทนา จิต ธรรม นี้เป็นที่ตั้งของสติทางกายนี้จะวางไว้ ๑๔ ปัพพะด้วยกัน อานาปานปัพพะนี่เป็นปัพพะแรกคือ ลมหายใจเข้าออก ต่อไปก็อิริยาบถปัพพะ อิริยาบถใหญ่ การยืน เดิน นั่ง นอน ต้องมีสติก่อนที่จะนอน ต้องมี สติลุกขึ้น ตื่นขึ้นมาต้องมีสติ นั่งอยู่มีสติ เดินไปมีสติ ยืนอยู่มีสติ กำหนดอาการที่ยืนเดินนั่ง ขณะนี้มีสติระลึก เขาเรียกว่าระลึกถึงอาการที่เป็นไป คือให้เป็นปัจจุบันอารมณ์ให้จิตทันกับอารมณ์ที่เคลื่อนไหวไป ผมเคยเคี้ยวข้าวเคี้ยวอาหาร กัดปากตัวเอง กัดลิ้นตัวเองบ่อยๆ พอกุ๊บนี่อะไร อ้อ! เพราะจิตเราไปคิดที่อื่น จิตเราแวบไปที่อื่น เราไม่ได้กำหนดอาการที่เคี้ยวนี่เอง เราคิดไปเรื่องโน้นเรื่องนี้ มันก็เกิดการผิดพลาดขึ้น จิตกับอาการที่เคี้ยวนี้มันไม่สัมพันธ์กัน มันก็เลยผิดจังหวะ กัดปากกัดลิ้นตัวเองเลือดออกมาเจ็บไปหลายวัน นี่เพราะว่าสติกับอาการที่เป็นสัมปชัญญะปัพพะนั้นไม่สัมพันธ์กันคือ กิน ดื่ม เคี้ยว ลิ้นต้องมีสัปชัญญะ นี่เป็นอาการของสติมาคู่กันเราจะต้องมีสติกำหนดในการที่เราจะทำอะไรให้เป็นปัจจุบันอารมณ์แล้วไม่ค่อยพลาด เพราะสัมปชัญญะปัพพะต่อจากอิริยาบถปัพพะเป็นส่วนสำคัญต้องทำอยู่เสมอ ท่านใช้คำว่า แลเหลียว คู้ เหยียด ก้ม เงย ทรงผ้าสังฆาฏิ บาตร จีวร แม้ในการที่จะอุจจาระ ปัสสาวะ การพูด การนิ่ง ท่านให้รู้ เขาเรียกว่า สัมปชานการี คือกระทำความรู้ตัวทั่วพร้อม อันนี้เป็นลักษณะสัมปชัญญะปัพพะ

ส่วนต่อไปก็เป็นปฏิกูลปัพพะ นึกถึงอาการ ๓๒ ให้เห็นเป็นอสุภะ อันนี้กล่าวไว้ในทำนองว่าให้แยกส่วนออกเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก คือกรรมฐาน ๕ ที่พระที่บวชเข้ามาเรียนกันมาทุกรูป เกศา โลมา นขา ทันตา ตโจ นี่แหละเขาเรียกว่าเป็นปฏิกูลปัพพะ หมายความว่าให้คิดพิจารณาเห็นเป็นของปฏิกูล ท่านเปรียบความว่า เหมือนอย่างกับได้ปากสองข้าง เอาถั่วเขียว ถั่วเหลือง ถั่วราชมาสไปใส่กับข้าวสาลี ข้าวฟ่าง เมื่อแก้ออกแล้วก็เทออกมา ก็มีเป็นต่างๆ ไปร่างกายของเราก็เหมือนกัน ตั้งแต่หัวจรดเท้าเมื่อแยกออกมาแล้วก็เป็นผม ขน เล็บ หนัง ฟัน ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนให้พิจารณาอย่างนี้ได้ เขาเรียกว่าเป็นปฏิกูล

เมื่อปฏิกูลเกิดขึ้น ราคะก็จับจิตไม่ได้ตามที่กล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นที่ตั้งของสติสำคัญ เรากล่าวโดยย่อว่าเรื่องกายปัพพะนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้จิตของเรานั้นตั้งมั่นมีสติสำหรับผู้ที่มีตัณหาจริตอย่างหยาบส่วนตัณหาจริตอย่างละเอียดก็พิจารณาเวทนา ความสุข ความทุกข์ ที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ประเดี๋ยวสุข ประเดี๋ยวทุกข์ คนที่มีตัณหาจริตอย่างละเอียดเขาชอบไปคิดไปนึกไปทำความรู้สึกนี้ เช่น ได้สูบยาแล้วมันสดชื่นจริงๆ มันสบายได้ดื่มกินนั่นนี่แล้วมันสบายได้นอนอย่างนี้มันสบาย ติดเวทนา ถ้าทุกข์แล้วไม่ชอบเกลียดชังทุกข์ ทุกข์นิดทุกข์หน่อยก็บ่นพึมพำทีเดียว โดนอะไรกระทบไม่ได้ กลัวทุกข์ เกลียดทุกข์ ไม่ได้พิจารณาอย่างนี้ เขาเรียกว่าใจก็ฟุ้งซ่าน คือต้องพิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์ เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนาไม่ใช่เราไม่ใช่ของเราเอาสติไปกำหนดเวทนาแล้วความฟุ้งซ่านวุ่นวายในเรื่องเวทนาก็จะสงบระงับลง อันนี้เป็นวิธีการหนึ่ง คือเอาสติไปตั้งที่เวทนา ส่วนจิตก็ให้พิจารณาจิตมีราคะ จิตไม่มีราคะ จิตมีโทสะ จิตไม่มีโทสะ จิตมีโมหะ จิตไม่มีโมหะ ให้พิจารณาดูจิตใจขณะนี้ราคะครอบงำจิตเราอยู่หรือไม่หรือโทสะครอบงำจิตเราขณะโกรธ เรารู้ว่าขณะนี้เราโกรธ เขาเรียกว่า เรามีสติไปกำหนดจิต อันนี้สำหรับคนที่เป็นทิฐิจริตอย่างหยาบ ชอบดูจิตดูใจ ส่วนคนที่มีทิฐิละเอียดก็ชอบดูธรรม สภาวะธรรม เช่น ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส มาแยกเป็นอายตนะให้เกิดความรู้ความเข้าใจละเอียดลึกซึ้ง เขาเรียกว่าธัมมานุปัสสนา เพราะฉะนั้นสติเมื่อเอาไปตั้งทางฐานสติแล้วก็จะมั่นคง ก็จะเพิ่มกำลังยิ่งขึ้นในการที่จะกำหนดกำหราบปราบปรามอกุศลธรรมในการที่จะทำให้องค์ตรัสรู้ คือสติสัมโพชฌงค์เกิดธรรมะ วิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขาขึ้นไปตามลำดับ เพราะฉะนั้นเรื่องของสตินี้จึงเป็นส่วนสำคัญกับปัญญาซึ่งจะกล่าวต่อไป

ปัญญานั้นก็คือ ปัญญาในการที่จะทำให้เห็นความเกิดความดับ อุทยพยคามินีปัญญา ปัญญาที่ทำให้เห็นความเกิดความดับก็คือ เห็นรูปเห็นนามนั่นเอง ลักษณะเห็นรูปเห็นนามเกิดดับนี้เป็นปัญญาในที่นี้ นิพเพธิ ตายะ อริยายะ คือเป็นปัญญาที่ชำแรกกิเลส หมายถึงว่าแยกกิเลสให้มันออกมาแซะกิเลสให้มันออกมาคือเป็นตัวกำจัดกิเลส เป็นของอริยะเป็นของพระอริยะ คือไปฆ่าข้าศึก คือกิเลส

ได้แล้วก็เป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ สัมมาทุกขยคามินิยา คือเป็นไปเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ ก็หมายถึงรู้อริยสัจนั่นเอง ทำมรรคผลให้เกิดโดยปัญญาตัวนี้ เพราะฉะนั้นปัญญาตัวนี้ก็ต้องมีสติตามที่กล่าวแล้ว แล้วก็พิจารณาถึงรูปถึงนามอยู่เป็นประจำให้เห็นความเกิดความดับของรูปนามวิปัสสนาปัญญานี่จำไว้ว่าต้องใช้ขณิกสมาธิใช้สมถะไม่ได้ ปัญญาตัวนี้ต้องเกิดจากขณิกสมาธิ เพราะฉะนั้นผู้ที่เจริญฌานไม่มีทางที่จะได้ปัญญาตัวนี้ นอกจากออกจากฌาน แล้วเอาปัญญาตัวนี้พิจารณา เคยอ่านหนังสือของพระกรรมฐานสายพระป่า เช่น อาจารย์มหาบัวหรือหลวงปู่มั่น ท่านบอกว่าจิตที่อยู่ในฌานนั้นพิจารณาไม่ได้ ต้องออกจากฌานต้องเอามาพิจารณาองค์ฌาน เห็นความเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปขององค์ฌานแล้วทำให้ได้ปัญญาตัวนี้ ปัญญานี้เขาเรียกว่าเป็นปัญญาที่เห็นความเกิดความดับ ใช้อีกคำหนึ่งว่า ยถาภูตญาณทัสนะ คือญาณที่รู้ตามความเป็นจริงว่ารูปนามขันธ์ ๕ นี้มันเป็นปัจจัยปรุงแต่ง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่เที่ยงแท้ เพราะฉะนั้นปัญญาตัวนี้จึงเป็นที่พึ่งอันสำคัญ ถ้าใครได้ปัญญาตัวนี้ก็สามารถละหรือ ชำแรกกิเลสได้ คือละกิเลสได้จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เรารับประโยชน์สูงสุดในพระพุทธศาสนา

เพราะฉะนั้นธรรมะอันเป็นที่พึ่ง ๑๐ ประการ ที่นำมากล่าว นี้ก็พอสรุปได้ว่า เป็นหลักธรรมภายในเป็นตนของเรา ถ้าเราไม่มีตนในตนก็พึ่งไม่ได้ อัตตาหิ อัตตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน ถ้าเราไม่มีธรรม เราก็พึ่งตนไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราต้องมีธรรมะจึงจะพึ่งตนเองได้ คนอื่นเราก็พอจะพึ่งได้ ถ้าเราไม่มีธรรมะเราก็พึ่งคนอื่นเขายากเหมือนกัน เพราะเขารังเกียจไม่ยอมให้เราพึ่ง คนเราจะพึ่งเขาได้ เขาก็ต้องมองเห็นคุณความดี มองเห็นคุณประโยชน์จากเรา ถ้าเราไม่มีประโยชน์จะพึ่งเขานี่ยาก เขาก็ไม่ให้เราพึ่ง เพราะฉะนั้นเรื่องคุณงามความดีจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องทำให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นหลักธรรมะ ๑๐ ประการที่เป็นธรรมที่พึ่งนี้ก็เป็นทฤษฎีที่นำเอามาชี้แสดงหรือนำเอามาเสนอเพื่อเอามาให้ท่านทั้งหลายได้ยินได้ฟังได้ทบทวนให้เกิดความรู้ความเข้าใจแล้วกำหนดจดจำเอาไว้สำหรับจะได้ใช้ประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นที่พึ่งของเรา เราต้องการที่พึ่งเราก็ต้องมีธรรมตามที่กล่าวแล้วมี ๑๐ ประการด้วยกัน คือ ศี พา กะ โส กิง ธะ วิ สัน

สะ ปะ ๑๐ คำ ศีล พหุสัจจะ กัลยาณมิตตตา โสวจัสสตา กิงกรณีเยสุทักขตา ธรรมะกามะตา วิริยะ สันโดษ สติ ปัญญา เป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้เพื่อเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายของอุบาสก อุบาสิกา ใครก็ตามเมื่อมีธรรมะ ๑๐ ประการนี้แล้ว ก็จะได้ที่พึ่ง เพราะฉะนั้นในวันนี้ได้นำเอาธรรมะเป็นที่พึ่ง ๕ ประการ ท่อนท้ายนี้มาอรรถาธิบายก็เห็นพอสมควรแก่เวลาก็ขอยุติลงคงไว้เพียงเท่านี้ ก็หวังว่าจะเป็นประโยชน์แก่พระมานัตตาจาริกะและญาติโยมทั้งหลายพอสมควร สุดท้ายนี้ก็ขออ้างอิงคุณพระรัตนตรัยและความตั้งใจดีของท่านทั้งหลายที่ตั้งใจสดับตรับฟัง ขอจงเป็นปัจจัยให้มีสติปัญญามีความเพียรมีความบากบั่นก้าวหน้าในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมให้ประสบความสุขอันไพบูลย์คือมรรคผลนิพพาน หรือเป็นปัจจัยให้ประสบสิ่งอันพึงปรารถนา ต้องการสิ่งใดเป็นไปตามที่ชอบทั้งนั้น จงเป็นอันสำเร็จตามความมุ่งมาดปรารถนาทุกท่านทุกประการเทอญฯ

✽ ✽ ✽

โอวาทอบรมนักเรียนปฏิบัติวิปัสสนา

โอวาท

พิธีเปิดการอบรมที่โรงเรียนหลวงแพ่ง (บำรุงรัฐกิจ)

๓๐ พฤษภาคม ๒๕๔๓

โรงเรียนหลวงแพ่ง (บำรุงรัฐกิจ) ทุกคนที่มีจิตศรัทธา เข้ามาปฏิบัติบูชาพระรัตนตรัย ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งนี้ ก็ขอแสดงความยินดีที่คณะครู และนักเรียนที่มีความสนใจในการที่จะมาปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นการอบรมพัฒนาจิตให้มีคุณภาพ จะได้มีความสามารถในการที่จะกระทำหน้าที่ของตนต่อไป หน้าที่ของครูก็จะทำให้ดีขึ้น เนื่องจากว่าใจที่ได้รับการฝึกฝนอบรมแล้วนั้น จะมีความเข้มแข็งอดทน มีไหวพริบรู้จักพอเหมาะพอควร พอเหมาะพอดี ในการที่จะกระทำหน้าที่และโดยเฉพาะนักเรียนทุกคนนั้น เราก็อยู่ในวัยเรียนที่จะต้องอาศัยสติปัญญาความฉลาด ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ในการที่จะเล่าเรียนศึกษาให้ประสบความสำเร็จด้วยดี

การปฏิบัติธรรม หมายถึง การที่เรามาตั้งใจฝึกฝนให้เรามีคุณธรรมเพิ่มขึ้น คุณธรรมที่สำคัญที่อยากจะให้รู้จักนี้คือ ความขยันหมั่นเพียร ความขยันหมั่นเพียรนี้ไม่ใช่หมายความว่า จะต้องออกไปทำงานออกกำลังให้ร่างกายของเรานั้นมีเหงื่อไหลออกมา หรือว่างานที่กระทำให้สำเร็จเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา ไม่ใช่อย่างนั้นอย่างเดียว โดยจุดสำคัญก็คือ การที่เราคอยรักษาจิตของเราไว้ ไม่ให้ฟุ้งซ่านให้อยู่ในอารมณ์ของการปฏิบัติกรรมฐาน การเดินจงกรมก็ให้มีความรู้สึกจิตใจของเรานั้นติดตามอาการที่เราเคลื่อนไหวเท้าไป ให้แนบให้ชัด ให้จิตกับตัวของเรานั้นสัมพันธ์กัน อย่าส่งความคิดออกไปไกล ให้มีความรู้สึกอยู่เฉพาะที่เรากำหนดอยู่อันนี้เป็นหลักของความเพียรที่จะประคับประคองจิตใจให้อยู่ในกรรมฐานนั่นเอง

ถ้าเรามีความเพียรแล้วใจก็เข้มแข็ง เมื่อเกิดความทุกข์ ความปวดความเมื่อย ความเหนื่อย ความเพลียขึ้นมาก็อดทน ความอดทนนี้ทำให้เรานั้นทำอะไรได้นาน ทำอะไรได้มาก และทำอะไรได้สำเร็จ ถ้าขาดความอดทนเสียแล้วทำอะไรก็ไม่นานเดี๋ยวก็เลิก ทำอะไรก็ไม่สำเร็จ ทำอะไรก็ไม่เรียบร้อย เพราะขาดความอดทน

ความระลึกความรู้ ในขณะที่เราทำก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เรานั้นสามารถแก้ไขป้องกันได้ ถ้าเราไม่รู้เท่าทันถูกอารมณ์ครอบงำแล้ว อารมณ์ที่มาครอบงำก็ชักนำจิตเราไปในทางที่ผิด ให้เราละทิ้งการปฏิบัติธรรม ความเจริญก้าวหน้าหรือว่าใจของเราก็ไม่เป็นสมาธิ อันนี้เป็นส่วนสำคัญที่อยากจะแนะนำไว้ในเบื้องต้น

การปฏิบัติธรรมนี้เราต้องมีศรัทธา ความเชื่อมั่นว่าทำอย่างนี้จะดีเหมือนอย่างคนที่เป็นโรคอยู่นี่หมอก็มาบอกว่า "เอ้าฉีดยาสักเข็มหนึ่งแล้วจะได้หาย" เราก็ยอมให้เขาฉีดยา ไม่กลัวเจ็บหรอก เพราะว่าเราเชื่อว่ามันจะหาย ฉีดแล้วก็หาย อันนี้ถ้าเราไม่มีความเชื่อ ไม่ยอมให้หมอฉีดยา ยาก็ไม่เข้าไปสู่ตัวของเราโรคก็ไม่หาย เพราะฉะนั้นความเชื่อมั่นต่อการปฏิบัตินี้จึงเป็นส่วนเบื้องต้น เราจึงทำการอธิษฐานจิตว่า "ขอให้เราจงเป็นสุข อย่าได้มีเวร อย่าได้เบียดเบียน อย่าได้มีความทุกข์ มีความเดือดร้อน" แล้วก็อ้างสัจจะอธิษฐานว่า "ขอให้การปฏิบัติบูชานี้ จงนำมาซึ่งผลของการปฏิบัติ ให้เราได้รู้ธรรมเห็นธรรม จิตใจให้ตั้งมั่น ให้ประสบผลในการที่เราตั้งใจปฏิบัติธรรม" แต่ความจริงแล้วนั้น ธรรมะนี้เป็นอัศจรรย์ เมื่อเราตั้งใจปฏิบัติธรรม ธรรมะก็เกิดขึ้นแก่เรา เรามีสติความระลึกได้ เช่น ยกเท้าขึ้น เคลื่อนเท้าไป วางเท้าลง ระลึกให้พร้อมกันไปกับการที่เราเดินจงกรม การเดินจงกรมหมายความว่า เดินกลับไปกลับมา เราไม่ได้เดินเอาพื้นที่ แต่เราเดินเอาเวลา แล้วก็กำหนดอิริยาบถ คือ การที่เราเดินนั้นให้ชัดเจน ไม่เหมือนเราเดินไปไหน เราก็มุ่งที่จุดหมายว่าเราจะไปถึงที่นั่นที่นี่ ก็ก้าวเอาเร็วๆ ยาวๆ แต่เราเดินอย่างนี้ เราเดินช้าๆ ยิ่งช้ายิ่งดี เพราะใจเราจะได้อยู่กับเท้า อยู่กับตัวของเรา กำหนดยืนให้ชัดเจน เวลากลับ เวลาหยุดยืน เวลาก้าวไป ให้ใจกับตัวนั้นสัมพันธ์กัน อย่าให้จิตของเราคิดไปนอกตัวอันนี้เป็นส่วนสำคัญของการปฏิบัติ "สติ" เป็นหลักในการที่เราจะใช้ปฏิบัติธรรม ความรู้สึกตัวคอยป้องกันสิ่งที่มันเข้ามาทางตา เวลาที่เราเดินจงกรมอาจจะมองเห็นที่อยู่เฉพาะหน้าเห็นลายของแผ่นกระเบื้อง แล้วเราก็ไม่ได้กำหนดก็คิดไปถึงเรื่องอื่น อันนี้เรียกว่า ไม่สำรวมตา เราเห็นก็สักแต่ว่าเห็น อย่าไปคิดอย่าไปนึกให้มันนอกตัวออกไป เวลาที่เสียงมากระทบหู อย่าไปคิดอะไร ก็กำหนดเสียว่า "ได้ยินหนอ ได้ยินหนอ ได้ยินหนอ" เพื่อป้องกันความคิดออกไป

นอกตัว เวลาที่กลิ่นมากระทบจมูก เช่น เรานั่งๆ อยู่ ลมอาจจะพาเอากลิ่นเล้าหมูมาหาเราบ้าง กลิ่นเล้าหมูก็เป็นกลิ่นที่รู้สึกไม่ค่อยดี เราจะรู้สึกว่ามันตุๆ มันเหม็นๆ ก็กำหนดเสีย ได้กลิ่นหนอๆๆ อย่าไปคิดว่ามันไม่ดี หรือมันดี การที่เราได้สัมผัส หมายความว่า อารมณ์ทางตาเรียกว่า รูป อารมณ์ทางหู เรียกว่า เสียง อารมณ์ทางจมูก เรียกว่า กลิ่น มันมากระทบนี่ กำหนดเสียว่า เห็นหนอๆๆ ทางเสียงก็กำหนด ได้ยินหนอ หรือว่า เสียงหนอๆๆ ทางจมูกก็กลิ่นหนอๆๆ กำหนดอย่างนี้เรียกว่า เป็นการตัดไม่ให้มันมายุ่งกับเรา ถ้าเรารู้จักกำหนดตัดอย่างนี้ใจก็เป็นสมาธิ เวลารับประทานอาหารก็เหมือนกัน พอใส่ปากเข้าไปอร่อยก็รู้หนอๆๆ หรือว่า รสหนอๆๆ อย่าไปคิดว่าดีหรือไม่ดีกำหนดไปเรื่อยๆ กำหนดใส่ปากเคี้ยวนับด้วยเคี้ยวกี่ทีแล้วก็กลืนลงไป ตักกี่คำ แต่ละมื้อรับประทานอาหารกี่คำ เคี้ยวกี่ครั้ง อันนี้เรียกว่าเป็นการฝึกให้มีสติ และรับรู้อารมณ์ที่มากระทบ เวลาที่เรานั่งอยู่มียุงมากัด หรือว่ามีมดมาไต่ หรือว่ามันเกิดคันขึ้นเองก็กำหนดคันหนอๆๆ หรือว่านั่งนานๆ เข้าแล้วมันปวดก็กำหนดปวดหนอๆๆ อันนี้เรียกว่ากำหนดสิ่งที่มากระทบ สิ่งที่เกิดความรู้ขึ้น เมื่อเรากำหนดรู้อย่างนี้ก็จะได้ปัญญา ก่อนเราไม่เคยกำหนดไม่เคยจับไม่เคยทำความรู้สึก ปัญญาก็ไม่เกิด ก็ไม่สามารถที่จะทำจิตใจให้สะอาดได้

ใจของคนเรานี้มันมีสิ่งที่ทำให้สกปรก เราเรียกว่า กิเลส กิเลสนี้มันมีอยู่ ๓ ตัวใหญ่ๆ ๓ ตัวใหญ่ๆ นี้มันมีตัวบริวารด้วย ๓ ตัวใหญ่ก็คือ ตัวโลภะ เรียกว่า ความอยากได้ ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความร่าเริง ตัวโลภะเกิดขึ้นแล้วทำให้คนเรานั้นเสีย เช่น นั่งๆ อยู่ เห็นเพื่อนนั่งอยู่ข้างหน้าก็อยากจะล้อเพื่อนเล่น เอามือไปดีดหูเพื่อนบ้าง เอามือไปดึงเสื้อผ้าของเพื่อนบ้าง หรือบางทีก็ซ่อนของของเพื่อน บ้างสนุกสนาน นี่โลภะมันเกิดขึ้นแล้ว มันทำให้คนเราทำผิดต่อเพื่อน รังแกเพื่อน แหย่เพื่อน หรือบางทีก็ลักของเพื่อน เพราะอยากจะได้ของที่เราเห็น โลภะ จึงเป็นเหตุที่ทำให้คนเราเสีย ต้องกำจัดออกไปจากใจของเรา โลภะนี่มันเกิดขึ้นเพราะเราไปเห็น เราไปได้ยิน เราไปได้กลิ่น เราไปได้รส เราไปได้ความถูกต้อง เราต้องกำหนดอาการที่มันเกิดขึ้นจะได้กำจัดโลภะ โลภะนี้เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เราปฏิบัติธรรมต้องมุ่งกำจัดตัวโลภะให้ได้อย่าให้มันเกิดขึ้นในใจของเรา มันเกิดขึ้นเราเผลอก็ต้องเอามันออกไปจากใจของเราให้ได้

ทำยังไงเราจะเอาออกได้ ก็ต้องมีสติกำหนด คิดหนอๆๆ กำหนดเสีย เมื่อเรากำหนดด้วยสติ มันอยู่ไม่ได้ โลภะก็จะออกไปจากใจของเรา ใจเราก็สะอาด ใจเราก็ผ่องใส

อีกตัวหนึ่งร้ายมากตัวนี้ทำให้ฆ่ากันตาย ทำให้เผาบ้าน ทำให้วางระเบิด หรือทำให้เอาปืนไปยิงกัน ยิ่งบางคนนี่ทำใครไม่ได้ก็ทำตัวเอง ขึ้นไปบนตึกสูงๆ แล้วก็กระโดดลงมาให้ตาย นี่ตัวโทสะ มันเกิดขึ้นแล้วทำให้คนเราคิดฆ่าตัวเอง บางทีก็คิดฆ่าคนอื่น ตัวโทสะเป็นอย่างนั้น ทำให้เกิดความทุกข์ ความเดือดร้อน ตัวเองก็เดือดร้อน คนอื่นก็เดือดร้อน นี่โทสะมันเกิดขึ้นแล้วทำให้คนเราเดือดร้อนเป็นทุกข์มีประการต่างๆ ทีนี้ไม่ใช่ทุกข์เฉพาะมาในปัจจุบัน ไปทำเขาไว้แล้วต้องไปใช้หนี้เขาในโอกาสต่อไป เกิดต่อไปก็ต้องไปใช้บาปใช้เวร เช่น คนที่เกิดมาตาบอด เพราะว่าไปทำเขาไว้ ไปควักลูกตาเขาไว้ หรือว่าไปทุบตีทำตาเขาบอด ต่อมาเวรกรรมมาถึงตัวเองก็ต้องตาบอด บางคนก็ขาด้วนขาขาดเกิดมาแล้วไม่มีขา บางคนไม่มีแขน เพราะไปทำไปตัดทำลายบุคคลอื่นไว้ บาปกรรมก็มาถึงตน เพราะฉะนั้นโทสะนี่เกิดขึ้นแล้วทำให้คนเราต้องทุกข์ยากเหมือนไฟไหม้ ไหม้แล้วมันก็ทำให้ที่ที่สวยงามหมดไป แล้วก็ไม่มีที่อยู่อาศัย โทสะนี่เหมือนไฟเกิดขึ้นกับใครแล้วทำให้คนนั้นเดือดร้อนเป็นทุกข์ เรามาที่นี่ เราต้องรู้จักโทสะ แล้วขจัดมันออกไปจากใจของเรา คอยระวังไว้ตลอดไป อย่าให้มันมาไหม้ใจตัวเรา คนที่ถูกโทสะมาไหม้ใจนั้น หน้าตาจะผิดปกติ หน้าจะไม่สวย หน้าจะยุ่ง ปากก็จะยุ่ง คิ้วก็จะยุ่ง สีหน้าก็ผิดปกติ กิริยาท่าทางก็หยาบคาย พูดออกมาก็ร้ายกาจ เป็นคำที่ทำให้คนอื่นฟังแล้วไม่สบายหู ไม่เกิดความสบายใจ เจ้าโทสะนี้เองที่ทำให้คนเรานั้นเกิดความรู้สึกว่าเหมือนยักษ์เหมือนมาร ยักษ์มันดุร้ายเพราะมันมีโทสะ คนเราถ้าดุมีความโกรธขึ้นมาแล้ว โทสะเกิดขึ้นแล้วก็เป็นคนดุร้าย นี่เราต้องรู้จักตรงนี้ เวลาที่เรามาปฏิบัติธรรมนี่ต้องมุ่งกำจัดพวกโทสะนี้ออกไปจากใจของเรา เมื่อเราโกรธขึ้นมาแล้วพูดหยาบ ต่อไปเราก็จะได้ไม่พูดคำหยาบ เราไม่ชอบใจพ่อแม่ในบางครั้ง ว่าใช้เราเหนื่อย หรือว่าขอแล้วก็ไม่ได้เราก็โกรธก็ด่าบ้าง บางทีว่าพ่อแม่ให้เจ็บใจบ้าง นี่แหละ โทสะเกิดขึ้นแล้วทำให้คนเราทำผิด เมื่อทำผิดต่อพ่อแม่แล้วก็ต้องมานั่งเสียใจ แต่พอมาปฏิบัติกรรมฐานแล้วทำให้รู้สึกนึกถึงคุณพ่อแม่ เรากระทำผิดต่อ

พ่อแม่ แล้วจะต้องเสียใจ บางคนร้องไห้ ร้องไห้มากว่า โอเราทำผิดต่อพ่อแม่ไว้นี่ เพราะโทสะที่เกิดขึ้นในครั้งโน้นนะมันส่งผลให้เราต้องเสียใจในครั้งนี้ ถ้าเราระมัดระวังต่อไป ไม่ให้เกิดขึ้นในใจเราก็สบาย ใจเราก็เป็นสุข อันนี้เป็นส่วนสำคัญนะ

อีกตัวหนึ่งตัวร้ายตัวนี้มันไม่รุนแรงแต่ว่ามันเป็นเหตุทำให้คนเรานั้นมองไม่เห็นความจริงเหมือนเราอยู่ในที่มืด เราอยู่ในที่มืดนี่จะมองอะไรไม่เห็นตามความจริง ก็ถือเอาสิ่งที่เป็นโทษ ทิ้งสิ่งที่มีคุณประโยชน์เสีย เพราะเราไม่เห็นตามความเป็นจริง เราจึงต้องกำจัดไปเสียด้วยสติปัญญา เมื่อเกิดขึ้นมาแล้วก็กำหนดเสีย ไล่มันออกไป ให้มันหมดไปจากใจ ใจเราก็จะได้ไม่มืด เมื่อเราเกิดความใจมืดแล้วนี้ ไม่อายแล้ว ไม่อายความชั่ว แล้วก็ไม่กลับผลบาป แล้วก็ฟุ้งซ่านไม่สงบระงับ เพราะวิตกกังวล คนเราที่เกิดความมืดในใจมันมองไม่รู้ความจริงแล้วก็ทำให้จิตใจนั้นวิตกกังวล ฟุ้งซ่าน เหมือนคนที่หลงทางนี่วิตกกังวล กลัวอย่างนั้นกลัวอย่างนี้ คิดถึงสิ่งที่ตนจะไปก็ไปไม่ได้ เพราะไม่รู้ทางออกไปทางไหนก็จะวิตกกังวล กลัว มีประการต่างๆ อันนี้เป็นส่วนสำคัญ

และโทสะนี่มันจะมีบริวารอีก คือ ริษยา โกรธขึ้นมาแล้วนี่ไม่ยินดีแล้วคนนั้นจะทำดียังไงก็ไม่ยินดี เพราะว่าใจริษยา ริษยาก็คือความที่ไม่ยินดี ไม่ชอบใจในความดีของคนอื่นเขา อันนี้เป็นตัวทำลายทำให้คนเรานั้นแกล้งกัน รังแกกันข่มเหงกัน เบียดเบียนกัน เพราะความริษยา

แล้วก็ตระหนี่ หมายความว่า ไม่ยอมเผื่อแผ่ ไม่แบ่งปัน ไม่มีการที่จะให้กัน เพราะเสียดาย ตามที่ภาษาไทยเราพูดว่า ขี้เหนียว ไม่ยอมให้ การที่ไม่ยอมให้อันนี้ก็เป็นเหตุให้ของนั้นมีประโยชน์น้อย แทนที่จะได้ใช้สอยร่วมกันได้ความสุขร่วมกัน คนที่ตระหนี่ละก็ทำไม่ได้ ข้าวของที่มีอยู่ก็เสียไป หรือว่าเหลือเฟือ คนที่อดอยากก็อดไป อันนี้เป็นเหตุทำให้เกิดความเดือดร้อน ตัวเองก็ไม่ได้รับความสุขเพิ่มเติมขึ้น เนื่องจากว่าไม่เผื่อแผ่คนอื่น ไม่รู้จักสร้างความดี ตัวเสียใจนี่เขาเรียกเป็นตัวกิเลสเหมือนกัน ตามที่ว่าเมื่อสักครู่นี้ว่าคนทำผิดแล้วก็มานั่งเสียใจภายหลังเหมือนอย่างบ้านเราถูกไฟไหม้ แล้วก็มาเสียดายข้าวของที่ตนเสียไปอย่างนั้น

ความท้อแท้ ความง่วงเหงาหาวนอนก็เป็นกิเลส ต้องระวังนะตัวนี้มักจะเกิดบ่อยๆ เวลาที่เรานั่งสมาธิ เราไม่ได้นึกถึงกรรมฐานนั่งเฉยๆ ไป ไม่ได้กำหนดเดี๋ยวก็ง่วงเผลอ เพราะว่ามันเพลีย มันเหนื่อย มันเมื่อย เรียกว่ามันท้อแท้ ใจเราไม่มีความคิด ไม่มีความตรึก ไม่ได้ยกจิตขึ้นสู่กรรมฐานมันก็หมอบลงไป นั่งแล้วก็หมอบลงสัปหงก เอียงไปทางซ้าย เอียงไปทางขวา ระวังนะ ระวังอย่าให้มันเกิดขึ้นกับเรา เกิดขึ้นแล้วมันทำให้เราหมดแรง ศีรษะก็ประคองไว้ไม่อยู่ กระงอกกระแงก เพราะฉะนั้น กิเลสตัวนี้ก็เป็นตัวที่ทำให้เราทำสมาธิไม่ได้ ทำกรรมฐานไม่ได้ เกิดขึ้นแล้วต้องทำตัวให้ตรงๆ สูดลมหายใจแรงๆ สูดเข้าแล้วก็ปล่อยออกมาแรงๆ กำหนดว่า นี่ลมหายใจเข้า นี่ลมหายใจออก เวลาลมหายใจเข้าท้องจะพองขึ้น เวลาลมหายใจออกท้องจะยุบ กำหนดอาการพองอาการยุบให้ชัดเจนอย่างนี้เวลาง่วงขึ้นมาก็แก้ได้ดี นี่ถ้าเราทำไว้ติดต่อกันไป มันง่วงไม่ได้หรอก เพราะว่าเวลามันจะง่วงนั้น มันเกิดจากเราไม่ทำ ถ้าทำแล้วมันจะไม่ง่วง เราต้องทำให้ติดต่อกันไป พองหนอ ยุบหนอ ให้ชัดเจน ถ้าเรายังกำหนดพองยุบไม่ได้ ก็เอามือจับท้องเข้า จับแล้วหายใจเข้าแรงๆ ท้องมันโป่งขึ้น อ้อนี่อาการพองเป็นอย่างนี้พอพองเสร็จแล้วมันก็ยุบลงไปตามธรรมชาติ จะพองอยู่ตลอดไป ไม่ได้ก็ยุบลงกำหนดยุบหนอ พอยุบแล้วก็พอง กำหนดไปอย่างนี้ ก็เรียกว่าเราตั้งสติมีความเพียรแล้วระลึก ความง่วงก็จะไม่เกิดขึ้น ถ้าเราทำไม่ได้ มักจะง่วงแล้วทำให้สมาธิไม่เกิด

อันนี้เป็นสิ่งสำคัญ ประการสุดท้าย ก็คือ ความที่เราไม่แน่ใจสงสัยความสงสัยลังเลนี้เป็นเหตุทำให้เราไม่เข้มแข็ง คนที่ยังสงสัยนี่ทำอะไรไม่จริงจังจับจด ทำบ้างไม่ทำบ้าง เพราะว่าไม่รู้ว่าจะทำไปทำไม เราต้องตัดความสงสัยตรงนี้ให้ได้ว่า เราต้องทำให้ได้ เพราะนี่เป็นของดี เหมือนยังกับสิ่งที่มันไม่สะอาดเราก็คิดว่าจะต้องเอาน้ำมาล้าง เอาอะไรมาถู เอาอะไรมาขัด ให้มันสะอาดเรามองเห็นว่าถ้าปล่อยไว้อย่างนี้มันก็เลอะ มันก็เปรอะ ก็ต้องทำให้จริงจัง ใจของเราก็เหมือนกัน ขณะนี้เรามาตั้งหน้าตั้งตาขัดใจของเราให้สะอาด ใจของเราให้สงบเกิดความสว่างขึ้นในใจของเรา โดยต้องมีความเพียร ขยันทำติดต่อกันไปมีสติตามระลึกได้ มีปัญญารู้เท่าทันอารมณ์ที่มากระทบ เมื่อเราทำได้อย่างนี้ใจเราก็เป็นสมาธิ

อันนี้เป็นเครื่องพิสูจน์ นักเรียนทั้งหลายนะตั้งใจพิสูจน์ธรรมะ ว่าธรรมะนี้มีจริง เมื่อเราเอาธรรมะมาไว้กับเราโดยมีความเพียรติดต่อกันไป มีสติตาม ระลึกได้ มีปัญญารู้เท่าทัน อะไรเข้ามาเราก็รู้เท่าทัน เราก็จะไปพิจารณาแล้วก็ละไป ใจเราก็จะสบาย ใจเราก็จะโปร่ง จะโล่ง รู้สึกว่าเออเป็นสุขดีนะ การที่เรามาทำสมาธิ กิเลสมันเข้าใจเราไม่ได้ ใจเราผ่องใสแล้วก็เป็นสุข ทำตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ ๓ ข้อ เรามาปฏิบัตินี้ชื่อว่าทำตามโดยเคร่งครัด พระพุทธเจ้าสอนไว้ ๓ ข้อ คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำความดีให้ถึงพร้อม การทำจิตให้ผ่องใส เรามาปฏิบัตินี้มีศีลก็ไม่ทำชั่ว เรามาเจริญสมาธิก็ชื่อว่าทำความดีให้เต็มที่ เรามาอบรมปัญญา ชื่อว่าเราทำใจให้ผ่องใส ได้ปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้า เมื่อเราปฏิบัติตามโอวาทของพระพุทธเจ้า ผลก็เกิดขึ้นเป็นความสุข เป็นความสงบร่มเย็น เมื่อเราทำใจให้เป็นสมาธิอยู่ที่เดียว ก็จะเกิดความสุข ความสบายขึ้น ความสงบเกิดขึ้น แล้วก็ปัญญาก็เกิดขึ้น รู้เหมาะว่าจะทำอะไรจึงจะดี รู้จักเวลา รู้จักควบคุมตนเอง คนที่ฝึกจิตใจแล้วนี่จะรู้จักควบคุมตนเอง ไม่รังแกกัน ไม่ขี้เกียจ แล้วก็ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ อันนี้เป็นหลักสำคัญ ในการสร้างความสามารถให้เกิดขึ้นแก่ตน เมื่อเกิดปัญหาอะไรก็ใช้ปัญญาคิดเทียบเคียง ต่อไปเรานำเอาสติปัญญาความเพียรนี้ไปใช้ในการเล่าเรียนจะประสบความสำเร็จมาก เวลาที่เรียนหนังสือ เรามีสติก็ตั้งใจฟัง ครูพูดอะไรก็ฟัง พอเกิดความสงสัยก็ถาม เมื่อเราเข้าใจแล้ว ก็ทำให้ได้ความรู้แน่นแฟ้นขึ้น เมื่อเกิดการถามการทดสอบขึ้น เราก็สามารถจะทำได้ เมื่อทำได้ก็ประสบความสำเร็จ อันนี้เป็นหลักสำคัญในการที่เราจะนำไปใช้ต่อไปข้างหน้า นี่เป็นการพูดเผื่อเอาไว้ว่าถ้าทำได้แล้วจะเป็นอย่างนี้ วิธีปฏิบัตินี้เป็นของที่ง่ายๆ ไม่ยาก เพราะว่าเราทำไปตามที่เขาสอน ควบคุมความรู้สึกของเราให้เป็นไปตามที่เขาสอน กำหนดยืนหนอก็ให้ยืนจริงๆ ขวาย่างหนอ ซ้ายย่างหนอ ให้เดินไปอย่างนั้น ให้ใจของเราเป็นไปตามอาการที่เราเคลื่อนไหวไป อย่าให้คิดไปอื่นได้ คุมความรู้สึกของเราให้อยู่ที่ตัวของเราได้ อย่างนี้เรียกว่า เรามีความเพียร มีสติ แล้วก็มีความรู้ตัว เมื่อเราทำอย่างนี้ผลก็จะเกิดขึ้น จิตก็จะได้รับการรักษาจากธรรมะ ธรรมะจะรักษาใจของเราไว้ไม่ให้ใจเศร้าหมองด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง โลภโกรธหลงก็จะไม่เข้ามาสู่ใจของเรา ใจเราก็จะผ่องใส เมื่อใจผ่องใสแล้วก็มีความรู้เท่าทันต่อสิ่ง

ที่มากระทบเหมือนเราอยู่ในที่สว่าง อะไรเข้าก็มองเห็น ดีเราก็รับเอาไว้ ไม่ดีเราก็เอาออกไป ใจเราก็จะมีแต่สิ่งที่ดี เมื่อใจเราดีแล้ว การทำก็ดี การพูดก็ดีก็จะเป็นเรื่องที่ดีหมด เราก็กลายเป็นคนดีมากๆ ต่อไป เอาละตามที่ได้กล่าวมาก็เป็นแนวทางที่จะได้นำเอาไปประพฤติปฏิบัติ

ต่อไปนี้ก็ขอตั้งใจอธิษฐานจิตให้คุณครู และนักเรียนทุกคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ จงตั้งอกตั้งใจกระทำเพื่อให้เกิดธรรมะขึ้นในใจ ให้รู้เห็นธรรมะและเลิกกระทำสิ่งที่ชั่ว ให้กระทำความดีให้เต็มที่ ให้รักษาจิตใจให้ผ่องใสตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ประสบความสุขความเจริญในธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดกาลเป็นนิจเทอญ.

* * * * * * * * * *

โอวาท
ปิดการอบรมที่โรงเรียนหลวงแพ่ง (บำรุงรัฐกิจ)
๒ มิถุนายน ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาคณะวิทยากรที่ได้ทุ่มเทสติปัญญา และความรู้ความสามารถฝึกฝนอบรมเยาวชนของชาติ โดยเฉพาะนักเรียนชั้นประถม ๔, ๕, ๖ ของโรงเรียนหลวงแพ่ง ขออนุโมทนาคณะครูที่ได้มีน้ำใจประกอบด้วยความรักและความห่วงใยในนักเรียนทุกคน ได้จัดให้นักเรียนมาอบรมที่นี่ ขอแสดงความยินดีกับผู้ปกครองของเด็กที่มาในวันนี้ ที่ได้เห็นลูกมีความสำนึกในุญคุณของพ่อแม่แล้วก็ให้คำมั่นสัญญาว่าจะเป็นคนดี ไม่เถียงพ่อแม่ จะช่วยทำกิจการงานต่างๆ ตั้งใจเล่าเรียน เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถเป็นพลเมืองที่ดีของชาติต่อไป อันนี้เป็นที่ซาบซึ้งใจของบรรดาพ่อแม่ ที่มาเห็นมาดูในวันนี้

การที่นักเรียนทั้งหลายเกิดความรู้สึกสำนึกว่าพ่อแม่มีคุณแก่เรานั้นก็เนื่องจากว่าเราได้ขับไล่กิเลสออกไปจากใจของเรา ด้วยการที่เรามาเจริญสติ อบรมปัญญา เกิดความขยันหมั่นเพียรอดทน เหมือนยังกับเราทำสิ่งที่มัวหมอง สิ่งที่ปิดบังอยู่นั้นให้หลุดออกไป ความแจ่มใสก็เกิดขึ้น ทำให้เราเห็นคุณของพ่อแม่จากใจต้องหลั่งน้ำตา ต้องเสียใจเพราะการที่เราไม่เข้าใจและทำผิดไป เกิดความสำนึกรู้สึกว่าสิ่งที่เราทำไปนั้นมันไม่ถูกต้อง เราก็ได้มาตั้งใจว่าเราจะไม่ทำอย่างนั้นต่อไปอีกแล้ว เราจะตั้งใจเป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ โดยตั้งใจเล่าเรียน ละเว้นสิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายเสียให้ได้แล้วพยายามทำความดีให้เต็มที่ อันนี้เขาเรียกว่า เป็นการรู้สึกถึงคุณของพ่อแม่ ทางพระเราเรียกว่ากตัญญู คือ รู้คุณ เมื่อรู้แล้วก็รู้สึกว่าจะต้องตอบแทน เพราะเราเป็นหนี้ท่าน เมื่อเรามีโอกาสตอบแทนได้ประการใดต้องรีบทำทันที ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง ไม่ผลัดว่าเมื่อนั่นเมื่อนี่ ฉะนั้นเราตั้งใจอย่างนี้ต่อไปเราก็ได้ตอบแทนคุณทุกวัน

เมื่อเราตอบแทนคุณพ่อแม่ความดีก็เกิดขึ้นแก่เราทุกวัน ความเป็นสิริมงคลความเจริญก้าวหน้าก็เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้มีความกตัญญูรู้คุณ และกตเวทีตอบแทนคุณที่ท่านกล่าวไว้ในมงคลสูตรว่า “สันตุฏฐี จ กตัญญุตา” ความเป็นผู้ยินดีด้วยของ

ตามมีตามได้ ความเป็นผู้รู้คุณและตอบแทนคุณ "เอตัมมังคะละมุตตะมัง" เป็นมงคลอันสูงสุด เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่ายินดีที่นักเรียนทุกคนนี้ได้มงคลแก่ตัวแล้ว ตอนนี้เรามีมงคลแก่ตัวเราจะมีแต่ความเจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ เพราะเรามารู้ซึ้งว่าพ่อแม่มีคุณแก่เราอย่างไร ความรู้สึกถึงคุณแล้วก็ทำให้เกิดเสียสละ ต่อไปจะยากลำบากก็อดทนเพื่อพ่อแม่ของเรา เพราะพ่อแม่ของเรานั้นท่านลำบากเพื่อเรามามากแล้ว และท่านก็ต้องแก่เฒ่าลงไปทุกวัน เราก็ต้องเติบโตขึ้น

เพราะฉะนั้นโอกาสที่เราจะต้องตอบแทนบุญคุณท่านนั้นต้องรีบทำเสียแต่วันนี้ ถ้าเราไม่รีบทำตั้งแต่บัดนี้ ถ้าเกิดพลาดพลั้งไปท่านมาเสียชีวิตไปซะก่อนที่เราจะได้ตอบแทนคุณ เราก็เสียใจว่าท่านจากเราไปเสียแล้ว ไม่มีโอกาสที่จะกลับมาอีก ขณะที่พ่อแม่เรายังอยู่ต้องรีบตอบแทนคุณท่าน ทำให้เต็มกำลังความสามารถ เรายังเด็กอยู่ทำอะไรไม่ได้ก็ตั้งใจเล่าเรียนศึกษา ช่วยท่านทำกิจการงาน อย่าคบคนที่เป็นอันธพาลให้ท่านต้องห่วงใย ไปตามเวลา กลับตามเวลา รู้จักใช้ รู้จักจ่ายทำให้ท่านเบาใจ ถึงแม้เราทำอะไรไม่ได้ ก็ช่วยท่านประหยัดก็ยังดี รู้จักกิน รู้จักใช้รู้จักทำ ก็จะทำให้ท่านสบายใจ พ่อแม่นั้นตามที่ท่านปฏิญญาให้ฟัง รักลูกกันทั้งนั้น อยากให้ลูกเป็นคนดี แล้วไม่คิดหวังอะไรตอบแทน พ่อแม่เลี้ยงลูกนี่ไม่ได้หวังอะไรมากเพียงปรารถนาให้ลูกเป็นคนดีมีความสุขพ่อแม่ก็พอใจ แต่ไม่ใช่เท่านั้น ลูกต้องทำให้ ยิ่งกว่านั้น ลูกต้องทำให้ท่านมีความสบายใจ แล้วก็ทำให้ท่านเกิดความภาคภูมิใจ ทำให้ท่านเกิดความไว้วางใจ ว่าทรัพย์สินเงินทองข้าวของต่างๆ ที่พ่อแม่ทำมาหามาด้วยความเหนื่อยยากนั้น ไม่ได้ไว้ให้ใครหรอก จะไว้ให้ลูกทั้งนั้น ตั้งใจจะยกให้ลูกทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเราต้องคิดถึงคุณข้อนี้เตรียมตัวที่จะรับทรัพย์สินเงินทองจากท่าน ว่าจะต้องรักษาไว้ให้ดีด้วยการที่เราเป็นคนดี มีความรู้ แล้วก็ทำหน้าที่การงานให้ดีที่สุด นำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล ลูกที่ดีก็ยกย่องวงศ์ตระกูลให้สูงส่งขึ้น เพราะความดีของลูก เช่น ลูกได้เป็นนายกรัฐมนตรีอย่างแม่ถ้วนก็ได้เป็นแม่นายกรัฐมนตรี เห็นมั้ย แม่ถ้วนเพราะว่ามีลูกเป็นนายชวนได้เป็นนายกรัฐมนตรี แม่ถ้วนก็ได้เป็นแม่นายกรัฐมนตรี มันดีขนาดไหน เพราะฉะนั้นชื่อเสียงดีขึ้นเพราะลูก ถ้าลูกทำดี พ่อแม่ก็มีชื่อเสียงมีความสุข

ในทางตรงกันข้าม ถ้าลูกทำชั่ว พ่อแม่ก็ทุกข์ มีความเสียใจ แล้วเราจะทำให้พ่อแม่เสียใจหรือดีใจ อันนี้ก็คิดเอาเองนะ ก็คิดว่าทุกคนคงอยากให้พ่อแม่มี

ความสุขใจ มีความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกว่าหายเหนื่อยที่ได้เลี้ยงมาด้วยความเหนื่อยยากลำบาก พ่อแม่ก็จะมีความสุขใจ อันนี้เป็นส่วนสำคัญที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ที่นักเรียนได้ดวงตา เห็นธรรม คือ กตัญญูขึ้น รู้จักคุณของพ่อแม่

ต่อไปรู้จักคุณพระรัตนตรัย ว่าพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นั้นมีคุณค่าแก่ชาวพุทธมาก วัดวาอารามเกิดขึ้นได้ก็เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่วางหลักคำสั่งสอนไว้ ศาลาหรืออาคารปฏิบัติธรรมที่เกิดขึ้นนี้ ก็อาศัยพระรัตนตรัย หลวงพ่อเป็นพระสงฆ์องค์หนึ่งในพระพุทธศาสนา ก็ได้ตั้งใจว่าจะเผยแผ่ธรรมะให้กับชาวพุทธ หรือประชาชนได้ดื่มด่ำ ได้ซึมซับรับทราบว่าพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นดีอย่างไร ความกตัญญูรู้คุณนี้ก็เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า ความเป็นผู้กตัญญูรู้คุณนั้นเป็นมงคล เพราะฉะนั้นธรรมะที่สอนนี้ก็เป็นธรรมะที่เกิดจากพระพุทธเจ้า ถ้าไม่มีพระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมะที่สอนนี้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อพระธรรมเกิดขึ้นตามที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วถ้าไม่มีพระสงฆ์ศึกษาเล่าเรียนทรงจำ และบอกต่อกันให้ทำตาม สิ่งตรงนี้ก็เกิดขึ้นไม่ได้ ก็ขอให้นักเรียนมีความซึ้งใจเถอะว่า พระรัตนตรัยนั้นมีคุณค่าแก่เรามาก โลกนี้มืดเพราะกิเลสมันปิดบัง กิเลสมันปิดบังพวกหนูทั้งหลายมานาน แต่เมื่อหนูมาอยู่ตรงนี้แล้วมันสว่างใจขึ้น ได้เห็นคุณพ่อคุณแม่ ได้เห็นคุณครูบาอาจารย์ ได้เห็นหลักในการที่จะดำเนินชีวิตต่อไปว่า เราจะต้องละชั่วทำดี ทำจิตใจของเราให้ผ่องใสจากกิเลส เรารู้แนวทางต่อไปเราก็จะมีความสุขความเจริญ มีความก้าวหน้าไปตามลำดับ

พ่อแม่เราก็ได้ตอบแทนบุญคุณ เราก็มีความสุขความเจริญ เกิดความอบอุ่นในครอบครัวเรา พ่อแม่เรา ต่อไปเราโตขึ้นก็ต้องมีสามี มีภรรยา มีลูกกันต่อไปอีกก็เป็นครอบครัวที่อบอุ่น เพราะมีธรรมะเป็นหลักการปฏิบัติดี เริ่มต้นจากพวกหนูได้มาศึกษาได้มาปฏิบัติรู้จักกราบพระ ไหว้พระ รับศีล อาราธนาศีล รู้จักสวดมนต์ไหว้พระ ประพฤติปฏิบัติ ควบคุมจิตใจ มีสติ มีปัญญา มีความเพียรทำติดต่อกันไปทุกๆ วันที่เรากลับไปบ้านแล้ว เราก็เอาธรรมะที่เราฝึกฝนอบรมนี้เอาไปใช้ ชีวิตเราก็จะราบเรียบ มีความร่มเย็นเป็นสุข สิ่งที่ชั่วร้ายทั้งหลายก็จะ

ไม่มาสู่จิตใจเราได้ เราก็จะหนีห่างหรือหลีกพ้นจากสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นได้ เพราะเราเห็นว่ามันไม่ดี เพราะเรามีสติ มีปัญญา เรารู้แล้วว่ามันไม่ดี เช่น การเสพยาเสพติด คบเพื่อนชั่ว ขี้เกียจขี้คร้าน แล้วก็หยาบคายร้ายกาจ ไม่สนใจในการศึกษาเล่าเรียน เราเห็นว่ามันไม่ดี เราก็พยายามละพยายามเลิกไป ขยันหมั่นเพียรเล่าเรียนศึกษา เราก็จะได้สั่งสมคุณงามความดีทุกๆ วัน เมื่อความดีของเราบริบูรณ์ขึ้นแล้วความสุขก็เพิ่มพูนยิ่งขึ้นตามลำดับ

พวกหนูทั้งหลายคงเห็นแล้วสินะว่า ๒ - ๓ วันที่เรามาอยู่ที่นี่ เราได้ตักตวงความดีเอาไว้เต็มเปี่ยม จนถึงกับว่าเรานี่สลัดสิ่งที่เราไม่รู้ ไม่รู้คุณพ่อแม่ไม่รู้คุณครูบาอาจารย์ ขี้เกียจขี้คร้าน หยาบคายเราสลัดออกไปได้ เกิดความสำนึกว่าต่อไปนี้เราจะไม่เป็นอย่างนั้น เราจะเป็นคนใหม่ เราจะมีชีวิตที่ใหม่ แล้วเราก็จะตั้งใจทำความดีให้ยิ่งๆ ขึ้นไป ให้เต็มกำลังความสามารถ เราเกิดความรู้สึกเช่นนี้ขึ้นมาได้นี่แหละเราได้ขึ้นสู่ทางของความเจริญ ต่อไปเราก็จะมีความสุขความเจริญเพราะเราได้ละชั่ว ได้ทำดี ทำจิตใจให้ผ่องใส ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

การที่หนูทั้งหลายได้รับวุฒิบัตรไปนี้ เป็นสิ่งที่ทางศูนย์รับรองถึงการปฏิบัติของพวกหนูว่าได้ผล เพราะฉะนั้นต้องเก็บเอาไว้ให้ดี สิ่งนี้ทางศูนย์ได้มอบให้พร้อมทั้งพระที่เป็นรูปทำจากสิ่งที่เป็นรูปเหมือนคล้ายกับหลวงพ่อ คือเอาไปให้ช่างเขาแกะเป็นรูปหลวงพ่อตัวเล็กๆ อยู่ในเหรียญนั้น แล้วก็เอาไปไว้เป็นที่ระลึกว่านี่ของนี้ได้จากมือหลวงพ่อ แล้วก็เอาเป็นที่ระลึกถ้าเกิดว่าจะทำไม่ดีอะไรก็นึกถึงหลวงพ่อว่า หลวงพ่อสอนตามคำที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ว่า ให้ละชั่ว ทำดีทำจิตใจให้ผ่องใส ถ้าเกิดเกียจคร้าน ก็นึกถึงว่า หลวงพ่อไม่ใช่คนเกียจคร้านพระพุทธเจ้าท่านไม่ใช่คนเกียจคร้าน ให้เป็นคนขยันหมั่นเพียร จะได้เตือนใจของเรานะ

พุทธานุภาพ อานุภาพของพระพุทธเจ้า อานุภาพของพระธรรม อานุภาพของพระสงฆ์นี้มีจริง ถ้าเรามีศรัทธาเลื่อมใสตั้งใจระลึกถึงคุณแล้ว ตั้งใจทำดีก็จะเป็นกำลังปัจจัย คุ้มครองให้นักเรียนทุกคนมีความสุขความเจริญ ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย แคล้วคลาดจากอุปัทวันตรายได้ แล้วก็เหรียญนี้ทำขึ้นเมื่อก่อนที่จะถึงวันที่ ๘ เมษา ซึ่งเป็นวันเสาร์ ๕ ปีนี้เป็นปีปรากฏการณ์ซึ่งร้อยกว่าปี ไม่เคย

มี เพราะมีเสาร์ ๕, ๕, ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ ปีมะโรง ๕, ๕, ๕ มาบรรจบกัน ปีก่อนๆ ก็ได้สองห้า คือ ขึ้น ๕ ค่ำ เดือน ๕ แต่ปีนี้เป็นปีมะโรง ๕ อีก เพราะฉะนั้นเรียกว่าเสาร์ตองห้า ร้อยกว่าปีถึงมีนี่ ปีนี้หลวงพ่อก็ได้ทำเหรียญเอาไว้แจกผู้ปฏิบัติ ใครไม่มาปฏิบัติที่นี่ ไม่ได้หรอก ต้องมาปฏิบัติจึงจะได้แล้วไม่ขายด้วย ต้องมาปฏิบัติจึงจะได้ เพราะฉะนั้นพวกนักเรียนจงภาคภูมิใจว่าเราได้สิ่งที่หายาก เพราะพ้นจากปีนี้แล้วไม่มีแล้ว ไม่มีที่จะเป็นตองห้าอีกแล้ว ใครจะทำก็ไม่เหมือนอย่างนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งที่ได้นี้เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจ เพราะเป็นของที่หาได้ยาก และหมดแล้วก็ไม่มีแล้ว เพราะมีก็ไม่เหมือนนี่แล้ว ก็อยากจะฝากข้อคิดไว้ว่าชีวิตต้องเจริญก้าวหน้า การที่เราจะเจริญก้าวหน้า ก็ต้องตั้งใจทำความดี ความดีนี่ต้องมีเหตุผล เพราะว่าเราต้องรู้จักกาลเทศะ ทำดีก็ต้องมีกำหนดเวลา กำหนดบุคคล กำหนดสถานที่ เราต้องรู้จักเวลา บุคคล สถานที่ ให้พอเหมาะพอดี ถ้าเราไม่รู้จักกาลเวลา สถานที่ บุคคลให้พอเหมาะพอดี เราอาจจะทำแล้วมันไม่ได้ดี เพราะว่าเราทำไม่ถึงดี ทำไม่ถูกดี ทำไม่พอดี ความดีก็จะได้น้อย เพราะฉะนั้นเราต้องใช้สติปัญญา ใคร่ครวญพิจารณาว่า เราจะทำอย่างไรจึงจะดี

อันนี้ขอฝากไว้เป็นข้อคิด สิ่งที่จะเป็นส่วนสำคัญของการกระทำความดีก็คือสิ่งที่พวกหนูมาฝึกกัน ๒ - ๓ วันนี้ เมื่อเรามีสติ เรามีปัญญา เรามีความเพียรจะทำอะไรก็ดีหมด เพราะสติเป็นตัวเลือกเฟ้นพิจารณาว่าดีชั่วเป็นประการใด แล้วก็จัดทำไปตามที่รู้ที่เข้าใจนั้น เรามีสติปัญญาเหมือนกับเราอยู่ในแสงสว่าง เราจะหยิบจะฉวยอะไร เรามองเห็นก็หยิบถูกต้อง แต่ถ้าเราอยู่ในที่มืดเราก็จะหยิบเอาผิดพลาดเพราะเราไม่เห็น บัดนี้พวกหนูทั้งหลาย เกิดความสว่างขึ้นในใจแล้วเพราะมีสติปัญญา จงใช้สติปัญญานี้ดำเนินชีวิตต่อไป เอาความเพียรเป็นตัวสนับสนุนปรารภความเพียรอยู่เสมอ คนที่มีความเพียรนี่ตื่นแต่เช้า ทำกิจกรรมที่ควรทำตลอดทั้งวัน ค่ำก็ยังทำ ร่างกายก็พักผ่อนพอสมควร เช้าก็ตื่นขึ้นไม่ได้คิดว่าจะต้องนอนเท่านั้น นอนเท่านี้ แล้วไม่คิดว่าจะต้องหาความสุขจากการพักผ่อนหลับนอนให้มาก คิดว่าเวลานั้นมีค่าล่วงไปแล้วเราไม่สามารถจะเอากลับคืนได้ เวลาที่มีอยู่นี้ก็ต้องใช้ให้เต็มที่ใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด

พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า วันคืนล่วงไปๆ บัดนี้เราทำประโยชน์อะไรบ้าง ถามใจตัวเองทุกวันว่า พรุ่งนี้เราจะทำอะไร ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์นะวันนี้ ชีวิตของเราก็จะมีคุณค่ามีประโยชน์มาก คนถ้าไม่รู้จักใช้เวลาปล่อยให้กาลเวลาผ่านไป เมื่อมันผ่านไปแล้วนี่มันไม่สามารถจะเอากลับคืนมาได้ ท่านบอกว่าทรัพย์สินเงินทองหมดไปแล้วก็หาใหม่ได้ เสื้อผ้าที่เราทำขาดก็ปะได้หาใหม่ได้ สิ่งใดที่มันหมดไปแล้วหาเพิ่มพูนได้ แม้แต่ทะเลาะกันโกรธกันก็คืนดีกันได้ แต่เวลาที่ผ่านไปแล้วนี่มันเอากลับคืนไม่ได้ เช่น พวกหนูๆ ทุกคนนี่อายุมันก็เลยไปเรื่อยๆ จาก ๑๐ เป็น ๑๑, ๑๒, ๑๓, ๑๔, ๑๕ เรื่อยไป อย่างหลวงพ่อนี่ ๖๓ แล้ว จะเอาไปให้เหลือ ๕๐ มันก็ทำไม่ได้ มันจะต้องแก่ไปเรื่อยๆ เป็น ๖๔ ปีหน้าก็ ๖๕ เรื่อยไป ต่อไปก็ ๗๐, ๘๐, ๙๐ แล้วก็คงตาย สุดท้ายก็ตายเป็นจริงอย่างนั้น นี่ชีวิตมันเป็นอย่างนี้ จงเข้าใจความจริงอย่างนี้นะ แล้วจะได้ใช้ชีวิตที่เรามีอยู่นี้ให้มันเป็นประโยชน์ วัยนี้ยังอยู่ในวัยศึกษาก็ต้องตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำความดีไว้ เมื่อเราสะสมความดีตั้งแต่ตัวน้อยๆ มันก็ได้มากเพราะเรายังมีโอกาสอยู่ได้อีกนาน เพราะตามอายุขัยนะ อายุขัยคนเรานี้มีอายุขัยแค่ ๗๕ ปี เราอยู่ไปอีกหลายสิบปีนี่เราตั้งใจทำความดีทุกวัน ความดีก็จะเพิ่มพูนให้เรามีความสุขยิ่งขึ้น คนที่เกี่ยวข้องกับเราก็จะพลอยสุขไปด้วย พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ พี่น้อง จะภาคภูมิใจในความดีของเรา ใครๆ ก็ชอบคนดีทั้งนั้น แม้แต่คนไม่ดีก็ชอบของดีชอบคนดี เพราะฉะนั้นเราทำดีแล้วนี่จะเป็นที่ชอบใจของคนทุกคนเลย คนไม่ดีก็ชอบเราเพราะเราเป็นคนดี จำไว้เถิดว่าการทำดีนั้นต้องมีสติ มีปัญญา มีความเพียร แล้วนี้ก็จะเป็นคนดีเพราะสติเป็นตัวระลึกได้เป็นบุญ เป็นกุศล ปัญญาก็เป็นตัวฉลาดรอบรู้ คนมีสติทำอะไรคิดเสียก่อน จะพูดอะไรก็คิดเสียก่อน คิดให้มันดีเสียก่อนแล้วจึงทำก็ไม่มีเรื่องผิดเรื่องเสีย ทำอะไรก็ดี เมื่อคนทำอะไรก็ดี ก็กลายเป็นดี เพราะเมื่อทำอะไรออกมาดีคนที่ทำก็เป็นคนดี ถ้าทำอะไรออกมาไม่ดีคนที่ทำก็เป็นคนไม่ดี มันเกี่ยวพันกันอย่างนี้ และผลดีผลชั่วนี้มันก็เป็นของผู้กระทำด้วย เราทำไม่ดีแล้วจะเอาความไม่ดีไปให้คนอื่นก็ไม่ได้ เราต้องรับของเรา ถ้าเราทำความดีแล้ว คนอื่นก็มาแย่งเอาความดีของเราไปไม่ได้ เพราะเป็นของของเรา นี่แหละเป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจว่า พระพุทธเจ้าสอนไว้ถูก ทำดีได้ดีนะ ทำดีได้ดีได้ความดี ทำชั่วก็ได้ความชั่ว เมื่อเราทำดีก็ได้ความสุขความเจริญ เพราะผลของความดีนั้นเป็นความสุขความเจริญ

ขอให้นักเรียนทุกคนจงตั้งใจอธิษฐานจิตว่า ข้าพเจ้าจะสำนึกในพระคุณของพ่อแม่ตลอดไปจะไม่ลบหลู่ดูถูก จะตอบแทนคุณของพ่อแม่ให้เต็มกำลังความสามารถ ทำให้ท่านมีความสุข จะเคารพกราบไหว้บูชาพระรัตนตรัย สวดอิติปิโสสวากขาโต สุปฏิปันโน เป็นประจำทุกค่ำคืน จะไม่ทิ้ง จะหมั่นทำบุญสุนทาน บำรุงศาสนา หัดใส่บาตร ทำบุญรักษาศีล เจริญสมาธิภาวนา หลักของการสร้างความดีนี้เราจะต้องทำติดต่อกันไปตลอดชีวิตของเรา ให้ชีวิตของเราเต็มเปี่ยมด้วยบุญกุศล สะอาด สว่าง สงบร่มเย็นใจ เมื่อเราจากโลกนี้ไปเมื่อถึงคราวตาย เราก็จะได้มีความสุขในโลกหน้าต่อไป ขอความสุขความเจริญในธรรมสัมมาปฏิบัติจงมีแก่คณะวิทยากร คณะครู และผู้ปกครองที่มาในค่ำคืนนี้ และนักเรียนทุกคนที่มาปฏิบัติ ขอจงประสบแต่สันติสุข เจริญก้าวหน้าในชีวิตด้วยกันทุกคนเทอญ.

* * * * * * * * *

โอวาท
ในการอบรมข้าราชการครูเขตมีนบุรี
๓ พฤษภาคม ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาแด่ทุกคนที่มีจิตศรัทธามาเข้ารับการปฏิบัติธรรม ณ ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้ ก็นับว่าเป็นโอกาสที่เป็นครั้งแรกที่มีการใช้ปฏิบัติธรรมที่นี่ เป็นกรณีพิเศษ

การปฏิบัติธรรมเป็นการที่เรายกระดับจิตของเรานี้ให้สูงขึ้นจากปกติด้วยเครื่องประกอบ คือ มีสติ มีปัญญา มีความเพียร จิตของคนเราอุปมาเหมือนสายน้ำ ถ้ามีการทดกั้นเอาไว้ ก็จะทำให้น้ำนั้นสำเร็จประโยชน์ และมีกำลังในการที่จะทำกิจการงาน เช่น ทำเครื่องกำเนิดไฟฟ้า หรือส่งไปสู่ที่สูงที่เป็นที่เกษตรกรรมให้สำเร็จประโยชน์ได้ ถ้าเรามีการอบรมจิตเอาไว้ให้มีกำลังสูงขึ้น ก็จะสำเร็จประโยชน์ เหมือนเขื่อนที่ทดน้ำตามที่กล่าวแล้วนี้

การที่เราจะทดน้ำ คือ จิตของเรานี้ ก็ต้องมีกำลัง มีอุปกรณ์ มีเครื่องมือพร้อมที่จะทำ จึงแนะนำให้รู้จักเครื่องมือประกอบ ๓ ประการ คือ

ประการแรก ก็ต้องมีความเพียรเข้มแข็ง ความเพียรเป็นคุณธรรมที่สำคัญที่จะทำให้จิตของคนเรานั้นมีความบากบั่น คำบาลีเรียกว่า อาตาปี มีความก้าวหน้ายกขึ้นสู่ที่สูงได้ ประการที่สอง มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมไม่เผลอ ตามศัพท์บาลีที่เรียกว่า สัมปชาโน ถ้าเรามีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอแล้ว ก็สามารถที่จะรักษาจิตของเราให้เป็นปกติและให้สูงขึ้นไปตามลำดับ ประการที่สาม สติมา เป็นผู้มีสติ สติความระลึก ความเหนี่ยวรั้ง ความป้องกันจิตไว้ไม่ให้ไหลไปตามอำนาจของอารมณ์ที่มาชักพาไป

ถ้าประกอบด้วยความเพียร ความรู้ตัว ความเหนี่ยวรั้งจิตแล้ว จิตก็จะก้าวขึ้นสู่คุณธรรมเบื้องสูง คือ มีศรัทธาตั้งมั่นขึ้น ศรัทธาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้จิตนั้นมีกำลังความเพียรยิ่งขึ้นไป เหมือนเราทดน้ำก็ได้น้ำสูงขึ้นไปตามลำดับ ก็จะเกิดความรู้สึกเห็นผลของน้ำที่เราทดขึ้น จิตก็เหมือนกัน เมื่อเราสำรวมระวังคอยรักษาไว้ให้อยู่ในอารมณ์อันเดียว ความสงบเกิดขึ้นก็ทำให้ได้ความสุข ความ

อิ่มเอิบเบิกบานก็เกิดขึ้นเพราะจิตรวมตัวแล้วเป็นสมาธิแล้ว ก็จะทำให้เห็นผลของการปฏิบัติ ศรัทธาก็จะเพิ่มพูนขึ้น เป็นกำลังสำคัญที่จะทำให้ความเพียรเพิ่มพูนยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้น องค์ประกอบสำคัญ ๓ ประการเป็นส่วนที่เราจะต้องทำให้เกิดมีขึ้น ต้องเตรียมให้พร้อม โดยปรารภว่าสังขารร่างกายของเรานี้ไม่จีรังยั่งยืนเลย จะแตกดับจะตายไปในวันใดเราก็รู้ไม่ได้ การที่เรารีบทำความเพียรเสียในวันนี้นั้นเป็นเรื่องดี เป็นลักษณะความไม่ประมาท ถ้าเราปล่อยกาลเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าๆ ชีวิตของเราก็จะหมดสิ้นไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนไว้ว่า "อัชเชวะ กิจมาตัปปัง" ความเพียรเครื่องเผาผลาญกิเลสควรรีบทำเสียแต่ในวันนี้ "โก ชัญญา มรณัง สุเว" ใครจะพึงรู้ว่าความตายจะมาในวันพรุ่งนี้ "น หิ โน สังครันเตนะ มหาเสเนน มัจจุนา" การผลัดเพี้ยนต่อพญามัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่ไม่มี ภาษิตนี้ก็เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า การปรารภความเพียรเพื่อขัดเกลาจิตให้ผ่องใสยกระดับจิตให้สูงเป็นกิจที่ควรรีบทำ ไม่ควรผัดวันประกันพรุ่งว่าเมื่อนั้นเถอะเมื่อนี้เถอะ เรารีบทำเสียแต่ในวันนี้ผลก็จะเกิดมีขึ้นแก่เราในวันนี้ เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่าอนุโมทนายินดีที่ญาติโยมทั้งหลายมีศรัทธาเข้ามาปฏิบัติธรรม ณ สถานที่นี้

หลักของการปฏิบัติใช้สติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทาง สติปัฏฐาน คือ ที่ตั้งของสติ ๔ ประการ ประการแรก เรียกว่า กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ พิจารณากายเป็นอารมณ์ ประการที่สอง เวทนานุปัสสนา พิจารณาเวทนา คือ ความสุขทุกข์เป็นอารมณ์ ประการที่สาม จิตตานุปัสสนา พิจารณาถึงจิตที่คิดไปต่างๆ เป็นอารมณ์ ประการที่สี่ ธัมมานุปัสสนา พิจารณาถึงสภาวะธรรมที่เกิดขึ้น เช่น ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้องสัมผัส รู้อาการที่เกิดขึ้นพิจารณาปล่อยวางละความยึดติด จิตเมื่อมีฐานที่ตั้งของสติ ๔ ประการนี้แล้วสติก็จะมีกำลังแก่กล้ายิ่งขึ้นตามลำดับ เมื่อสติมีกำลังแก่กล้าแล้วก็สามารถจะปิดกั้นอารมณ์ที่จะชักพากิเลสเข้ามาสู่ใจให้ห่างไกลออกไป เหมือนบ้านที่มีบานประตูปิดหรือมีกำแพงป้องกัน หรือมีสิ่งมาปิดกั้นไม่ให้สิ่งที่เราไม่ต้องการเข้ามาสู่สถานที่ที่เราหวงห้าม ใจของเราก็เหมือนกัน เมื่อเรามีสติเข้มแข็ง ป้องกันไม่ให้สิ่งที่เป็นกิเลสเข้ามาสู่ใจ ใจเราก็ผ่องใส สงบเป็นสุข มีความสว่าง มีความอาจหาญ มีความร่าเริงบันเทิงใจ เพราะฉะนั้นต้องทำสติให้อยู่ในฐานทั้งสี่นี้ ให้ติดต่อกันไป

ไม่ขาดสาย โดยการกำหนดการยืนการเดินให้ชัดเจน การยืนการเดินชัดเจนนี้เป็นการตั้งสติให้มั่น เมื่อสติตั้งมั่นแล้วก็มีพลังเกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นต้องพยายามทำให้จิตอยู่ในอารมณ์ปัจจุบัน กำหนดให้ชัดเจนให้ดิ่งลงไปว่า "ยืนหนอ" กำหนดตั้งแต่ศีรษะไปถึงกลางตัว เอาสะดือเป็นศูนย์กลางตัว ถึงกลางตัวแล้วก็เพิ่มคำว่า "หนอ" พร้อมกับนึกตามลงไปถึงพื้นเท้าแล้วก็ไล่ขึ้นมาอีกจากพื้นเท้ามาถึงท้อง แล้วกำหนดพร้อมกับคำว่าหนอขึ้นมาข้างบนกำหนดด้วยสติกลับไปกลับมา ๕ ครั้งให้ชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้สติก็จะอยู่กับตัวไม่วอกแวกไปอื่นได้ เพราะสตินี่เกิดพร้อมกับจิตดับพร้อมกันกับจิต มีอารมณ์เป็นอันเดียวกันกับจิต มีที่อยู่อาศัยเป็นอันเดียวกันกับจิต เมื่อตั้งสติเอาไว้จิตก็พลอยตั้งอยู่กับสติ จึงไม่ฟุ้งซ่านไปไหน จึงเป็นปัจจัยที่จะทำให้จิตนั้นเป็นสมาธิแบบขณิกสมาธิ คือ เกิดดับ เกิดดับ ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย การกำหนดยืน กำหนดเดินเป็นเบื้องต้นของการปฏิบัติ ทำให้ชัดเจน การยกเท้าขึ้น ย่างเท้าก้าวไป วางเท้าลงให้ชัดเจน เหมือนอย่างกับเราควานหาของในน้ำ เราจะไม่เห็นเท้าของเรา แต่ความรู้สึกของเราจะไปอยู่ที่เท้า เท้าจะไปสัมผัสถูกสิ่งใดความรู้สึกก็ชัดเจนตรงนั้นถ้าเป็นไปได้อย่างนี้เรียกว่า สติ สติทันกับอิริยาบถ และเป็นปัจจุบันอารมณ์ ถ้าทำได้อย่างนี้ติดต่อกันไปก็จะแนบแน่นอยู่กับกาย เวลาที่นั่งก็กำหนดอาการพองยุบที่ท้องให้ชัดเจนก่อนที่เราจะกำหนดลมหายใจก็ทำปกติว่าอาการที่เราหายใจนั้นมีอาการที่หายใจเข้า ลมก็เข้าจากช่องจมูกไป ผ่านลำคอไป ผ่านทรวงอกไป เข้าไปถึงท้อง เมื่อเข้าไปถึงท้องท้องก็โป่งพองขึ้น ก็กำหนดอาการที่ท้องโป่งพองขึ้นนั้นว่า "พอง" พอสุดแล้วเพิ่มคำว่า "หนอ" พร้อมการกำหนด เมื่อสุดพองแล้วก็ยุบก็กำหนด "ยุบ" พอสุดยุบเพิ่มคำว่า "หนอ" พร้อมการกำหนดให้ชัดเจนอย่างนี้เรียกว่ามีกายเป็นอารมณ์ สติก็ตั้งมั่นอยู่ที่กาย คือ เป็นส่วนลมหายใจนี้ ถ้าทำได้อย่างนี้ชัดเจน สติก็มีที่ตั้ง คือ ฐานกาย เรียก กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

ขณะที่เรานั่งอยู่นี้ พอนั่งไปสักชั่วเวลาหนึ่ง ก็จะเกิดอาการปวด อาการคัน อาการชาขึ้น ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้เราต้องเป็นทุกข์กระสับกระส่าย ต้องกำหนดนี้เรียกว่า เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ไปกำหนดเวทนาเป็นอารมณ์ เช่น อาการคันเกิดขึ้น กำหนดคันหนอๆๆ ทำความรู้สึกไปที่อาการคันนั้นช้าๆ แม้ไม่หายคัน

ก็อย่าไปเกา กำหนดสำทับไปว่า นี้เป็นเวทนา ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัยแล้วก็ดับไป ห้ามความอยากเกา ถ้าเกิดความคิดว่าอยากเกาก็กำหนดจิตว่า "อยากเกาหนอๆๆ" อันนี้เอาสติไปกำหนด กระแสตัณหาๆ เข้ามาสู่ใจไม่ได้ เวทนาก็สักแต่ว่าเวทนา เมื่อสมาธิดีกำหนดเข้าอาการคันนั้นก็หายไป ถ้าเราไปลุอำนาจแก่ตัณหา เมื่อคันแล้วก็เกา สมาธิที่กำลังจะเกิดขึ้นก็เสื่อมไป เพราะฉะนั้นอย่าพึ่งไปเกาต้องกำหนดจนกว่าจิตจะไม่ไปติดที่เวทนานั้น ปล่อยวางไปได้ อันนี้เรียกว่าชนะเวทนาไปส่วนหนึ่งแล้ว ต่อไปจิตก็จะเข้มแข็งยิ่งขึ้น

ขณะที่เรานั่งกำหนดอยู่ที่อาการท้องพองท้องยุบ บางทีจิตก็ถูกสัญญาพาไป จะมีเรื่องราวเกิดขึ้นมาในใจเป็นรูปบ้าง เป็นเสียงบ้าง เป็นส่วนที่เป็นภาพมาปรากฏ ทำให้เกิดความยินดี หรือเกิดความนึกคิดไปตามอารมณ์ที่มาปรากฏนั้น จิตก็จะห่างจากอาการที่เรากำหนดพองยุบนี้ จิตจะถูกอารมณ์ที่ปรากฏขึ้นในใจ เรียกว่า สัญญานี้พาไป ต้องกำหนดอาการตรงนี้ว่า "คิดหนอๆๆ" คิดอะไรก็กำหนด อย่าปล่อยให้ผ่านไป เมื่อเป็นเช่นนี้ จะตัดกระแสของความคิดให้ขาดลง จิตก็จะอยู่ในปัจจุบันอารมณ์ เป็นสมาธิขณิก อันนี้เรียกว่า เอาสติไปกำหนดความคิด เรียกว่า จิตตานุปัสสนา ถ้าเรากำหนดความคิดอยู่บ่อยๆ ความคิดก็จะค่อยลดน้อยลงไป เห็นโทษของความคิดว่าความคิดนี้เป็นเหตุให้จิตดิ้นรนไม่สงบ การปล่อยให้จิตนึกคิดไปนั้น เป็นการเสียเวลา จิตไม่ตั้งมั่นอยู่ในสมาธิ รีบดึงจิตเข้ามาสู่อาการที่เรากำหนด ที่ท้องพองท้องยุบนั้นให้ชัดเจน อันนี้เรียกว่า เราเอาสติไปกำหนดรู้จิตที่คิดไปแล้วแก้ไขปัญหาไม่ให้คิดฟุ้งซ่านไป

ขณะที่เรานั่งจะได้ยินเสียงปึงปังโครมครามจากการก่อสร้างเป็นระยะๆ อันนี้ก็เป็นสภาวะของธรรมะ เพราะเรามีหูเราจึงได้ยิน ถ้าเราไม่มีหู หูเราหนวกเสียก็คงไม่ได้ยิน หรือว่าถ้ามีสิ่งที่เราปิดกั้นไม่ให้เสียงเข้ามาได้ เราก็ไม่ได้ยิน ในขณะนี้หูเราเปิดอยู่เสียงเข้ามาได้ เราจึงได้ยินแต่ไม่ใช่เท่านั้น บางทีมีเสียงถ้าเราไม่ใส่ใจก็ไม่ได้ยินได้เหมือนกัน เราก็กำหนดได้ยินหนอๆ แล้วก็ปล่อยไป ทำจนกว่าว่าเสียงที่มากระทบนี้ไม่ใส่ใจจะดังยังไงก็ดังไปเราไม่ไปใส่ใจ ปล่อยไป พิจารณาแล้วปล่อยไป ละไป จนรู้สึกว่าเป็นธรรมดา จิตไม่รำคาญ ก็ทำของเราไปได้กำหนดอาการท้องพองท้องยุบไปเรื่อยๆ เมื่อกำหนดเสียง รู้เท่าทันเสียง

ไม่ไปโกรธ ไม่ไปขุ่นเคืองเสียงที่มากระทบ ว่าทำไมจึงเอะอะปึงปังโครมครามอย่างนี้ ก็รู้เท่าทันว่านี่กำลังก่อสร้าง ก็เป็นอย่างนี้เราก็มาอาศัยอยู่ชั้นล่าง เขาทำอยู่ชั้นบน เสียงมันไม่มาทำให้เราเจ็บเนื้อเจ็บตัวอะไร เราไม่ใส่ใจเสียมันก็เป็นเรื่องของเสียง อันนี้เรียกว่ากำหนดรู้ธรรมะ รู้ธรรมะเท่าทันอารมณ์ กลิ่น รส หรือสัมผัสที่เกิดจากเย็นร้อนก็ดี เวลาที่เราลืมตาแล้วเห็นรูปก็ดีอันนี้เป็นธรรมะ เรียกว่า ธรรมารมณ์ ส่วนหยาบๆ เบื้องต้น เมื่อเรากำหนดรู้เสียจิตก็ไม่ไปติดในเสียง ไม่ไปติดในรูป ไม่ไปติดในกลิ่น ไม่ไปติดในรส พิจารณาแล้วปล่อยวางละไป อันนี้เป็นหลักของการปฏิบัติที่จะทำให้จิตเป็นสมาธิเมื่อปฏิบัติเกิดอาการอันใดขึ้น กำหนดรู้อาการนั้น อย่าไปยินดีหรืออย่าไปกลัว อย่าไปยินร้าย ทำใจของเราให้อยู่ในปัจจุบันอารมณ์ที่เรากำหนดอาศัยอาการที่กำลังเกิดอยู่นี้เป็นที่ตั้งของจิต เรียกว่า มีสติเป็นที่ตั้ง เรามีที่ตั้งของสติ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ตามที่กล่าวแล้วนี้ ย้ายไปย้ายมาตามอาการที่ปรากฏชัดเจน ถ้าขณะที่เราเดินจงกรมอยู่นั้นจิตแวบไปคิดเรื่องอื่นก็ต้องกำหนดอาการที่คิด ถ้าเกิดอาการไม่สบายเจ็บปวดอะไรขึ้นก็กำหนดเวทนาที่เกิดขึ้นนั้นหรือสภาวะที่มากระทบ เช่น เสียงมากระทบหูก็กำหนดเสียงนั้น กำหนดแล้วก็ปล่อยวางละไป

วิธีการที่ทำอย่างนี้ เรียกว่า เราตั้งสติเอาไว้ในฐานทั้งสี่ เมื่อสติมีที่ตั้งอยู่ในฐานทั้งสี่ จิตก็พลอยตั้งอยู่ด้วย เพราะเกิดพร้อมกันดับพร้อมกัน มีอารมณ์เป็นอันเดียวกัน มีที่ตั้งมีที่เกิดเป็นอันเดียวกัน เพราะฉะนั้น จิตกับเจตสิกที่ประกอบด้วยสตินี้ ก็จะทำหน้าที่ให้คุณธรรมที่มาเกิดร่วมกันนั้น ได้เกิดร่วมกันแล้วก็ทำให้เกิดเป็นคุณภาพที่ทำให้จิตนั้นสูงขึ้น ผ่องใสมีความสุขความสงบระงับภายในขึ้นเป็นของที่รู้ได้เฉพาะตน

เพราะฉะนั้นขอให้คณะญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ จงตั้งอกตั้งใจตามที่กล่าวแล้ว ตั้งสติเอาไว้ที่ฐานทั้ง ๔ มีเวทนา ความเสวยสุข ทุกข์ มีสัญญาความจำ มีสังขารความคิด มีวิญญาณความรู้ ที่มาประชุมกัน เรียกว่าขันธ์ ๕ รวมเรียกว่า รูปกับนาม เอาขันธ์ ๕ นี้เป็นอารมณ์ คือ กำหนดที่รูป รู้ที่นาม เอานามไปรู้รูป สัมพันธ์กันไปอย่างนี้ เรียกว่าใช้สติปัญญาไปรู้รูปรู้นามเป็นหลักของการเห็นแจ้งรู้จริงในกองสังขาร จะเป็นเหตุทำให้เราเข้าใจถึงความเป็นจริงใน

สังขารร่างกายว่า ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแตกดับไปในที่สุด อันนี้เป็นความจริงของลักษณะของสังขาร เมื่อเราเห็นแจ้งรู้จริงในสิ่งเหล่านี้แล้วใจก็จะคลายจากความยึดถือไปตามลำดับ จะละความสำคัญมั่นหมายในสิ่งที่เราเห็นว่าเที่ยงว่าเป็นของไม่เที่ยง ที่สำคัญว่าเป็นสุขเห็นเป็นความทุกข์ สำคัญว่าเป็นตัวเป็นตนเห็นว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ที่สำคัญว่างามเห็นว่าเป็นของไม่งาม ความสำคัญผิดความจำผิด ความเข้าใจผิดว่าเป็นของเที่ยง เป็นสุข เป็นตัวเป็นตน เป็นของงามย่อมลดละไปตามลำดับ เมื่อเราเข้าใจตามความเป็นจริงแล้ว ความยึดถือว่าเป็นเราเป็นของเรา เป็นของเที่ยง เป็นความสุข เป็นของงามนั้นจะค่อยๆ บรรเทาเบาบาง เมื่อใจว่างจากความยึดถือก็จะรู้สึกปลอดโปร่งโล่งสบาย เหมือนคนวางภาระหนักลงเสียได้ก็รู้สึกว่าเป็นสุข มีความเบาไม่ต้องแบกไม่ต้องหามเหนื่อยยากการวางสิ่งที่ยึดถือนั้นต้องวางด้วยปัญญา ตามที่กล่าวแล้ว คือ ต้องเห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นของไม่ใช่ตัวตน เป็นของไม่งดไม่งามก็จะทำให้ใจของเรานั้นเป็นอิสระ ไม่ต้องตกเป็นทาสของกิเลสมาบงการให้เราเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ต่อไป

ขออนุโมทนาที่คณะญาติโยมที่มาปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ทุกคนจงได้รับผลของการปฏิบัติสมควรแก่กำลังของสติปัญญาและความเพียรที่จะเป็นเหตุให้เป็นไป และขออำนาจคุณพระรัตนตรัย และเทพาอารักษ์ จงรักษาให้ปราศจากโรคาพยาธิอุปัทวันตราย ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปก้าวหน้า ได้รู้ธรรมเห็นธรรม ได้รับรสแห่งพระธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามกำลังวาสนาบารมีของทุกคนเทอญ.

****

โอวาท
ปิดการอบรมข้าราชการครูเขตมีนบุรี
๕ พฤษภาคม ๒๕๔๓

เจริญสุขคณะปฏิบัติธรรมทุกท่าน การปฏิบัติธรรมที่ผ่านไปนี้ก็คงจะเป็นที่ซึมซับรับทราบของผู้ปฏิบัติธรรมโดยทั่วกันแล้วว่า เป็นสันทิฏฐิโก แปลว่า ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้พึงรับทราบด้วยตนเอง และธรรมะนี้เป็นปัจจัตตัง คือเป็นของเฉพาะตน แต่ละคนนั้นเกิดขึ้นไม่เหมือนกัน อาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นแต่ละคนนั้น ก็จะทำให้ผู้ที่ธรรมะเกิดขึ้นนั้นได้รับทราบว่า ธรรมะที่เกิดขึ้นแก่เราเป็นอย่างไร ก็จะนำมาเทียบเคียงให้เข้าใจว่าธรรมะที่เกิดขึ้นนั้นมีความสำคัญหรือว่ามีความที่เราควรจะกำหนดรู้อย่างไร การปฏิบัติธรรมที่ผ่านมาระยะเวลา ๒ - ๓ วันนั้น เป็นที่ซึมซับรับทราบของแต่ละท่าน ได้อ่านดูบันทึกความคิดเห็นที่ได้จัดทำขึ้นนั้นก็พอจะประมวลลงได้ว่า ธรรมะที่เกิดขึ้นแต่ละคนนั้นก็เป็นที่กำหนดรู้เป็นที่ทำความเข้าใจว่าต่อไปจะได้แก้ไขปัญหาของชีวิตได้ถูกต้อง และใช้ในการที่จะดำเนินชีวิตเพื่อความสุข เพื่อความสงบร่มเย็นต่อไปได้โดยสะดวกขึ้น เปรียบเหมือนอย่างกับเรามาเดินทางที่เราไม่เคยเดิน เมื่อเรารู้จักทางแล้ว ต่อไปเราก็เดินเองได้ ไม่ต้องกลัวหลงทาง ทางปฏิบัติที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานไว้เป็นเครื่องดำเนินไปสู่ความสงบร่มเย็น พ้นจากทุกข์โดยเด็ดขาดในโอกาสต่อไป เวทนาที่แต่ละคนได้รับนั้น เป็นเครื่องกำหนดให้เรารู้ว่า เป็นของจริงที่มีอยู่ในร่างกายของแต่ละคน และก็สามารถที่จะสงบระงับดับหายไปได้ เมื่อสมาธิดี จิต สติ ของเรามั่นคง เรามีความพร้อมที่จะไปกำหนดรู้ พิจารณาละสิ่งที่เป็นข้าศึก คือทุกขเวทนานี้ให้หมดไปได้ เมื่อเรากำหนดไป ทุกขเวทนาที่ครอบงำอยู่นี้หลุดพ้นหายไปด้วยอำนาจของธรรมโอสถ คือ ธรรมะที่เป็นยานี้ จะทำให้เราได้กำลังใจต่อไปว่าต่อไปเราไม่ต้องกลัวแล้วเพราะทุกขเวทนานี้เป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็เปลี่ยนแปลงไป เมื่อเรามีกำลังดี มีสมาธิดี มีการกำหนดชัดเจนดี ไม่หวาดกลัวเวทนานี้ก็หายไป จางไป หมดไป ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา ต่อไปจะเกิดมากกว่านี้อีก หนักหนาสาหัสเราก็สามารถที่จะอดทน ที่จะกำหนดพิจารณาและละไปได้ในที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้เราก็ไม่ต้องหวาดหวั่นพรั่นพรึงต่อทุกขเวทนาที่

จะมาข้างหน้า เวลาที่จะตายต่อไปเราก็ไม่ต้องหวาดกลัวทุกขเวทนาแล้วเพราะเราเคยผจญมาแล้ว อันนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เราได้ที่พึ่งตามหลักพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมที่ผ่านมาระยะเวลามันสั้นไป พอจะดี พอจะสบายก็ถึงกำหนดกลับ ก็จึงเป็นสิ่งที่น่าเสียดายว่าถ้าอยู่อีกสัก ๒ - ๓ วัน ก็คงจะได้ธรรมะที่ดีประณีตยิ่งขึ้นไปอีก เปรียบเหมือนกับสิ่งใดที่เราทำอยู่กำลังจะดี ใกล้จะสำเร็จดีแล้วก็หมดเวลา หมดโอกาสที่จะทำต่อไปให้แล้วเสร็จ หรือว่าให้มันดียิ่งขึ้นไปอีก อันนี้ก็เป็นเครื่องชวนใจของเราว่าต่อไปจะต้องทำให้ยาวนานกว่านี้อีก หาโอกาสปฏิบัติให้ได้สักอาทิตย์หนึ่ง เจ็ดวันก็จะได้รับผลของการปฏิบัติประณีตดียิ่งขึ้นกว่านี้ไปอีก

การปฏิบัติที่ผ่านมาเราใช้องค์ประกอบ ๓ ประการคือ อาตาปี มีความเพียร สัมปชาโน รู้ตัวทั่วพร้อม สติมา มีสติ องค์ประกอบ ๓ ประการนี้เป็นเครื่องมือสำคัญของการปฏิบัติ บางครั้งเราถูกทุกขเวทนาครอบงำมาก ใจกระสับกระส่าย ถ้าเราปรารภความเพียรเข้มแข็งว่าตายเป็นตาย ชีวิตเราถวายพระพุทธเจ้าไปแล้ว ที่เรากล่าวคำว่า อิมาหัง ภะคะวา อัตตะภาวัง ตุมหากัง ปะริจจะชามิ เราถวายชีวิตร่างกายนี้ต่อพระรัตนตรัยไปแล้ว ถ้าเราปรารภความเพียรเช่นนี้จิตใจเข้มแข็งอาจหาญร่าเริง ทุกขเวทนาที่ครอบงำอยู่นั้นก็ไม่สามารถที่จะทำให้จิตนั้นท้อแท้หรือว่าหมดความพยายามได้ เพราะฉะนั้นความเพียรที่ปรารภด้วยการสละร่างกายชีวิตนี้บูชาพระรัตนตรัย เป็นจุดสำคัญที่จะทำให้เราได้พลังที่จะต่อสู้กับเวทนาในโอกาสต่อไป

การปฏิบัติต้องยึดหลักสติปัฏฐาน ๔ ตามที่กล่าวแล้ว ก็คงจะได้แนวทางไปแล้วว่าใจของเราถ้ามีที่ตั้งที่กำหนดเป็นปัจจุบันอารมณ์ จะไม่ฟุ้งซ่านไปอื่น จะรวมตัวกันเป็นสมาธิ เพราะว่าสติเป็นธรรมชาติเหนี่ยวรั้งดึงจิตไว้ไม่ให้ไหลไปตามอำนาจของอารมณ์ที่มาชักพาไป เมื่อเรามีสติเหนี่ยวรั้งจิตเอาไว้ในฐานที่ตั้ง คือกายบ้าง กำหนดเวทนาบ้าง กำหนดความรู้สึกนึกคิดบ้าง กำหนดสภาวะที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจบ้าง ก็ทำให้จิตนั้นไม่ออกไปรับอารมณ์ภายนอก เรียกว่าไม่ฟุ้งซ่าน ไม่คิดพล่านไป ทำให้จิตนั้นมีความสงบ เมื่อจิตสงบเกิดพลังงานขึ้นทำให้จิตนั้นมีปัญญาที่จะไปพิจารณาสังขารเห็นตามความเป็นจริง ธรรมะนี้มีจริง แต่ก่อนเคยปวด เดี๋ยวนี้มันหายปวดไป เวทนาไม่เที่ยงเป็นความจริง

เราจะเอาชนะทุกขเวทนาได้แล้วใจก็ร่าเริงบันเทิง ทำให้เกิดความขยันในการที่จะปฏิบัติต่อไป

ความจริงทุกขเวทนาที่กล้าแข็งนั้นเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จิตนั้นเพิ่มพลังขึ้น เหมือนไฟที่ร้อนจัดก็เผาเหล็กให้มีความอ่อนมากขึ้น เมื่อเราถูกเวทนาเข้มงวด หรือเวทนาอันเผ็ดร้อนอันเจ็บแสบนั้น ก็จะทำให้จิตนั้นมีพลังต่อสู้ทำให้เกิดความพยายามมากขึ้น เมื่อชนะได้จิตใจก็แข็งแกร่งเหมือนเหล็กที่ถูกไฟเผาจนแดงแล้วเอาไปตีไปทุบเข้าก็เกิดความแข็งเพิ่มขึ้น และทุกขเวทนานั้น ถ้าจะพิจารณาให้เป็นประโยชน์ก็เป็นประโยชน์ เพราะทำใจของเราให้เข้มแข็ง ทำให้แกร่งขึ้น ถ้าเวทนาไม่เผ็ดร้อนหรือว่าไม่รุนแรงจิตใจเราก็ไม่เข้มแข็งขึ้น สบายๆ เรื่อยๆ แต่ถ้าเราได้ผจญทุกขเวทนาแรงๆ แล้วจะทำให้จิตของเรานั้นแข็งแกร่งต่อไปก็มีพลังที่จะต่อสู้กับทุกขเวทนาที่ยิ่งขึ้นไปอีก ถ้าเวทนาเล็กๆ น้อยๆ ก็เป็นอันว่าไม่เดือดร้อนอะไรแล้ว ต่อไปก็ไม่ต้องกลัวแล้ว อันนี้เป็นส่วนดี

ความรู้สึกนึกคิดถ้าเราเข้าใจว่า ความรู้สึกนึกคิดนั้นเป็นส่วนที่ทำให้จิตเพลียจิตหมดกำลัง หรือทำให้จิตนั้นไม่มีความสุข ไม่สงบ เห็นโทษของความคิดฟุ้งซ่านไปเช่นนี้แล้ว ต่อไปก็ต้องพยายามตัดกระแสความคิดนั้นด้วยการกำหนดความคิด เมื่อกำหนดความคิด สติจะปิดกั้นจิตไม่ให้คิดไป ใจก็เป็นสมาธิ หรือใจก็อยู่ในอารมณ์ของกรรมฐาน ธรรมะที่เกิดร่วมกันก็จะส่งเสริมให้จิตนั้นมีความสงบความสุข ทำให้เกิดพลังในการที่จะทำกิจการงานที่ยากและใหญ่ให้สำเร็จไปด้วยดี หรือแม้แต่กิจการที่ไม่ยากไม่ใหญ่ก็ย่อมเป็นไปได้โดยง่ายรู้สึกสะดวกสบายขึ้น เพราะเนื่องจากจิตมีพลัง

การฝึกกรรมฐานตามแนวที่ได้ทำกันมา ๒ - ๓ วันนี้เป็นอุบายวิธีที่จะทำให้ได้ผลานิสงส์ ผลที่ท่านประกาศไว้ ๔ ประการ คือ เพื่อความหมดจด ความหมดจดก็คือสภาพที่จิตใจนั้นไม่เศร้าหมองด้วยอำนาจของกิเลส ตามที่กล่าวแล้วกิเลสเกิดขึ้นเพราะเราไม่ได้มีสติเป็นเครื่องรักษา ถ้าเรามีสติเป็นเครื่องรักษาจิตไว้กิเลสก็เข้ามาสู่ใจไม่ได้ใจก็จะผ่องใส เหมือนเราปิดประตูหน้าต่างเสีย แมลงที่จะเข้ามาทำให้วุ่นวายทำให้เศร้าหมองนั้นก็เข้ามาไม่ได้ ความผาสุกหรือความสะดวกสบายก็เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นการปิดกั้นจิตไว้ด้วยสติ จึงเป็นส่วนสำคัญที่เราต้อง

ฝึกไว้ต้องคอยทำให้เกิดมีขึ้นและคอยระมัดระวังอย่าเผลอขาดสติ อย่าเผลอปล่อยสติให้เลื่อนลอย หมายความว่าต้องพยายามกำหนดสิ่งเฉพาะหน้าไว้ ตั้งสติไว้ สตินี้ต้องเกิดจากความเพียรตามที่กล่าวแล้ว เมื่อเรารักษาสติ สติก็รักษาเรา ทำให้ใจนั้นสะอาดหมดจด

ความโศก ความร่ำไรรำพัน เนื่องจากไปคิดถึงอารมณ์ที่ผ่านมาแล้ว ความสูญเสีย ความคับแค้นที่เกิดจากการถูกบีบคั้นจากการที่บุคคลอื่นข่มเหงรังแก ไม่สามารถที่จะแก้แค้นตอบแทนก็คับแค้นอยู่ในใจ อันนี้เป็นเหตุลิดรอนใจให้ขาดความสงบความสุข เมื่อเรามีสติกำหนดความคิดนั้นเสีย ตัดกระแสให้ขาดด้วยสติ กำหนดคิดหนอๆๆ แล้วก็แล้วกันไปอย่าไปใส่ใจถึงสิ่งที่ผ่านไปแล้ว มันไม่หวนกลับคืนมาอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ได้ ใจก็จะคลายจากความเศร้าโศกหรือความแห้งผากเกิดความปีติเบิกบานใจว่า เรามีที่พึ่งแล้ว การสูญเสียนั้นมันก็เป็นเรื่องที่หมดกันไปแล้ว ใช้หนี้ใช้เวรกันไป ไม่มาคำนึงถึงให้รกใจของเรา เราตั้งต้นชีวิตของเราใหม่ด้วยการสั่งสมเพิ่มพูนคุณงามความดีด้วยการเจริญสติของเราทุกวัน อันนี้ก็เป็นเหตุทำให้ความโศก ความร่ำไรรำพัน ความคับแค้นนั้น ก็จะสงบระงับดับลงไป ความทุกข์กาย โรคภัยไข้เจ็บบางชนิดบางอย่าง เช่น ความเจ็บ ความปวด ความขัด หรือว่าโรคที่เกิดจากกรรม เมื่อเรามาทำใช้หนี้ใช้เวรใช้กรรมไปบ่อยๆ เข้า หมดหนี้หมดเวร โรคก็หายเกิดความสบายกายขึ้น ใจที่เคยคับแค้นที่เคยทุกข์เคยอึดอัดขัดข้อง เนื่องจากเราไม่รู้เท่าทันในขณะที่เกิดกิเลสเข้ามาครอบงำ เราก็ไม่รู้จักกำจัดออกไป ใจเราก็เดือดร้อนวุ่นวาย เราสงบระงับทุกข์อันนั้นได้เรียกว่า เพื่อความดับทุกข์กายทุกข์ใจ อันนี้ท่านบอกอานิสงส์ไว้ว่า "ทุกขโทมนัสสานัง อัตถังคมายะ" เมื่อความอัสดงดับไป แห่งความไม่สบายกายและความไม่สบายใจ "ญายัสสะ อธิคมายะ" เพื่อบรรลุธรรมที่ถูก เมื่อเราทำไปๆ ก็ได้แนวทางปฏิบัติว่า "นี่ทางพ้นทุกข์เป็นอย่างนี้เอง" เมื่อเราคุมจิตตั้งจิตไว้ดีมีสติคอยปิดกั้น ธรรมะที่จะทำให้เราเข้าถึงความพ้นทุกข์ก็ผุดขึ้นมาในใจ รู้เท่าทันว่า ใจไม่ไปยึดถือในสิ่งใดไม่ไปติดข้องในสิ่งใด ความทุกข์ในเรื่องนั้นก็ไม่มีปล่อยวางได้ ก่อนนี้เคยเคียดแค้นชิงชัง ผูกอาฆาตพยาบาทจองเวร หรือโลภโมโทสันเดี๋ยวนี้ปล่อยวางได้แล้วมองเห็นแล้วว่านั่นเป็นทางแห่งความทุกข์ บัดนี้เราเข้าใจทางที่จะปล่อยวางให้ว่างให้พ้นทุกข์ อันนี้เขาเรียกว่า ได้บรรลุธรรมที่ถูกขึ้นในจิตใจ

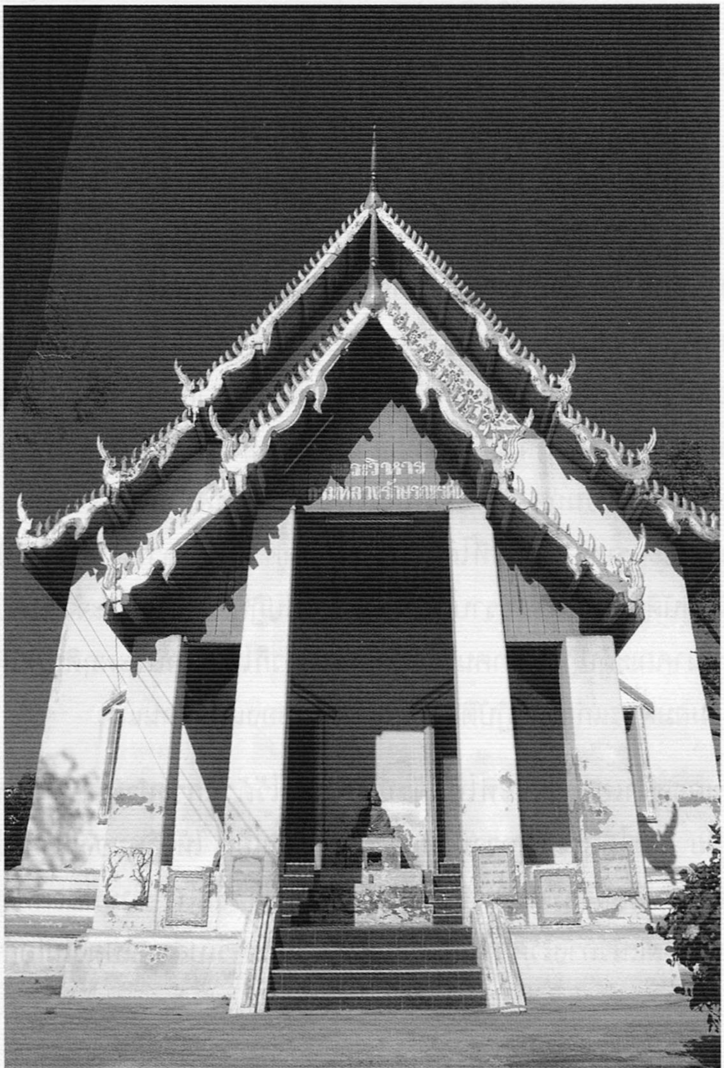
รู้สิ่งที่ควรละ เจริญสิ่งที่ควรเจริญ ทำให้เกิดขึ้น ละสิ่งที่ควรละไปได้นี้ เป็นแนวทางที่สำคัญที่จะทำให้เรานั้นได้ที่พึ่ง สุดท้ายก็คือ ความดับสนิทของกองทุกข์ทั้งมวล คือ จิตถึงกระแสพระนิพพาน กระแสพระนิพพานนั้นมีอยู่ตามธรรมชาติ เมื่อดับกิเลสตัณหาได้ จิตก็ไปสัมผัสกับนิพพานก็เป็นความเย็น ความเย็นกายเย็นใจจะเกิดขึ้นเมื่อจิตมีพระนิพพานเป็นอารมณ์

เพราะฉะนั้นขอให้คณะปฏิบัติธรรมที่ได้รับการปฏิบัติผ่านไปนี้ จงเอาไปทำต่อไป อันนี้เป็นแนวทางที่ถูกต้องที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานไว้ให้แก่พุทธบริษัท ก็ต้องขออนุโมทนาชื่นชมว่า เป็นบุญลาภของบรรดาคณะผู้ปฏิบัติธรรมทุกคนที่ได้มีโอกาสได้มารับรู้ ได้มารับทราบได้นำเอาไปใช้ในโอกาสที่เรายังมีชีวิตอยู่ ที่จะได้สร้างธรรมที่พึ่งของเราต่อไป ฉะนั้นหนังสือที่ได้รับไปนี้ ก็ได้เขียนขึ้นย่อๆ พอเป็นข้อให้ได้เอาไปศึกษา ไปทบทวนทำความเข้าใจ แล้วเอาไปทำเป็นประจำทุกวัน ธรรมะเหมือนยา ถ้าเรายังกินน้อยโรคยังไม่ค่อยหายดี ต้องเอาไปรับประทานทุกๆ วัน ทำให้โรคของเราหายสนิทแล้วนั่นแหละ เราก็จะได้ซาบซึ้งว่ายาของพระพุทธเจ้านี้มีประโยชน์แก่ชีวิตของเราอย่างนี้ แล้วจะได้ช่วยบอกคนอื่นเขาได้ต่อไป จะได้ช่วยกันเผยแผ่สันติสุข ความร่มเย็นกายใจนี้ให้คนอื่นที่ยังรุ่มร้อนยังทุกข์อยู่นั้นให้ได้มีโอกาสได้บำบัดทุกข์ ได้บำรุงสุขให้เกิดขึ้นแก่เขาเหล่านั้นต่อไป อันนี้ก็จะเป็นบุญเป็นกุศลที่จะช่วยกันเพิ่มพูนส่วนนี้ให้แพร่หลายออกไป ขออนุโมทนาคณะครูบาอาจารย์ที่ได้ตั้งใจถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจในเชิงปฏิบัติให้คณะผู้ปฏิบัติทุกคนได้รับทราบได้เรียนรู้เอาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันต่อไป และขออนุโมทนาคณะผู้ปฏิบัติทุกคนที่ได้ตั้งใจมาแล้วก็ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ได้รับธรรมะตามสมควรแก่การปฏิบัติตามบุญวาสนาของแต่ละคนแล้ว

ขอจงนำเอาธรรมะที่ได้แล้วนี้ไปรักษาไว้ด้วยการทำติดต่อกันไป อย่าทอดทิ้งเสีย ก็จะได้ประสบความสุขความสงบ ร่มเย็น ให้ชีวิตของเราอยู่ด้วยชีวิตอันประเสริฐ หรือชีวิตที่จะก้าวขึ้นไปสู่ความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ตามที่องค์พระสัมมา-สัมพุทธเจ้าตรัสแนวทางไว้คือสันติสุขอันยั่งยืน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงในโอกาสต่อไป

สุดท้ายนี้ขออธิษฐานอ้างคุณพระรัตนตรัยและบุญกุศลสัมมาปฏิบัติที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจมาปฏิบัติ จงเป็นพลวปัจจัย ปกป้องคุ้มครองให้ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย เจริญด้วยพรชัย ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และจงเจริญในธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดการเป็นนิจ สถิตอยู่ในคุณงามความดีให้ทวียิ่งๆ ขึ้นไปทุกคนเทอญ.

****

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาโยมที่มีศรัทธามาปฏิบัติธรรม ณ ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้ พรุ่งนี้เป็นวันวิสาขบูชา วันนี้เมื่อโยมตั้งใจมาปฏิบัติบูชาพระพุทธองค์ พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ อันนี้ถือว่าเป็นกุศลอันประเสริฐ

การปฏิบัติก็คือการนำธรรมะเข้ามาสู่จิตใจของเราหรือว่าการเข้าถึงธรรมะ ธรรมะก็คือ สิ่งที่พระพุทธเจ้าได้สอนเอาไว้ พระพุทธเจ้าท่านสอนเอาไว้ให้มีสติ จะทำอะไรให้มีสติ จะพูดอะไรให้มีสติ จะคิดอะไรก็ให้มีสติ สติก็แปลว่าความระลึก คือ นึกถึงสิ่งที่เราจะทำ เช่น การเดินจงกรมก็เป็นส่วนหนึ่งของการที่เราจะทำ เรียกกรรมฐาน เราเอาสติหรือความระลึกว่าเท้าขวาอยู่ข้างนี้พอบอกว่าขวายกเท้าขวาขึ้น ย่าง เหยียดเท้าไป หนอ วางเท้าลง สติของเราติดตามอาการที่เรากำหนดยกขึ้น ย่างไป แล้วก็วางลง ข้างซ้ายก็เหมือนกัน ซ้ายย่างหนอ เอาสติกำหนดตามไป อย่างนี้เรียกว่าเราปฏิบัติธรรม โดยการเจริญสติ สตินี้ก็จะต้องมีองค์ประกอบอีก ๒ องค์ด้วยกัน คือ ความรู้ตัว รู้ว่าเรากำหนดขวา ย่าง หนอ ถูกไหม เท้าซ้ายหรือเท้าขวา ถ้าเรากำหนดขวามันกลายเป็นเท้าซ้ายผิดแล้ว เราต้องรู้ตัวแล้วว่านี่ผิดต้องกำหนดใหม่ ขวา ย่าง หนอ ขณะที่เรากำหนดเอาสติไปรู้ตามนั้นความรู้ที่กำกับอยู่นั้นต้องคุมไว้ด้วยว่า เราว่าย่างนะ ย่างหรือยัง ถ้าเราว่าย่างมันยังไม่ย่างนี่ก็ไม่ถูกต้องกำหนดให้พอดีกัน ย่างก็ย่าง หนอก็วางเท้าลงเหยียบเท้าลงไปรู้ขณะนี้ เราก็ต้องทำติดต่อกันไปจนได้ระยะเวลาพอสมควร การเดินจงกรมก็จะมีการกำหนดเวลาไว้ว่า ๑๕ นาที ๒๐ นาที ตามที่ผู้นำฝึกจะเห็นสมควรว่ากี่นาทีดี ก็ต้องมีความเพียรความเพียรคือความตั้งใจเข้มแข็ง แม้จะเซบ้างจะงงบ้าง ก็อดทนทำความเพียรไปเมื่อเรามีความเพียรจิตใจเข้มแข็งมีสติ ตามระลึกตามรู้เมื่อมีองค์ประกอบ ๓ ประการนี้ทำติดต่อกันไปธรรมจะเกิดขึ้นแก่เราสติเกิดขึ้น ความเพียรเกิดขึ้น ปัญญาเกิดขึ้น เหมือนเรามีแสงสว่างส่องอยู่อะไรจะเข้ามาก็มองเห็น นี่ปัญญาเกิดขึ้นขณะที่เราเดินจงกรมอยู่นี่ ก็จะมีสิ่งเข้ามาผุดในใจของเราเรื่อยๆ ก็คือ ความจำ จำสิ่งนั้นสิ่งนี้มันก็แวบเข้ามาในใจ ต้องกำหนดตอนที่แวบเข้ามา นี่ก็กำหนด คิดหนอๆๆ เพราะมันเป็นตัวที่จะทำให้เราคิด กำหนด

รู้ก็ได้รู้หนอๆๆ นี่เขาเรียกสัญญา ถ้าเราไม่มาเดินจงกรมนี่เราไม่รู้หรอกว่าเขาเกิดขึ้นอย่างนั้น

บางครั้งเกิดอาการคันขึ้น คันตามหน้าบ้าง บางทีก็ปวดหลังบ้าง ร้อนตรงนั้น ขัดตรงนี้ อันนี้เขาเรียกว่าเวทนา เวทนาขันธ์ เวทนานี้เป็นต้นเหตุทำให้เราเกิดความไม่สบายแล้วคิดว่าเราจะแก้ไขยังไงคิดเบื่อหน่าย หรือว่าคิดที่จะเลิก คิดที่จะเกามัน คิดที่จะทำให้มันหาย อันนี้เป็นส่วนที่ทำให้ใจเราฟุ้งซ่าน เพราะฉะนั้นพออาการต่างๆ เกิดขึ้นก็ต้องกำหนดรู้หนอๆๆ หรือว่าคันหนอๆๆ ตามที่มันเป็น

เมื่อเรารู้เวทนารู้สัญญาความจำนี่แสดงว่าเราเกิดปัญญาแล้วต้องระวังสองอันนี้ อย่าให้มายุ่งกับเราเพราะถ้าเราไม่ระวังสองอันนี้ไว้ ความคิดก็จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ ความคิดเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ทำให้เรากำหนดกรรมฐานไม่ได้ จะทำให้เราก้าวเท้าไปผิด ขวาเป็นซ้าย ซ้ายเป็นขวา ยังไม่ย่างบอกย่าง ยังไม่ขวาก็ยกขึ้นมาแล้วอะไรอย่างนี้ ก็จะไม่เป็นปัจจุบันอารมณ์ไม่พอดี เราปฏิบัติธรรมก็เพื่อให้รู้ความเป็นจริงของร่างกายเรา ขณะนี้เรามีอาการเป็นอย่างไร เราอยู่ในลักษณะไหน กำหนดยืนนี่ใจเราอยู่กับตัวมั้ย ไล่ตั้งแต่ศีรษะ ยืนลงมา ถึงท้องแล้วก็หนอลงไป ทำได้มั้ยถ้าเราทำได้แสดงว่าเรารู้ตัว ต้องมีความเพียรประคอง พอถึงเท้าแล้วก็กำหนดยืนขึ้นมาถึงท้องอีก พอถึงท้องแล้วก็หนอขึ้นมาถึงศีรษะ นี่เรากำหนดตามอย่างนี้ ให้ความรู้สึกสติของเราวิ่งขึ้นวิ่งลงอยู่ช้าๆ เลื่อนไปช้าๆ เมื่อสติอยู่กับกาย ใจก็ไม่คิดไปอื่น เราทำอยู่อย่างนี้ปัญญาก็จะเกิดขึ้น เห็นว่าความคิดนี่มันเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยเมื่อเราไม่คิดออกไปนอกตัวก็รู้สึกสบาย ถ้าเราคิดไปนอกตัวแล้วใจก็ไม่สบายเพราะไปรับอารมณ์ภายนอก จะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า เมื่อจิตคิดอยู่ในตัวจิตก็มีกำลังทำให้รู้สึกจิตใจเข้มแข็งดีเรารู้ตัวอย่างนี้

ในขณะที่กำหนดยืนอยู่นั้นถ้ามีความคิดออกไปนอกตัว เราก็กำหนดคิดหนอๆๆ รู้เท่าทันความคิดอันนั้นอย่าให้ความคิดออกไปนอกตัวเราได้ อันนี้เรียกว่ามีความเพียรประคับประคองจิตใจไว้

ขณะที่เรานั่ง เมื่อเดินจงกรมเสร็จแล้วก็นั่ง ก็ดูรูปนั่งของเรา ว่านั่งศีรษะอยู่ยังไง หลังอยู่ยังไง หลังตรงหรือหลังงอ ถ้าหลังงอก็ต้องดัดให้ตรง พยายาม

ยึดให้เต็มที่ และดูเท้าของเราตึงมากไปมั้ย ถ้าตึงมากก็คลายให้หย่อนลง มือซ้อนกันดีมั้ย กำหนดอาการ แล้วก็มากำหนดอาการที่ท้องพองท้องยุบ โดยหายใจเข้าแรงๆ ให้ท้องโป่งขึ้นมา ปล่อยลมออกท้องยุบลงจนชัดเจนแล้วจึงกำหนดพองหนอ ยุบหนอๆๆ กำหนดไปเรื่อยตามอาการที่เป็น อย่างนี้เรียกว่าเราตั้งสติไว้ที่รูปที่นาม ท้องพองขึ้นเป็นรูป ไปรู้อาการที่พองนั้นเป็นนาม ท้องยุบลงก็เป็นรูป ไปรู้อาการที่ท้องยุบลงก็เป็นนาม เรากำหนดรู้รูปรู้นามอย่างนี้ รูปกับนามนี้ก็จะเกิดดับไปด้วยกัน

เมื่อเรากำหนดอาการที่เกิดดับก็จะมองเห็นความจริงว่าร่างกายคนเรานี้อยู่ด้วยลมหายใจ ไม่มีลมหายใจตาย ลมหายใจนี่เองทำให้คนเรานั้นมีชีวิตอยู่ชีวิตของเรานี่สั้นมากอยู่กับลมหายใจนี่เอง ถ้าเราหายใจเข้าแล้วหายใจออกก็ตาย หายใจออกแล้วไม่หายใจเข้าก็ตาย ความตายอยู่แค่จมูกนี่เอง เกิดความรู้สึกอย่างนี้ก็ทำให้สลดสังเวชว่าชีวิตของเรานี้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน จะตายลงในวันไหนก็ไม่รู้ได้ เวลาตายแล้วนี้ไม่มีอะไรติดตามเราไปได้เลย ร่างกายเรานี้ก็ต้องทิ้งเอาไว้ให้เขาฝังเขาเผากันไป จิตวิญญาณนี้ก็ไปตามกรรม ทำดีก็ไปดี ทำไม่ดีก็ไปไม่ดี เรานี่ได้สั่งสมบุญไว้พอหรือยังก็สำรวจดู ยังเราเพิ่งทำหน่อยเดียวเท่านั้นเอง ก็ต้องรีบแล้ว รีบทำบุญโดยตั้งจิตภาวนาให้ดี ทำติดต่อกันไปก็จะทำให้เราเกิดความรู้ความเข้าใจถึงความเป็นจริงว่าเมื่อเราตั้งสติให้อยู่ในตัว ปัญญาจะเกิดขึ้น เมื่อปัญญาเกิดขึ้นแล้วจะละสิ่งที่ยึดผิด ถือผิดไว้ได้ แต่ก่อนเราเคยยึดว่าทรัพย์สมบัติพัสถานมันเป็นของเรา เราต้องมี ต้องเป็น เอาไว้ให้ลูกให้หลานต่อไป เมื่อมาคิดว่าทรัพย์สมบัตินี่ผลัดกันชมไม่จีรังยั่งยืน ถ้าเราใช้ไม่เป็นก็ไม่เป็นประโยชน์อีก เราหาไว้ให้คนอื่นเขาทั้งนั้น ตัวเราก็ไม่ได้ใช้เท่าไหร่ คิดเช่นนี้แล้วใจ ก็เกิดความสลดสังเวชว่าสิ่งเหล่านั้นไม่มีประโยชน์สำหรับเรานัก ก็แค่กินแค่ใช้มีชีวิตอยู่เท่านี้ พอตายแล้วก็เป็นของคนอื่นเขาหมด เมื่อคิดเช่นนี้ได้ต่อไปนี้ก็ต้องทำให้เป็นประโยชน์แล้ว เอามาทำบุญทำทาน เอามาสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์เพื่อจะได้เกิดบุญแล้วเราจะได้เอาไปได้ อันนี้ทำให้เกิดปัญญาความคิดเช่นนั้น

เพราะฉะนั้นการที่เราเอาสติเอาปัญญาเอาความเพียรมาเรียนรู้เรื่องรูปเรื่องนาม ขันธ์ ๕ ของเรานี้ ก็จะทำให้เรานั้นได้ความสงบใจได้ปัญญา เมื่อเราเห็น

จริงแล้วว่าจิตคิดไปนี่ไม่ดี คิดไปอื่นนอกตัวนี่ไม่ดี ให้จิตคิดอยู่แต่ในตัว พยายามทำความรู้สึกไว้ที่ตัวของเรานั้น เวลาเดินก็กำหนดอาการเดิน เวลายืนก็กำหนดอาการยืน เวลานั่งกำหนดอาการนั่งกำหนดท้องพองท้องยุบทำไปอย่างนี้ติดต่อกันไปสองวันสามวัน ก็ใสขึ้นๆ เหมือนยังกับเราขัดล้างสิ่งที่สกปรกทำติดต่อกันไปมันก็สะอาดขึ้น ใจเราไม่มีสติ ไม่มีความเพียร ไม่มีความรู้ตัวนี่กิเลสมันเข้ามาเรื่อยๆ ใจเราก็เศร้าหมอง เมื่อเรารู้ตัวคอยกันไว้อย่าให้มันเข้ามา อย่าให้มันเข้ามารบกวนใจเราให้เศร้าหมอง ใจเราก็เป็นสุขสงบแล้วก็ผ่องใส สะอาดไม่มีกิเลสเข้ามาครอบงำ ถ้าเราทำได้อย่างนี้เราก็เห็นธรรมะว่าธรรมะนี้ทำให้เกิดความสุข ทำให้เกิดความหมดทุกข์ เพราะกิเลสเป็นตัวเหตุให้เกิดทุกข์ เมื่อเรากันไว้ได้มันก็ไม่มาทำให้เราทุกข์ใจ ทุกข์ใจจากความโลภ ทุกข์ใจจากความห่วงใย ทุกข์ใจจากความถือตัว ทุกข์ใจจากความเห็นผิดก็จะหมดไปเรื่อยๆ เมื่อกิเลสมันไม่เข้ามาสู่ใจเรา ใจเราก็เป็นอิสระไม่ตกเป็นทาสของมัน ก็จะทำให้เราเห็นว่าธรรมะของพระพุทธเจ้านี่มีคุณจริงๆ นะ พระพุทธเจ้าท่านละกิเลสเหล่านี้ได้ท่านจึงเป็นผู้มีความสุขที่สุด ไปอยู่ที่ไหนก็มีความสุข เพราะท่านละกิเลสได้ คนเรามีความทุกข์เพราะกิเลสนั่นเอง เมื่อเข้าใจอย่างนี้ก็พยายามกันกิเลส แล้วทีนี้ ตั้งสติ ทำความเพียร ทำความรู้ติดต่อกันไป อย่าให้ขาดตอน

เมื่อเราทำได้ติดต่อกันไปแม้ขณะที่ลุกจากนั่งไปแล้วจะเคลื่อนไหวไปไหนก็รู้อาการนั้นๆ ติดตามอาการนั้นๆ ไป เช่น จะเหยียดมือไป ก็ไปหนอๆๆ ไปจับอะไรก็ ถูกหนอๆๆ จับแล้วก็มาหนอๆๆ วางหนอๆๆ อะไรอย่างนี้ ติดตามอาการที่เป็นอยู่ อย่าให้ใจเราคิดไปอื่น ให้คิดอยู่แต่เรื่องที่เราทำ คิดแต่เรื่องในตัว ถ้าทำอย่างนี้ สติเราก็มีกำลังเพิ่มพูนขึ้น แข็งแรงขึ้น ต่อไปก็เป็นกำลังที่จะป้องกันกิเลสไม่ให้เข้ามาสู่ใจของเราได้ สติก็จะไม่เผลอ เมื่อสติไม่เผลอ มีความเพียร มีความรู้ สิ่งที่เป็นกิเลสก็เข้ามาไม่ได้แล้วเมื่อกิเลสเข้ามาไม่ได้ใจเราก็เป็นอิสระใจก็จะผ่องใส เหมือนเราตักน้ำใส่ตุ่มเอาไว้แล้วก็ปิดฝาให้ดี ผูกปากให้ดี น้ำก็ใส ยุงมาไข่ไม่ได้ จิ้งจกตกไปตายไม่ได้ ขี้ผงลงไม่ได้ น้ำก็สะอาด ใจเราก็เหมือนกันเมื่อเราทำความเพียรเหมือนเราตักน้ำใส่ตุ่มแล้วก็ปิดฝาให้มิดชิดอย่าให้จิ้งจก อย่าให้แมงมุม อย่าให้มด อย่าให้อะไรลงไปได้ น้ำก็ใสสะอาด เพราะฉะนั้นใจคนเรานี้ถ้ามีฝาปิดดี

มีสติ มีความเพียร มีปัญญา ปิดกั้นเสีย ใจก็ผ่องใส กิเลสมาสู่ใจไม่ได้ ใจก็มีประโยชน์ ใจก็ดี

ขอให้ญาติโยมตั้งใจปฏิบัติบูชา เจริญสติ มีความเพียร มีปัญญาทำติดต่อกันไป เราสมาทานศีลแล้ว ตั้งใจงดเว้นจากบาปจากเวร ถวายร่างกายของเรานี้แก่พระพุทธเจ้าไปแล้ว สละอัตภาพร่างกายไปแล้ว สละอัตภาพร่างกายแก่ครูบาอาจารย์ ขอปฏิบัติตามเยี่ยงอย่างของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกทั้งหลาย ท่านเดินทางอย่างนี้ ท่านปฏิบัติอย่างนี้ ท่านเจริญสติ ท่านจึงไปถึงซึ่งความสงบ ซึ่งความสุข อันไม่แก่ไม่ตาย เพราะฉะนั้นขอให้ญาติโยมจงตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามที่ได้สมาทานไว้แล้ว ให้สมกับที่กาลครั้งนี้เป็นกาลอันสำคัญ คือวันวิสาขบูชา ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ธรรมซึ่งเป็นวันคล้ายวันพรุ่งนี้ เพราะฉะนั้นญาติโยมทั้งหลายมาตั้งใจปฏิบัติกันในคืนนี้ทำให้เต็มสติกำลังความสามารถ แต่ว่าร่างกายก็อายุมากแล้ว ก็เอาแต่พอให้เต็มที่ อย่าให้เต็มทีนะ อย่าทำจนเต็มที เอาให้แค่เต็มที่พอแล้ว คือให้เต็มกำลังความสามารถของเราอย่าให้มันเกินกำลังไป ก็จะได้บุญกุศลที่ตั้งใจมาปฏิบัติบูชา

ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัย และกุศลศรัทธาที่ตั้งใจมาปฏิบัติ ขอจงประสบพบกับพระธรรมที่จะนำความสุขความสงบร่มเย็นมาสู่จิตใจ และขอกุศลนี้จงเผื่อแผ่ไปให้ญาติทั้งหลายได้อนุโมทนา และมีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ขออานิสงส์แห่งการปฏิบัติธรรมของญาติโยมทุกคนจงเป็นไปเพื่อประโยชน์ตน และประโยชน์ท่านตลอดกาลนานเทอญ.

****

๒ มิถุนายน ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาคณะผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านที่มีจิตศรัทธา มาปฏิบัติธรรม ณ โอกาสนี้ นับว่าเป็นการทำประโยชน์ให้แก่ตนอย่างชั้นสูง หรือว่าอย่างมาก เพราะการปฏิบัติธรรมก็คือการที่เรานำเอาธรรมะมาขัดเกลากายวาจาใจของเราให้ใสสะอาดหมดจดจากกิเลส ตามปกติใจของคนที่ขาดสติ ขาดปัญญา ขาดความเพียร กิเลสก็จะมาคอยทำให้ใจเศร้าหมองอยู่บ่อยๆ เมื่อเราขาดการกำจัดการขัดเกลาจิตใจก็จะเศร้าหมองมากขึ้น การปฏิบัติธรรมก็คือ การที่เรากำจัดกิเลสให้พ้นจากใจของเราให้ใจของเรานั้นสะอาดอยู่ นานๆ เมื่อใจสะอาดนานๆ ใจก็มีคุณภาพทำให้เกิดความสงบ ทำให้เกิดความผ่องใสจึงเป็นส่วนที่จะทำให้มีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป และการปฏิบัติธรรม ต้องมีองค์ประกอบเป็นเครื่องมือของการปฏิบัติ ๓ ประการ ประการแรก คือ มีความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้เร่าร้อน ความเพียรในการที่จะประคับประคองจิตไว้ให้อยู่ในอารมณ์ของกรรมฐาน เหมือนเราถือขันน้ำประคองไว้ข้างหน้าก็ต้องมีความตั้งใจ ก็ต้องมีความอดทน แม้จะเมื่อยจะปวดก็ต้องประคองไว้ ถ้าเราเผลอปล่อยให้ขันน้ำตกแตก หรือว่าหกเสียไป ก็เกิดความเสียหายขึ้น ความเพียรที่เป็นไปติดต่อจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะรักษากรรมฐานเอาไว้ เหมือนเราถือภาชนะน้ำเอาไว้ในมือ ฉะนั้น ระวังไม่ให้หกด้วย ไม่ให้ตก ไม่ให้แตกด้วย จิตที่มีความเพียรประคองอยู่นั้น จะทำให้จิตนั้นตั้งมั่นอยู่ได้ มีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ คอยระมัดระวังเหมือนคอยตรวจตรา คอยสอดส่องอารมณ์ที่เข้ามากระทบไม่ให้ไปเพลินไม่ให้ไปหลง คนที่คอยถือขันน้ำอยู่นั้น ถ้าอะไรเข้ามากระทบไม่ตกอกตกใจ ก็ยังถือขันอยู่ได้ ถ้าตกอกตกใจ ไม่มีความรู้ตัวตกอยู่ในอำนาจของอารมณ์ที่มากระทบก็ทำให้ทิ้งขันน้ำ ทำน้ำให้หกได้ฉันใด คนที่ปฏิบัติกรรมฐานก็ฉันนั้น

ความรู้สึกตัวทั่วพร้อมจึงเป็นส่วนสำคัญในการปฏิบัติกรรมฐาน ต้องมีสติเหนี่ยวรั้งระมัดระวังคู่กับความรู้ตัวนั้น สติเหมือนอย่างกับจอเรด้าที่คอยแล่นไปสู่อารมณ์ที่มากระทบ รู้เท่าทันต่ออารมณ์ที่มากระทบ ทำให้ใจนั้นไม่ฟุ้งซ่านออกไปที่อื่น สติเป็นธรรมชาติที่เหนี่ยวรั้งใจไว้ให้อยู่ในอารมณ์ของกรรมฐาน คู่กับความรู้ตัวทั่วพร้อม องค์ประกอบสามประการเป็นเครื่องมือสำคัญของการปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐานต้องเตรียมมาให้พร้อม ความเพียรต้องเข้มแข็ง ต้องตั้งจิตตั้งใจตามที่กล่าวว่า ข้าพเจ้าจะตั้งจิตตั้งใจปฏิบัติกรรมฐานเพื่อควรแก่มรรคผลนิพพาน อันความตั้งจิตตั้งใจนี้คือ ประมวลจิตให้มีกำลัง เหมือนคนที่จะทำการงานอะไรก็ต้องรวบรวมเรี่ยวแรงให้แข็งขัน ไม่ให้ความง่วง ความเพลีย ความอ่อนระโหยโรยแรงเข้ามาทำให้จิตใจนั้นท้อแท้เบื่อหน่าย เพราะฉะนั้นความพากเพียรพยายามจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการปฏิบัติ ความรู้ตัวทั่วพร้อมตื่นตัวอยู่เสมอ ก็เป็นองค์ช่วยประกอบให้ความเพียรนั้นเป็นไปติดต่อได้ดี สติความเหนี่ยวรั้งจิตไว้ไม่ทอดทิ้งธุระ ให้ใจจิตนั้นมุ่งหน้าต่อกรรมฐานอยู่เสมอนั้น ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้การปฏิบัติกรรมฐานก้าวหน้าไปสู่คุณธรรมเบื้องสูงไปตามลำดับ

เมื่อมีองค์ประกอบสามประการ หน้าที่ที่จะทำงานตรงนี้ก็คือ กำจัดความยินดีที่เกิดขึ้น เมื่อความยินดีเกิดขึ้นก็กำจัดไปโดยกำหนดอาการยินดีนั้น เมื่อความยินร้ายความไม่พอใจเกิดขึ้นก็กำจัดความยินร้ายนั้นให้พ้นไปจากใจ ให้ใจประกอบด้วยความวางเฉย ความวางเฉยในอารมณ์ หัดวางได้ หัดทำไปอย่างนี้จนเกิดความชำนาญ อะไรเข้ามากระทบก็ไม่ติดไม่ยึด ปล่อยวางไป โดยเพ่งว่าสิ่งนี้ไม่ใช่เราไม่ใช่ของเรา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เมื่อฝึกฝนจนเกิดความเคยชิน จิตก็เป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของความรักความชังในสิ่งใด เมื่อใจไม่มีรักไม่มีชังวางเป็นอุเบกขาได้ ใจก็สงบเยือกเย็น อันนี้เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ

การปฏิบัติกรรมฐานก็เพื่อปล่อยเพื่อวาง กำจัดความยินดียินร้ายในใจให้ออกไป ใจก็จะขาวสะอาดเพราะความยินดียินร้ายทำให้ใจเศร้าหมอง เป็นตัวที่เรียกว่ากิเลส เป็นเหตุทำให้ใจเศร้าหมองเดือดร้อน สติปัญญาความเพียรเป็นองค์ประกอบที่จะกำจัดความยินดียินร้าย ที่เรียกอภิชชา ความเพ่งเล็งอยากได้ โทมนัสสัง ความเสียใจ ความขุ่นข้องหมองใจซึ่งเป็นตัวที่ทำให้จิตเป็นทุกข์ เรามาปฏิบัติธรรมก็เพื่อดับความทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ก็คือความยินดียินร้ายนี่เอง เพราะฉะนั้นต้องทำใจให้วางเฉย จะให้เฉยได้ก็ต้องปล่อยวางเป็น การที่เราไปกำหนดอารมณ์ที่มากระทบทางตา กำหนดอารมณ์ที่มากระทบทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ปล่อยวางว่า นี้เป็นสักว่ารูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป โดยกำหนดตามสภาวะที่เกิดขึ้นว่า เห็นหนอๆๆ

ทางตา กำหนดทางหูว่า ได้ยินหนอๆๆ หรือเสียงหนอๆๆ เมื่อเอาสติไปกำหนด ปัญญาไปพิจารณา ความปล่อยวางก็จะเกิดขึ้น เพราะสติปัญญานี้เป็นอุปการะที่จะกำจัดกิเลสความยินดียินร้ายไม่ให้เข้ามาสู่ใจของเรา เมื่อเราเข้าใจตรงนี้ก็กำหนดสติไปตามอารมณ์ที่มากระทบอย่าให้มาปรุงแต่งใจให้เกิดความยินดียินร้าย อันนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อกำจัดอภิชชา และโทมนัส ซึ่งเป็นต้นเหตุให้เกิดความทุกข์

การปฏิบัติกรรมฐานต้องมีกำลังมาสนับสนุน คือ มีศรัทธาเชื่อมั่น ที่มานี่ก็มีศรัทธาเชื่อมั่นว่าการปฏิบัติธรรมจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ เชื่อปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ว่าพระธรรมคำสั่งสอนที่พระองค์ทรงสอนและสืบต่อกันมานั้น เป็นธรรมเครื่องกำจัดทุกข์ได้จริง เชื่อมั่นว่า ธรรมะที่เรากำลังปฏิบัติอยู่นี้จะแก้ทุกข์ดับทุกข์ของเราได้ เหมือนเราเชื่อมั่นในยาที่จะรักษาโรค ไม่มีความลังเลสงสัยว่าจะได้ผลหรือเปล่า จะใช่ยาที่เราจะรักษาโรคหรือเปล่า ไม่ลังเลไม่สงสัย มีความมั่นใจว่านี่แหละของแท้ของดี เมื่อเราเอามาประพฤติปฏิบัติย่อมจะดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง เมื่อปฏิบัติไปสังเกตไปใจก็เริ่มเย็นลงๆ ใจก็เริ่มผ่องใสสะอาดขึ้นเหมือนเราคอยกำจัดสิ่งสกปรก ค่อยๆ หมดไปๆ ความสะอาดสดใสก็เกิดขึ้นมาแทนก็ทำให้เชื่อมั่นว่าทำอย่างนี้ถูกต้อง เมื่อเรามีความเชื่อมั่นแล้วพากเพียรติดต่อกันไป ไม่เกียจคร้าน หมั่นกำหนด หมั่นพิจารณาปล่อยวางสิ่งที่มากระทบ โดยมิให้โมหะเข้าครอบงำ หมายความว่า สิ่งที่มากระทบนั้นกำหนดพิจารณาแล้วก็ปล่อยวาง แต่ไม่ใช่ปล่อยวางการพิจารณา หมายความว่า สิ่งที่มากระทบก็พิจารณา คือ กำหนดและพิจารณา รู้ พิจารณา ละ ทำไปตามลำดับอย่างนี้ก็จะทำให้จิตนั้นเคยชินกับการที่ไปพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้ตามความเป็นจริงเป็นตัวกำจัดโมหะความลุ่มหลงในอารมณ์ โมหะเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้วทำให้ใจลุ่มหลง สติปัญญาเป็นอุปการะที่จะกำจัดโมหะนี้ให้พ้นไปจากใจ จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องนำมาใช้อยู่เสมอ เมื่ออารมณ์ที่มากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อจิตไปข้องแวะก็กำหนดเสียแล้วจะได้ตัดกระแสของตัณหาที่จะไหลเข้ามาตามอารมณ์นั้นให้ขาดลงใจก็จะเป็นอิสระจากกิเลสตัณหา อันนี้เป็นลักษณะของการปฏิบัติที่เฉียบพลัน เมื่อฝึกฝนชำนาญขึ้นแล้วต่อไปอารมณ์ที่มากระทบก็ไม่ติดไม่ค้างเหมือนน้ำที่ไม่ติดในใบบัวใบบอนจะกลิ้งตกไป ใบบัวใบบอนก็ไม่เปียกน้ำฉันใด จิตเมื่อมีสติคอยคุ้มกันมีความเข้มแข็ง อารมณ์ที่เป็นกิเลสก็ไม่มาทำใจให้

แปดเปื้อนเศร้าหมองได้ เหมือนน้ำไม่ติดในใบบัวใบบอนฉะนั้น การปฏิบัติธรรมต้องมุ่งสู่จุดนี้ เมื่อจิตมีสติคุ้มครองเข้มแข็ง มีความเพียรติดต่อ มีความรู้ตัวทั่วพร้อมอยู่เสมอ ก็จะทำให้จิตใจนั้นมีสมรรถภาพ สะอาด สว่าง สงบยิ่งๆ ขึ้นไปตามลำดับ ศรัทธา วิริยะ ความพากเพียร เมื่อประกอบกันแล้วก็หนุนสตินั้นให้มีกำลังเข้มแข็งยิ่งขึ้นตามลำดับ เมื่อกำหนดไปได้ความสงบได้ความเย็นใจ สมาธิเกิดขึ้นก็หนุนปัญญาให้มีการพิจารณาแจ่มแจ้งยิ่งขึ้น

เพราะฉะนั้นศรัทธาความเชื่อมั่น วิริยะ พากเพียร สติความระลึกความเหนียวรั้ง สมาธิความเยือกเย็น ความสงบใจ ปัญญาความสว่างกระจ่างใส จะเป็นพลังที่ส่งเสริมให้การปฏิบัติธรรมนั้นเจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ เมื่อเรามีสติมั่นอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาก็กำหนดรู้อารมณ์ที่ผ่านมานั้น ไม่ปรุงแต่งให้เกิดเป็นกิเลส เห็นตามความเป็นจริงว่า "เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป" ไม่มีอะไรที่จะจีรังยั่งยืนอยู่ได้ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัยทั้งนั้น เมื่อรู้เท่าทันอย่างนี้ กายที่เคลื่อนไหวก็กำหนดตามอาการที่เคลื่อนไหว เมื่อกำหนดตามอาการที่เคลื่อนไหวปัญญาญาณก็จะเกิดขึ้น อ้อ...มันมีความเปลี่ยนแปลง ยกย่างเหยียบลง ยกย่างเหยียบลง ไม่มีที่จะติดจะค้างอยู่ว่าเป็นอย่างนั้นตลอดไป จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามจังหวะตามเหตุการณ์เหมือนกันทั้งนั้น

แม้การกำหนดลมหายใจเข้าออก กำหนดท้องพองท้องยุบ มันก็มีความเปลี่ยนแปลงทุกๆ ขณะที่เป็นไป เมื่อเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งที่เกิดสิ่งที่ดับอยู่ก็รู้ความจริงว่า สังขารร่างกายนี้ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืน มีแต่ความเปลี่ยนแปลงแตกสลายไปทั้งนั้น ปัญญาก็จะไปรู้ตรงนี้ก็จะเป็นตัวตัดความยึดถือว่าเป็นเราเป็นของเราให้ขาดลงได้ เมื่อตัดความยึดถือว่าเป็นเราเป็นของเราขาดลงได้อะไรๆ ต่างก็ขาดไปตาม กิเลสที่เป็นเหตุให้ยึดว่าเราดี เราไม่ดี ก็จะถูกกำจัดไป ความตระหนี่หวงแหน ไม่ยินดี ไม่พอใจในการที่คนอื่นมาใช้มาร่วมในข้าวของก็จะถูกกำจัดไป เพราะฉะนั้น ความยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนนี้เป็นต้นเหตุให้กิเลสมันเกาะได้ เมื่อไม่มีตัวไม่มีตนว่าเป็นเราเป็นของเรากิเลสมันก็เกาะไม่ได้ เพราะฉะนั้นการที่ไปเห็นความจริงว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนแล้วปล่อยวางเสียได้นั้นมันก็เบา เพราะไม่ถูกเกาะไม่ถูกถ่วง ใจก็จะรู้สึกโล่งโปร่งสบายขึ้น อันนี้เป็นหลักสำคัญ

แต่มีอีกส่วนหนึ่งที่จะต้องทำความรู้จัก คือ เวทนา เวทนาคือความที่จิตไปเสวยอารมณ์ที่ทนได้ยาก เขาเรียกว่าทุกข์ เช่น ความปวด ความหนาว ความร้อน ความกระสับกระส่าย ด้วยอำนาจของพยาธิ คือ โรคภัย และโดยเฉพาะอิริยาบถที่ถูกปิดกั้นเอาไว้ นั่งนานๆ ก็เกิดการปวด เกิดการเจ็บขึ้น อันนี้เป็นส่วนที่ต้องเข้าไปกำหนดรู้ให้ดี เพราะเวทนานี้เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา ตามหลักปฏิจจสมุปบาทว่า "เวทนาปัจจยา ตัณหา" ตัณหาเกิดมีเพราะเวทนาเป็นปัจจัย เมื่อเอาสติไปกำหนดรู้เวทนา ตัณหาก็เกิดไม่ได้ก็ดับอยู่ตรงนั้น เพราะฉะนั้นการที่เกิดทุกขเวทนาแล้วหัดต่อสู้โดยการไปกำหนดพิจารณาปล่อยวางดูเขาเป็นไปจนเห็นว่าเวทนานี้ไม่ใช่เราเป็นส่วนหนึ่งในร่างกายนี้เท่านั้น บังคับไม่ได้ ปล่อยให้เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย เมื่อหมดเหตุหมดปัจจัยก็ดับลง ทุกขเวทนาที่เราว่าหนักหนานั้น ไม่ยึดไม่ติดปล่อยวางเสีย เมื่อเกิดขึ้นๆ หมดเหตุหมดปัจจัยเขาก็ดับไปหายไปสิ้นไป ใจเราก็เป็นปกติไม่หวั่นไหวไปตาม ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เวลาปวดไม่เสียใจ เวลาหายไปก็ไม่ดีใจ นี้เป็นเวทนาที่เกิดขึ้นมาแล้วก็ดับไปแล้ว ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา การที่กำหนดเวทนารู้เท่าทันแล้วสามารถที่จะข่มเวทนาให้สงบระงับหรือว่าดูเขาเกิดเขาดับไปใจเป็นอิสระ อันนี้เป็นเงื่อนสำคัญที่จะทำให้ใจมีพลังเข้มแข็งยิ่งขึ้น เมื่อเอาชนะทุกขเวทนาได้ใจก็มีความเชื่อมั่นว่าธรรมะเป็นส่วนที่สำคัญ เราเคยพ่ายแพ้ทุกขเวทนาอันนี้มาบัดนี้เราชนะได้ เพราะธรรมะ ธรรมะที่ปฏิบัติมองเห็นความจริงว่าเวทนานี้ ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ที่ว่าชนะนั้นก็เป็นคำสมมตินั่นเอง แต่ความจริงจิตใจไม่ไปตกอยู่ใต้อำนาจของตัณหาที่เกิดเพราะเวทนาบันดาลนั้น จิตใจมีอิสระไม่ตกเป็นทาสของตัณหาจึงทำให้จิตใจตั้งมั่นเป็นสมาธิ ระงับเวทนาที่เกิดขึ้นเสียได้ อันนี้เป็นเงื่อนสำคัญของผู้ที่ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

จิตใจของคนเรานั้นชอบนึกชอบคิดเพราะมีสัญญา คือจำสิ่งต่างๆ ไปรวมไว้ที่ใจ เวลาที่นั่งกำหนดสัญญาจะคลายสิ่งที่จำไว้เข้ามาสู่ใจทางมโนทวาร ทำให้รู้สึกเป็นภาพต่างๆ ทำให้รู้สึกเหมือนคนมาพูดให้ได้ยิน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าคล้ายๆ กลิ่นที่มากระทบจมูก บางครั้งปรากฏคล้ายเสียงพูด บางครั้งเหมือนมีกลิ่นมาปรากฏ บางครั้งเป็นภาพเกิดขึ้นที่ใจทำให้คิดไปต่างๆ นานา เพราะสัญญาที่เคยปรุงแต่ง เคยซึมซับรับไว้ เหมือนอย่างกับเส้นเทปที่บันทึกภาพไว้ เส้นเทปที่

บันทึกเสียงไว้ เมื่อได้เหตุได้ปัจจัยเสียงก็ปรากฏ ภาพก็ปรากฏ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องแปลก ทำให้เกิดความรู้สึกว่ามันคืออะไร ทำให้เกิดความรู้สึกคิดปรุงแต่งให้เป็นไปต่างๆ แล้วก็เป็นไปตามที่จิตคิดนั้นด้วยก็เลยทำให้จิตใจนั้นวุ่นวายกับสิ่งเหล่านี้ เพราะฉะนั้นจิตเมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น ต้องกำหนดรู้เสีย "รู้หนอๆๆ" หรือว่า "คิดหนอๆๆ" กำหนดตัดกระแสนี้ให้อยู่ในปัจจุบันอารมณ์ให้ได้

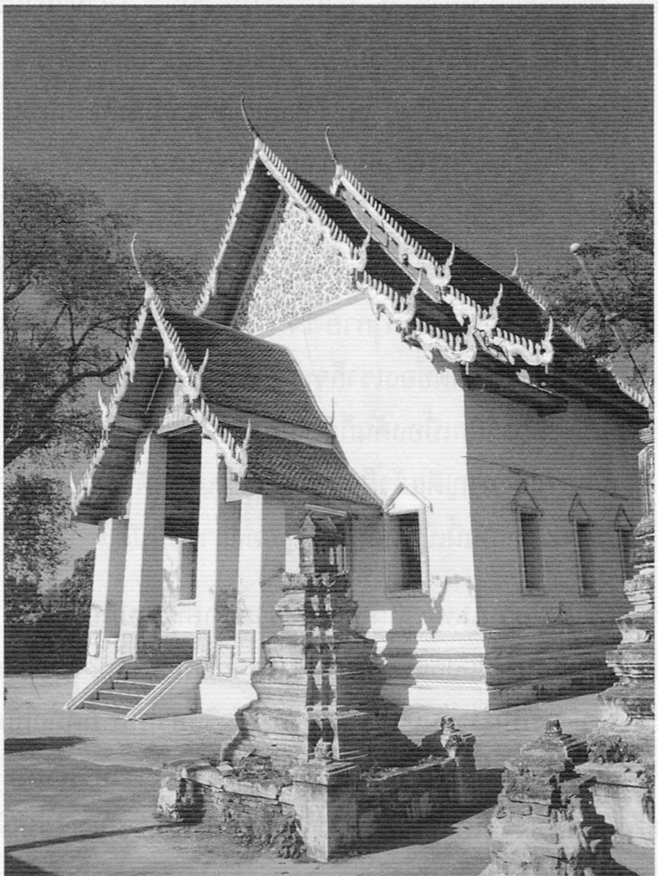
ส่วนจิตนี้เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้ปฏิบัติถ้าไม่เข้าใจแล้ว จะเป็นเครื่องขัดขวางต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นอย่างมาก สิ่งที่เกิดขึ้นในใจเขาเรียกว่า สังขาร จะต้องตัดกระแสด้วยสติกำหนดอาการที่คิดนั้นให้ขาดลง มากำหนดปัจจุบันธรรมให้ชัดเจน ขณะที่เรานั่งก็กำหนดที่ท้องพองท้องยุบให้ติดต่อกันไป เมื่อใจคิดไปถึงเรื่องต่างๆ ตัดกระแสให้ขาดลง นำเอามาพิจารณา เอามากำหนดอาการที่ท้องพองท้องยุบให้ได้ อันนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องปฏิบัติ ส่วนสภาวะธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็กำหนดตามที่มันเกิดมันเป็น ตาเห็นรูปกำหนดเห็นหนอๆๆ เสียงมากระทบหู กำหนดเสียงหนอๆๆ กลิ่นมากระทบจมูกกำหนดกลิ่นหนอๆๆ กำหนด ๓ ครั้งแล้วก็ปล่อยวางไป ใช้หลักปริญญา ๓ คือ รู้ พิจารณา ละ เมื่อทำได้อย่างนี้ ใจก็จะคุ้นเคยกับการกำหนด ปล่อยวางเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่มีพิษมีภัย อันนี้เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญนำเอาไปใช้ตลอดชีวิตจิตของเราก็จะเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่มากระทบ อันนี้เป็นการฝึกเบื้องต้นก็ต้องสับสนบ้างเป็นธรรมดา ก็ต้องหัดทำไปเรื่อยๆ เมื่อมีความชำนาญดีแล้วก็คล่องแคล่วในการที่จะกำหนด ในการที่จะพิจารณา ในการที่จะละ อันนี้เป็นหลักสำคัญของการปฏิบัติ

เพราะฉะนั้นขออนุโมทนาที่ผู้ปฏิบัติธรรมทุกคนมาปฏิบัติธรรม ณ สถานที่นี้ ณ บัดนี้ จะได้มาพิสูจน์ถึงธรรมะว่าจะสามารถที่จะปิดกั้น สามารถที่จะกำจัดกิเลสได้จริงหรือไม่ จะเป็นธรรมเครื่องดับทุกข์ได้จริงหรือไม่ ก็ต้องใช้การที่พิสูจน์โดยตั้งจิตเจตนาให้มั่นคงด้วยความพากเพียร มีความรู้ตัวทั่วพร้อม มีสติคอยประคับประคองเหนี่ยวรั้งเอาไว้ เครื่องมือสามประการนี้เตรียมให้มั่นก็จะได้พิสูจน์ธรรมะ ธรรมะเป็นปัจจัตตังรู้ได้เฉพาะตน ขอให้ทุกท่านจงตั้งใจปฏิบัติเจริญ

สติ อบรมปัญญาด้วยความพากเพียรพยายาม ใช้กำลังศรัทธาเสริมเพิ่มเติมให้มีพลังยิ่งขึ้นไป

เพราะฉะนั้น ขอให้ความตั้งใจที่มาปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ของทุกท่านจงประสบผลเป็นความสะอาด สว่าง สงบ ให้เกิดขึ้นแก่ใจ ให้เกิดความรู้สึกว่าเราได้ที่พึ่งในพุทธศาสนาให้ชีวิตของเรานั้นได้มีความสงบ ความร่มเย็น ตามแนวทางของธรรมะที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทานไว้ ขอความปรารถนา ที่อธิษฐานจิตไว้จงสำเร็จสมความมุ่งมาดปรารถนาทุกคนเทอญ.

* * * * * * * * *

๔ มิถุนายน ๒๕๔๓

ขอแสดงความยินดีอนุโมทนาในกุศลศรัทธาที่คณะผู้ปฏิบัติมาปฏิบัติบูชาองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การกระทำอย่างนี้ถือว่าเป็นกุศล เป็นการช่วยกันรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้ปรากฏเป็นรูปธรรมขึ้น ถ้าคำสั่งสอนอยู่ในตำรับตำราไม่มีการนำมาปฏิบัติ ก็เหมือนตำรายาที่ถูกเก็บไว้ในตู้ คงไม่สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ที่เป็นโรค คงไม่สามารถรักษาให้โรคหายได้ ก็เปรียบเหมือนว่าธรรมะของพระพุทธเจ้าอยู่ในตำรับตำราไม่นำมาปฏิบัติที่กายวาจาใจ ทุกข์ของคนทั้งหลายก็ไม่ดับลง เพราะฉะนั้นท่านทั้งหลายได้มาปฏิบัติธรรมนี้เหมือนเราได้รับยาคือ พระธรรมโอสถขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาบำบัดทุกข์ของเรา เพราะฉะนั้นก็ขอจงนำเอาไปใช้บำบัดทุกข์ประจำวันต่อไป ยา คือ ธรรมโอสถนี้ จะได้ทำให้เรามีความสุขเพิ่มขึ้น เพราะความสุขเป็นยอดปรารถนาของคนทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายทั่วไป แต่ว่าทุกข์มันเกิดขึ้นทางใจดับไม่เป็นไม่สามารถจะเอามันออกไปได้ก็ต้องทนทุกข์อยู่ เพราะฉะนั้นเราได้รับธรรมะที่เป็นเครื่องดับทุกข์แล้วจงนำไปใช้ในชีวิตประจำวันดับทุกข์ที่ใจของเราให้ได้ เมื่อเราดับทุกข์ที่ใจได้เราก็มีความสุขสมกับที่เรานับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าท่านทรงดับทุกข์ได้สิ้นเชิงแล้วทรงสั่งสอนแนวทางไว้ให้เราเราก็ดำเนินตามแนวทางที่ท่านทรงสั่งสอนไว้นี้จะได้เป็นผู้ที่มีความอิ่มเอิบเบิกบานใจไม่เสียทีที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์ได้พบพระพุทธศาสนาซึ่งมียาที่จะดับทุกข์ให้เราทางใจ เพราะฉะนั้นขออนุโมทนาและจงรับเอาธรรมะที่มาประพฤติปฏิบัตินี้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันต่อไป ขอให้พบสันติสุขโดยทั่วหน้ากันทุกคนเทอญ.

****

โอวาท
เปิดการอบรมที่โรงเรียนไผ่แก้ววิทยา
๘ มิถุนายน ๒๕๔๓

ขอเจริญพรคณะนักเรียนโรงเรียนไผ่แก้ววิทยาพร้อมทั้งคณะครูที่นำนักเรียนมาเข้ารับการอบรมพัฒนาจิต ณ ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้ และขอแสดงความยินดีกับนักเรียนทุกคนที่เราได้มีโอกาสเข้ามาฝึกฝนอบรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ณ สถานที่นี้เป็นเวลาที่กำหนดไว้สามวันสองคืน

กิจกรรมเบื้องต้นก็ได้ผ่านไปก็จะชี้ให้เห็นว่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยในการพัฒนาจิตให้ประณีตให้เข้าถึงธรรมะได้ง่ายขึ้นคือ เรื่องการกราบพระบูชาพระ อาราธนาศีล รับศีล เป็นกิจเบื้องต้นของการเข้าถึงคุณงามความดี ได้สมาทานกรรมฐาน ได้เปล่งวาจาสละอัตภาพร่างกายถวายแก่พระรัตนตรัย ถวายตัวต่อครูบาอาจารย์ อันนี้เป็นการย้ำถึงความตั้งใจจริง แม้จะเป็นพิธีกรรมแต่ถ้าเราตั้งใจจริง น้อมจิตน้อมใจไปตามก็จะทำให้เรารู้สึกว่าขณะนี้ชีวิตและร่างกายของเราได้ถวายแล้วแด่พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เพราะฉะนั้นจิตใจของเราก็จะมั่นคงเมื่อพบกับมารทั้งหลายที่มาย่ำยี เวลาที่เราปฏิบัติจะเกิดขันธมาร คือ เกิดความทุกข์เจ็บปวดเป็นประการใด จิตใจจะกระสับกระส่าย คิดถึงบ้าน คิดถึงพ่อแม่ คิดถึงพี่น้อง หรือคิดไม่ดีต่างๆ ก็จะได้บรรเทาเบาบาง เพราะว่าเราได้ตั้งใจแล้วว่าจะมาปฏิบัติกรรมฐาน เพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และเราก็ได้สละถวายเลือดเนื้อร่างกายของเรานี้แล้วแก่พระรัตนตรัย เพราะฉะนั้นร่างกายจิตใจจะเป็นอย่างไรก็ต้องนั่งดูไป ไม่ต้องวิตกกังวล เพราะเราให้ท่านไปแล้ว เหมือนอย่างคนที่ให้ของเขาไปแล้ว เขาจะไปทำอะไรก็เป็นเรื่องของเขาเราไม่เกี่ยวแล้วต้องทำใจอย่างนี้ คือ เมื่อเราสละอัตภาพร่างกายแก่พระรัตนตรัยไปแล้วนี่ จะเกิดเจ็บปวดทุกข์ทรมานเป็นประการใดก็ต้องนั่งดูไป เพราะว่าจะไปคิดว่าเป็นของเรานี่ไม่ได้แล้ว เราถวายท่านไปแล้ว อันนี้เป็นอุบายที่บูรพาจารย์ท่านได้วางระเบียบปฏิบัติเพื่อให้จิตใจของผู้ปฏิบัติเข้มแข็ง ถ้าไม่ทำอย่างนี้มารที่มาราวี เฉพาะขันธมารคือความเจ็บ ความปวด ความไม่สบายต่างๆ ที่เกิดขึ้นแก่

ร่างกายก็จะทำให้เกิดความระส่ำระสายพ่ายแพ้ เลิกการปฏิบัติก็เป็นเหตุให้พลาดโอกาสที่จะได้สร้างคุณงามความดีต่อไป

ศีลที่สมาทานเป็นพื้นฐานของใจ ถ้าใจของเรามีเจตนาเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จากการถือเอาสิ่งของที่คนเขาไม่ได้ให้หรือเจ้าของเขายังไม่ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดพรหมจรรย์ พรหมจรรย์ในที่นี้สูงกว่ากาเมสุมิจฉาจาร เพราะว่าพรหมจรรย์ก็คือความที่สำรวม ไม่สนุกสนานเฮฮา เพราะฉะนั้นศีลข้อต่อมาจึงมีการไม่ขับร้อง ไม่ฟ้อนรำ ไม่ประโคมดนตรี ไม่ประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมเครื่องย้อมเครื่องทาอันเป็นฐานะของการแต่งตัว เพราะพรหมจรรย์นั้นประพฤติขัดเกลา

เราจะเห็นว่าร่างกายของเราขณะนี้ได้แต่งชุดสีขาวแสดงถึงความบริสุทธิ์ สีขาวนั้นเกิดจากสีที่บริสุทธิ์ เพราะผ้าเดิมทีนั้นทำมาจากฝ้ายหรือใยสังเคราะห์ สีเดิมก็เป็นสีขาว เช่น ปุยฝ้ายนั้นเป็นสีขาวเมื่อมาทำผ้าแล้วก็เป็นสีขาวตามเดิม เพราะฉะนั้นเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์สะอาดเมื่อเราทรงผ้าอันเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาดด้วยการสมาทานศีลก็เป็นเครื่องเตือนใจของเราว่าตั้งแต่ที่เราสมาทานศีลแล้วนี้ กายวาจาของเราจะต้องสะอาดไม่มีโทษเครื่องติเตียนครหาเกิดขึ้น เช่น ไม่มีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่มีการล่วงละเมิดในกรรมสิทธิ์สิ่งของของกันและกัน ไม่ประพฤติสนุกสนานเฮฮา ไม่ร้องรำทำเพลง ไม่พูดจาหยาบคาย ไม่พูดกระเซ้าเย้าแหย่กัน สำรวมระวังวาจาเป็นอันดี ไม่เสพของเสพติดมึนเมาทั้งหลาย แม้ที่เคยเสพติดอยู่ก็ต้องพยายามเลิกพยายามละอย่าไปข้องแวะในขณะที่เราสมาทานศีลแล้วนี้จะทำให้ศีลด่างพร้อยแปดเปื้อน ข้อที่สำคัญเราจะต้องทำให้เกิดความอดทนขึ้น เพราะตามปกติเราจะต้องบริโภคอาหาร หรือรับประทานอาหารเย็น คือมื้อเย็นมื้อค่ำเราต้องรับประทานข้าว หรือรับประทานพืชผักผลไม้ต่างๆ ซึ่งทำให้เกิดความอิ่มหนำหนักแน่น เมื่อเราสมาทานข้อวิกาลโภชนาคือ งดเว้นจากการบริโภคโภชนะ คือ อาหารทั้งหลายในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงไปแล้วจนถึงอรุณขึ้นวันใหม่นั้นเป็นการฝึกฝนความอดทนและตัดภาระกังวลในการที่เราจะต้องไปแสวงหาอะไรมารับประทานมื้อเย็น ถ้าเราต้องทานมื้อเย็นอีกมื้อหนึ่งนี่แม่ครัวก็คงจะต้องลำบากเหนื่อยยากอีกไม่ใช่น้อย เพราะว่าอาหารแต่ละมื้อที่จะสำเร็จรูปขึ้นมาได้ต้องอาศัยเรี่ยวแรง ต้องอาศัยการแสวง

หามาด้วยความเหนื่อยยากลำบาก เพราะฉะนั้นผู้ที่ประพฤติพรหมจรรย์จึงสมาทานวิกาลโภชนะสิกขาบทด้วยกันทั้งนั้น พระ เณร แม่ชี นักบวชที่ประพฤติพรหมจรรย์ก็จะเว้นจากการบริโภคอาหารจนเคยชินรู้สึกว่าเป็นเรื่องดีทำให้เกิดความเบาสบาย ตัดกังวลไม่ต้องขวนขวายในเรื่องบริโภคอาหารอันนี้เป็นศีลที่เราสมาทาน เพื่อฝึกฝนความอดทน และทำให้กายเบาจิตเบา

เราไม่ขับร้องเราไม่ฟ้อนรำเราไม่กระทำอาการที่ทำให้เกิดกามารมณ์ อันนี้ก็เป็นลักษณะของการประพฤติพรหมจรรย์ในศีลข้อต่อมา เราไม่ประดับตกแต่งร่างกายอันเป็นเหตุทำให้เกิดความยินดีว่าสวยว่างามทำตามรูปเดิมเนื้อหนังมังสาของเราสีใดก็เป็นสีนั้นไม่ต้องเอามาแต้มเอามาทาให้เกิดผิดสีขึ้น เครื่องประดับประดาเราไม่ต้องมีก็ใช้แต่สิ่งที่จำเป็นปกปิดอวัยวะที่ทำความอายให้กำเริบเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันนี้ประพฤติพรหมจรรย์ก็มุ่งไปสู่ความสงบร่มเย็น ถ้าเราจะต้องมาเสียเวลาผัดหน้าทาปากกันอีกก็คงจะยุ่งยากมิใช่น้อยเพราะฉะนั้นการประพฤติพรหมจรรย์ก็คือการที่เราขูดเกลากิเลสที่เป็นเหตุให้เกิดความยินดีรักใคร่ให้ห่างไกลจากใจของเรา ความยินดีรักใคร่นั้นทำให้เกิดพิษภัยเพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีอะไรจีรังยั่งยืน เมื่อเราไปรักสิ่งใดสิ่งนั้นแปรเปลี่ยนไปก็ทำให้เกิดความเสียใจ เพราะฉะนั้นการประพฤติพรหมจรรย์ก็คือเพื่อจะตัดความรักความยินดีในกาม ซึ่งเป็นเหตุนำความเจ็บปวดมาให้

เพราะฉะนั้นการประพฤติพรหมจรรย์อย่างที่นักเรียนทั้งหลายกำลังเข้ามาฝึกฝนอบรมนี้ ก็เพื่อให้ใจของเรานั้นได้สะอาดไม่มีสิ่งแปดเปื้อนด้วยอำนาจของกิเลสเข้ามาทำชุบย้อมใจให้เปลี่ยนสีไปจากสีเดิมสีเดิมก็คือบริสุทธิ์สะอาดผ่องแผ้วเหมือนสีขาวที่เราตบแต่งอยู่นี้ เมื่อเราสมาทานศีลถวายชีวิตแก่พระรัตนตรัยก็ต้องตั้งใจประพฤติปฏิบัติ การปฏิบัติสำหรับบูชาพระรัตนตรัยนั้นถือว่าเป็นการบูชาอย่างยิ่ง เราบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ด้วยดอกไม้ธูปเทียน มีเทียนสองเล่มบูชาพระธรรมวินัย พระธรรมดอกหนึ่งพระวินัยดอกหนึ่ง บูชาธูปสามดอกแด่พระพุทธเจ้านึกถึงพระคุณทั้งสาม ก็คือ พระบริสุทธิคุณพระพุทธเจ้าไกลจากกิเลส พระปัญญาธิคุณพระพุทธเจ้าตรัสรู้ชอบได้ โดยพระองค์เองอย่างที่เราสวดว่า อรหัง สัมมาสัมพุทโธ บูชาพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงทำกิจ

ของพระพุทธเจ้าประกาศสัจธรรมคำสั่งสอนให้แพร่หลายยืนยาวนานมาจนตราบเท่าทุกวันนี้เพราะอำนาจของความสงสารเขาเรียกว่ามหากรุณาที่มีในน้ำพระทัย เมื่อเราบูชาคุณพระพุทธเจ้าด้วยธูปสามดอก ก็หมายถึง พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาธิคุณ พระมหากรุณาธิคุณ และดอกไม้บูชาพระสงฆ์ก็โดยคิดว่า พระสงฆ์มาจากตระกูลต่างๆ กัน ท่านออกบวชจากตระกูลต่างๆ มาอยู่ร่วมธรรมวินัยอันดีแล้ว ก็เป็นความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนดอกไม้ที่รวมปักในแจกันหรือร้อยเป็นพวงมาลัยรวบรวมกันอยู่ได้เพราะระเบียบวินัย พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติไปตามพระวินัยทำความบริสุทธิ์ให้เกิดขึ้นแก่ตนแล้วก็สั่งสอนแนะนำผู้อื่นให้กระทำตาม เพราะฉะนั้นประโยชน์สุขเกื้อกูลจึงแผ่มาไม่ขาดสายจนตราบเท่าทุกวันนี้

เมื่อเราได้บูชาพระรัตนตรัย นึกถึงคุณพระรัตนตรัยแผ่ความปรารถนาดีไปให้แก่สัตว์ทั้งหลาย โดยเฉพาะแผ่กับตัวเราก่อนว่า อะหัง สุขิโต โหมิ ขอข้าพเจ้าจงเป็นผู้มีความสุข อเวโร โหมิ ขอให้ข้าพเจ้าจงอย่ามีเวร การที่บุคคลเราไม่มีเวรต่อกันนั้นทำให้ใจสบาย เรามาจากที่ต่างๆ กันมาอยู่ร่วมเผชิญหน้ากัน ถ้าพกเอาเวรเอาภัยมาผูกอาฆาตพยาบาทจองเวรกันไว้เห็นหน้ากันแล้วก็ใจไม่สบายคิดถึงความหลังว่าเขาได้ทำเราไว้อย่างนั้น เขาได้ด่าเราไว้อย่างนั้น เขาได้ล่วงเกินเราไว้อย่างนั้น ได้ทำกับของของเราเป็นอย่างนั้น ใจก็ขุ่นมัวเศร้าหมอง เพราะฉะนั้นการแผ่เมตตาก็เป็นการชำระล้างใจของเราให้ห่างไกลจากโทสะ ความโกรธ ความอาฆาตพยาบาท ความคิดที่จะประหัตประหารทุบตีด่าทอกันก็จะได้หมดไป อันนี้เป็นหลักของการอยู่ร่วมกัน เพราะฉะนั้นเมื่อเราได้ตั้งความปรารถนาดีแผ่ไมตรีแก่กันแล้วใจก็สบาย ใจก็จะได้แน่แน่วประพฤติปฏิบัติกรรมฐานเป็นการบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรมพระสงฆ์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง

ถ้าถามว่าการปฏิบัติกรรมฐานนั้นดีอย่างไร คือ กรรมฐานแปลว่าการงานของใจ ใจของคนเราถ้าไม่มีธรรมะมาคุ้มครอง กิเลสที่เกิดขึ้นตามสภาพก็จะเข้ามาครอบครองจิตใจของคนที่ไม่มีธรรมะ ความจริงธรรมะนี่หมายเอาธรรมที่ดี ธรรมที่ไม่ดีเรียกว่าอธรรม เพราะฉะนั้นอธรรมนี้ทำให้คนเราเสีย ส่วนธรรมะทำให้คนเราดี เราต้องรู้จักธรรมะทั้งสองอย่างคือ ทั้งอธรรมและธรรมะ

อธรรมที่เรียกว่าอกุศลธรรมนั้นมีต้นเหตุที่สำคัญที่ท่านเรียกว่า โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดประทุษร้าย โมหะความลุ่มหลงมัวเมา สามตัวนี้เป็นหัวหน้าใหญ่ของอธรรม ถ้าเราไม่มีธรรมะมาปกป้องคุ้มครองใจ โลภะ โทสะ ก็จะมามีอำนาจในใจของคนนั้น ทำให้คนนั้นอยากได้เกินประมาณ อยากได้ผิดทาง ทำให้เกิดการทุจริต ทำผิดมีประการต่างๆ ขึ้น โทสะความคิดประทุษร้าย ล้างผลาญ ฆ่าฟัน ทำลายให้พินาศฉิบหายไป โมหะ ความลุ่มหลงปกคลุมใจห่อหุ้มใจให้มืดให้บอดไม่มองเห็นความดีและความชั่ว หลงเกลือกกลั้วในการที่จะกระทำผิดโดยไม่คิดกลัว นี่แหละ เพราะฉะนั้นอธรรมที่ครอบงำจิตใจของคนใดคนนั้นก็กลายเป็นคนต่ำ คนทราม คนชั่ว คนบาป คนเลว เราจะต้องหาวิธีการที่จะป้องกันอธรรมไม่ให้เกิดขึ้นในใจของเรา ด้วยการประพฤติธรรมะ

ธรรมะที่สำคัญที่เราจะใช้ในการปฏิบัติก็มีอยู่สามประการด้วยกัน คือ ความเพียร เราต้องมีความพากเพียรพยายาม จิตใจต้องเข้มแข็ง ต้องมีเรี่ยวแรงในการที่จะประพฤติปฏิบัติ ถ้าเราขาดความพากเพียรพยายามเสียแล้ว อ่อนแอปวกเปียก นั่งหลับขี้เกียจขี้คร้านก็ไม่สามารถที่จะเอาชนะอธรรมได้ เพราะฉะนั้นต้องทำใจของเราให้เข้มแข็งที่ตั้งใจมาปฏิบัติที่นี่ ทุกคนต้องอธิษฐานจิตว่าข้าพเจ้าได้ถวายกาย ถวายชีวิตแด่พระพุทธเจ้าแล้ว จะตั้งใจประพฤติปฏิบัติเอาชีวิตเป็นเดิมพัน เอาชีวิตเข้าแลก อันนี้แหละความเพียรก็จะเกิดขึ้นเข้มแข็งเหมือนพระพุทธเจ้าตอนที่จะตรัสรู้ ท่านก็ได้อธิษฐานจิตว่า เนื้อเลือดในร่างกายจะเหือดแห้งไปเหลือแต่หนังเอ็นกระดูกก็ตามที ถ้าไม่บรรลุธรรมที่ควรบรรลุแล้วจะไม่ลุกจากที่นั่งนี้เป็นอันขาด นี่พระพุทธเจ้าท่านตั้งใจเอาไว้อย่างนี้เรียกว่า จาตุรงค์มหาปธาน แปลว่า ตั้งความเพียรไว้ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ เพราะฉะนั้น ถ้าเรามีความเพียรเข้มแข็งแล้วการปฏิบัติธรรมก็จะเป็นไปได้โดยง่าย เหมือนคนที่ทำอะไรก็เตรียมกำลังไว้ให้เข้มแข็งก็สามารถที่จะทำงานนั้นให้สำเร็จไปได้ด้วยเรี่ยวแรงที่มีอยู่ ประการที่สองต้องมีความรู้สึกตัวทั่วพร้อมไม่เผลอ การที่คนทำอะไรเผลอก็จะผิดจะพลาด เพราะฉะนั้นต้องมีความตื่นตัวอยู่เสมอ กำหนดสภาวะคืออาการที่จะเกิดขึ้นตามที่อาจารย์จะแนะนำให้ทำต่อไป อย่าให้พลาดอย่าให้เผลอมีสติคอยเหนี่ยวรั้งจิตไว้ให้อยู่ในอาการที่เรากำหนดทำนั้นไม่ให้ขาดสาย สติ

นั้นถ้าจะเปรียบเหมือนเชือกผูกก็ได้ เชือกถ้าไม่มั่นคงมันเปื่อย มันยุ่ย ไปผูกอะไรเข้าก็ขาดก็หลุด เพราะฉะนั้น สติเปรียบเหมือนเชือกผูกนี้เราต้องเตรียมมาให้ดี ต้องเตรียมเชือกผูกคือสติมาให้ดี หมายความว่าตั้งสติเอาไว้ให้ดีทำใจเย็นๆ อย่ารีบร้อน คนรีบร้อนใจร้อน หรือว่าลุกลนนั้นมักจะขาดสติ ทำให้สตินั้นหย่อนกำลังหรือเปื่อยยุ่ยไป เราจะสังเกตว่าคนที่รีบร้อนลุกลนไม่ใจเย็นก็มักจะขาดสติ เดินชนโน่นเตะนี่ หรือว่าทำผิดพลาดเสียหายเพราะว่าใจร้อนลุกลน เพราะอำนาจของความโลภความโกรธที่เข้ามาครอบงำนั่นเอง นี่แหละเราต้องมีเครื่องมือสามประการ หรือว่าธรรมะที่นำมาปฏิบัติ คือ ความพากเพียรพยายาม มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติเหนี่ยวรั้งจิตไว้อยู่เสมอ

ถ้าเราประกอบด้วยคุณสมบัติหรือว่าธรรมที่เราจะนำมาประพฤติปฏิบัติเช่นนี้แล้ว นำมาสู่ฐานทั้งสี่ ฐานทั้งสี่คือ กายเราจะต้องฝึกกายของเราให้มีสติการเดินการนั่ง การกำหนดลมหายใจการกำหนดอิริยาบถ คือ ที่ปลีกย่อย เช่นการเหยียดแขนไป คู้แขนเข้ามา จะหยิบจะจับสิ่งใด จะดื่มน้ำ จะนุ่งผ้าห่มผ้าจะกระทำกิจการต่างๆ รับประทานอาหาร ก็กำหนดอาการตามนั้นๆ ไป อย่าให้ใจของเรานั้นออกไปนอกตัว โดยยึดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่า อย่าไปคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว อย่าได้มุ่งหวังสิ่งที่ยังไม่มาถึง ทำสิ่งที่กำลังปัจจุบันนั้น ทำสิ่งที่เฉพาะหน้านั้นให้มั่นคง อย่าให้หลุดอย่าให้ล่วง อย่าให้เผลอในสิ่งที่เป็นปัจจุบันอันนี้กรรมฐานก็จะดำเนินไปด้วยดี เมื่อเข้าใจตรงนี้แล้วการปฏิบัติกรรมฐานก็จะเจริญไป ก็จะก้าวหน้าไป คุณธรรมที่สำคัญก็จะเกิดขึ้น คือ สิ่งที่ห่างไกลจากใจของเราก็จะเกิดขึ้น เช่น ความอายชั่วกลัวบาป คนถ้าถูกโลภะ โทสะ โมหะครอบงำแล้ว มักจะไม่อายชั่ว ไม่กลัวบาป กล้าทำบาปทำกรรมได้ แม้สิ่งที่ไม่ควรกินก็เอามากิน แม้สิ่งที่ไม่ควรสูบก็เอามาสูบ เพราะว่าเราไม่อายเราไม่กลัว จึงเป็นเหตุทำให้คนเราชั่วเลวทราม

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรมะก็คือการที่เราได้กำจัดสิ่งที่มันไม่ดีนั้นให้หมดไป แล้วทำสิ่งที่ดีให้ปรากฏขึ้นในใจของเรา เช่น เกิดเมตตาความรักความปรารถนาสุขแก่กัน เกิดความขยันหมั่นเพียรในการที่จะประพฤติให้เป็นประโยชน์

ไม่ผลาญเวลาให้เปล่าไปโดยนั่งๆ นอนๆ คุยๆ กัน เมื่อเรามาตั้งใจประพฤติปฏิบัติ ใช้เวลาสามวันสองคืนนี้ให้เป็นประโยชน์แล้ว เราก็จะได้พัฒนาจิตใจของเราให้ห่างไกลจากอธรรม คือ สิ่งที่มันไม่ดีให้ห่างไกลออกไปจากใจของเรา ถ้าเราเผลอกิเลสเข้ามาเมื่อใดต้องรีบกำจัดขับไล่ให้มันออกไปจากใจของเราโดยเฉพาะความเกียจคร้าน ความง่วงเหงาหาวนอน ความท้อแท้ ความลังเลสงสัย ความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ได้ ชอบสบาย เหล่านี้ล้วนทำใจของคนเรานั้นให้เศร้าหมอง ให้ตกต่ำ ให้ผลงานเลวทราม ไม่นำมาซึ่งความสุขความเจริญ

เพราะฉะนั้นการประพฤติปฏิบัติกรรมฐานต้องตั้งอยู่ในฐานทั้งสี่ คือ กาย กำหนดกายที่เคลื่อนไหวให้ดี เกิดการเจ็บปวด เกิดการเมื่อย การร้อน การคัน ความทุกข์ต่างๆ เกิดขึ้น เอาปัญญาไปพิจารณา เอาสติไปกำหนด ทำความเพียรให้ปรากฏกำหนดอาการนั้นๆ ว่า นี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา เอาความรู้สึกไปรับรู้อาการที่เป็นนั้น ทำให้จิตใจของเรานั้นไม่หวั่นไหวไปตาม เป็นการฝึกจิตของเราให้เข้มแข็ง สามารถที่จะรับทนทานต่อทุกข์ได้ จิตใจก็มั่นคง ไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจของทุกขเวทนาที่เกิดขึ้น มารคือขันธ์นี้ก็ไม่สามารถที่จะรังควานให้เราพ่ายแพ้ได้ เอาชนะขันธมารได้ กำหนดจิตเอาสติเอาความเพียร เอาปัญญานี้มาดูจิตของเราว่าจิตของเรานี้ได้คิดเป็นยังไง คิดออกไปนอกตัว ต้องดึงเข้าไว้อย่าได้ให้คิดออกไปนอกตัว ให้คิดอยู่ในตัวดูอาการที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปของรูปนามที่เฉพาะหน้า คือ ท้องพองท้องยุบ อาการที่นั่งอยู่นั้นให้ชัดเจน เมื่อเราทำเช่นนี้ได้จิตของเราก็จะมั่นคง จิตของเราก็จะเป็นกุศลเป็นบุญ ไม่แปดเปื้อนด้วยอำนาจของกิเลส พิจารณาสภาวะของธรรมะที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นรับรส กายรับสัมผัสเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในใจนี้เป็นธรรมารมณ์

เพราะฉะนั้นเราต้องกำหนดรู้ พิจารณา ละ ธรรมะที่เกิดขึ้นที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การปฏิบัติธรรมก็คือการระมัดระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ให้ดี หมายความว่า ไม่ให้ความยินดียินร้ายเกิดขึ้นในขณะที่ตาเราเห็นรูป หูเราฟังเสียง จมูกเราดมกลิ่น ลิ้นรับรส กายรับสัมผัส เช่น นั่งๆ อยู่คนตดออกมาก็ได้ยินเสียง อดกลั้นไม่ได้ก็หัวเราะกันคิกคักๆ เดี๋ยวกลิ่นมาแล้วขำอีกนี่แสดงว่าไม่กำหนด

อารมณ์ก็ชักพาจิตใจให้โลภะเกิดขึ้น นี่แหละเราได้ยินเสียงก็ไม่กำหนดเสีย เราได้กลิ่นก็ไม่กำหนดก็ทำให้กิเลสมันเกิดขึ้นในใจ นี่เราไม่เข้าใจตรงนี้ จิตใจของเราจึงเศร้าหมอง โลภะเกิดขึ้นจิตใจก็คึกคะนองส่งเสียงกรี๊ดกร๊าด หรือว่าร้องกันเอะอะไปเพราะขาดสติเหนี่ยวรั้งใจ กิเลสเข้าครอบงำจิตใจก็ทำเสียงวุ่นวายให้เกิดขึ้น อันนี้แหละเรียกว่า เราขาดการกำหนด หรือเราไปเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งเห็นแล้วไม่ได้กำหนด จิตใจก็ไปยินดียินร้ายก็ทำให้เกิดความผิดพลาดหรือความไม่เรียบร้อยขึ้น เช่น เราไปเห็นสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว จิตใจก็เกิดความกลัว เราไปเห็นสิ่งที่น่ารักจิตใจก็เกิดอยากได้ เพราะฉะนั้นการเห็นการได้ยินต้องกำหนดอันนี้เรียกว่าธรรมะที่เกิดขึ้น เมื่อเราไม่กำหนดกิเลสก็ไหลเข้ามากับอารมณ์นั้นๆ ทำให้ใจของเราเกิดความยินดียินร้าย

เพราะฉะนั้น สติปัญญา ความเพียร จึงต้องนำมาสู่ฐานทั้งสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ขอให้นักเรียนทุกคนจงตั้งใจนำจิตของเรานี้มาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วยการพยายาม ที่จะควบคุมจิตใจให้อยู่ในกายเมื่อเกิดอาการเจ็บปวดทุกข์ทรมานขึ้นให้กำหนดที่เวทนา เรียกว่าความไม่สบายเกิดขึ้นต้องกำหนดกำหนดจิตที่คิดไปประการต่างๆ อย่าได้ปล่อยให้จิตคิดออกไปห่างตัว ให้จิตคิดแต่เรื่องในตัว ในตัวของเราก็มีลมหายใจ อาการที่นั่งอยู่ หรืออาการยืนอาการเดินให้กำหนดอย่างนั้น หรือเวลาที่เรานอนให้กำหนดอาการนอนให้หลับไปพร้อมกับอาการที่นอนอย่างนี้เรียกว่าเรามีสติ เรามีความเพียรตั้งสติเอา ไว้ที่ฐานทั้งสี่ คือ กาย เวทนา จิต ธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจิตของเราก็จะได้รับการพัฒนาจึงมีภูมิคุ้มกันกิเลสสิ่งเศร้าหมองไม่ให้มาสู่ใจเมื่อใจของเราไม่มีกิเลส ใจก็เป็นบุญใจเป็นกุศลใจสะอาดใจผ่องใส มีความอายชั่วกลัวบาป มีความเมตตารักใคร่ปรารถนาสุข มีความสงสารคนอื่นเมื่อคนอื่นเป็นทุกข์ พลอยยินดีเมื่อเขามีความสุข งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต งดเว้นจากการลักขโมย งดเว้นจากการประพฤติผิดในกามนี่จะเป็นไปเพื่อบุญเพื่อกุศล

เพราะฉะนั้นคนที่ฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้ห่างไกลจากอธรรมแล้วก็กลายเป็นคนดี คือ เป็นคนที่เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมคือมีเมตตากรุณามีกตัญญูรู้คุณมีความขยันหมั่นเพียรรู้จักจัด รู้จักทำรู้จักในการที่จะอบรมสั่งสมคุณงาม

ความดีให้ทวียิ่งขึ้นไปเพื่อความดับทุกข์ในที่สุดถึงซึ่งนิพพานตามที่ได้กล่าวสมาทานกรรมฐานนั้น เพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ของนักเรียนทุกคนตลอดจนครูบาอาจารย์ที่มาร่วมกันให้การฝึกฝนอบรมนักเรียนและช่วยดูแลนั้นก็คิดว่าจะเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการที่จะพัฒนาจิตของนักเรียนแต่ละคนนั้นให้มีคุณธรรม คือ มีความกตัญญูรู้คุณ อายชั่ว กลัวบาป มีสติยับยั้งเหนี่ยวรั้งจิตใจไว้ไม่ให้ไหลไปตามอำนาจของกิเลส และจะได้เป็นคนดี คือ เป็นคนที่ดีของพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ เพื่อนฝูง ตลอดจนประเทศชาติ เป็นกำลังของพระศาสนาต่อไป

เพราะฉะนั้นก็หวังใจว่านักเรียนทุกคนที่มาสู่ศูนย์นี้แล้ว จะตั้งอกตั้งใจประพฤติปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามที่คณะวิทยากรผู้ทำการอบรมจะอบรมสั่งสอนให้ ขอจงตั้งใจรับ จงเป็นภาชนะหงายเพื่อรองรับคำแนะนำสั่งสอน อย่าเป็นภาชนะคว่ำซึ่งจะไม่ได้เต็มด้วยน้ำได้ โบราณท่านว่าตักน้ำรดหัวตอไม่มีงอกมีเงยเปรียบคนดื้อคนรั้นเหมือนหัวตอ รดน้ำซักกี่วันหัวตอก็ไม่งอกขึ้นมาได้เพราะว่าหัวตอมันตายแล้ว แต่ส่วนคนเรานั้นถ้าไม่เป็นคนดื้อรั้นเป็นคนที่ว่าง่ายแล้วก็จะเจริญด้วยคุณธรรมความดี

เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงสอนว่า โสวัจจัสสะตา ความเป็นบุคคลผู้ว่าง่ายเป็นนาถกรณธรรม ธรรมเป็นที่พึ่งของบุคคล เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนจงเป็นผู้ว่าง่าย รับการแนะนำอบรมสั่งสอนด้านวิปัสสนากรรมฐาน อบรมจิตใจนี้ทำโดยเคารพ และทำโดยการบูชาคุณของพระรัตนตรัย จิตใจน้อมไปในบุญกุศลคุณงามความดี เพราะฉะนั้นขอการอบรมคุณธรรมจริยธรรมหรือการเข้าศูนย์ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในครั้งนี้ จงสำเร็จประโยชน์ตามที่มุ่งหวังไว้ทุกประการ

ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัยและบุญกุศลที่ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจมาอบรมมาบำเพ็ญให้เป็นไป ณ โอกาสบัดนี้และโอกาสต่อไปจงเป็นพลวปัจจัยคุ้มครองให้ปราศจากโรคาพยาธิอุปัทวันตราย เจริญงอกงามในธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามวาสนาบารมี และตามกำลังความเพียรแก่ทุกคน.

****

โอวาท
ปิดการอบรมที่โรงเรียนไผ่แก้ววิทยา
๑๐ มิถุนายน ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาที่คณะครูซึ่งมีท่าน อ. เด็ดดวง แฉ่งใจ เป็นผู้อำนวยการหรือเป็นหัวหน้าได้จัดให้มีการปฏิบัติธรรมที่ศูนย์พัฒนาจิตเฉลิมพระเกียรติแห่งนี้ การที่จัดให้มีการปฏิบัติธรรมนี้ถือว่าเป็นการช่วยกันส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านธรรมปฏิบัติ ศาสนาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจะเป็นประโยชน์จะนำมาซึ่งความสันติสุขร่มเย็นก็เกิดจากการนำมาปฏิบัติธรรมะเหมือนยา ถ้าเราไม่นำมาบริโภคหรือรับประทาน โรคที่เราเป็นอยู่ก็ไม่หายเราก็ไม่รู้จักคุณค่าของยา แม้จะเป็นยาวิเศษแต่มันอยู่ในตู้ หรือมันอยู่ในห่อไม่เข้าสู่ลำคอหรือท้องของเราหรือว่าเข้ามาสู่ร่างกายของเรา ยานั้นก็ไม่สามารถจะออกฤทธิ์กำจัดโรคได้ ธรรมะก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าจะตรัสไว้ดีวิเศษสักเพียงใด แต่ถ้าเราไม่นำเอามาปฏิบัติเราก็ไม่ทราบชัดถึงคุณวิเศษของธรรมะนั้น ธรรมะก็จึงไม่มีประโยชน์สำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติ การที่คณะครูนำนักเรียนมาปฏิบัตินี้จึงชื่อว่าเป็นการช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนาให้มารู้จักธรรมะกัน เมื่อเรารู้จักธรรมะก็จะได้เกิดศรัทธาในพระพุทธเจ้า และมีความมั่นคงในการที่จะช่วยกันดำรงศาสนา ช่วยกันสืบต่ออายุพระศาสนาไปให้ยืนยาวนาน เหมือนคนรู้จักยาดีแล้วก็ช่วยกันจด ช่วยกันลอก ช่วยกันจำเอาไว้แล้วก็นำเอาไปบอกไปสอนกัน ให้รู้จักนำเอาไปใช้รักษาโรคกันต่อไปสืบทอดยาวนานก็จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลไม่รู้จักสิ้นสุด

เพราะฉะนั้นจึงเป็นที่น่าอนุโมทนายินดีที่คณะครูโรงเรียนไผ่แก้ววิทยาได้จัดนำนักเรียนมาฝึกอบรมพัฒนาจิตชั่วระยะเวลาสามวันสองคืนนี้ ก็คิดว่าการที่นำเอาธรรมะมาปฏิบัติก็ย่อมได้รับผลชัดแก่ใจของแต่ละคนว่าธรรมะนั้นเป็นสิ่งสำคัญของชีวิต เช่น ความกตัญญูรู้คุณนี่ถ้าเราไม่มีเราก็กลายเป็นคนที่ไม่มีเครื่องหมายของความดีเลย คนจะมีเครื่องหมายของความดีก็ต้องมีความกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏ คนที่ลบหลู่บุญคุณผู้มีคุณ ไม่รู้จักคุณ พ่อแม่ คุณครูบาอาจารย์ ไม่รู้จักคุณพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่รู้จักคุณพระมหากษัตริย์ที่ปก

แผ่บารมีให้ความสงบร่มเย็นกำจัดข้าศึกศัตรูไม่ให้มาเบียดเบียนนั้น ก็เป็นคนที่ไม่น่าคบหาสมาคม เพราะไม่มีเครื่องหมายที่จะให้รู้ว่าเป็นคนดี เพราะฉะนั้นความกตัญญูกตเวทีจึงเป็นเครื่องหมายที่จะให้รู้ว่าเป็นคนดีควรคบค้าสมาคม เพราะฉะนั้นขอให้คุณธรรมคือความกตัญญูกตเวทีบังเกิดมีขึ้นในจิตใจของนักเรียนทุกคน

เรามีความกตัญญูต่อพ่อแม่ก็แสดงออกด้วยความอ่อนน้อม เคารพและบำเพ็ญประโยชน์ สิ่งใดพอจะช่วยได้เราก็ตั้งใจช่วยท่าน พยายามทำตนให้ดี อย่าให้เป็นที่อิดหนาระอาใจของพ่อแม่ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจแก่พ่อแม่ว่ามีลูกดี ทำให้ครูบาอาจารย์เกิดความสบายใจว่าสอนง่าย เอาใจใส่เล่าเรียนศึกษา ไม่ต้องเหน็ดเหนื่อยมาก ไม่ต้องรู้สึกว่าท้อแท้ ทำให้เกิดกำลังใจสอนเท่าไหร่ก็รับได้ ตั้งใจเล่าเรียนให้ครูมีกำลังใจ ประพฤติดีสามัคคีกัน ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ก็ทำให้เกิดความสบายใจ ครูก็รู้สึกมีกำลังใจในการที่จะสอนต่อไป นักเรียนก็ได้ผลดีเพราะครูรักก็ถ่ายทอดความรู้ให้โดยหวังให้มีความเจริญก้าวหน้า เรามีความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์ ก็ตั้งใจประพฤติตนเป็นพลเมืองดี ทำหน้าที่ของเราให้เต็มความสามารถ ขณะนี้เราอยู่ในวัยเรียนตั้งใจเล่าเรียนพากเพียรศึกษา ให้มีวิทยฐานะความรู้ที่จะรองรับอาชีพต่อไป เมื่อเรามีรายได้ก็เสียภาษีอากรบำรุงประเทศเพื่อให้เกิดในการพัฒนาเพราะมีเงินตราที่จะนำไปเป็นงบประมาณ แล้วก็มีความกตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนา เราได้รับธรรมะมารักษาโรคใจของเรา ใจของเรามีความสงบร่มเย็นไม่เร่าร้อนด้วยกิเลส ไม่เป็นทุกข์ด้วยกิเลสเครื่องเผาผลาญหัวใจ เราก็ต้องคิดถึงคุณของธรรมะที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้สอนไว้ นึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า ท่านได้ประทานธรรมอันประเสริฐนี้ไว้แก่เรา เราจึงได้รับรู้ได้เข้าใจได้นำเอามาใช้ในการดำเนินชีวิต การปฏิบัติธรรมที่เข้ามาได้รับรู้รับทราบได้นำมาปฏิบัตินี้จงนำเอาไปใช้ต่อไป

ธรรมะที่สำคัญที่จะนำเอาไปใช้เป็นประจำทุกๆ ขณะจิตก็คือ สติที่เรามาฝึกเดินจงกรมกำหนดท้องพองท้องยุบ กำหนดความเจ็บปวดต่างๆ กำหนดความคิดนึก หรือกำหนดเวลาที่เราเห็นรูป ฟังเสียง ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัสนั้น จะทำให้ใจของเรานั้นไม่หลง ถ้าใจไม่หลงใจก็ไม่มืดก็รู้เท่าทันสิ่งที่มากระทบสิ่งที่เป็นนั้นกิเลส คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลงก็ไม่เข้าปรุงแต่งใจได้ใจก็เป็นอิสระ เมื่อใจ

ไม่ถูกอำนาจของกิเลสมาครอบงำหรือบันดาลให้เป็นไป การทำผิดทำเสียก็จะไม่เกิดขึ้น ก็จะทำแต่สิ่งที่ดีงาม

เมื่อคนทำสิ่งที่ดีแล้วผลดีก็ตอบสนองให้มีความสุขความเจริญ โดยไม่ต้องไปอ้อนวอนขอร้องใคร เพราะธรรมะจะจัดสรรให้เสร็จคนประพฤติสุจริตก็อยู่เป็นสุข จะกินจะนอนจะนั่งก็เป็นสุขเพราะว่าไม่มีความเดือดร้อนใจ เนื่องจากว่าไม่ได้กระทำผิดทำเสียเอาไว้ คนที่ทำผิดทำเสียเอาไว้ก็ย่อมต้องเดือดร้อนใจ ต้องร้องไห้ ต้องระทมขมขื่น เพราะการกระทำที่ผิดพลาดเสียหายนั้นมาคอยรบกวนจิตใจ อย่างที่เรานึกถึงคุณพ่อแม่แล้วก็เสียใจว่าเราได้กระทำล่วงเกินต่อท่าน ยังไม่ได้กระทำกิจที่เราควรทำแก่ท่าน บางทีท่านก็ตายไปเสียก่อนแล้วก็มี หมดโอกาสแล้วที่จะไปตอบแทน เวลาที่ท่านยังอยู่ถ้าเรามีโอกาสก็จะได้ตอบแทนนี่ท่านตายเสียแล้วก็หมดโอกาส เพราะฉะนั้นบางคนที่คิดถึงพ่อแม่แล้วก็ร้องไห้ อันนี้ก็เป็นความเสียใจที่เกิดจากไม่ได้กระทำสิ่งที่ดีต่อท่าน ถ้าเรากระทำดีก็เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความสบายใจว่าเราได้ทำสิ่งที่ควรทำ ผู้ที่เราควรตอบแทนนั้นเราได้ตอบแทนท่านแล้ว แล้วจะตอบแทนยิ่งๆ ขึ้นไป ความภาคภูมิใจความอิ่มใจก็เกิดขึ้นจากการกระทำดี เท่าที่นำมากล่าวนี้ก็เป็นเครื่องเตือนให้คิดว่า สิ่งที่ดีเราทำไว้ก็จะมีความสุข สิ่งที่ไม่ดีเราทำไว้ก็จะเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์

กรรมดีให้ผลเป็นความสุขความเจริญ กรรมชั่วให้ผลเป็นความทุกข์ความเดือดร้อน เมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้วก็ต้องพยายามหักห้ามใจอย่าให้ไปกระทำความชั่ว ความชั่วมันเกิดจากกิเลสมาบันดาลใจ เราก็ต้องมีสติ มีปัญญา มีความเพียร กำจัดกิเลสให้พ้นจากใจ กิเลสตัวใหญ่ๆ ๓ ตัวนี้ต้องรู้จักเอาไว้ โลภะความอยากได้ โทสะความคิดประทุษร้าย โมหะความหลงความมืดความไม่รู้จริง ๓ ตัวนี้เป็นเหตุทำให้คนเราต้องประสบความทุกข์ความเดือดร้อน การปฏิบัติธรรมก็มุ่งที่จะกำจัดโลภโกรธหลงที่มาทำให้จิตใจเราเศร้าหมองหรือทำผิดคิดร้ายนี้เอง เมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้วการปฏิบัติธรรมก็เป็นไปได้ตลอดชีวิต เพราะชีวิตของเราจะต้องคลุกคลีอยู่กับกิเลส ถ้าเราไม่มีทางที่จะกำจัดมันมันก็กำจัดเรา ถ้าเรากำจัดมันมันก็หมดโอกาสที่จะกำจัดเรา

เพราะฉะนั้นเราต้องเอาชนะกิเลส การชนะกิเลสนี้เขาเรียกว่าเอาชนะใจตนเอง การชนะใจตนเองได้ถือว่าเป็นการชนะที่ประเสริฐอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัส

ว่า อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย การชนะตนนั่นแหละดี เราชนะใจตนเองได้ก็สามารถจะชนะคนอื่นได้ง่าย ถ้าเราจะไปชนะคนอื่นแต่ไม่ชนะใจตนเองเราก็แพ้เขาเรื่อยไป เพราะการที่ถูกแล้วต้องชนะใจตนเองก็คือกำจัดกิเลสได้ไม่ให้กิเลสมาเป็นนายเรา อันนี้เป็นการที่สำคัญ เพราะสุขทุกข์เกิดจากการกระทำ ถ้าการกระทำของเรามีกิเลสบันดาลการกระทำนั้นก็เป็นความผิดความเสีย ถ้าการกระทำของเรากุศลบุญบันดาล การกระทำนั้นก็เป็นไปเพื่อความดี ก็จะนำมาซึ่งความสุขความเจริญ

เมื่อเข้าใจตรงนี้แล้วดำเนินชีวิตทำกิจประจำวันระวังอย่าให้ไปผิดไปเสีย มีศีลเป็นกรอบ คือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มกินของมึนเมา ไม่เสพติดที่มันเป็นพิษเป็นภัย มีศีลเป็นกรอบรักษาความดี ระมัดระวังไม่ให้ไปทำผิดต่อคนอื่นและทรัพย์สินของคนอื่น แม้การประทุษร้ายตนเองด้วยการเสพติดกินของมึนเมาเราก็ต้องเว้นเพราะร่างกายนี้เป็นสุดที่รักของเรา ถ้ามันเกิดพิกลพิการไปแล้วเราก็หมดโอกาสที่จะทำความดี เช่น เราไปเสพยาเสพติดจนเกิดสมองพิการจำอะไรก็ไม่ได้มึนงงไปหมด หมดสมรรถภาพ กลายเป็นบุคคลที่ทุพพลภาพทางด้านความคิด นั่งเหม่อลอยนั่งซึมมีแต่เรื่องเศร้าๆ มาครอบงำจิตใจ ทำอะไรก็ไม่ได้ต้องเป็นภาระของคนอื่นที่จะต้องหาเลี้ยงดู หรือว่าเอามาดูแลซึ่งเป็นการเพิ่มภาระให้คนอื่นเป็นการสร้างทุกข์ให้คนอื่น ซึ่งตัวเองก็ไม่สามารถที่จะหาความสุขใส่ตัวเองได้ เนื่องจากว่าตัวเองไปทำลายตัวเองแล้ว

อันนี้นำมากล่าวเพื่อเป็นเครื่องเตือนใจว่าในโอกาสปัจจุบันนี้ทราบข่าวกันอยู่เสมอว่า ยาเสพติดที่เป็นพิษเป็นภัยแก่สังขารร่างกายนี้แพร่ระบาดไปทั่ว ถ้าเราคอยระมัดระวังไว้อย่าไปหลงมัน อย่าไปยินดีต่อฤทธิ์ของมัน อย่าไปชื่นชมว่ามันดี ใครจะมาให้ฟรีๆ จะให้มาทดลองก็ไม่เอา เพราะเราต้องทำในใจว่าไม่ได้ลองเดี๋ยวติด เพราะมันชื่อว่ายาเสพติดพอติดแล้วมันออกยาก มันแกะยาก เพราะฉะนั้นอย่าไปลองมันพอลองแล้วมันก็จะติด เมื่อติดแล้วมันก็จะทำพิษให้แก่ตัวเรา ทำลายตัวเรา เมื่อตัวเราถูกทำลายแล้วคนที่เกี่ยวข้องกับตัวเราก็จะเสียใจ พ่อแม่พี่น้องครูบาอาจารย์เสียใจหมดแหละ เพราะว่ามันเกี่ยวข้องกัน เพราะหวังว่าเราจะได้ดีมีสุข หวังว่าจะเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ก็มาทำลายตัวเองเสียย่อยยับไป ก็ทำให้ต้องเสียใจว่าที่หวังไว้ผิดหวังเสียแล้ว ก็ขอเตือนว่าเราปฏิบัติธรรมะแล้วต้องเอาชนะใจตนเอง อย่าปล่อยตามใจแก่กิเลส กิเลสมันมีอำนาจเข้ามาบันดาลใจให้

เราทำผิดทำชั่ว เราต้องเอาธรรมะเข้ามาชนะมัน พยายามเมื่อมันเกิดขึ้นในใจ ขับไล่มันออกไปอย่าให้มันมาสิงใจเราอยู่

อันนี้ก็เป็นการปฏิบัติธรรมที่สำคัญ ธรรมะก็คือความขยัน ความกตัญญูรู้คุณ ความทำอะไรรอบคอบเฉลียวฉลาดรู้เท่าทันต่อเหตุการณ์ มีเมตตาความรักแก่เพื่อนสัตว์เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีความสงสารหวั่นใจเมื่อเห็นคนอื่นเขาเป็นทุกข์เดือดร้อนไม่ไปซ้ำเติมเขา ชื่นชมยินดีต่อลาภผลความดีของคนอื่นไม่ริษยา วางใจเป็นกลาง พิจารณาว่าคนเราเป็นไปตามกฎของกรรมคนเราเป็นไปตามกรรมเราไม่สามารถจะช่วยเขาได้ก็ให้เขาเป็นไปตาม กรรมอันนี้ไม่ฝืนกรรม เช่น คนทำผิดเสียไว้เราก็ไม่ไปซ้ำเติมแล้วก็ไม่ช่วย เพราะว่าถ้าช่วยเราก็เสียความยุติธรรม เราไปช่วยคนผิดก็ได้ชื่อว่าไปส่งเสริมคนผิด ก็ผิดหลักของความเป็นธรรม เพราะฉะนั้นต้องวางเฉยให้เขารับโทษรับกรรมไปตามธรรมชาติ หรือตามกฎของกรรม

อันนี้เป็นหลักธรรมที่เราควรจะนำเอาไปประพฤติปฏิบัติต่อไป ธรรมะที่ได้อบรมได้นำมาประพฤติปฏิบัติ ๒ - ๓ วันนี้ เป็นธรรมะที่สำคัญในการดำเนินชีวิตเราจะทำอะไรก็มีสติกำหนดอาการที่เราทำนั้น อย่าให้คิดไปไกลๆ คิดแต่เรื่องที่ทำคิดแต่เรื่องที่เราพูดจะคิดอะไรก็ให้รู้ว่าดีหรือชั่ว ถ้าคิดไม่ดีต้องรีบกำจัดออกไปถ้าคิดดีก็ส่งเสริมให้มีกำลังทำออกมาให้สำเร็จ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วเราชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมะปฏิบัติธรรมะ

คนที่ปฏิบัติธรรมะท่านรับรองไว้เลยว่า ธัมมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมเป็นปกติย่อมอยู่เป็นสุข เราต้องการความสุข เราเกลียดชังความทุกข์ของจงตั้งใจประพฤติธรรม โดยมีสติ มีปัญญา มีความเพียร ใช้สติปัญญาและความเพียรสามประการนี้ ประพฤติปฏิบัติกายวาจาและใจของเราให้เป็นไปตามครรลองครองธรรม โดยอย่าให้ผิดศีล ให้มีเมตตา ให้มีกรุณา ให้มีความยินดีด้วยของตามมีตามได้ อย่าทำลายสติปัญญาเสียด้วยการไปเสพกินของมึนเมาที่ทำลายสามัญสำนึกประสาทความรู้สึกนี้ให้เสื่อมเสียไป

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็หวังว่านักเรียนทุกคนจะได้มีความสุขความเจริญในชีวิตต่อไป พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ก็จะมีความปลาบปลื้มใจ มีความสุขความสบายใจหมดห่วงใยว่าจะไปตกระกำลำบากหรือไปตกทุกข์ได้ยากจากการกระทำผิดทำเสีย

เพราะนักเรียนทุกคนรู้ธรรมะแล้วนำธรรมะปฏิบัติ มีพื้นฐานในการที่จะตั้งอยู่ในคุณงามความดีแล้ว ธรรมะที่นำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่มาฝึกนี้ก็จะเป็นเครื่องคุ้มครองให้แคล้วคลาดจากอุปัทวอันตรายเวรภัยต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นเพราะเราไม่ไปทำมัน ทำแต่ความดี ความดีก็จะหนุนให้มีความสุขความเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป ขอจงนำธรรมะไปใช้ที่บ้านโดยเฉพาะยึดมั่นในหลักของความกตัญญู อย่าปล่อยเวลาให้ผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ คิดว่าเวลาผ่านไปนั้นไม่ใช่ผ่านไปเปล่าๆ นำเอาชีวิตของเราหมดไปด้วย เราจงดูผู้ที่เกิดก่อนเราเขาแก่ลงไป บางทีก็ตายจากเราไปต่อไปเราก็ต้องเป็นอย่างเขา เพราะฉะนั้นเวลาที่เรายังมีชีวิตอยู่ก็ต้องพยายามทำดีตามที่เราได้ทำมาแล้ว รักษาความดีที่เราได้ทำมาแล้วนี้ให้มั่นคงดำรงอยู่ตลอดไปเหมือนเกลือรักษาความเค็มเกลือ จะไปตกที่ไหนเม็ดเล็กเม็ดใหญ่มันเค็มทั้งนั้นเพราะเกลือเค็มจึงมีคุณภาพในการทำเนื้อไม่ให้เน่า ในการทำรสอาหารให้อร่อยคนดีไปอยู่ที่ไหนก็ทำให้เกิดความสบาย เกิดความสุขเกิดรสอร่อยขึ้นที่นั่น ผิดกับคนชั่วคนร้ายไปอยู่ที่ไหนก็ทำให้เกิดความแตกแยกทำให้เกิดความเสียหายทำลายความสมัครสมานสามัคคีทำลายหมู่คณะให้เสียไปอย่างน้อยๆ ทำชื่อเสียงของหมู่คณะให้เสีย เขาเรียกว่าปลาข้องเดียวกันชั่วเสียคนหนึ่งก็พลอยคนอื่นเขาเสียไปด้วย ส่วนคนดีนั้นไปอยู่ที่ไหนก็หอมกรุ่นทำให้เกิดความชื่นอกชื่นใจ เช่น นักเรียนไผ่แก้ววิทยา ถ้าประพฤติดีปฏิบัติชอบมีชื่อเสียงโด่งดังไปทั้งประเทศ ก็ทำให้นักเรียนที่เรียนอยู่ด้วยกันนั้นพลอยมีชื่อเสียงไปด้วย เพราะว่าคนดีนั้นส่งเสริมหมู่คณะให้มีความสุขความเจริญ

เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนจงตั้งอยู่ในการประพฤติดีปฏิบัติชอบตามคำที่นำมากล่าวจงนำเอาไปดำเนินชีวิตให้ประสบความสุขความเจริญตามที่ครูบาอาจารย์มุ่งหวัง และจะได้ทำให้พ่อแม่ญาติพี่น้องมีความภาคภูมิใจ มีความสุข ที่ว่าเขาได้ลูกดี ได้หลานดีได้คนดีมาร่วมวงศ์ตระกูล

สุดท้ายนี้ด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัยและกุศลที่ได้ขวนขวายประพฤติปฏิบัติธรรมะมาจงเป็นพลวปัจจัยคุ้มครองให้ปราศจากทุกข์โศกโรคภัย เจริญด้วยพรชัยสี่ประการ คือ อายุมั่นขวัญยืนนาน วรรณะมีผิวพรรณผ่องใส สุขะความสุขกายสบายจิต พละกำลังกายและกำลังความคิดในการที่จะประกอบกรณียกิจให้

สำเร็จความมุ่งมาดปรารถนา มีความสุขความเจริญตามสมรรถภาพที่เกิดจากการกระทำนำมาซึ่งผลสุขอันไพบูลย์ ประสบสิ่งอันเป็นมิ่งมงคลทุกประการเทอญ.

****

โอวาท
เปิดการอบรมที่โรงเรียนพนมอดุลวิทยา ๒ ชำป่างาม
๙ พฤษภาคม ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาที่นักเรียนทุกคนมีจิตศรัทธาเข้ามาสู่การปฏิบัติธรรม ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรม วัดจุกเฌอแห่งนี้ การปฏิบัติธรรมนั้นก็คือการนำเอาธรรมะมาประพฤติที่กายวาจาและใจของเรา ธรรมะเปรียบเหมือนยาที่จะรักษาใจให้ห่างไกลจากโรคคือกิเลส เราไม่มียารักษา ใจของเราก็เป็นโรค คือ มีกิเลสมาสิงใจทำให้ใจของเรานั้นคิดผิด คือ โลภอยากได้ของคนอื่นบ้าง โกรธคิดประทุษร้ายอิจฉาริษยา มีความตระหนี่หวงแหน มีความถือตัวมีความเห็นผิดมีความเกียจคร้านกิเลสต่างๆ ที่กล่าวมานี้ทำใจของเราให้เศร้าหมองทำใจของเราให้เสื่อมคุณภาพลง เราจึงต้องนำเอาธรรมะมาปฏิบัติเพื่อกำจัดโรคใจนี้ให้หาย ถ้าถามว่าใจของเรานี้เป็นโรคตลอดเวลาหรือไม่ มันไม่เป็นไปตลอดเวลา มันเป็นๆ หายๆ เพราะฉะนั้นเราต้องมียากำกับไว้ก็คือนำเอาธรรมะมาปฏิบัติที่ใจของเรา เมื่อใจของเรามีธรรมะกายวาจาก็ถูกควบคุมไว้ดีสิ่งที่จะเป็นความผิดความเสียก็ไม่เกิดขึ้น ชีวิตของคนที่ไม่ทำผิดทำเสียก็มีแต่ราบรื่น มีความสุขความเจริญก้าวหน้าไปตามลำดับเพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรมะจึงจำเป็นสำหรับชีวิตของแต่ละคน ถ้าคนที่ไม่ปฏิบัติธรรมะก็จะมีโรคใจมากใจจะเศร้าหมอง ใจจะเดือดร้อนวุ่นวายเพราะกิเลสสิ่งที่ชั่วร้ายมาสิงสู่จิตใจแล้วทำให้ประพฤติผิดออกมาทางกายต้องประสบการชดใช้ตามกฎหมายบ้านเมืองบ้าง ต้องไปใช้บาปใช้เวรในโลกหน้าบ้างเป็นที่เกลียดชังของคนทั่วไป แม้สัตว์มันก็ไม่อยากเข้าใกล้ เพราะว่าคนโหดร้ายเข้าไปก็ทุบตีมันก็หนี จะเห็นได้ว่าคนชั่วคนร้ายนั้นแม้สัตว์มันก็ไม่ชอบ คนด้วยกันไม่ต้องกล่าวถึงเรามีธรรมะมาประพฤติปฏิบัติที่ใจ มากำจัดกิเลสที่เกิดขึ้นกับใจให้หายไปให้หมดไป แล้วก็ป้องกันไม่ให้มันเกิดอีกต่อไป ใจเราก็บริสุทธิ์ผ่องใสก็ชื่อว่าปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง กระทำความดีให้ถึงพร้อม ทำจิตของเราให้ผ่องใสอันนี้เป็นหลักสำคัญที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติธรรมะนี้ก็ต้องหันเข้าหาคุณงามความดี ใจต้องมีที่พึ่งมีที่ระลึกกิจเบื้องต้นของการปฏิบัติธรรม ที่ผ่านมาเราก็ต้องกราบไหว้นอบน้อม

ระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่เราเปล่งวาจาบูชาว่า อิมินา สักกาเรนะ พุทธัง อภิปูชยามิ ซึ่งแปลว่า ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่งซึ่งพระพุทธเจ้าด้วยเครื่องสักการะอันนี้ อิมินา สักกาเรนะ ธัมมัง อภิปูชยามิ ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่งซึ่งพระธรรมด้วยเครื่องสักการะนี้ อิมินา สักกาเรนะ สังฆัง อภิปูชยามิ ข้าพเจ้าขอบูชาอย่างยิ่งซึ่งพระสงฆ์ด้วยเครื่องสักการะนี้ อันนี้ก็เป็นการยกย่องนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยการเอาเครื่องสักการะมาบูชา บูชาหมายถึงการยกย่องเทิดทูนเอาไว้เหนือศีรษะ เหนือดวงจิตดวงใจของเรา เพื่อให้ท่านมาคุ้มครองจิตใจของเราแล้วก็กราบโดยเปล่งวาจาว่า อรหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา พุทธัง ภะคะวันตัง อภิวาเทมิ พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นพระอรหันต์ดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์สิ้นเชิง ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง ข้าพเจ้าขออภิวาทพระผู้มีพระภาคเจ้า นี่แหละก็เป็นอันว่าเราได้อภิวาทพระคุณของพระพุทธเจ้าซึ่งมีพระคุณที่เราควรระลึกถึงสองประการด้วยกัน คือ ผู้ไกลจากกิเลสกับตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ธัมมัง นะมัสสามิ ข้าพเจ้านมัสการพระธรรม สุปฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว สังฆัง นะมามิ ข้าพเจ้านอบน้อมพระสงฆ์ นี่ใจของเราเข้าหาสิ่งที่ดีที่เลิศที่ประเสริฐที่สุดในโลก ก็คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นี่เป็นกิจเบื้องต้นที่เราเข้าหาคุณงามความดีด้วยการปฏิบัติกายวาจาใจ คือเปล่งวาจาน้อมกายเข้ามาสู่คุณพระรัตนตรัยด้วยการกราบไหว้ อันนี้ทำให้ใจของเรานั้นได้รับแสงสว่างหรือว่ากระแสแห่งความดีของพระรัตนตรัย กล่าวคำนอบน้อมคือเอาใจของเรานั้นน้อมไปสู่คุณพระรัตนตรัยว่า นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ขอความนอบน้อมของข้าพเจ้าจงมีแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เองพระองค์นั้น ความนอบน้อมต่อคุณความดีของผู้ที่มีคุณนั้นจะเกิดอานุภาพทำให้ได้รับความคุ้มครองปกป้องรักษาจากสิ่งที่ประเสริฐนี้ เหมือนเราเลี้ยงสัตว์เอาไว้สัตว์ก็มาทำความนับถือทำความนอบน้อมต่อเรา เราก็ให้ความคุ้มครองตัวอื่นจะมารังแกเราก็ปกป้องไม่ให้มาทำร้ายสัตว์ตัวที่มานอบน้อมมาให้ความนับถือเรา พระรัตนตรัยก็เหมือนกันเมื่อเราให้ความนับถือความนอบน้อม เคารพต่อท่านท่านก็จะให้ความคุ้มครองเรา

พระพุทธเจ้าถึงแม้ปรินิพพานไปแล้ว พระธรรมที่เป็นคำสั่งสอนของพระองค์ท่านเป็นนามธรรมแต่ว่ามีอานุภาพที่จะรักษาปกป้องคุ้มครองเรา โดยเฉพาะคุ้มครองใจของเราให้ห่างไกลจากกิเลสได้ เราก็สวดคุณของพระพุทธเจ้า

แผ่เมตตาให้ตัวเราว่า ขอให้เราจงเป็นผู้มีความสุข อย่าได้มีเวรอย่าได้มีความเบียดเบียน อย่าได้มีความเดือดร้อน สัตว์ทั้งหลายอื่นก็เหมือนกัน อย่าได้มีเวรแก่กัน อย่าได้เป็นทุกข์ อย่าได้มีความเดือดร้อน รักษาตนให้เป็นสุข ตั้งเจตนาตั้งจิตอย่างนี้ ใจของเรานั้นก็ได้เอิบอาบซับซาบเอาคุณงามความดีของพระ-รัตนตรัยเข้ามาสู่ใจของเราแล้ว อันนี้เป็นหลักสำคัญที่เป็นการรวมพลังของความดีเข้ามาสู่ใจทำให้ใจของเรานั้นเกิดความเชื่อมั่นว่าต่อไปนี้เราอยู่ใต้ร่มบารมีได้รับความปกป้องคุ้มครองจากพระรัตนตรัย เหมือนกับเรากางร่มใหญ่ไว้ท่ามกลางฝนตก ฝนก็ไม่เปียกทำให้เราหนาวหรือทำให้เราต้องสูญเสียสิ่งที่ควรจะสูญเสีย พระรัตนตรัยมีคุณแก่ใจของมนุษยชาติและสัตว์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นเมื่อเราถึงความดีของพระรัตนตรัยแล้วใจเราก็จะเกิดกำลังความเชื่อมั่นเรียกว่า ศรัทธาเสริมกำลังความเชื่อมั่นเดิมอยู่ให้มีความเชื่อมั่นยิ่งขึ้นไป

ในตัวของคนเรานี้มีส่วนสำคัญอยู่สองประการ คือ รูปกับนาม หรือว่ากายกับใจ ใจเมื่อมีส่วนมาส่งเสริมก็จะเกิดพลังขึ้น พลังอำนาจในใจของคนเรานั้นมีด้วยกันทุกคนแต่มีไม่เท่ากัน เราจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมเพิ่มเติมพลังนี้ให้มีมากยิ่งขึ้น เมื่อเรามีพลังที่ใจมากยิ่งขึ้นแล้วการปฏิบัติธรรมก็จะเจริญก้าวหน้าไปด้วยดีเหมือนคนที่เป็นนักกีฬาเขาต้องส่งเสริมเพิ่มเติมพลังเขาทุกวันด้วยการรับประทานอาหารที่ดี ด้วยการหมั่นฟิตซ้อมพักผ่อนให้เพียงพอ รักษาจิตใจไม่ให้ขุ่นมัว เมื่อส่งเสริมเพิ่มเติมพลังตามวิธีการแล้วกำลังก็เกิดขึ้นเพิ่มพูนก็สามารถที่จะเอาชนะในการกีฬานั้นๆ ได้ นักปฏิบัติก็ต้องเสริมเติมพลังเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นพวกนักเรียนทั้งหลายจงรู้จักพลังในตัวของเรามันมีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน ประการแรกเรียกว่า ศรัทธาพลัง กำลังคือศรัทธา ๒ วิริยะพลัง กำลังคือความเพียร ๓ สติพลัง กำลังคือความระลึกหรือความตื่นตัว ๔ สมาธิพลัง กำลังคือความสงบ ๕ ปัญญาพลัง พลังคือความรอบรู้ความฉลาด พลัง ๕ ประการนี้จะต้องส่งเสริมเพิ่มเติมให้มีมากยิ่งขึ้นเมื่อเรามีพลังมากขึ้นแล้วธรรมะที่ใหญ่ที่หนักที่ยากก็จะสามารถบรรลุได้ หรือถึงได้สำเร็จได้

ศรัทธาพลังต้องเรียกความเชื่อมั่นความเด็ดเดี่ยวในจิตใจให้เกิดขึ้นโดยตกลงปลงใจว่าสิ่งที่ดีที่เลิศที่ประเสริฐนั้นไม่มีอะไรจะมาเทียมพระพุทธเจ้าพระธรรมพระสงฆ์แล้ว เป็นลาภอันประเสริฐของเราแล้วที่เราได้มาพบสิ่งที่มีค่าสูงสุดในชีวิตของเรา พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์นี้ บางแห่งเปรียบว่า เป็นแก้วอันประเสริฐที่เราเรียกกันว่าพระรัตนตรัย แปลว่า แก้วสามประการ ต้องพิจารณาถึงคุณลักษณะพิเศษของแก้วสามประการนี้ให้ประจักษ์ชัดแก่ใจว่า พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงเป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสจึงได้ความเคารพนับถือทั่วทั้งโลก มีคนหล่อรูปเอาไว้บูชาทั่วไป แม้ที่นี่ก็มีรูปพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ด้วยกันตั้งไว้ให้เรากราบไหว้บูชา นี่เพราะคุณความดีของพระองค์ท่าน พระองค์มีปัญญาตรัสรู้สิ่งที่เป็นจริงเอาไว้ให้คนทั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัตินี้นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณเปี่ยมล้น เราได้เกิดมาได้พบคำสั่งสอนที่ยังมั่นคงดำรงอยู่พร้อมมูลนี้เป็นบุญลาภของเราแล้ว เราจะปฏิบัติให้เต็มกำลังสติปัญญาสามารถ เท่าที่เราจะทำได้

มีความเชื่อมั่นอย่างนี้ก็เสริมพลังความเพียร โดยคิดว่าคนเรานี้วัยมันผ่านไปเรื่อยๆ จากความเป็นเด็กน้อยมาสู่ความเป็นเด็กใหญ่ขึ้นมาโตขึ้นมาขนาดนี้ต่อมาเราก็จะต้องผ่านวัยนี้ไปไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ เมื่อผ่านผู้ใหญ่ก็จะต้องไปสู่ความเป็นผู้แก่ ผู้เฒ่า แล้วต้องตายจากโลกนี้ไป วัยทั้งหลายมันเปลี่ยนไปตามกาลเวลา เพราะฉะนั้นเราจะชักช้าไม่ได้ ถ้าเราไม่ถือเอาประโยชน์จากเวลาที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของเรา ชีวิตของเราก็เปล่าประโยชน์ เพราะฉะนั้นสิ่งที่มีค่ารออยู่ข้างหน้าแล้วเราต้องรีบไขว่คว้า ต้องรีบน้อมนำเข้ามาสู่จิตใจของเราให้ได้ เมื่อเราปรารถนาอย่างนี้ความเพียรก็จะเกิดขึ้นในจิตใจของเรา แล้วยิ่งนักเรียนทั้งหลายได้ปฏิญญาได้กล่าวคำปฏิญาณสละอัตภาพร่างกายนี้แด่พระรัตนตรัยไปแล้ว สละอัตภาพร่างกายนี้แด่ครูบาอาจารย์ไปแล้ว เราจะต้องเข้มแข็งต้องต่อสู้ต้องอดทนต่อมารทั้งหลายที่จะมาผจญเรา มารคือความทุกขเวทนา เจ็บปวด หรือความคิดวิตกกังวล ความที่จิตดิ้นรนเพื่อที่จะออกไปจากการปฏิบัตินี้ เราจะต้องต่อสู้ด้วยความเข้มแข็งอดทนพากเพียรพยายามเอาชนะให้ได้ ถ้าเรามีความมั่นในทางจิตใจอย่างนี้ มีความเพียรต้องเดินให้ได้เวลา ต้องนั่งให้ได้เวลากำหนด ถึงแม้ว่าจะเกิดเจ็บปวดทุกข์ทรมานก็อดทนต่อสู้ด้วยความพากเพียร คนที่มีความพากเพียรแก่กล้า

แม้จะถูกทุกขเวทนา ความเจ็บความปวดความเมื่อยความหิวความหนาวความร้อน ครอบงำก็ไม่พรั่นพรึง คิดว่าเป็นเรื่องธรรมดา เมื่อปรารภความเพียรเช่นนี้กำลัง คือความเพียรนี้ก็จะพอกพูนยิ่งขึ้น

ความเพียรจะมีพลังติดต่อกันไปก็ต้องมีสติ มีกำลังคือสติคอยเหนี่ยวรั้ง เหมือนเชือกที่คอยรั้งผูกสิ่งที่แยกกันอยู่ให้รวมตัวกันทำให้เกิดความพร้อมเพรียง เกิดความประสานงานกัน เพราะฉะนั้นสติเป็นตัวระลึกเป็นสายใยโยงทำให้เกิด ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะฉะนั้นเราต้องพยายามกำหนดอาการที่เกิดขึ้น นั้นให้ติดต่อกันไปอย่าให้ขาดสาย เดินจงกรม ให้ติดต่อกันไปไม่ให้ความคิดอื่นเข้า มาแทรกในขณะที่เราเดินจงกรมนั้น อันนี้จะเพิ่มสติพละ หรือว่ากำลังคือสตินี้ให้มี ความเข้มแข็งยิ่งขึ้นไปตามลำดับ อะไรที่ผ่านเข้ามาสติต้องไปกำหนด ต้องเอามา พิจารณาแล้วก็ปล่อยไปละไป

เมื่อสติมีกำลังแก่กล้าขึ้นแล้วใจก็จะได้รับการรักษาให้สงบให้เยือกเย็น คนที่มีความเพียรมีสติแล้วใจจะสงบง่าย เพราะว่าความเพียรนั้นเป็นตัวเข้มแข็ง ทำให้สิ่งต่างๆ ที่จะเข้ามาสู่จิตใจนั้น ถูกสติป้องกันเอาไว้ไม่ให้จิตใจนั้นเศร้าหมอง หรือวุ่นวายกับอารมณ์ที่เข้ามาสู่จิตใจ เพราะฉะนั้นสติจึงเป็นกำลังสำคัญที่จะ ทำให้ใจของเราตั้งมั่น ทำให้ใจมีความสงบมีความเย็น ปัญญาเป็นแสงสว่างที่คอย ส่องจิตไว้ไม่ให้มืดมน อะไรเข้ามาในจิตใจก็รู้ เหมือนเรานั่งอยู่ท่ามกลางแสงสว่าง อะไรจะผ่านเข้ามาสายตาเราก็มองเห็นว่าสิ่งนั้นควรแก่การที่จะรับ หรือควร แก่การที่จะนำออกไป เมื่อพิจารณาด้วยสติปัญญาเช่นนี้แล้ว ไม่ปล่อยให้กิเลส ไม่ปล่อยให้สิ่งเศร้าหมองมาครอบงำจิตใจ ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่เศร้าหมองมา ครอบงำจิตใจ ไม่ปล่อยให้อารมณ์ที่ชั่วร้ายมาชักพาจิตใจของเราให้เตลิดให้ออกไป จากนอกปฏิบัติกรรมฐาน ถ้าเรารวบรวมพลังห้าประการนี้ให้เกิดขึ้นในใจของเรา ได้แล้ว การปฏิบัติธรรมก็จะก้าวหน้าเหมือนนักกีฬาที่เข้มแข็งอดทน มีความ เฉลียวฉลาดรอบคอบในการที่จะแข่งขัน เมื่อเรามีกำลังห้าประการนี้ก็หวังว่าการ ปฏิบัติธรรมในครั้งนี้ที่นักเรียนทุกคนตั้งใจมาก็จะสำเร็จ ก็จะได้รับผลตามกำลัง ห้าประการนี้จะบันดาลให้เป็นไป เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนพยายามส่งเสริม เพิ่มเติมกำลังห้าประการนี้ให้เกิดขึ้นในจิตใจของเราให้ได้ เมื่อเราถึงพร้อมด้วย

กำลังห้าประการนี้แล้วก็สามารถที่จะปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้าดังที่ได้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า ขอการปฏิบัติธรรมครั้งนี้จงนำมาซึ่งมรรคผล

มรรคผลก็คือการที่ใจพ้นจากกิเลส เมื่อเรามีใจพ้นจากกิเลส ใจของเราก็ผ่องใส เหมือนสิ่งที่พ้นจากน้ำท่านเปรียบว่าดอกบัวที่พ้นน้ำแล้วก็งดงาม นำมาซึ่งความนิยมชมชื่นของหมู่แมลงทั้งหลาย ดอกบัวที่พ้นน้ำกลิ่นก็จะหอม สีก็จะงดงามไม่เปื้อนน้ำไม่เปื้อนโคลน ใจของคนเราที่พ้นจากกิเลสแล้วก็เหมือนดอกบัวที่พ้นน้ำ คือ ไม่เปียกไม่เปรอะ ส่งกลิ่นหอมระรื่นชื่นใจ สีสันก็งดงามเจริญตา คนที่ประพฤติปฏิบัติธรรมเกิดขึ้นในใจแล้วกายก็สงบ วาจาก็สงบ รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ทำสิ่งที่ควรทำ เว้นสิ่งที่ควรเว้น พวกนักเรียนทั้งหลายมาอยู่ร่วมกันเป็นร้อย เมื่อธรรมะเกิดขึ้นในใจจะรู้หน้าที่ของตนเป็นอันดีว่าเวลานี้ควรทำอะไร ควรจะพูดอะไร ควรจะสงบใจอย่างไร เพราะฉะนั้นธรรมะเมื่อเกิดขึ้นในใจแล้วจะทำให้คนเราอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สงบเยือกเย็นเป็นประโยชน์ ไม่ก่อสิ่งที่เป็นทุกข์เป็นโทษให้เกิดขึ้น ไม่มีการประพฤติในทางกายต่อกันด้วยการทำร้ายด้วยการข่มเหงรังแกกัน ไม่มีการเบียดเบียนสัตว์อื่นๆ เราสมาทานศีลไปแล้ว ศีลที่เราสมาทานนี่จะทำให้กายวาจาของเรานั้นสะอาดยิ่งขึ้น เพราะตามธรรมดากายวาจานี่จะเศร้าหมองเพราะการกระทำผิดเกิดขึ้นจึงเป็นที่รังเกียจของคนที่ได้รู้ได้ทราบ เช่น คนที่ไปฆ่าสัตว์ตัดชีวิตหรือคนที่ไปทำร้ายบุคคลอื่นไว้ก็จะเป็นที่รังเกียจเป็นที่เคืองแค้นของบุคคลที่ได้รับการข่มเหงรังแก ถ้าไปล่วงละเมิดเอาของของคนอื่นเขามา เช่น ลักขโมย ฉ้อโกง ความรังเกียจก็จะเกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับการข่มเหงเบียดเบียนก็จะเกิดความโกรธแค้นเกิดความไม่นับถือดูถูกดูหมิ่นว่าเป็นคนเลว

เพราะฉะนั้นศีลที่เราสมาทานไว้นี้จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องรักษาให้ดี หมายความว่า พยายามรักษาใจของเราแล้ว สามข้อที่เราสมาทานนี้ก็เป็นข้อที่เราจะต้องงดเว้น ก็จะทำให้จิตใจของเรานั้นมีความสงบเยือกเย็นยิ่งขึ้น อยากจะเน้นตรงนี้สักหน่อยว่าศีลที่เราสมาทานนี้เรียกว่า ศีลแปด

ข้อที่ ๑ คือการงดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วง ชีวิตสัตว์นั้นตัวเล็กตัวใหญ่มันมีชีวิตเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นการที่เราไปทำชีวิตของเขาให้ตายไปนั้นก็ถือว่าเป็นบาป เป็นโทษจะต้องไปชดใช้หนี้ชีวิตให้เขาต่อไป เพราะชีวิตเมื่อ

แตกดับไปแล้วไม่สามารถจะเอาคืนมาได้ ไม่เหมือนเทียนดับแล้วจุดได้ แต่ชีวิตคนดับไปแล้วนี่ไม่สามารถจะเอาฟื้นคืนมาได้ เพราะฉะนั้นต้องระมัดระวังอย่าไปทำให้เขาตายอันนี้เป็นส่วนสำคัญ

ข้อสอง การงดเว้นจากการถือสิ่งของผู้อื่นที่เขามิได้ให้ด้วยอาการลักขโมยทรัพย์สินของคนอื่นเขาก็หวงเขาก็รักเพราะว่ากว่าจะได้มาแต่ละบาท หรือกว่าจะได้มาแต่ละอย่างต้องเหน็ดเหนื่อยทำการงาน เพราะฉะนั้นการที่ไปเอาสิ่งของของบุคคลอื่นเขามาโดยการกระทำที่ไม่ชอบจึงถือว่าเป็นการเบียดเบียน ไปเอาเปรียบคนอื่นเขา จึงเป็นบาปเป็นเวรก็ต้องงดเว้น

ข้อที่สามแปลกออกไปจากศีลห้า การที่พวกนักเรียนทุกคนมาแต่งชุดขาวเป็นการประกาศการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา พรหมจรรย์ก็แปลว่าการประพฤติอย่างพรหม พรหมก็ประพฤติประเสริฐ คือจะไม่ข้องเกี่ยวกันในด้านชู้สาว ต่างก็เจริญสมาธิภาวนาใจจะไม่ข้องเกี่ยวกันในเรื่องชู้สาวเรื่องของกาม ไม่มีการเย้าหยอกเล่นหัวกัน ไม่มีการกระทำที่สรวลเสเฮฮา ต่างก็รักษากายวาจาให้อยู่ในความสงบไม่ให้ใจนั้นถูกราคะ ความกำหนัดเร่าร้อนยินดีมาครอบงำ ใจก็จะสงบด้วยกรรมฐาน ทำอะไรจะมีสติเป็นกรรมฐานหมด เพราะฉะนั้นการประพฤติพรหมจรรย์ก็คือการเจริญสติให้ใจเป็นสมาธิ อบรมใจให้เป็นสมาธิแล้วจะได้ความสงบอันเป็นความสุขที่แท้จริง ส่วนการประพฤติที่ไม่ใช่พรหม ก็คือการประพฤติในเรื่องของกาม ยินดีในการสรวลเสเฮฮา ยินดีในการกินการเล่น กระเซ้าเย้าหยอกกันเล่นหัวกัน หาความสำราญด้วยการหัวเราะต่อกระซิก ประพฤติพรหมจรรย์ไม่มีอย่างนั้น เพราะฉะนั้นพวกเธอทุกคนอย่าทำอย่างนี้ เราต้องสงบระงับ มีกรรมฐานเจริญสติไว้ทุกอิริยาบถนี่แหละเขาเรียกว่าการประพฤติพรหมจรรย์ ถ้าเธอเข้ามาสู่ศูนย์ปฏิบัติแล้วไม่ประพฤติพรหมจรรย์ก็จะได้ชื่อว่าเราไม่ซื่อตรง เราไม่มีความจริงใจ เพราะฉะนั้นการประพฤติพรหมจรรย์นี้ก็คือการสำรวมระวังไม่พูดเล่นหัวกัน ไม่กระเซ้าเย้าแหย่กัน

ข้อที่สี่ เว้นจากวจีทุจริตสี่โดยสิ้นเชิง คือ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียดให้แตกร้าว ไม่พูดคำหยาบให้เจ็บใจ ไม่พูดคำเพ้อเจ้อที่ไม่มีสาระ วจีทุจริตสี่ประการนี้ต้องเว้น ต้องกล่าววจีสุจริต คือ พูดคำสัตย์คำจริง พูดให้เกิดความรักสามัคคี

พูดให้เกิดความชื่นชมยินดี พูดสิ่งที่มีประโยชน์ อันนี้เป็นหลักในการที่จะประพฤติพรหมจรรย์

ข้อที่ ๕ งดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เครื่องดองของเมาสิ่งเสพติดทั้งหลายเป็นพิษเป็นภัย ทำอันตรายแก่คนผู้เสพ ศีลข้อที่ห้าเป็นสิ่งที่อยู่ในองค์ประกอบที่เราจะต้องงดเว้นเมื่อเราไม่มีเจตนาที่จะไปเสพไปกินโทษก็ไม่เกิด ถ้าเรามีเจตนาไปเสพไปกิน กลืนกินเข้าไปหรือเอามาเสพเอามาดม ศีลของเราก็ขาดหรือเศร้าหมองเสื่อมเสียไป ร่างกายของเราก็วิปริตเพราะสิ่งเหล่านี้มีพิษมีภัย

ข้อที่ ๖ ก็คือข้องดเว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล อันนี้เป็นส่วนสำคัญที่พวกนักเรียนทุกคนจะต้องตระหนักว่าเย็นนี้ไม่มีอาหารมื้อเย็น สิ่งที่เราเคยรับประทานเมื่อเย็นวานนี้เย็นนี้ไม่มีแล้ว เพราะเราสมาทานงดเว้นไปแล้ว วิกาลก็คือตั้งแต่เที่ยงไปแล้วไม่มีการรับประทานอาหารจนกว่าจะถึงอรุณรุ่งของวันใหม่ คือความสว่างของวันใหม่เริ่มขึ้น เอามือส่องไปในที่แจ้งรับแสงพระอาทิตย์ได้มือเราปรากฏ เส้นในลายมือให้ตาเรามองเห็นเรียกว่าอรุณขึ้น เพราะฉะนั้นในขณะที่อรุณยังไม่ขึ้นยังรับประทานอาหารไม่ได้ ศีลข้อนี้ดีอย่างไร คือเราไม่ต้องมากังวลในเรื่องที่จะรับประทานอาหารมื้อเย็นอีก ตัดใจไปเลย ไม่ต้องไปคิดถึงแล้วเย็นนี้อาหารไม่มีแล้ว บอกเตือนกายว่าอย่าหิวนะเย็นนี้ หิวฉันก็ไม่ให้เธอกินหรอก แต่ก็มีสิ่งที่มาบรรเทา คือ น้ำปานะก็เป็นส่วนที่จะทำให้เกิดความชุ่มชื่นบรรเทาลมที่จะมาเสียดทำให้เกิดการปวดท้อง เพราะฉะนั้นเราเว้นจากอาหารมื้อเย็นแล้วร่างกายจะเบาขึ้น จะรู้สึกมีความตื่นตัวดีขึ้น

ศีลข้อที่ ๗ งดเว้นจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรีการดูสิ่งที่เป็นข้าศึกต่อกุศล และการแต่งตัว ซึ่งกิริยาของการแต่งตัวมีสามอย่างคือ การทัดทรงเอามาทัดหูบ้างเอามาเสียบผมบ้าง เอามาห้อยคอบ้าง เอามาผูกมือบ้าง อย่างนี้ถือว่ากิริยาที่เรียกว่าทัดทรง อย่างที่สองก็คือประดับ อย่างที่สามก็คือตกแต่ง เขาจึงรวมความไว้ว่า ทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้ของหอมเครื่องลูบไล้อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว เพราะฉะนั้นการประพฤติพรหมจรรย์เราต้องงดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้องประโคมดนตรี การดูการเล่นที่เป็นข้าศึกต่อกุศล การเว้นจากการทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยระเบียบดอกไม้

ของหอมเครื่องลูบไล้ นี่เป็นความหมายสำคัญที่นำมากล่าวเพื่อให้นักเรียนได้มีความตระหนักว่าการประพฤติพรหมจรรย์นั้นเป็นการประพฤติเพื่อประเสริฐขัดเกลากายวาจาของเราให้สะอาดยิ่งขึ้น อบรมใจของเราให้สงบ ไม่ต้องมากังวลด้วยการแต่งตัว ไม่ต้องมากังวลด้วยเรื่องอาหารการกิน

ข้อที่ ๘ ก็คือเว้นจากการนอนที่นอนสูงที่นอนใหญ่ภายในยัดด้วยนุ่นหรือสำลี การนอนของเราก็จะนอนแบบผู้ประพฤติอย่างประเสริฐคือ มีเสื่อปู มีหมอนให้หนุน มีผ้าห่มพอกันความหนาว ไม่มีเตียงที่ใหญ่ เรียกว่าการนอนนั้นนอนอย่างผู้มีสติประพฤติพรหมจรรย์ไม่เห็นแก่นอน นอนเพื่อพักผ่อนให้ร่างกายนั้นได้มีโอกาสปรับตัวบรรเทาความอ่อนเพลีย เมื่อรู้สึกตัวแล้วก็รีบลุกขึ้นทำความเพียรต่อไปผู้ประพฤติพรหมจรรย์ก็เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจึงไม่สนใจในการนอนดีๆ เรียกว่านอนเพียงเพื่อให้ร่างกายนั้นได้มีโอกาสสงบระงับ ให้ร่างกายได้ปรับให้เกิดความสมดุลขึ้น เพราะความเพียรที่จะปฏิบัตินี่จะทำให้เกิดความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า

เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนรู้ล่วงหน้าไว้ก่อนว่าวันสองวันแรกนี่เราจะเหน็ดเหนื่อยจะเมื่อยล้าจะปวดจะทุกข์ทรมานจากการที่เรามาประพฤติธรรมกิเลสจะถูกไล่ออกไป เมื่อกิเลสมันถูกไล่มันก็จะแสดงอาการร้อนให้ปรากฏ เราจะรู้สึกอึดอัดรู้สึกเบื่อหน่ายรู้สึกกลัดกลุ้ม นี่มารเกิดแล้วต้องเอาชนะให้ได้ อย่าไปตามใจมัน ถ้าไปตามใจมันเราก็ไม่สามารถปฏิบัติธรรมได้ ตรงนี้ต้องเข้มแข็งต้องอดทน ต้องใช้กำลังความเพียร ใช้กำลังของสติ ใช้กำลังของสมาธิสงบเอาไว้อย่าไปสุอำนาจแก่ความอยากที่ดิ้นรนนั้น ถ้าเราเอาชนะมันไม่ได้เราแพ้มันต่อไปมันก็ครองใจเราเรื่อยไป เราต้องพยายามเอาชนะมันให้ได้แล้วมันจะได้ห่างไกลจากใจของเรา ใจเราก็จะได้สงบเป็นสุขอย่างพระพุทธเจ้า พระอรหันต์ทั้งหลายท่านทำมาแล้ว

เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนที่ตั้งใจมาปฏิบัติเพื่อบูชาคุณพระพุทธเจ้าพระธรรมพระสงฆ์ ครูบาอาจารย์และเป็นเครื่องตอบแทนคุณพ่อแม่ในครั้งนี้จงได้มีความตระหนักในความดีที่เราได้กระทำก็เรียกว่าเป็นการกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ พ่อแม่ให้ร่างกายเลือดเนื้อชีวิตเรามาเป็นผู้ที่ไม่มีใครมาเทียมได้ โอกาส

ที่เราได้มาปฏิบัติคุณธรรมให้เกิดขึ้นแล้วนี่ บุญนี้ก็จะส่งผลให้พ่อแม่มีความสุข มีความภาคภูมิใจและมีความสบายใจ บุญกุศลที่เราได้ตั้งใจบำเพ็ญก็จะทำให้ส่งผลไปถึงพ่อแม่ผู้มีพระคุณของเราได้ ที่ท่านตายไปแล้วก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน ที่ท่านยังอยู่ก็อธิษฐานจิตให้ท่านมีความสุขกายสบายใจ ได้รับอานิสงส์ผลบุญที่ข้าพเจ้ากระทำนี้ และขอให้ท่านมีความสุขยิ่งๆ ขึ้นไป นี่ใจเรายอมรับความดีอย่างนี้ ทำความดีแล้วก็อุทิศความดีส่งความดีไปให้ด้วยใจของเรา ใจนี้ก็จะเป็นนามธรรมสามารถที่จะไปเชื่อมโยงกันได้ก็จะทำให้พ่อแม่ที่อยู่ทางบ้านนั้น รู้สึกเป็นสุขรู้สึกชุ่มชื่นเบิกบานใจ อันนี้เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู ความรักความเคารพนับถือได้เป็นอย่างดีประการหนึ่ง เพราะฉะนั้น พ่อแม่จึงนิยมให้เราบวช ลูกผู้หญิงเราบวชเป็นพระไม่ได้ บวชเป็นเณรไม่ได้ เรามีโอกาสได้บวชเนกขัมมะอย่างนี้ถือว่าเป็นการได้ตอบแทนคุณพ่อแม่ได้ดีประการหนึ่ง สำหรับนักเรียนชายเรามีโอกาสได้เข้ามาบวชเนกขัมมะ ยังไม่ได้บวชเณรหรือว่าได้บวชพระต่อไป เรามีโอกาสได้เข้ามาบวชเนกขัมมะประพฤติพรหมจรรย์อย่างนี้ถือว่าเป็นการกระทำที่ประเสริฐเป็นเครื่องตอบแทนพระคุณของผู้ที่มีคุณได้อย่างดี อันนี้ขอฝากให้นักเรียนทุกคนได้มีความตระหนักไว้ว่าความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณนั้นเป็นมงคลของชีวิต ถ้าใครสามารถกระทำได้ดีคนนั้นก็มีความเจริญก้าวหน้าไม่ตกต่ำ เมื่อชีวิตของเราอยู่ไปถึงสุดท้ายแล้วจะต้องตายก็ไปดีอีก ไปเกิดที่ดีต่อไป

ขอให้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติกันให้มีความเจริญงอกงามในธรรมให้สำเร็จตามที่เรามุ่งกระทำในครั้งนี้และด้วยอำนาจคุณพระรัตนตรัยและกุศลที่นักเรียนทุกคนตั้งจิตตั้งใจและครูบาอาจารย์ที่จะอบรมแนะนำในแนวการปฏิบัติ ขอให้อุปสรรคอันตรายที่จะมาขัดขวางได้ห่างให้พ้นไป ขอให้ได้รู้ธรรมเห็นธรรมตามกำลังของการปฏิบัติและนำเอามาประพฤติปฏิบัติให้เกิดความสุข ความร่มเย็นในจิตใจเห็นธรรมะประพฤติปฏิบัติธรรมะ นำเอาธรรมะไปใช้ในโอกาสต่อไป ประสบความสุขความเจริญในชีวิตทุกคนเทอญ.

****

โอวาท
ปิดการอบรมที่โรงเรียนพนมอดุลวิทยา ๒ ชำป่างาม
๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓

ขออนุโมทนาคณะอาจารย์วิทยากรที่ได้ทุ่มเทแรงกายแรงใจให้ความรู้ฝึกอบรมแก่นักเรียน และขอแสดงความยินดีแก่นักเรียนทุกคนที่ได้รับการฝึกอบรมตามกำหนดเวลา ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ อดทน รับเอาธรรมะที่คณะครูอาจารย์ที่เป็นวิทยากรได้มอบให้ด้วยความตั้งอกตั้งใจ ต่างก็มีความรู้สึกที่ประทับใจในการที่มาปฏิบัติครั้งนี้

ตามสภาวะธรรมที่เกิดของแต่ละคน ขอให้ข้อคิดเห็นว่าแต่ละคนนั้นมีความสามารถอยู่เป็นจำนวนมาก ถ้าได้ใช้ความสามารถที่มีอยู่แล้วนี้ให้เกิดประโยชน์โดยควบคุมจิตใจให้อยู่ในสภาวะปกติ ให้มีสติมีความเพียรมีปัญญาจะทำอะไรก็ให้ระลึกเสียก่อนว่าควรหรือไม่ควร เมื่อทำแล้วก็พยายามทำให้สำเร็จอย่าทอดทิ้ง เมื่อเกิดอุปสรรคปัญหาก็แก้ไขด้วยสติปัญญา เมื่อประกอบเช่นนี้แล้วก็จะทำให้ความสามารถที่มีอยู่นั้นเพิ่มพูน แสดงออกมาให้ปรากฏเป็นผลงานต่างๆที่จะทำให้เกิดความชื่นชมยินดีแก่ตนเองและแก่คนที่สดับรับรู้ โดยเฉพาะเพื่อนร่วมงานหรือผู้ที่มีความรักเรา เช่น พ่อแม่พี่น้อง เมื่อเรามีความสามารถมีผลงานที่โดดเด่นขึ้นมาก็จะภาคภูมิใจ มีความอิ่มอกอิ่มใจว่าลูกเราเป็นคนดี มีความสามารถเฉลียวฉลาดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ความสุขก็เกิดขึ้น ตัวเราได้ความสุข ผู้ที่มีพระคุณของเราก็ได้ความสุข ได้ความภาคภูมิใจผลประโยชน์ที่เกิดจากความสำเร็จ ในหน้าที่การงานนั้นก็จะนำมาซึ่งความสะดวกสบายในโอกาสต่อไป

เพราะฉะนั้นจงฝึกความสามารถให้โดดเด่นขึ้นในใจของเรา โดยพยายามกีดกันสิ่งที่ชั่วร้าย โดยเฉพาะตัวกิเลสได้แก่ความโลภ ความเพ่งเล็งอยากได้ของคนอื่นเขาโดยไม่ถูกต้อง ความเห็นผิดจากความเป็นจริงทำให้เกิดความเข้าใจผิดแล้วกระทำผิดพูดผิดคิดผิด เช่น บางคนเขาหวังดีต่อเราเราไปมองเห็นว่าเขาร้ายต่อเรา ก็เลยเกลียดชังเขา ไม่ยอมรับความปรารถนาดีจากเขา เราก็เสื่อมจากคุณงามความดี หรือผู้ที่มีความปรารถนาดีต่อเรานั้นก็เสียใจว่าไม่เห็นความดีของเขา

เช่น พ่อแม่มีความรักลูกปรารถนาดีต่อลูก บางครั้งลูกทำผิดก็ดุบ้างว่าบ้าง บางครั้งก็เฆี่ยนตีบ้าง แต่ลูกนั้นหามีความเข้าใจว่าพ่อแม่มีความปรารถนาดี อยากให้ได้ดีจึงต้องดุบ้างว่าบ้าง เพราะดุมากๆ เข้า ว่ามากๆ เข้า ไม่เชื่อฟังก็ต้องใช้ความรุนแรง ลูกก็เกิดความเห็นผิดไปว่าพ่อแม่ไม่รักเราด่าเราตีเรา เห็นผิดไปก็เลยเกลียดชังพ่อแม่ ไม่ยอมรับฟังคำสั่งสอนกลายเป็นคนดื้อคนรั้น นี่เรียกว่ากิเลสครอบงำใจแล้ว ทำให้เกิดความเห็นผิดก็เกิดการทุ่มเถียง บางทีก็ด่าพ่อด่าแม่ซึ่งเป็นบาป เมื่อเราด่าพ่อด่าแม่ไปแล้วมันเป็นบาป เมื่อเรามาสำนึกว่าผิดไปแล้วก็ต้องร้องไห้ ต้องเสียใจในการกระทำความผิดนั้น นี่เราจะได้เห็นว่า ความผิดที่กระทำไว้นั้นเป็นพิษที่กัดกินใจทำให้ใจนั้นเศร้าหมอง ให้ใจนั้นเดือดร้อนให้ใจนั้นไม่มีความสุข คนที่ทำบาปไว้มากๆ ใจก็จะมีแต่ความเดือดร้อน หาความสงบความสุขความเย็นใจไม่ได้ ต้องร้องไห้คนเดียวบ่อยๆ เพราะฉะนั้นความไม่ดีเราต้องพยายามกำจัดออกไปอย่าให้มาเกาะกินใจของเรา เราจะได้ไม่ทำผิดทำเสียอีกต่อไป เราจะได้ไม่ต้องมานั่งร้องไห้ ไม่ต้องมานั่งเสียใจ

เพราะฉะนั้นการฝึกให้เป็นคนมีความสามารถ โดยกีดกันสิ่งชั่วร้าย เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความเห็นผิด ความถือตัวว่าเราดีกว่าเขาเขาดีกว่าเรา แล้วเกิดความแตกแยก สมัครสมานสามัคคีกันไม่ได้ รวมกำลังกันไม่ได้ อิจฉาริษยาเห็นคนอื่นได้ดีก็ไม่ชอบใจ มีความตระหนี่หวงแหน ควรจะเผื่อแผ่แบ่งปันก็ไม่เผื่อแผ่แบ่งปันกลับทิ้งขว้างเสียไร้ประโยชน์ มีความรำคาญใจ มีความเดือดร้อนใจเพราะการกระทำผิดทำเสียนั้น มีความท้อแท้ ขี้เกียจ ขี้คร้าน ง่วงเหงาหาวนอน มีความลังเลสงสัยไม่แน่ใจในการที่จะกระทำว่าดีหรือไม่ดี กิเลสเหล่านี้ตามที่กล่าวมานี้เราต้องระวังอย่าให้มันเกาะกินใจ อย่าให้มันมาครอบงำใจโดยเอาสติมากันไว้เอาสติมาป้องกันตามที่ฝึกฝนอบรมมาสองสามวันนี้ เป็นหลักวิธีการที่เราจะทำให้เราเกิดความสามารถ ตัวกิเลสทำให้คนเราหมดความสามารถ เช่น ความเมา ความลุ่มหลง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ทำให้ใจของเรานั้นหมดกำลัง จึงเป็นเหตุทำให้คนเรานั้นหมดคุณค่าเสียราคาไป เพราะคนที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส กระทำผิดกระทำเสียไปแล้วก็กลายเป็นบุคคลที่ลดค่าด้อยราคาหรือบางทีทำค่าที่ดีของตนให้หมดไป เพราะฉะนั้นขอให้นักเรียนทุกคนจงตั้งใจว่าเราจะพยายามป้องกันบาปป้องกันความชั่วร้ายไม่ให้เกิดขึ้นในใจของเรา เมื่อใจ

ของเราดีแล้วก็จะได้ทำความดีให้ยิ่งขึ้นไปโดยเป็นคนรู้จักเวลา เห็นคุณค่าของเวลา เรื่องของเวลาเป็นสิ่งที่นักเรียนทุกคนจะต้องตระหนักอยู่เสมอว่าเมื่อมันผ่านไปแล้ว เราไม่สามารถที่จะเอาคืนกลับมาได้ วัยของเราก็จะพ้นไปตามลำดับจากวัยเด็กไปสู่วัยหนุ่มสาว จากวัยหนุ่มสาวไปสู่วัยเฒ่าแก่ แล้วก็ตายจากโลกนี้ไป ถ้าเราไม่คิดถึงวันเวลาที่ผ่านไป เราจะใช้เวลาไม่เป็น ปล่อยเวลาให้ผ่านไป เราก็จะไม่ได้รับประโยชน์ตามสมควรที่จะได้ เพราะฉะนั้นต้องคำนึงถึงอยู่เสมอว่าบัดนี้เรามาได้แนวทางสำหรับที่จะดำเนินชีวิตแล้ว พยายามดำเนินไป ฝึกกายวาจาและใจของเราให้เกิดความสงบ ให้เกิดความเข้มแข็ง ให้เกิดความอดทน ให้มีความรู้ ความฉลาด เข้าใจถึงสิ่งแวดล้อมตัวเราให้ชัดเจน แล้วจัดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต เริ่มต้นตั้งแต่ตื่นเช้าขึ้นมา ทำกิจกรรมต่างๆ ไปตามลำดับจนถึงเวลาค่ำก่อนที่จะนอนเราก็ระลึกถึงคุณงามความดีว่าที่ผ่านมาวันนี้ทำอะไรบ้าง ก็เกิดความภาคภูมิใจว่าวันนี้เราได้ทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ชีวิตของเรามีประโยชน์ วันหนึ่งเราประมาทกระทำสิ่งที่ผิดไปเสียไป ถึงเวลาค่ำคืนเราก็สำรวจตรวจดูแล้วก็เกิดความสำนึกว่าวันนี้ข้าพเจ้าได้ทำสิ่งที่ผิดไปแล้ว จะขอสำรวมระวังไม่กระทำต่อไป

ถ้าไปล่วงเกินสัตว์หรือบุคคลใด ก็ขออโหสิกรรมสามารถที่จะขอโทษหรือสามารถที่จะถ่ายบาปด้วยการกระทำดีตอบแทนก็รีบกระทำเสียเพื่อจะได้ไม่ต้องมีหนี้ติดค้างกัน เมื่อชีวิตของเราเป็นประจำวันเช่นนี้ทำได้ทุกวันๆ ความดีก็จะสั่งสมเพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ ใจก็จะมีความสุขมีสมรรถภาพมีจิตใจเข้มแข็ง มีความเพียรมั่นคงติดต่อไม่ทอดทิ้ง มีสติปัญญาที่จะจัดจะทำสิ่งต่างๆ ได้ตามเหมาะตามควรทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเห็นคนอื่นได้ดีก็พลอยยินดีไม่ริษยา เห็นคนที่ด้อยกว่าเป็นทุกข์กว่าก็สงสารคิดที่จะช่วยเหลือ เห็นผู้ที่เราควรจะตอบแทนคุณก็ไม่ชักช้ารีบตอบแทนเสียได้ด้วยความเฉียบพลัน หรือว่าไม่ทิ้งเอาไว้ให้เปล่าไปผ่านไปซึ่งมาเสียใจภายหลังว่าเราไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ เราพลาดไปเสียแล้วเพราะเราช้าไปก็จะเป็นเครื่องเสียใจให้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นพ่อแม่ตอนนี้ยังมีชีวิตอยู่ เรารีบตอบแทนคุณท่านเสียโดยพยายามทำดีโดยเลี้ยงน้ำใจท่าน เลี้ยงกายท่านโดยช่วยทำกิจการงานที่สามารถทำได้ด้วยน้ำใจ พูดจาไพเราะ แสดงความเคารพนบนอบ แล้วก็รู้จักช่วย

สิ่งที่พ่อแม่ลำบากอยู่ให้แบ่งเบาภาระ การใช้จ่ายให้ประหยัดอย่าทำให้พ่อแม่ต้องลำบากใช้จ่ายสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ไป เรายังทำมาหากินไม่ได้ต้องอาศัยเงินทองของพ่อแม่เลี้ยงตัวเล่าเรียนศึกษา ต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด ถ้าสิ่งใดที่จะพอหาได้มาช่วยเหลือท่าน การรับจ้างทำกิจการงานหรือว่าทำสิ่งที่เป็นรายได้ขึ้นมาเล็กๆ น้อยๆ ก็หัดทำไว้จะได้เกิดความรู้ความเข้าใจในการที่จะทำกิจเพื่อเลี้ยงชีวิต เพราะคนเรานี้ความจริงเราต้องกินต้องใช้เป็นประจำทุกวัน เช้าขึ้นมาเราต้องมีอาหารรับประทาน เราต้องมีเสื้อผ้านุ่งห่ม ต้องมีค่าเดินทาง แล้วเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยเราต้องมีค่ายา ค่าหมอรักษา สิ่งต่างๆ เหล่านี้ขอให้นักเรียนทุกคนจงมีความตระหนักซึ้งไว้ว่าชีวิตของเรานั้นจะต้องอาศัยพึ่งพาคนรอบข้าง แล้วต้องอาศัยธรรมะในการเข้าอกเข้าใจในการดำเนินชีวิตกิจประจำวันของเรา เราจึงจะสามารถที่จะจัดการชีวิตของเรานี้ให้ราบรื่นมีความสุข มีความร่าเริงบันเทิงใจ อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับว่าเราต้องฝึกฝนอบรมใจของเราให้มีคุณธรรมความดี

และโดยเฉพาะเรื่องของความประพฤติดีเรียบร้อย ไม่เบียดเบียน ไม่ข่มเหงรังแก ไม่ประพฤติผิดกฎหมายบ้านเมือง มีความเมตตากรุณาไม่ทำลายชีวิตคนและสัตว์ทั้งหลายให้เป็นบาปเป็นกรรม ไม่ประพฤติผิดประเวณี เคารพต่อประเพณีอันดีงาม อย่าปล่อยให้อำนาจฝ่ายต่ำเข้ามาครอบงำจิตใจจนทำผิดประเพณี แล้วทำให้เกิดสิ่งที่เดือดร้อนตามมา พูดจาแต่สิ่งที่ดีมีประโยชน์ อย่าด่าทอ อย่าใส่ร้ายป้ายสี อย่าหาความมาใส่ให้แตกแยกกัน พูดจาให้เป็นประโยชน์ อย่าพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ต้องระมัดระวังในการที่จะดื่มกินของที่เป็นพิษเป็นภัย เช่นในปัจจุบันนี้สิ่งที่เป็นพิษเป็นภัยมากมายเราต้องหลบต้องหนี อย่าไปเอาเข้ามากิน เอามาเสพ เพราะจะทำลายสุขภาพ ทำลายจิตใจของเราให้ต่ำทรามชั่วช้าลงไปได้ ต้องระมัดระวัง ต้องพยายามสรรค์สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ส่วนรวมไว้เพื่อเป็นบุญบารมี คนเราถ้าได้รู้จักสร้างบุญบารมีด้วยการทำดีต่อคนอื่น บารมีจะเพิ่มพูนบริบูรณ์ เมื่อบารมีเต็มบริบูรณ์ ย่อมสำเร็จประโยชน์สุขอันไพบูลย์ต่อไป ขอความสุขอันเป็นสิ่งปรารถนาของปวงสัตว์จงบังเกิดมีแก่ทุกคนเทอญ.

* * * * * * * * * *

ข้อคิด คติธรรมวันปีใหม่ ๒๕๔๙

วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๙ เวียนมาถึง เป็นที่สมมติกันทั่วไปว่า "วันขึ้นปีใหม่" เป็นวันเปลี่ยนพุทธศักราชใหม่จาก พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็น พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นเครื่องกำหนดว่าปีหนึ่งผ่านไป ปีใหม่เริ่มผ่านเข้ามา ชีวิตของทุกคนมีเวลาเท่ากัน สุดแต่ผู้ใดจะใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ได้เท่าใด เพื่อให้ชีวิตผ่านไปอย่างมีคุณค่า ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ขอเสนอแนวทางดำเนินชีวิต ๔ ข้อ เพื่อเป็นการศึกษาและปฏิบัติ คือ

๑. จช ทุชฺชนสํสคฺคํ จงละการคบหาสมาคมกับทรชนคนชั่วทราม

๒. ภช ปณฺฑิตเสวนํ จงคบหาสมาคมสนิทสนมกับบัณฑิตนักปราชญ์ชาติเมธี

๓. กร ปุญฺญมโหรตฺตํ จงกระทำบุญเครื่องชำระสันดานให้สะอาดทั้งกลางวันกลางคืน

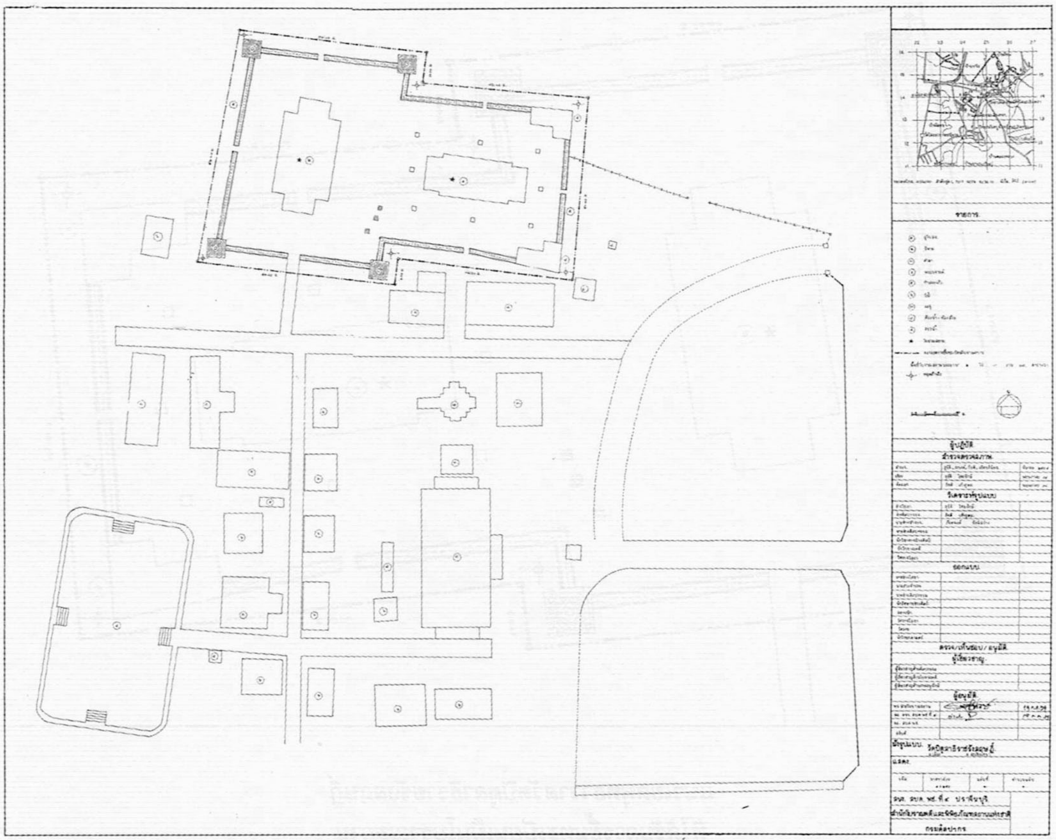
๔. สร นิจฺจมนิจฺจตํ จงระลึกถึงความที่สรรพสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน มีความแตกดับสลายไปตามกาลไว้เนืองนิตย์

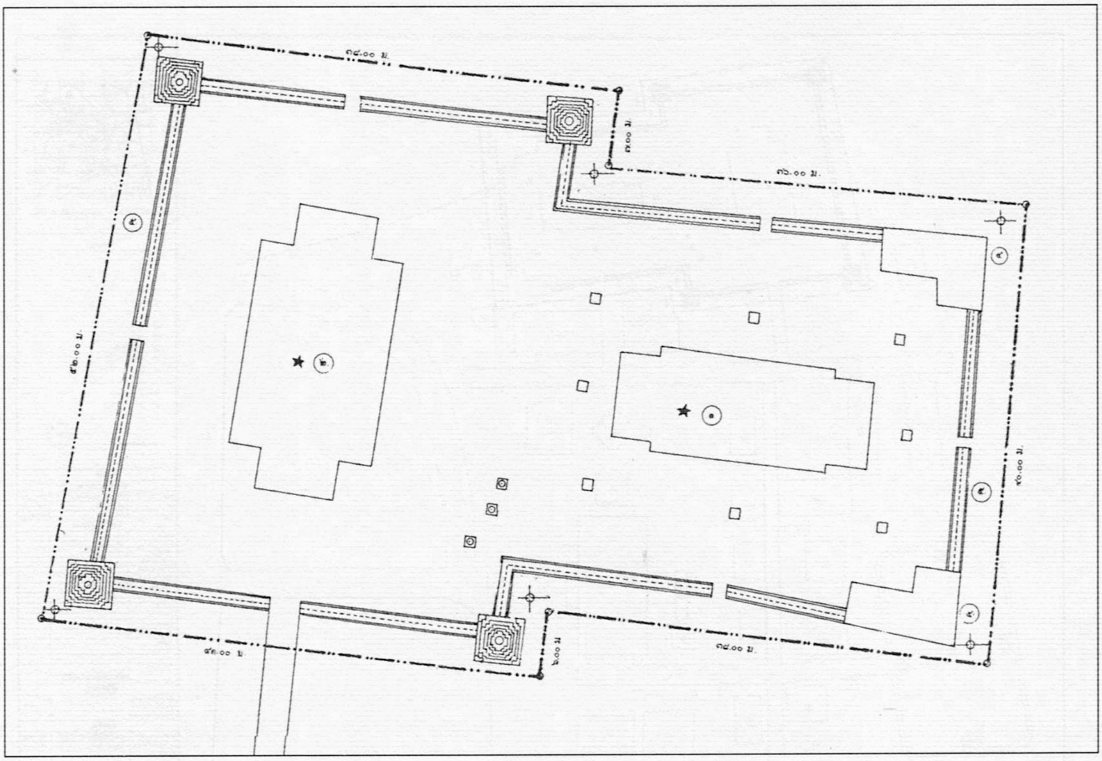
ดังที่ท่านกล่าวคำสอนไว้ว่า

"คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล
ทำบุญไว้ได้เป็นที่พึ่งตน ใครที่พ้นความตายนั้นไม่มี"

ลักษณะคนพาลที่ท่านแสดงไว้ว่า คนพาลไม่รู้จักประโยชน์ตนและผู้อื่น ไม่รับรู้ระเบียบวินัย พูดแนะนำโดยดีกลับโกรธเคือง ทำแต่เรื่องให้เดือดร้อนใจ ส่วนบัณฑิตรู้จักประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ไม่โกรธต่อคำว่าร้ายของผู้อื่น ชมชื่นต่อคำแนะนำสั่งสอน คบคนพาลสันดานดิบย่อมนำและก่อให้เกิดทุกข์ คบนักปราชญ์ชาติบัณฑิตย่อมนำและก่อให้เกิดสุข โบราณท่านกล่าวสอนไว้ "อย่าไว้ใจทาง อย่าวางใจคน จะจนใจเอง" เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เมื่อเดินทางจงระมัดระวังในการเดิน คอยสังเกตเครื่องหมายแสดงเหตุและสิ่งแวดล้อมเสมอ อย่าไว้ใจว่าเป็นทางดีไม่มีอันตราย คนรับใช้ใกล้ชิดอย่าวางใจว่าเขาจะทำอะไรให้เรียบร้อยทุกอย่าง ต้องสำรวจตรวจตราเสมอ ถ้าเป็นธุระสำคัญต้องพิจารณาตรวจตราให้รอบคอบ เพราะไว้วางใจทั้งทางและคนเมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้วแก้ไขไม่ได้ต้องจนใจเสียใจตนเอง การทำบุญชำระใจให้สะอาด กำจัดความโลภ ความโกรธ ความหลง ด้วยการบริจาคทาน สมาทานศีล ๕ ศีล ๘ รักษาไว้ให้บริสุทธิ์ สวดมนต์ภาวนาทำใจให้สงบไม่ฟุ้งซ่าน เป็นความสุขสงบเย็น เห็นความจริงในสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่ออะไรจะเกิดก็ต้องเกิด เมื่อจะดับก็ต้องดับ ยอมรับสภาพของสิ่งนั้นๆ กำจัดความดีใจและความเสียใจ ไม่หวั่นไหวตามสิ่งนั้น ชีวิตย่อมราบเรียบและสุขแท้ ขอความสุขสงบร่มเย็น จงมีแด่ท่านทั้งหลายเทอญ.

แผนผัง
วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง)
จัดทำโดยกรมศิลปากร

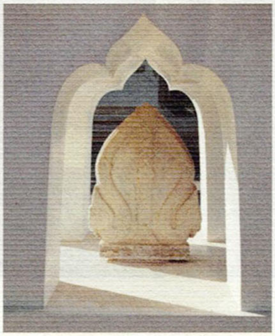

แนวเขตพุทธาวาสวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์
ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน

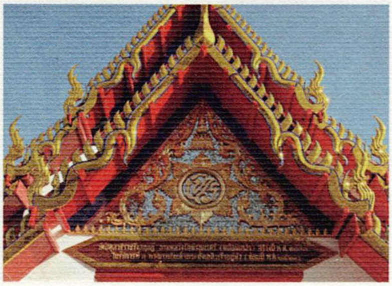

พระอุโบสถ

ใบเสมาหินอ่อน
แกะสลัก

หน้าบันพระอุโบสถ มีพระปรมาภิไธยย่อ จปร

พระประธานในพระอุโบสถ

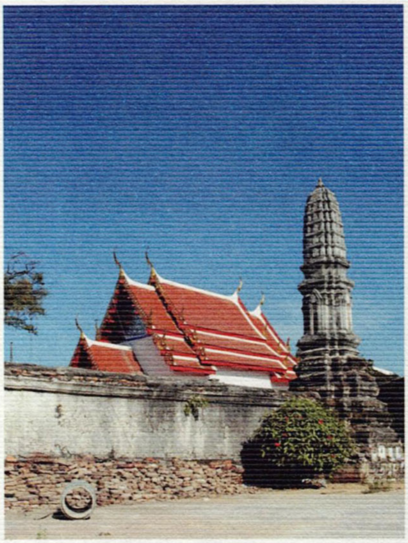
พระวิหาร

พระประธานในพระวิหาร

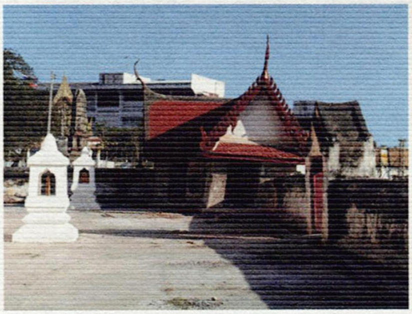

พระพุทธบาทจำลอง สมัยรัชกาลที่ ๓

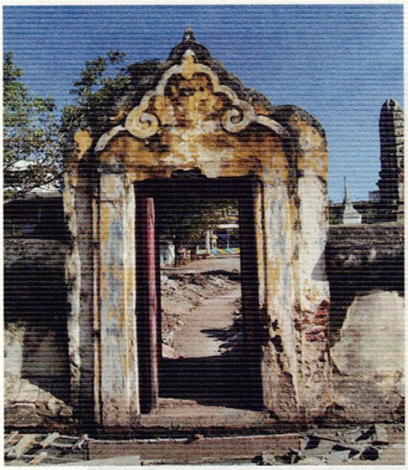

พระปรางค์

พระระเบียงคด

ซุ้มประตู

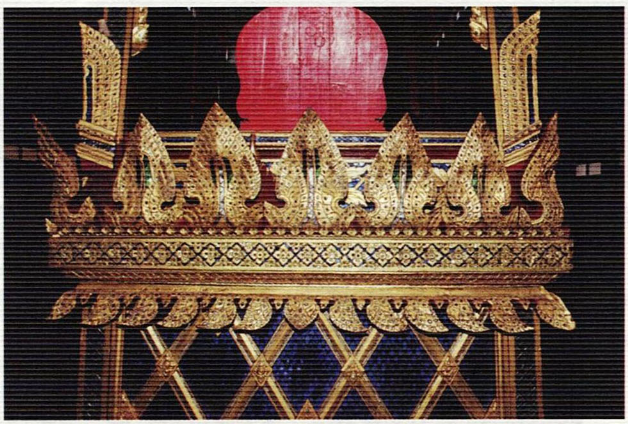
กำแพงแก้ว

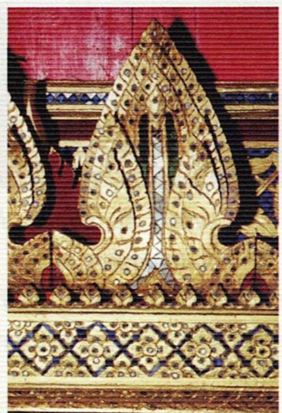

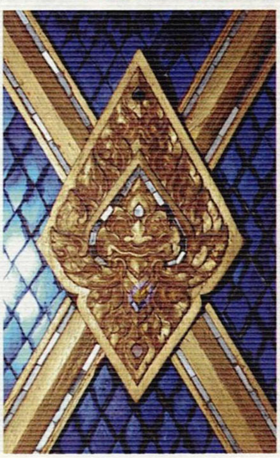

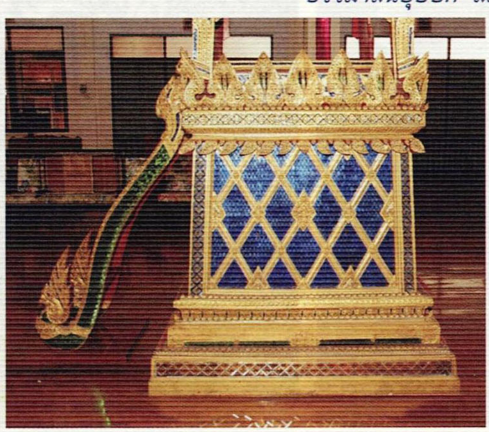
ศาลาการเปรียญ

ธรรมาสน์บุษบก สมัยรัชกาลที่ ๓

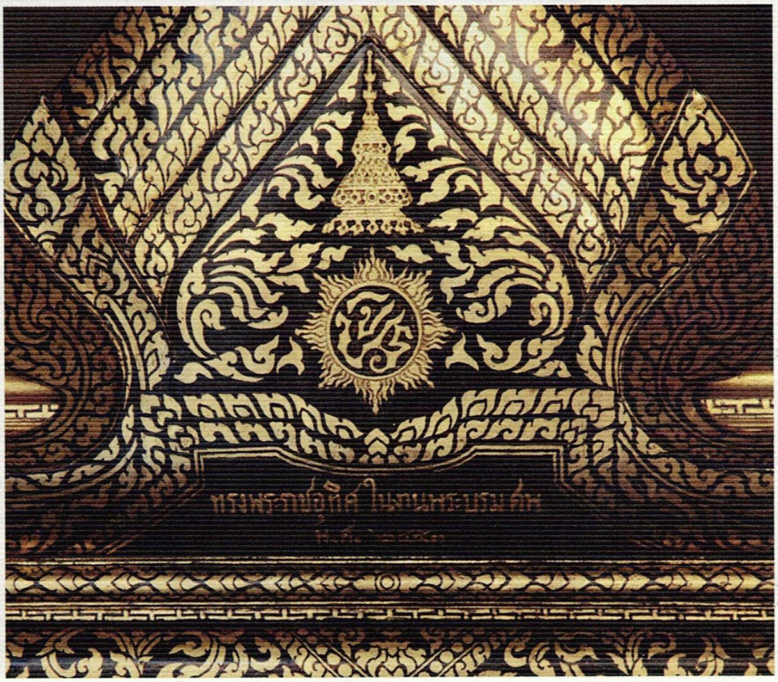

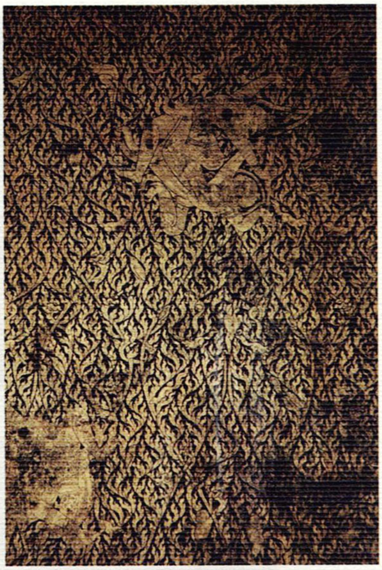

ธรรมาสน์ เป็นเครื่องสังเค็ด
งานพระบรมศพรัชกาลที่ ๕
รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้สร้าง
พระราชทานเฉพาะพระอารามหลวง

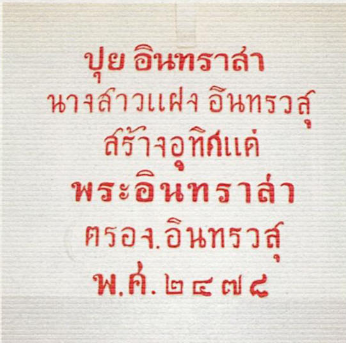

ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำ
สมัยรัชกาลที่ ๓

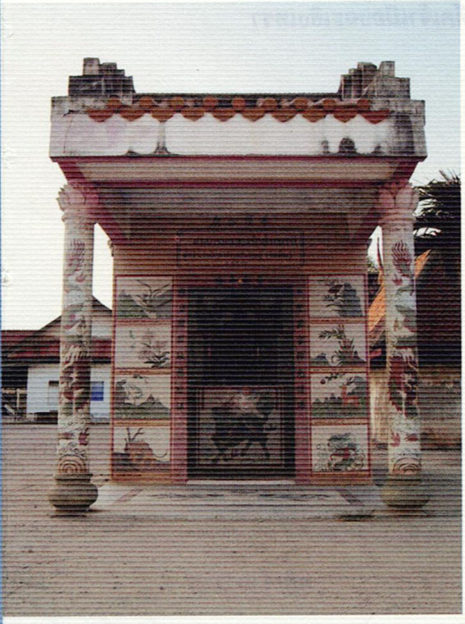

หอระฆัง

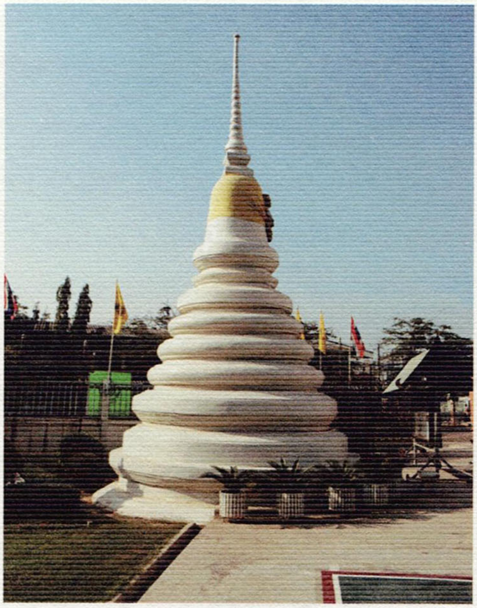
ซุ้มประตูวัด

ศาลกรมหลวงรักษ์รณเรศ
ผู้สร้างวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง)

เจดีย์บรรจุอัฐิอดีตเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา

กุฏิเจ้าอาวาส

กุฏิสงฆ์ทรงไทย

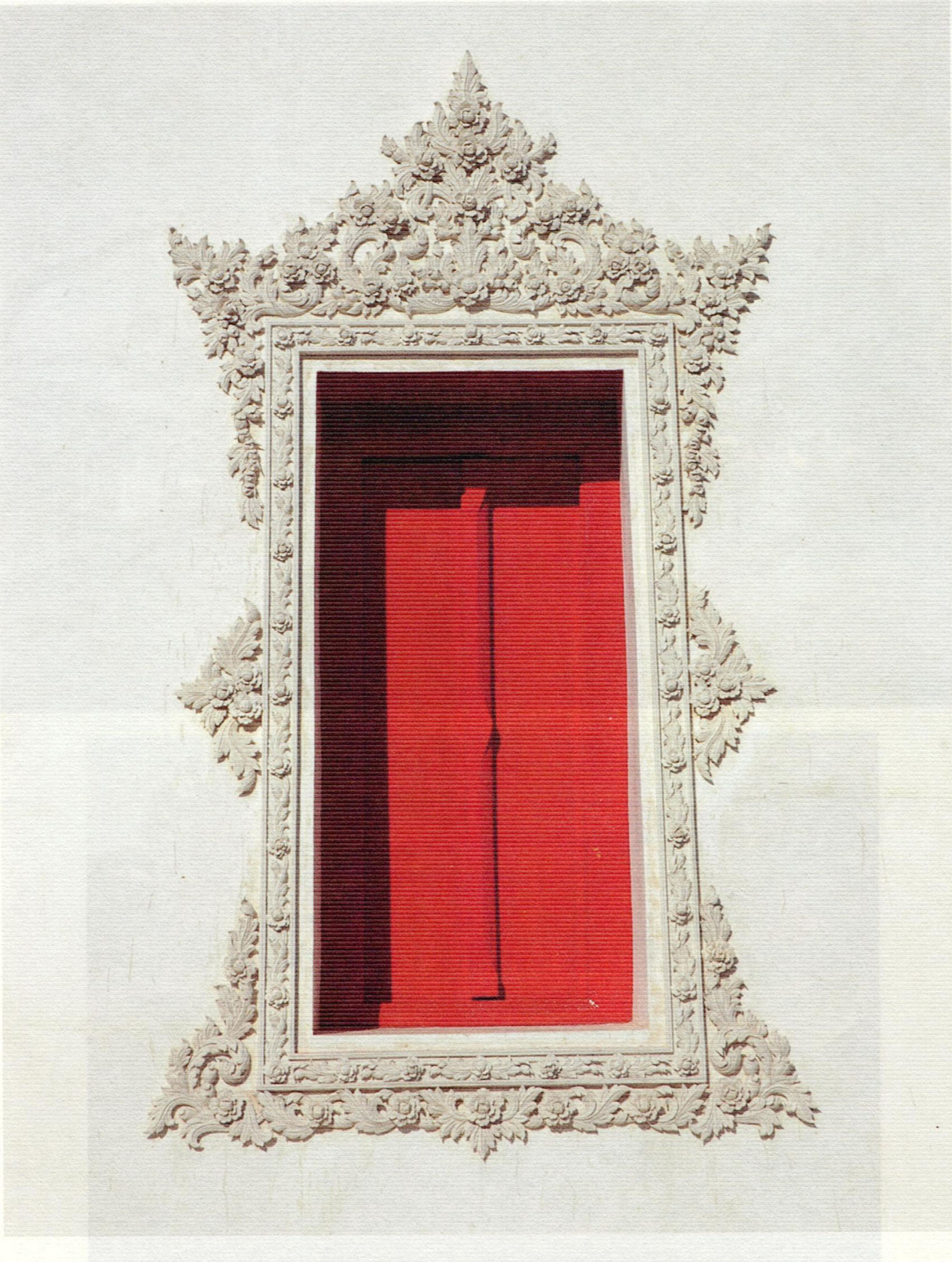

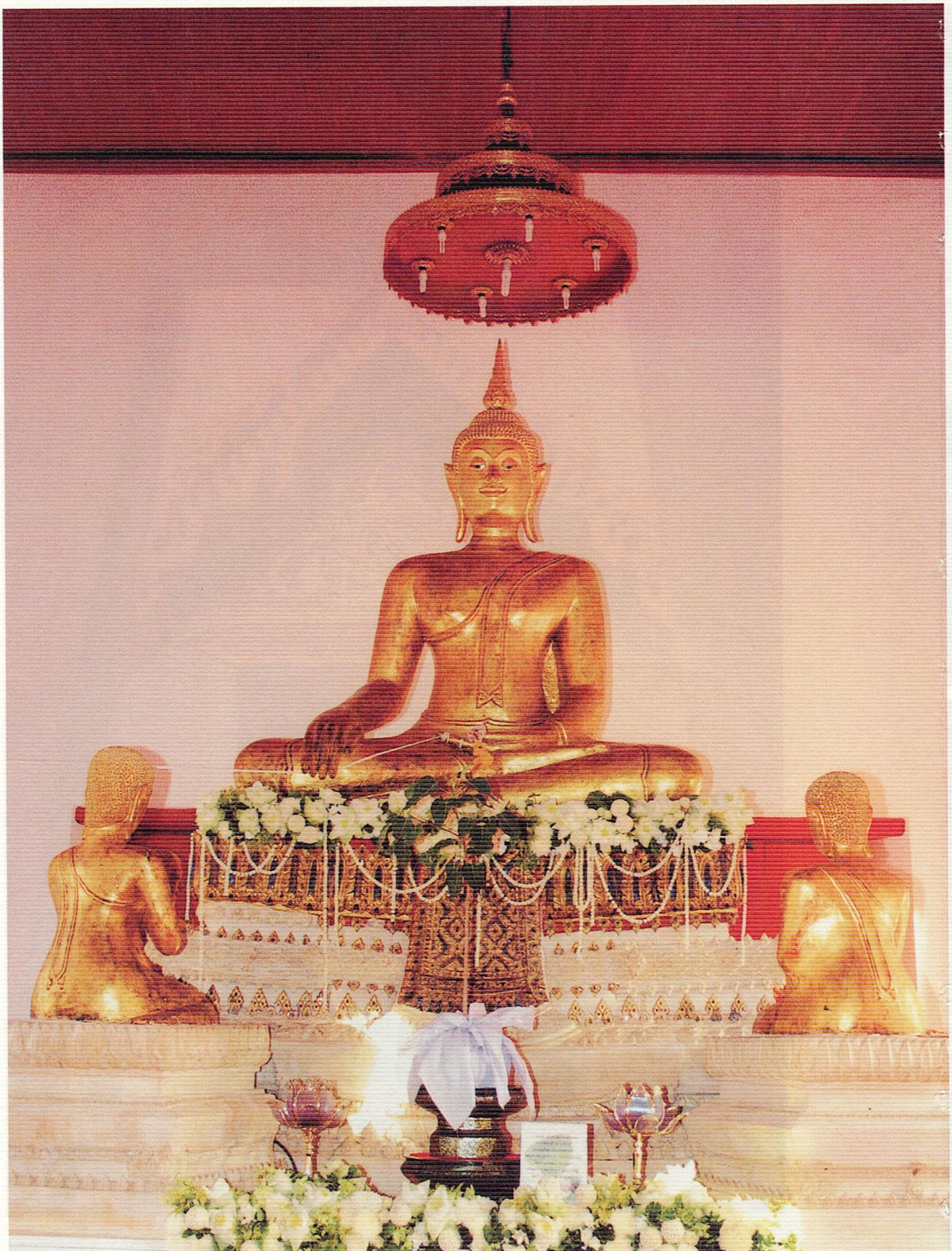

ซุ้มหน้าต่างพระอุโบสถ ลายดอกพุดตาน ปั้นใหม่ในการบูรณะ พ.ศ. ๒๕๔๘

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ กรมหลวงรักษ์รณเรศร์ (หม่อมไกรสร) สร้างปีพ.ศ.๒๓๗๗
ในรัชการที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ซ่อมปี พ.ศ.๒๕๒๑)

พระเทพปัญญาเมธี นำเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

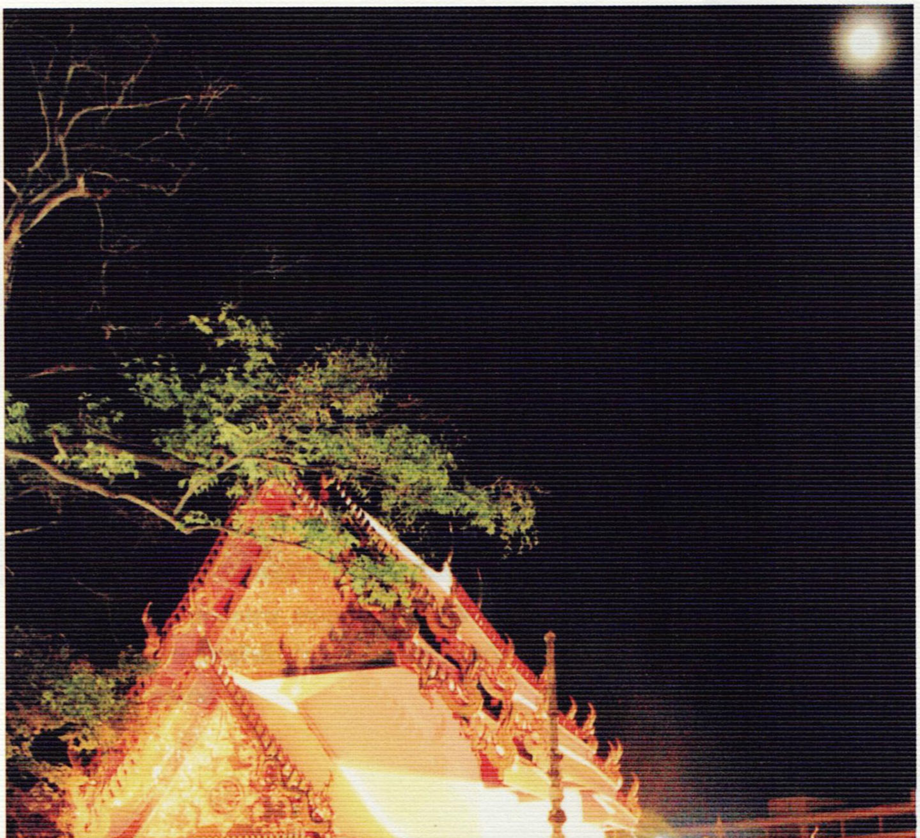
พระเทพปัญญาเมธี
แสดงพระธรรมเทศนา

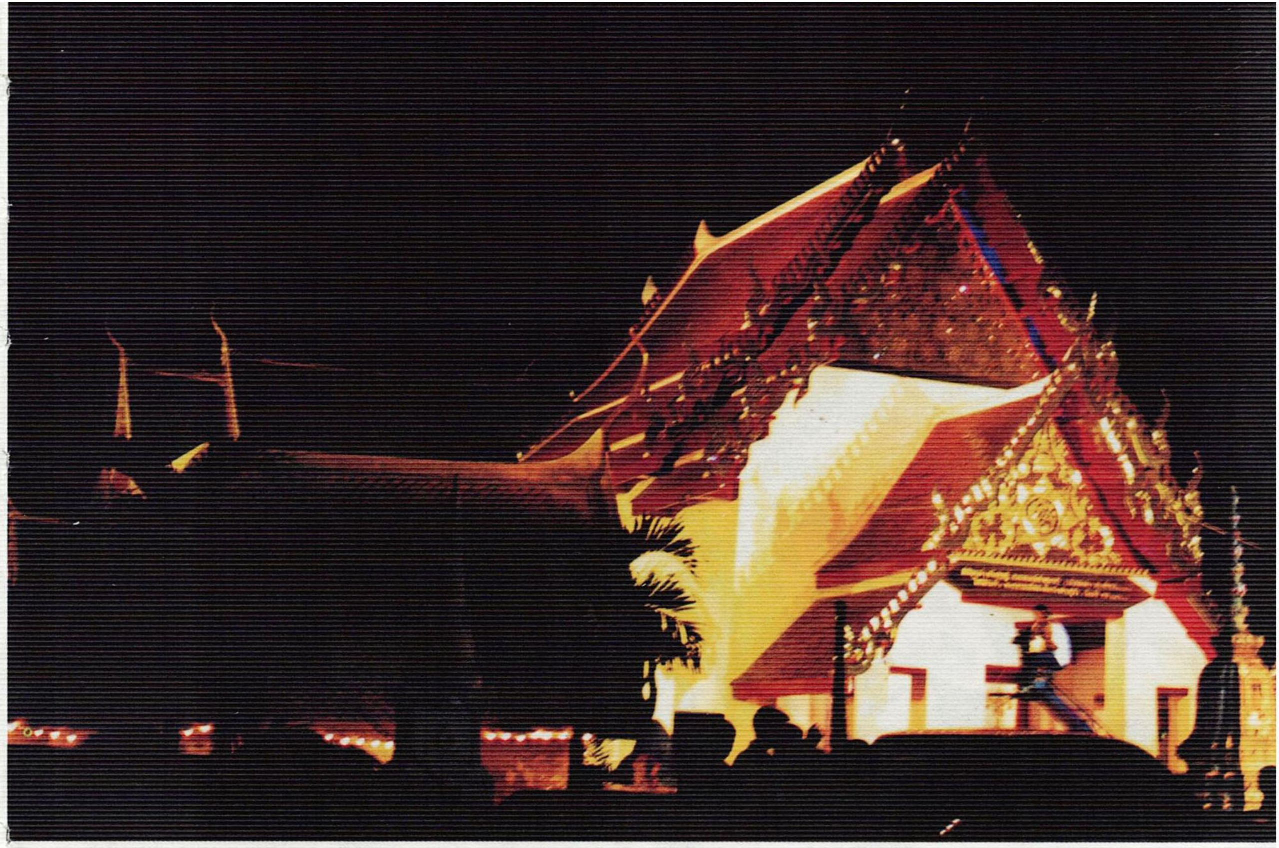

คุณจิราภรณ์ ฉายแสง นายกพุทธสมาคมฉะเชิงเทรา
นำคณะกรรมการจัดงานวันวิสาขบูชา และเวียนเทียน
ณ วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

ประวัติ
วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง)

* * * *

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกงฝั่งตะวันตก บนถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ภายในบริเวณกำแพงแก้ว มีเนื้อที่ประมาณ ๒ ไร่ มีพระอุโบสถ ๑ หลัง ด้านหน้าหันไปทางทิศตะวันออกสู่แม่น้ำ ด้านหลังมีพระวิหารอีก ๑ หลัง หันหน้าไปทางทิศเหนือ ในเขตกำแพงแก้วเป็นลานยกพื้นเทปูนไว้ พระอุโบสถและพระวิหารล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนขนาดใหญ่และหนา ประกอบด้วยพระปรางค์หลายองค์ ที่บริเวณมุมของกำแพงแก้วมีลักษณะคล้ายกับพระปรางค์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) จึงเป็นที่ยอมรับเชื่อถือกันว่าคงจะเป็นช่างฝีมือจากเมืองหลวงเป็นผู้ก่อสร้างปัจจุบันกำลังทรุดโทรมมาก

ถัดจากวัดไปทางทิศใต้ไม่ไกลนัก ประมาณ ๘ - ๙๐๐ เมตร มีป้อมปราการและกำแพงเมืองขนาดใหญ่ที่มีความหนาเป็นพิเศษ ออกแบบก่อสร้างผสมผสานกันระหว่างกำแพงเมืองกับป้อมปืนใหญ่ หันหน้าออกสู่แม่น้ำบางปะกงเช่นเดียวกันกับวัด ปัจจุบันทั้งกำแพงเมืองและวัดมีถนนมรุพงษ์ซึ่งเป็นถนนสายหลักตัดผ่านด้านหน้า จัดอยู่ในเขตตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

กำแพงเมืองและป้อมปราการแห่งนี้ก่อสร้างเมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๓๗๗ โดยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๓) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงรักษ์รณเรศ (พระองค์เจ้าไกรสร) ซึ่งเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๓๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ ๑) ต้นราชสกุล "พึ่งบุญ" ประสูติจากเจ้าจอมมารดา "น้อยแก้ว" เป็นแม่กองยกกำลังไปก่อสร้างกำแพงเมืองและป้อมปราการดังกล่าว โดยมีพระอนุชาร่วมพระโสทรพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าภัยทัต หรือ "พระองค์เสือ" เป็นผู้ช่วยคุมงาน

ในขณะที่เสด็จในกรมฯ ได้ทรงงานก่อสร้างป้อมปราการอยู่นั้น พระองค์ได้ทรงสร้างวัดแห่งนี้ขึ้นมาพร้อมกันอีกด้วย เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาได้รับพระราชทานนามวัดอย่างเป็นทางการในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตามพระฐานันดรศักดิ์ของเสด็จในกรมฯ ซึ่งเป็นอาของพระเจ้าแผ่นดินว่า "วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์" แปลว่า วัดที่อาของพระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง (คำว่า ปิตุลา ตามพจนานุกรมแปลว่า ลุง อา (พี่น้องผู้ชายข้างพ่อ) ในที่นี้หมายถึง อา เพราะทรงเป็นพระอนุชาของรัชกาลที่ ๒ ซึ่งเป็นพระราชบิดาของรัชกาลที่ ๓ คนส่วนใหญ่มักเข้าใจผิดว่าเป็นลุง) แต่เดิมเรียกกันว่า "วัดหลักเมือง" หรือ "วัดหน้าเมือง" เพราะเป็นวัดสำคัญกลางใจเมืองเพียงแห่งเดียวเท่านั้น แต่ต่อมาชาวบ้านนิยมเรียกกันสั้นๆ ว่า "วัดเมือง"

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะใช้เมืองฉะเชิงเทราเป็นเมืองเขื่อนขัณฑ์ป้องกันอริราชศัตรูจากการทำศึกสงครามกับญวนเพื่อรักษาอำนาจในการปกครองเมืองเขมร ไทยกับญวนสู้รบกันมายาวนานถึง ๑๕ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๖ - ๒๓๙๐ นักประวัติศาสตร์ให้ชื่อสงครามครั้งนั้นว่า "สงครามอานามสยามยุทธ" ซึ่งถือว่าเป็นประวัติศาสตร์ของชาติไทยที่ได้ทำศึกสงครามกับต่างชาติยาวนานที่สุดครั้งหนึ่ง

เหตุการณ์สำคัญได้เกิดขึ้นอีกช่วงหนึ่ง เมื่อวันที่ ๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๑ มีพวกจีนอั้งยี่ "ก๊กเส่งท่ง" ค้าฝิ่นเถื่อนออกปล้นสดมภ์ฆ่าชาวบ้านและชาวไร่อ้อยมากมาย พระยาวิเศษฤาชัย (บัว สาริกะภูติ) เจ้าเมืองฉะเชิงเทรายกกำลังออกไปจับกุมปราบปราม แต่เสียทีถึงแก่ชีวิตในที่รบ ก๊กเส่งท่งจึงกำเริบหนัก ตั้งตัวเป็นกบฏออกเผาเมืองและเข้ายึดป้อมปราการไว้เป็นที่มั่น ทำการต่อสู้กับทางราชการอย่างดุเดือด ทั้งสองฝ่ายบาดเจ็บล้มตายกันเป็นจำนวนมาก ณ บริเวณกำแพงเมืองแห่งนี้ ต่อมาทางพระนครได้ส่งเจ้าพระยาบดินทร์เดชา และเจ้าพระยาพระคลังเป็นแม่ทัพหลวงออกไปปราบปรามขั้นเด็ดขาด การสู้รบก็เป็นไปด้วยความดุเดือดยาวนาน ทั้งสองฝ่ายเสียไพร่พลไปเป็นจำนวนไม่น้อย จนเป็นที่เล่าลือกันต่อมาว่า แม่น้ำบางปะกงต้องเป็นสีเลือดจากวิกฤติการณ์ครั้งนั้น แต่ในที่สุดพวกอั้งยี่ก็พ่ายแพ้ เป็นที่ทราบกันดีว่า พวกอั้งยี่เสียชีวิตในการก่อกบฏครั้งนั้นไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ คน ส่วนพวกที่ถูกจับได้ต้องโทษประหารชีวิตทั้งหมด พบ

หลักฐานเมื่อครั้งล้างป่าช้าหลังวัดเมือง มีโครงกระดูกหัวขาดและโซ่ตรวนยังติดขาอยู่เป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันนี้ ป้อมปราการและกำแพงเมืองฉะเชิงเทราได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติแล้ว เมื่อวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ส่วนทางวัดเมืองได้รับขึ้นทะเบียนฯ ในภายหลัง ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๓ ตอนพิเศษ ๕๐ ง. เมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙

วัดเมืองเป็นวัดที่สำคัญ มีความศักดิ์สิทธิ์มาก ในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ หน้าตักกว้าง ๖ ศอก ทรงพระนามว่า "สมเด็จพระมหาพุทธรักษ์รณเรศ" หรือ "หลวงพ่อเมือง" ประดิษฐานเป็นพระประธาน นอกจากจะใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจสำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นสถานที่สำคัญใช้ในการประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการเมืองแปดริ้วมาแต่อดีตกาลอีกด้วย

วัดเมืองได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๑ เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕) เสด็จพระราชดำเนินประพาสวัดเมือง และซ่อมแซมอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาท้องถิ่นช่วยกันทำตามกำลัง ตามภูมิปัญญาในขณะนั้น ด้วยเห็นว่าเป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ และเป็นวัดของเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ถึงบัดนี้ก็ล่วงเลยมาแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๗ ก็เป็นเวลากว่า ๑๗๒ ปี ปัจจุบันพระประธาน พระอุโบสถ ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์แล้ว ส่วนพระวิหาร พระปรางค์ และกำแพงแก้ว ตลอดจนศาลของเสด็จในกรมฯ สกปรกและชำรุดทรุดโทรมไปมาก กำลังจะทำการบูรณปฏิสังขรณ์ในโอกาสต่อไป

ประวัติผู้สร้างวัด

ผู้สร้างวัดคือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงรักษ์รณเรศ นามเดิม คือพระองค์เจ้าไกรสร (พระองค์สิงห์) เป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๓๓ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระมารดา คือ เจ้าจอมมารดาน้อยแก้ว ประสูติเมื่อวันจันทร์ที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๓๔ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงได้รับสถาปนาเป็นกรมหมื่นรักษ์รณเรศ

และทรงกำกับกรมสังฆการี ในรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงกำกับกรมวังและได้เลื่อนเป็นกรมหลวงรักษ์รณเรศ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ และได้สิ้นพระชนม์ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๙๑ รวมมีพระชันษา ๕๘ พรรษา เป็นต้นราชสกุลพึ่งบุญ ณ อยุธยา

ที่ตั้งวัด

เลขที่ ๑๕๖ ถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อยู่ในเขตการปกครองทางสงฆ์ ตำบลหน้าเมือง

ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗

ได้รับอนุญาตให้ตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕

ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา กว้าง ๑๗ เมตร ยาว ๒๙.๕๐ เมตร เมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๓๙๕

ที่ดินบริเวณที่ตั้งวัดมีเนื้อที่ ๓๕ ไร่ ๓ งาน ๑๐ ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ ๖๒๙๐ เลขที่ดิน ๔๓

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดโรงเรียนดัดดรุณีและที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

ทิศใต้ ติดคูเมือง ถนนชุมพล และถนนมรุพงษ์

ทิศตะวันออก ติดโรงเรียนดัดดรุณี ถนนชุมพล และถนนมรุพงษ์

ทิศตะวันตก ติดที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ คูเมือง ถนนชุมพล และถนนมรุพงษ์

สถานที่ราชการ ที่สร้างอยู่ในที่ดินของวัด คือโรงเรียนอนุบาลวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

โบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ

๑. พระอุโบสถ ขนาดกว้าง ๙ เมตร ยาว ๒๔ เมตร สูง ๘ เมตร พระอุโบสถขนาดกลาง มีมุขเด็จด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาลดชั้นทำให้มี

หน้าบัน ๒ ชั้น ชั้นบนประดับด้วยกระจกสีเป็นลายดอกพุดตานสวยงามมาก ชั้นล่างหน้าบันมุขเด็จเป็นลวดลายปูนปั้น ตรงกลางมีอักษรพระปรมาภิไธยย่อ จปร (พระปรมาภิไธยย่อของรัชกาลที่ ๓ และที่ ๕ ใช้ จปร เหมือนกัน) ลงรักปิดทองประดับกระจก ลายหน้าบันมุขเด็จนี้คงจะทำขึ้นเมื่อคราวซ่อมในชั้นหลัง ภายในพระอุโบสถมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยทำด้วยปูนปั้นลงรักปิดทอง หน้าตักกว้างประมาณ ๑ วา ฝีมือช่างเมืองหลวง พระอุโบสถหันหน้าไปทางทิศตะวันออกติดแม่น้ำบางปะกง

๒. พระวิหาร ขนาดกว้าง ๑๒ เมตร ยาว ๒๖ เมตร ฐานอยู่สูงกว่าระดับฐานพระอุโบสถประมาณ ๐.๙๐ เมตร อยู่ด้านทิศตะวันตกของพระอุโบสถ พระวิหารมีมุขเด็จด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาลด ๒ ชั้น มีมุขเด็จทำให้เห็นหน้าบัน ๒ ชั้น ชั้นบนเป็นไม้จำหลักลายดอกพุดตานเขียนสีงดงาม ส่วนชั้นล่างเป็นไม้สักทาสีแดง ภายในพระวิหารมีเสาก่ออิฐถือปูนกว้างยาวด้านละ ๑ เมตร จำนวน ๖ ต้น ภายในพระวิหารมีพระประธานและพระพุทธรูปขนาดหน้าตักกว้าง ๓ ศอกเศษ จำนวน ๔ องค์ เป็นพระพุทธรูปสมัยสุโขทัย เนื้อทองสำริด และมีรอยพระพุทธบาทจำลองหล่อด้วยสำริด มีภาพมงคล ๑๐๘ หล่อในสมัยรัชกาลที่ ๓ ภายนอกระหว่างพระวิหารกับพระอุโบสถมีต้นจันทร์ขนาดสูงเท่าหลังคาพระวิหาร มีอายุมากกว่า ๑๗๐ ปี

๓. พระปรางค์ รอบพระวิหารมีกำแพงแก้วสามด้าน ที่มุมกำแพงมีพระปรางค์ ๔ องค์ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

๔. กำแพงรอบพระอุโบสถและพระวิหาร ลักษณะกำแพงพระวิหารอยู่สูงกว่ากำแพงด้านพระอุโบสถ กำแพงรอบพระอุโบสถตรงส่วนด้านหน้าพระอุโบสถมีพระระเบียงคดเล็กๆ คล้ายศาลาราย สองข้าง ไม่มีพระพุทธรูปเรียงรายอย่างพระระเบียงคดทั่วไป

๕. ศาลาการเปรียญ เดิมเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว มุงกระเบื้องว่าว ปัจจุบันเป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก หน้าบันมีพระปรมาภิไธยย่อ จปร

โบราณวัตถุที่สำคัญ ภายในศาลาการเปรียญ คือ

(๑) ธรรมาสน์บุษบก สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๗

(๒) ธรรมาสน์เทศน์ เป็นเครื่องสังเค็ดงานพระบรมศพ รัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ รัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อพระราชทานสำหรับพระอารามหลวง มี ๓ ชั้น คือ **ธรรมาสน์ชั้นเอก** แกะสลักลวดลายลงรักปิดทองประดับกระจกวิจิตรงดงามมาก พระราชทานไว้สำหรับพระอารามหลวงชั้นเอกหรือชั้นโท **ธรรมาสน์ชั้นโท** แกะสลักลวดลายหยาบกว่าชั้นเอก ปิดทองล่องชาดพระราชทานแก่พระอารามหลวงชั้นโทหรือชั้นตรี **ธรรมาสน์ชั้นตรี** เขียนลายรดน้ำ พระราชทานแก่พระอารามหลวงชั้นตรีหรือชั้นสามัญ ธรรมาสน์ที่วัดนี้เป็นลายรดน้ำ เสมอด้วยพระอารามหลวงชั้นตรี

(๓) ตู้พระไตรปิฎกลายรดน้ำ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓

๖. **หอระฆัง** สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๘ นางปุย อินทราสาและนางสาวแฝง อินทราวสุ ได้บริจาคทรัพย์เพื่ออุทิศให้พระอินทราสา อดีตเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา

๗. **พระเจดีย์** มีพระเจดีย์ สูงราว ๖ - ๗ เมตร บรรจุอัฐิพระยาวิเศษฤๅชัย (ช้าง) อดีตเจ้าเมืองฉะเชิงเทรา ตั้งอยู่ในบริเวณรั้วของวิทยาลัยอาชีวศึกษาฉะเชิงเทรา

๘. **ศาลกรมหลวงรักษ์รณเรศ** สร้างเสร็จเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๓๔ ตั้งอยู่ด้านหน้านอกกำแพงวัด ทรงชุดออกศึก ประทับนั่งคล้ายกับพระบรมราชานุสาวรีย์รัชกาลที่ ๑ (พระราชบิดา) ขนาดเท่าพระองค์จริง หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกด้านแม่น้ำบางปะกง

ศาลเสด็จในกรมฯ ก่อสร้างเสร็จเมื่อวันเสาร์ที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ตั้งอยู่ด้านหน้านอกกำแพงแก้ว ทรงชุดออกศึกประทับนั่ง คล้ายกับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระราชบิดา (รัชกาลที่ ๑) ที่สะพานพระพุทธยอดฟ้าฯ ขนาดเท่ากับพระองค์จริง หันพระพักตร์ไปทางแม่น้ำบางปะกง มีชาวบ้านและเหล่าพ่อค้าคนจีนที่ทราบในพระเกียรติประวัติและพระเกียรติคุณ ได้ช่วยกันบริจาคเงินก่อสร้างศาลถวายแด่พระองค์ท่าน ด้วยใจรัก ใจศรัทธา เป็นที่เคารพนับถือยิ่ง พระองค์ยังทรงอิทธิฤทธิ์ แผ่อิทธิเดช อิทธิคุณ ให้ความเมตตากรุณาต่อประชาชนที่ไปบนบานได้สมความปรารถนาต่างๆ และยังเป็นที่เล่าลือกันว่า ถ้าผู้ใดได้ขอประทานสัมผัสถูกต้องพระแสงดาบของพระองค์ จะมี

บารมีเอาชนะศัตรูคู่แข่งขันต่างๆ ได้ และถ้าได้สัมผัสฉลองพระบาทของพระองค์ก็จะมีบารมีในด้านการปกครอง ได้เป็นใหญ่เป็นโต เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่ง เป็นที่เคารพยำเกรงของผู้ใต้บังคับบัญชาได้อย่างน่าอัศจรรย์ยิ่งนัก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ศาลเสด็จในกรมฯ ที่ชาวบ้านสร้างถวายให้พระองค์นั้นไม่ค่อยจะสมพระเกียรติยศ เนื่องจากมีงบประมาณจากการบริจาคจำกัด อีกทั้งผู้ที่ออกแบบพระรูปและฉลองพระองค์ก็คงจะไม่มีข้อมูลพื้นฐานและพระประวัติของพระองค์ ทำให้การก่อสร้างศาลดังกล่าวไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ น่าจะเป็นพระอารามหลวงมาแต่เดิม เพราะเป็นวัดที่เจ้านายซึ่งเป็นพระราชวงศ์ชั้นสูงทรงสร้างและถวายเป็นพระอารามหลวง เข้าใจว่าคงจะตกสำรวจมิได้ขึ้นบัญชีพระอารามหลวง แต่วัดนี้มีเกียรติได้รับพระราชทานสิ่งของ เช่น ธรรมาสน์ อย่างพระอารามหลวง ในการเรียบเรียงประวัตินี้จึงใช้คำว่า พระอุโบสถ พระวิหาร อย่างพระอารามหลวง เป็นการถวายเกียรติแก่เจ้านายผู้สร้างวัด

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง) เป็นวัดที่น่าเข้าไปเยี่ยมชมความสวยงามของพระอุโบสถ พระวิหาร กำแพงแก้ว พระปรางค์ และกราบนมัสการหลวงพ่อพระประธาน พระอนุสาวรีย์ของกรมหลวงรักษ์รณเรศผู้สร้างวัด จึงขอเชิญชวนและแนะนำให้ชาวจังหวัดฉะเชิงเทราทุกท่าน และบุคคลทั่วไปได้ไปเยี่ยมชมศึกษาความสวยงามของวัด และได้กราบนมัสการพระประธาน รอยพระพุทธบาทจำลองและพระอนุสาวรีย์ของผู้สร้างวัด อีกทั้งถ้ามีโอกาสอยากจะขอเชิญชวนท่านร่วมทำบุญและทำนุบำรุงวัดตามกำลังศรัทธา ทั้งนี้เพราะพระอุโบสถ พระวิหาร พระปรางค์กำแพงแก้ว ตลอดจนศาลของกรมหลวงรักษ์รณเรศอยู่ในสภาพทรุดโทรมมาก น่าที่หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป ได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงซ่อมแซมเพื่อรักษาศิลปะล้ำค่าทางพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่จังหวัดฉะเชิงเทราสืบไป

* * * * * * * * *

บรรณานุกรม

กรมศิลปากร, สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่ ๔. **รายงานการสำรวจขึ้นทะเบียนโบราณสถาน.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๙.

ที่ระลึกฉลองปริญญาบัตรพัดยศ ป.ธ. ๙ พระมหาประยนต์ อจฺจาทโร. ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๓๑.

ธรรมสาระ. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๐. (ที่ระลึกครบ ๕ รอบ พระเมธีวรคณาจารย์ เจ้าอาวาสวัดจุกเฌอ เจ้าคณะอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา)

บทจรพายัพทิศ พึ่งบุญ ณ อยุธยา. **ข้อมูลพื้นฐาน ประวัติวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดหลักเมือง).** ๒๕๔๒. (เอกสารอัดสำเนา).

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทั่วไป เล่ม ๑๑๓ ตอนพิเศษ ๕๐ ง.

วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง). เอกสารเผยแพร่ลำดับที่ ๑/๒๕๔๗ งานวัฒนธรรมอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา สภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองฉะเชิงเทรา.

โอวาทอบรมการปฏิบัติวิปัสสนา. ฉะเชิงเทรา : อารีการพิมพ์, ๒๕๔๔. (ที่ระลึกเนื่องในงานทำบุญคล้ายวันเกิดและฉลองพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าคณะจังหวัด สัญญาบัตรพัดยศ พระราชปริยัติกวี (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙) วัดจุกเฌอ จ. ฉะเชิงเทรา)

กำหนดการฉลองอายุครบ ๖๘ ปี

และฉลองสมณศักดิ์พระราชาคณะชั้นเทพ ชั้นราช

พระเทพปัญญาเมธี (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙)

เจ้าคณะจังหวัดฉะเชิงเทรา เจ้าอาวาสวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ. ๙)

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ณ ศาลาการเปรียญวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ (วัดเมือง)

ถนนมรุพงษ์ ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา

วันที่ ๒๘ - ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙

วันเสาร์ที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙

เวลา ๑๕.๔๙ น. พระเทพปัญญาเมธี แต่งตั้งฐานานุกรม

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๓๐ รูป สวดพระพุทธมนต์

เวลา ๑๖.๓๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๑๖๙ รูป รับทักษิณานุประทาน

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๙

เวลา ๐๘.๓๐ น. มอบทุนการศึกษาสงเคราะห์แก่นักเรียนนักศึกษา

เวลา ๐๙.๐๐ น. มอบทุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร ผู้สอบนักธรรมและบาลีสนามหลวงได้

เวลา ๑๐.๐๐ น. พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๒๒ รูป เจริญพระพุทธมนต์

เวลา ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ ๓๐๐ รูป

เวลา ๑๒.๐๐ น. ถวายน้ำสรงพระเดชพระคุณพระเทพปัญญาเมธี เป็นเสร็จพิธี

คณะสงฆ์จังหวัดฉะเชิงเทรา

คณะกรรมการวัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

รายนามเจ้าภาพพิมพ์หนังสือที่ระลึก

พระเทพปัญญาเมธี	๑๐๐,๐๐๐	บาท
พระราชเวที	๑๐๐,๐๐๐	บาท
พระครูสิริคณารักษ์	๑๐,๐๐๐	บาท
พระมหาสำราญ ญาณวุฑฺโฒ	๑๐,๐๐๐	บาท
พระครูสังฆรักษ์บุญเกิด ถิรธมฺโม	๕,๐๐๐	บาท
พระครูไกรสรวิลาส	๓,๐๐๐	บาท
คุณองุ่น สืบสมาน	๒๐,๐๐๐	บาท
คุณไพบูลย์ แก้วประพาห	๑๐,๐๐๐	บาท
คุณมาโนชน์ คุณกองกูล ลีวันแสงทอง	๑๐,๐๐๐	บาท
คุณมนูญ คุณประพีร์ เจียมบุรเศรษฐ์	๕,๐๐๐	บาท
โรงสีข้าววิวัฒน์ (ข้าวตราไก่ชน)	๕,๐๐๐	บาท
คุณประพันธ์ คุณสุวรรณา วัฒนพงษ์วานิช (ครอบครัวโรงสีเตียไล้ฮง บางน้ำเปรี้ยว)	๕,๐๐๐	บาท
คุณสุขุม คุณสมบูรณ์ วัฒนพงษ์วานิช (ครอบครัวโรงสีเตียหลีฮง บางน้ำเปรี้ยว)	๕,๐๐๐	บาท
คุณสุทิน คุณฉวี ธรรมศร	๒,๐๐๐	บาท
คุณคารม คุณน้อย เจียมบุรเศรษฐ์	๑,๐๐๐	บาท
คุณมาลี สืบสมาน	๑,๐๐๐	บาท
คุณสมคิด คุณสุวรรณี อมรรัตน์	๕๐๐	บาท
คุณสมัย ศิริบุญ	๕๐๐	บาท
คุณไพรัตน์ จันทราวัฒน์	๕๐๐	บาท
คุณรัชนี สมบูรณ์ถามะ	๑๐๐	บาท

ชื่อเรื่อง	พระเทพปัญญาเมธี (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙) วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์
ISBN	974-9931-70-X
ผู้จัดพิมพ์	คณะศิษยานุศิษย์
จำนวนพิมพ์	๕,๐๐๐ เล่ม
ปีที่พิมพ์	มกราคม ๒๕๔๙
ผู้จัดทำ	พระเทพปัญญาเมธี (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙)
	พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ. ๙)
	พระครูปริยัติธรรมกิจ (มาโนชญ์ มหาปุญฺโญ ป.ธ. ๓)
	พระมหาวิเชียร สิริวฑฺฒโน ป.ธ. ๔
	พระครูใบฎีกาพงษ์พันธ์ วีรธมฺโม
ถ่ายภาพ	พระมหาสมเกียรติ ปญฺญาสิริ ป.ธ. ๓
	บรรจบ ไมตรีจิตต์
	รชฎ วิสราญกุล
	พ.จ.อ. สุวรรณ คำแหงวงศ์
ศิลปกรรม	อัจฉราวดี สุดประเสริฐ
พิมพ์ที่	บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
	๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐
	โทร. ๐ ๒๔๒๒-๙๐๐๐ โทรสาร ๐ ๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐ ๒๔๓๔-๑๓๘๕
	E-Mail : info@amarin.co.th Homepage : http://www.amarin.co.th

พระเทพปัญญาเมธี (ประยนต์ อจฺจาทโร ป.ธ. ๙) วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์

